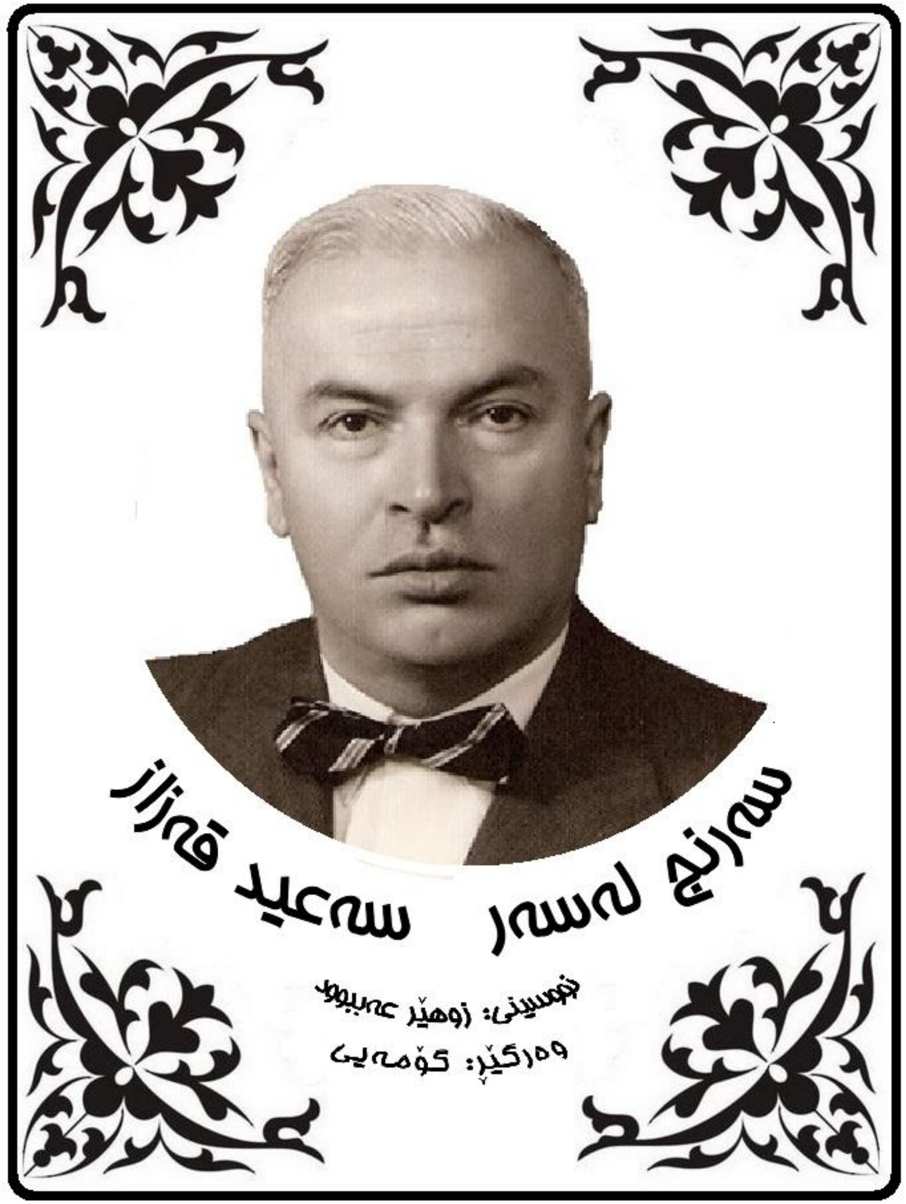

وێڕای سوپاسو پێزانین بۆ مامۆستای بەڕێز زوهێر کازم عەببوود کە ڕایسپاردم ئەم بەرهەمە وەرگێڕم بۆ کوردیو سەرپشکی کردم بۆ خستنەسەری ئەو زانیاریانەی کاتیخۆی دەستی پێنەگەیشتوون..

هەروەها سوپاس بۆ ڕێزداران

*** سەربەست توفیق قەزاز، جیهان عومەر قەزازو عەلی موستەفا بۆ هاوکارییان بە بەڵگەو زانیاری..**

<u>سەرنجێکی گرنگ</u>

منی نووسەری ئەم پەرتووکە، خۆم بە بەرپرس دەزانم لە شێوەی ڕێنووسەکەی، لەو ڕوانگەیەوە کە لەنێو هەندێک میللەتانی جیهاند دەبینمو دەیبستم، وشە جۆن لەزار دەردەچێت بەهەمان ئەوشێوەیە دەینووسنەوە، منیش لێرەدا بە مەبەستی نوێکاری هەمان ئەو ڕەوتەم بەکارهێناوە ئومێدەوارم مایەی پەسەندبێت،

زۆر شاد دەبم گەر خوێنەری هێژا لە ڕەخنەو پێشنیاری خۆیانم ئاگار بکەن، ئەویش بە نامە بۆ: gomei4@gmail.com.

ژماری سپاردن لە پەرتوکخانەی گشتیی سلێمانە: ۱٤٤٩/۲۰۱۳

مۆنتاژو نووسینو سێتەری داتایی: گۆمەیی

پێشەکی وەرگێر

ئەم پەرتووکە، بریتیە لە توێژینەوەی دادوەر زوهێر کازم عەبود لەسەر بەشێک لە ژیانی ڕێزدار سەعید قەزاز کە دوا شالیاری ناوخۆ بوو لەو سیستەمە پاشایەتییەی عیراق کە بە کودەتاکەی ١٤ی تەموزی ١٩٥٨ کۆتایی بە دەسەڵاتی هات. ئەمە پرۆسەیەکی لێکۆڵینەوەی نوێو سەرلەنوێ دادگاییکردنەوەی پیاوێکە "وەک نووسەرەکەمان دەڵێت" نە لەژیاندا مافی خۆی دراوەتێ نە کاتی مردن.

من لەم بەرهەمەی ڕێزدار زوهێر کازم عەبود هۆی چەندلایەنی دەبینم کاری کربێتە سەر هزری ئەو تا بکۆشێت پاش نیو سەدە لە سەپاندنی سزای مەرگ بەسەر خوالێخۆشبو سەعید قەزازو ئەنجامدانیدا دووبارە لێکۆڵینەوە بکرێتەوەو لەمەڕ بارو قەبارەو کاریگەریو ڕادەی دەرئەنجامە مەترسیدارەکانی هەڵوێستو ئەو تاوانانەی کراون بەرانبەر بە تاکو کۆی مرۆی نێو کۆمەڵ هەروەها ڕێکخراوە ڕامیارییەکانی نێو بزوتنەوە نیشتمان پەروەرەکانی ئەو ڕۆژانەی عیراقو بەگوێرەی دەرئەنجامەکان دوبارە دەدگایی بکرێتەوەو سەرلەنوێ سزای بۆ دیاریکرێت. ئەوە لەکاتێکدا گشت ئەوانەی ڕێزدار زوهێر دەناسن ئەو ڕاستیە دەزانن "وەک خۆی دەڵێت" مرۆڤێکی سەر بەو سەنگەرو لایەنە نەیارەیە کە سەعید قەزازی تێدا بوو. وەک لێرەدا دەردەکەوێت، بەبۆنەی ئەو هزری ڕاستڕەوتییەوە مامۆستا زوهێر توشی ڕەخنەی هاوبیرانی سەنگەرەکەی بووە، بەتایبەتی دوکتۆر کازم حەبیب کە نزیکترینیانە لێیو بە مامۆستای خۆیی ناودەباتو بە سنگێکی زۆر فراوانەوە ڕەخنەکانی پەسەند کردوەو وەڵامی بۆ نووسیون.

بە بۆچوونی من، هۆی سەرەکیو گرنگترینیان ئەوەیە، ئەو وەک کەسێکی چالاکوان لەبواری مافی مرۆڤ لەلایەکو وەک دادوەرێکی پسپۆر لەبواری داد، کاتێک بەمێژوی عیراقو بارە کۆمەڵایەتیو ڕامیارییەکانیدا چوەتەوەو بەبایشی زانیوە بارەکانی چاکەو خراپەی قۆناغە جیاجیاکان ڕابوردوو هەڵسەنگێنێت، یەکێک لە دەرئەنجامەکانیش لەنێو پتر لە پەنجا پەرتووکو وتاری بڵاوکراوەی ئەلیکترۆنیو لەچاپدراودا ئەم پەرتووکەیە کە بەناونیشانی

(لمحات عن سعید قزاز) بڵاوبوەوە.

ئەگەرچی نەمدەویست هیچ لە ناوەڕۆکی پەرتووکەکەی ڕێزدار زوهێر عەبوود لە پێشەکییەکەمدا بنووسمەوەو ئەو جێهێڵم بۆ خوێنەری هێژا، بەڵام بەچاکی دەزام ئێوەی هێژا ئەوە بزانن کە خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز لەخۆڕا نەیگوتووە: "... ئەوەی من پڕباوەڕم پێی، چارەنوسی من لەپێش دەسپێکی پرۆسەی دادگاییەوە دیاریکراوە..."

کاتێگ دەگەنە دوا بڕگەکانی بڕیاری تاونبارکردن/ دەرئەنجام/ سێهەم د / خۆپیشاندانی کرێکارەکانی نەوت لە بەسرا/ خاڵی دووهەم ـ لە دوا دێرەکانیدا هاتووە دەڵێت؛ (بەگەڕانەوە بۆ ئەو ڕاپۆرتەی ئەفسەری پۆلیس ئیبراهیم قازی بەرزی کردوەتەوە بۆ بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی بەسرا بە ژمارەی (ئاسایی) ڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣ لەمەڕ ئەو ڕوداوە. لە ناوەڕۆکیدا دەڵێت: "ئاماژە بۆ فرمانی شالیاری ناوخۆ لە کۆبوونەوەکەی کاژمێر پێنجی ئێوارەی ڕۆژی ١٤/ ١٢/ ١٩٥٣ گوتی؛ بۆ گرتنەبەری گشت ڕێگەیەکی یاسایی بۆ بڵاوەپێدانی گشت گردبوونەوەیەکی...") واتە خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز لە وتەکانیدا پێداگربووە لەسەر "گشت ڕێگەیەکی یاسایی" بەڵام چونکە دادگا مەبەستیبووە بەهەرجۆرێکبێت تاوانباری بکات، لەو بڕیاری تاوانبارکردنەدا بەمجۆرە نامەکەیان شیکردوەتەوە "... بڵاوەپێدان بەهەر جۆرێکی یاسایی بێت یان نایاسایی ئەویش ئەوە دەگەێنێت کە تاوانبار نەیویستوە گوێ لەداخوازی شاندەکە بگرێت...").

مامۆستا عەبوود لەدیدی منەوە

ناسینی من بۆ ئەو پیاوە مرۆڤدۆستە دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی پەنجا ساڵ کە ڕۆژگار لە خولێکی پیشەییدا پێکی گەیاندین، لەوکاتەوە دەبینم ڕوانینی ئەو لە کورد وەک نەتەوەیەکی مافخوراو قوژبنێکی لە هزرو هۆشی مامۆستا زوهێر داگیرکردووە، بۆیە کاتێک وەک دادوەر کەوتووەتە مووسڵو لەزاری دانیشتوانی ئەو شارە چاکە، کارامەییو پیاوەتی سەرعید قەزازی کورد دەبیسێت ئەوکات کەسایەتی ئەو پیاوە سەرنجی دەکێشێت بۆیە دەکەوێتە خولیای توێژینەوە لەسەر ژیانیو دەرئەنجامیش ئەوەیە کە پاش نیو سەدە بە

بڕیارێکی یەکلایەنەی خۆی دووبارە دادگایی دەکاتەوەو بەو بۆنەیەوە دەکۆشێت بە ئاماژە لە جوامێریو پیاوەتیو دابو نەریتە کوردەوارییەکان ڕەوشە چاکەکانی میللەتی کورد بە خوێنەرانی هاوزمانی خۆی بناسێنێت.

هەر بەو بۆنەیەوە دەخوازم خوێنەری هێژا لەوە ئاگادارکەم کە مامۆستا زوهێر چەندین وتارو پەرتووکی بە عارەبی چاپکراوی بڵاوکراوەتەوە لەسەر برایانی کوردی یەزدی، کاکەیی، شەبەکو فەیلی لەگەڵ زۆر نووسینی تر سەبارەت بە مافی چارەنووس یان ئەو نەهامەتیانەی بەسەر کورداندا هاتووە (محكمة الأنفال) [1] کە توێژینەوەیەکی دادوەریانەی تێروتەسەلە لەسەر پرۆسەکانی لێکۆڵینەوەو دادگاییکردنی سەددام حوسێنو سەرانی تری ڕژێمی بەعس، یەکێکە لەوان. لە یەکێک لەو نوسینانەیدا کە لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت بڵاوبووەوە لەژێر ناونیشانی (الشهيد القاضي محمد رئيس أول جمهۆرية لكردستان) [2] دەڵێت:

((قازی محەمەد ناوی سەرۆکی کۆمارەکەی کوردستانە "ئەوەی هەندێک بەئەنقەست بە کۆماری مەهاباد ناوی دێنن" وەک ئەوە لەخۆیدا ناوێک نییە دوور لە سەرنج یان بێبایەخ بێت بەڵام خودی ئاماژەیە بەوشێوەیە مەبەستی بێبایەخکردنی ئەو ئەزموونە کوردیەی لەدوایە کە بە هاوکاری چەندین لایەنی جیهانی لەناوچوو. ئاماژەکردن بەو ناوەو گرێدانی بە شاری مەهابادەوە بە مەبەستی سنووردار کردنیەتی، بەڵام خودی ڕاستی بەمشێوەیە دەبێت ... (سەرۆکی کۆماری کوردستان)

سەعید قەزازو هزری نەتەوایەتی

لەوانەیە گرنگی نەدان بە کەسایەتی خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز، هەروەها بێدەنگبوون لە سەرگوروشتەی ژیانی ئەو لەبەر ئەوەبێت کە نەیاری خۆی ڕوونو ئاشکرا دەربڕیوە لەسەر ڕەوتی کۆمۆنیستی، بۆیە وا پتر لە نیو سەدە تێپەڕیوە بەسەر لەسێدارەدانی ئەوپیاوە هێشتا زەمینە خۆشنەبووە تا خاڵە

---

[1] ـ دادگایی ئەنفال ـ گۆمەیی/ دەزگای چاپو پەخشی سەردەم/ سلێمانی ٢٠١٠/ هەروەهاماڵپەڕی (www.koskikurd.com)

[2] ـ الحوار المتمدن ژمارە ٦١٠/ ڕۆژی ٣ـ ١٠ـ ٢٠٠٣ / الشهيد قاضي محمد.

ئەرێنییەکان لە هەستو هەڵوێستی ئەو بەرانبەر بە نەتەوەکەی دەرکەون. بەڕاستی وەک نووسەرەکەمان دەفەرموێت؛ (ئەگەرچی لەعیراقدا بە یەکێک لە ناودارانی کورد دەژمێردرێت بەڵام وەک پێویست گرنگی بە کەسایەتیی ئەوو ناوبانگو یادەوەریی ئەو نەدراوە. وەکتر ئەوەی من لەکاتی ئەم نوسینەم لەسەر ئەو بینیم، گشت برا کوردەکان ئەوپەڕی ڕێزو خۆشەویستیان هەیە بۆی، بۆیە لەوانەیە ڕۆژێک بێت دەزگایەکی کوردی هەڵکەوێت ئاوڕ لەوکارە بداتەوەو گرنگیشی پێبدات). بەڵام مەخابن، ئەمڕۆ کورد خاوەن دەیەها ئێزگەی ڕادیۆو تەلەڤیزیۆنو سەدەها گۆڤارو ڕۆژنامەیە، بە ڕیپۆرتاژ بێت یان بە زنجیرەی فلیم سەرگوروشتەی کەسانی ناوداری بیانی لە گشت لایەکی جیان بە نەوەی نوێمان دەناسێنن، بەڵام نە تەنها نەوەی ئەمڕۆمان سەعید قەزاز ناناسێت بەڵکوو تەنانەت ئەوانەی ئەمڕۆ باوکی نەوەی ئەمڕۆیشن ئەو پیاوە نەتەوە پەرستە ناناسن، هۆیەکەیش ڕوونو ئاشکرا ئەوەیە کە کۆمەڵی ئەمڕۆمان لەبەر هەندێک هۆو بارو هزری ئایدیۆلۆژی ڕێگر لە هزری نەتەوایەتی، ناوێرن خۆ لەم بابەتە هەڵقورتێنن.

زۆر لەوانەی نەیاربون بە کەسایەتی سەعید قەزاز یان بە هەڵوێستو ڕەوتی ژیانی ئەو ڕەخنەی ئەوەیان لێگرتوە گوایە ئینگلیز ئەوی پێیگەیاندوە بۆ پاراستنی بەرژەوەندی سیستێمی پاشایەتی عیراقو مانەوەی لە بازنگەی کۆلۆنیالیستی خۆیان، بەڵام تا ڕابوردوویەکی نزیک ڕژێمەکانی عیراق، ئێران، سوریاو تورکیایان بە داگیکەری بەشەکانی کوردستان ناو نەبردووە کە بەگشت جۆرەکانی ستەم کۆشیویانە تاکی کورد بچەوسێننەوە یان لەناوی بەرن.

بەڵێ ڕێزدار سەعید قەزاز لەوەڵامی پرسیارێکی سەرۆکی دادگای گەلدا دەڵێت؛ من کوردی عیراقمو شانازی بە عیراقی بونم دەکەم.. بەڵام کە لەڕوداوی دەستگیکردنو لەکار لابردنی مامۆستا مستەفا نەریمان بڕوانن کە بە تاوانی تۆمارکردنی ساڵی کوردی لەسەر یەکەمین یادەوەرنامەی کوردی چۆن ئەو شالیارەی ناوخۆ نە تەنها مامۆستا دەگێڕێتەوە بۆ سەر کارەکەی بەڵکو هانیشی داوە بۆ ساڵی ئایندە دوو هەندەی ئەو ژمارەیە لەچاپدات کە دەزگاکانی ئاسایش دەستیان بەسەردا گرتبوو.

ئەم چەند دێڕەیش گەواهیی هزری کوردپەروەرییە لەمێشکی خوالێخۆشبوو سەعید قەزازدا کە لەهەمان چاوپێکەوتنی سەرەوە دەیبینن، لەمەڕ ڕاستیی بزووتنەوەکەی شێخ مەحموودو وەستانی لەڕووی داگیکاریی ئینگلیز کە دەڵێت: (... نا من نکولی لەوە ناکەم بەڵام ئەگەر شێخ لەگەڵ ئینگلیز کەمێک میانەڕەو بوایە ئەمڕۆ ئێمە شتێکیتر دەبوین، نە تۆ بەهۆی یادەوەرنامەیەک ئەوتۆ بەند دەکرایت، نە شالیاربونی من لە بەغدا دەبوو) لەمەڕ ئەوە مستەفا نەریمان دەڵێت؛ (وەڵامی ئەوپیاوە زۆر سەرسامی کردمو ئەو لەبەرچاوم زۆر لە جاران مەزنتر بوو...)

ڕێزدار محسن دزەیی لە پەرتووکی (أحداث عاصرتها)[3] نوسیویەتی دەڵێت... سەبارەت بەهزرو هەستی نەتەوایەتی لای خوالێخۆشبوو سەعید قزاز نوسیویەتی دەڵێت ..: ڕوداوێکی ترم لەیادە کە هەستی نەتەوایەتی لای سەعید قەزاز دەرخات ئەویش... ئەوڕۆژەی "شالیاری ناوخۆ" سەعید قەزاز بەمەبەستی چەندرۆژ پشوی هاوین هات بۆ هاوینەهەواری سەلاحەدین، ئێوارەیەکیان بە مەبەستی خۆشهاتن لێکردنی چوین بۆ سەردانی، پێموایە ئەم چەند کەسە بوین ـ ڕێزداران زەید ئەحمەد عوسمانو ئەحمەد محەمەد ئەمین دزەیی برامو عەلی عەبدوڵلاو عومەر مستەفا دەبابەو مەجید جوکل دزەییو من ـ لەوکاتەدا دەنگۆ هەبوو کە شارۆچکەی کۆیسنجەق لە لیوای ئەربیل دادەبڕنو دەیخەنە سەر لیوای کەرکووک، ئەوە لەکاتێکدا شارۆچکەی ڕانیە کە پێشتر سەر بە لیوای ئەربیل بوو خرایە سەر لیوای سلێمانی. کاتێک کە ئێمە ناقایلی خۆمان دەربڕیو بەتوندی گلەییمان کرد لەسەر ئەو ناڕەواییەی دەکرێت بەرانبەر بە لیوای ئەربیل، سەعید قەزاز پێکەنیو بەجۆرێکی تووڕە ڕویکردە ئێمەو گوتی: ئێوە گەنجن ناتوانن دەرئەمجامی ئەو کارە بنرخێننو لە مەبەستەکەی تێبگەن، مەبەستی من لەو کارە بەرزکردنەوەی ڕێژەی کوردە لە کەرکووک، بەوە دەخوازم ئەوە دەستەبەرکەم کە کورد لەگشت بارو دۆخێکـو تەنانەت بۆ ئایندەیش زۆرینە بێت، بەڵام ئێمە هەر سووربووین لەسەر نایاری بەو لێداوانەی ئەو، ئەگەرچی پڕبایەخ بوو. ئەوەتا پاش نیو

[3] ـ أحداث عاصرتها / موحسن دزەیی/ بەشی یەک / چاپی یەک/ لاپەڕە ٩٣/ چاپو پەخشی ئاراس / هەولێر ٢٠٠١

سەدە ڕاستی بیرۆکەکەی ئەومان بۆ دەردەکەوێت لەگەڵ دووربینی خاوەنەکەی. ئەوەتا دەسەڵاتی چەق لەبەغدا گشت شارۆچکە کوردیەکانو ئەو شارۆچکانەی زۆرینەی کوردن لەپارێزگای کەرکووک دابڕیوەو تەگەرە دەخەنە بەر ئاساییکردنەوەی دۆخ، بەڵکو وا لە کەرکووکـو دەڤەرە کوردستانییەکانی دەرەوەی دەسەڵاتی هەرێمی باشوور درێژەدانە بە گۆڕینی باری دیموگرافییان.

ئەوەیە جیاوازی لەنێوان ئەو سیستەمەی بە دەرەبەگـو نۆکەری ئیستعمار ناومان دەبرد، لەگەڵ ئەم سیستێمە کۆماریەی گوایە پێشکەوتنخوازە پەرلەمانییەی ڕێزدار موحسن دزەیی لەو پەرتووکەیدا کەوتووەتە براورد لەنێوان سیستێمی دەرەبەگی سەردەمی پاشایەتی عیراق بەرانبەر بە سیستێمە کۆمارییەکەی تا ئاستی دەسەڵاتی بەعسی سەددامی. ئاماژەی داوە بە گۆڕینی باری دیمۆگرافی کەرکووک (وەک سیمبۆل بۆ گشت دەڤەرە دابڕاوەکان لە هەرێمی کوردستان کە دەکاتە نزیکە ٤٥%ی پانتایی ئەو بەشەی کوردستان) بەڵام وا دە ساڵە سەددام حوسەین ڕووخاوەو گوایە عیراق بووە بە کۆمارێکی دیموکراتو فیدرال، دەبوو بەپێی بەندی ١٤٠ لە دەستوری نوێی عیراق ئەو بەعارەبکردنەی ڕژێمەکانی پێش ئەنجامیانداوە هەڵوەشێتەوەو لەماوەی یەک ساڵدا سەرژمێری ئەنجامدرێت یان سەرژمێری ساڵی ١٩٥٧ بکرێتە بنەما بۆ ئاساییکردنەوەی دۆخەکە، بەڵام کاتێک ئیبراهیم جەعفەری بوو بە سەرۆک شالیارانی عیراقی دیموکراتو فیدرال، لەماوەیەکی کەمدا کەوتە بشتگوێخستنی گشت بەڵێنەکانی لەگەڵ کورد، کاتێکیش دەسەڵات لە جەعفەری سەندرایەوەو نووری مالیکی هاتە سەر تەختەکەی، ئەوەتا لەبری ئاسییکردنەوە دۆخ هێزی تایبەتی سەربەخۆی ناردوە بۆ گەمارۆی کەرکووکـو زۆر شارو شارۆچکەکانی تر لە ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی دەسەڵاتی هەرێمی باشوور

بۆ سەپاندنی ئەو پرۆژەی بەعارەبکردنەی سەددام حوسەین نەپەرژایە سەر تەواوکردنی، لەپاڵ ئەویشدا حوسێن شەهرستانی یاریدەری بەگشت جۆرێک تەگەرە دەخاتە بەر پێشکەوتنی باری ئابووری هەرێمی کوردستان.

ئەفسوسو هەزار ئەفسوس کە ناچار بووم پاش ١٤ سال لە بڵاوبوونەوەی

پەرتووکی (گەلێکی پەژموردەو نیشتمانی پەرت) [4] هەمان ئەو گلەییە بنوسمەوە لەسەر سەرانی کورد کە چۆن ئەوکاتی دەستی باڵایان بوو لە ڕزگارکردنی عیراق لە جەوری ڕژێمی دیکتاتۆری بەعس بەڵام بەهۆی ناکۆکی هزریی نێوانیان کە تائێستایش درێژەی هەیە، نەپەرژاونەتە سەر یەکلایی کردنەوەی کێشەی ئایندەیی ئەو دەڤەرەی ناونراو ناوچە دابڕاوەکان یان ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی سنووری دەسەڵاتی هەرێم.

وەک ئەوکات نووسیومە (... بیر لەو ڕۆژە ناکەنەوە کە هەرکات ئەو کاکە "وطني"یەی ئانیشکی دەخاتە سەر لێواری مێزەکەی ئەمڕۆ سەددامی لەسەرە، لەو بۆگەنتر دەردەچێت) ئەمڕۆیش دەڵێم؛ گەر سەرکردەی پارتە کوردییەکانی ئەمڕۆ هاو نەخشەو پلان نەبن بۆ ئایندەی نەتەوەی کورد بەگشتیو بەشی باشور بەتایبەتی، ئەوا نووری مالکییش بڕوات یەکێکی لەو نالەبارتریان ڕووبەڕوو دەبێت... (لەخۆڕا نەگوتراوە "ساڵبەساڵ دەڵێین خۆزگەمان بەپار").

سەرئەنجام، ئاواتەخوازم توانیبێتم ئەو بەرهەمەی مامۆستای بەڕێز زوهێر کازم عەببود پاکو پوخت وەرگێڕابێتو ناوەڕۆکیم وەکخۆی بەکوردی خستبێتمە بەردەستی خوێنەری هێژا.

وەرگێڕ / گۆمەیی
نەورۆزی ٢٧١٣ ـ ئەپریلی ٢٠١٣

[4] ـ گەلێکی پەژموردەو نیشتمانی پەرت/ چاپی ١/ لاپەڕە ٦ / سلێمانی ١٩٩٩ / ماڵپەڕی (www.koskikurd.com)

پێشەکی نووسەر

مێژوو لەخۆیدا برێتییە لەکۆمەڵێک ڕاستی، باری ڕاستیش لەم کۆڵینەوەی ئێمەدا ئەوەیە کە نەمانتوانیوە بگەینە نێو ناخی ئەوپیاوە، چونکە زۆر لەوجۆرە کۆسپەی هاتە ڕێمان بوونەتە هۆی پساندنی تروسکایی ژیانی ڕابوردووی ئەو پیاوە لەگەڵ ئەمڕۆ، هەر ئەو پسانە بووەتە هۆی دەرخستنی باری ژیانی وەک چیرۆکێکی ئەفسانەیی یان چەشنی ئەو بروسکەیەی لەناکاو دەدرەوشێت بەجۆرێک مرۆڤ نەگاتە باوەڕی بینینی. بابەتی لێکۆڵینەوەکەی ئێمەیش دووچاری هەمان بار بوو چونکە سەعید قەزاز پیاوێک بووە وەک دورگەیەک لەگشت لایەکەوە گەمارۆدراو.

گەڕان لەدووی زانیاری سەبارەت بەباری پەروەردەبوونو قۆناغەکانی سەرتای ژیانی ئەو، لەگەڵ کۆکردنەوەو نووسینیان زۆری ماندوو کردم، چونکە هیچ دەروازەیەکم نەدیوەتەوە بۆ ئەو مەبەستە ببێتە یاریدەر، هەروەک زۆر لە هاوڕێکانی لەژیانەدا نەماون، ئەوانەیش ماون شتێکی ئەوتۆ لەبارەیەوە نازانن، بۆیە ئەوەی دەینووسم لەسەر ئەو کەسایەتییە، دەتوانین بڵێین هەر بەتاکە یەک چاو بووە.

ڕاستیەکان سەبارەت بە سەعید قەزاز ناکرێت لەمێژووی ڕامیاریی عیراق (ی پاشایەتی) یان لە کۆمەڵگەی عیراقی ئەوکات جودا بکرێتەوە، چونکە لەباری ڕامیاریی گشتیدا ماوەیەکی زۆر وەک کارەکتەرێکی کاراو کاریگەر لێی ڕوانراوە، ئەگەرچی هیچ دەزوویەک نیە کاریگەری ئەو ببەستێتەوە بە ناوباگی بنەماڵەکەی یان جورێک لەخزمایەتی ئەو لەگەڵ بنەی تەختی پاشایەتی، بەڵکو تەنها بەکارامەیی خودی خۆیو هەڵوێستی خۆیی لەکاردا توانیویەتی پلەکان ببڕێت، هەروەها بە هەندێک پەیوەندیی مرۆڤانەیی سنووردارو ورەوتی خۆیی.

هەرگیز مەبەستی من ئەوە نەبووە تەنها لایەنی چاکە لەژیانی سەعید قەزاز بخەمە ڕوو، بەڵکو خواستی من ئەوەیە ڕەوشی ژیانی پیاوێک بگێڕمەوە کە پتر لە سی ساڵ کارمەندی پایەدار بووە لە دەزگا گرنگەکانی دەوڵەتی عیراقدا. وەک لەژیانی گشت مرۆڤێکدا لایەنی چاکە هەیە بێگومان خراپەیش

هەن، بۆیە ترسم لەوە هەیە ئەم لێکۆڵینەوەی منیش بێ کەموکورتی نەبێت، چونکە دەستپێکردنی من لە دوارۆژانی ژیانی ئەو پیاوەوەیە. هەرچەندە من لەنزیکەوە ئاگاداری کارە فەرمیەکانی ئەو نەبووم، چونکە ئەوکات منداڵ بووم‌و ئەوکاتەی لەسێدارە درا من خوێندکاری پۆلی یەکی ناوەندی بووم‌و وەک هاوتەمەنانم لەڕێگەی ڕادیۆوە ئاگاداری پرۆسەی دادگایی "سەرانی خولی پاشایەتی" بووم لەدادگای گەلدا چونکە ئەوکات تەلەڤیزیۆن بە شارەکان نەگەشتبوو. ئەوەی سەرنجی ڕاکێشام خودی شکۆداری ئەو پیاوەو وەڵامە بوێرەکانی بوو بۆ سەرۆکی دادگاو دادیاری گشتی. هەروەها ئەو هەڵبەست‌و هاتوهاوارە شەرمانگێزو بێنرخانە سەرنجیان کێشام کە هەندێک کەس لەنێو هۆڵی دادگادا دەیانقیڕان ناشایستە بەو شوێن‌و ناوبانگەی دادگا کە لەوکاتەدا بە دادگای گەل ناودەبرا.

ڕاستی بارێک نییە توێژەر بتوانێت بیسەلمێنێت بەڵکوو سەپاندنی لەخودی خۆیدایەو ئەوەی لەسەر توێژەرە هەرچی وەدەست دێنێت وەکخۆی بەکاریان بهێنێت‌و بێ لایەنگیری هەڵوێستیان لەگەڵ بکات... بێگومان ڕاستی لەخۆیدا کۆڵەکەیە بۆ مێژوو، لەوانەیە هەندێکجار بەشی لێ بزر بکرێت بەڵام بێهوودە لەسەردەمێکی تردا ڕوون‌و ئاشکرا سەر هەڵدەداتەوە..

سەعید قەزازی کە کوردی عیراق بوو شانازای کردوە بە عیراقێتی‌و موسوڵمان بوونی خۆی. سەرەتاکانی ژیانی ئەو نادیارن بەڵام لە ڕێڕەوەی ئەو پلەو پایانەی بڕیونی دەردەکەوێت ئەو کەسێکی گیرو وردبین‌و هەنگاونەر بووە لەنێویاندا کۆمەڵێک ڕاستی هەن پاشان لەژیانی سەعید قەزازدا دەبینین.

زۆر وێستگە لەژیانی سەعید قەزازدا بووە، ئەوەی من توانیم بیدۆزمەوە بەشێکن لەو زانیارییانە لەڕێی پرس‌و بەدواچوونی ژیانی ڕابوردووی بوون. من لەسەرەتای نەوەتەکان (ی سەدەی پێشوو)ـەوە کەوتمە کۆڵینەوە، واتە ئەوکاتەی دەسەڵات گشتجۆرە پەیوەندییەکی لەگەڵ هەرێمی کوردستان قەدەغەکرد، ئەوکاتەی لەشارێکدا خواستم لێکۆڵینەوە دەستپێکەم، وێڕای گشت کۆسپ‌و تەگەرە شانس بۆم بوو بەیار، دانیشتووانی بەئەمەک‌و خاوەن ڕەوشی چاکەو پیاوەتی لەیاد نەکەر بۆم بوونە یاریدەر. ئەو شارە بەخشندەو بە

ڕەچەڵەکەی هەشت ساڵ لەبواری دادوەریدا کارم کرد، شاری مووسڵە کە دەتوانین بە "شاری چاکان" ناوێ بهێنین چونکە سنگ‌و پێگەی دانیشتووانی بۆمن ئاواڵە بوو، تەنانەت باری نهێنیشیان. ئەوان زۆر یارمەتیان دام بۆ گەیشتن بە ڕاستییەکان سەبارەت بە سەعید قەزاز. زۆر لەوان لە دەسپێکدا درووديان دەنارد بۆ گیانی پاکی‌و سوورەتی فاتحایان بۆ دەخوێن، ئەگەرچی تێیاندا بوو نەیار بە سەعید قەزازو سیستەمی پاشایەتی عیراق.

بە دڵ‌ودەروونێکی پاکەوە سەرەتا وەک فەرمانبەر دامەزراوە، پایە بەپایە سەرکەوتووە تا گەیشتە پلەی شالیاری‌و لەشالیارگەی ناوخۆدا ماوەیەکی درێژ مایەوە. لەوباوەڕەدا نیم بەدرێژایی کارکردنی بە پلەی شالیاری ناوخۆ هیچ عیراقییەک گومانی لە دەستپاکی سەعید قەزاز بووبێت.

ڕۆژنامەوانی پوختەکار عەبدولباست یونس ڕەجەب لە ڕۆژنامەی "المثال"ی مووسڵیدا ساڵی ١٩٥١ دەڵێت: (پیاوێکی پێگەیشتوو خوداناس لە گرێی چوارهەمی ژیانیدایەو ڕووی لە پێنجهەمە، مووی سەری یەکسان یان نزیک بەیەکسان ماش‌وبرنج بووە، پێستی ڕەشتاڵ باڵای نە بەرزەو باریکە نە کورتی قەڵەو، لەیەکەم چاوپێکەوتنەوە لەچاوەکانیدا دیاردەی ڕووخۆشی، ناسکی‌و ئاسوودەیی دەخوێنیتەوە، پیاوێکە لەویژدانی خۆی‌و بە ڕەوتی ڕاستیی خۆی قایلەو ئاسوودە پاڵی لێ دەداوەتەوە، بەدەم گەورەو بچووکەوە پێدەکەنێت، وەکتریش توندی‌و بتەوی لە سیمایدا دەردەکەوێت. بەڕادەیەکی زۆر کارایەو کارو پیشەکەی لەلا پیرۆزە. توندە پێ تیژی، نەرمە بێ لاوازی. زۆر بەهرەمەندەو لە دادپەروەریدا ئاسوودە پاڵ داوەتەوە).

ئەو وتانەی عەبدولباست یونس ڕەجەب وەک پێش کاتی خۆی کەوتووە، قۆناغی کورت کردووەتەوە بۆ تەواوی ماف بەخشین بەو پیاوە، لەکاتێکدا خودی عەبدولباست یونس وەک بەناوبانگ بووە بە نووسینی ڕەق‌و ڕەخنەی قورس، کێشەی زۆری بووە لەگەڵ کاربەدەستانی میریی ئەو سەردەمەو بەوە ناسراوە کە بە بەکارهێنانی وشەی ڕەق لەپێناو پاراستنی مافی کۆمەڵ‌و نیشتمان هەمیشە سەرکەوو بووە بەسەریاندا، بەڵام سەبارەت بە ناکۆکییەکانی بیروباوەڕیی خۆی لەگەڵ سەعید قەزاز تەنها بەو دوو وشەیە بڕاندووەتەوە کە دەڵێت ((پیاوێکی خانەدان))، هەرکات مرۆڤ شێوە ڕەوشی ئەوتۆ لەدەمی

پیاوێکی ڕاستگۆو بوێر ببیستیت، دەکرێت بەنیشانەی شانازی دەژمێردرێت بۆ سەرسنگی سەعید قەزاز. بەڵێ "لەدادپەروەریدا ئاسوودە پاڵیداوەتەوە.." دیارە لەناخی سەعید قەزازدا هەر ئەوە بووە کە عەبدولباست یونس دەیگێڕێتەوە.

ڕاستی، هەرچەندە لەیادیش بچێت هەر بەجۆرێک لەخۆی دەدوێت ڕێگە لەگشتجۆرە شیکاریو بۆچوونی لایدە بگرێت. بێدەنگبوون لە یادهێنانەوەی چاکەو پێناسەکردنی کەم مەترسی یان کەمتاوانتر نییە لەو چاوپۆشیەی دەکرێت لەکاری نەنگو شوورەیی ئامێز. بۆیە ئێمە بەپێی ئەو بنەمایە کەوتینە کۆڵینەوە لەمەڕ سەعید قەزاز. هەندێک لەوکەسانەی بینیومن "وەک خۆیان دەڵێن" چیرۆکی نارێک لەو پیاوە دەگێڕنەوە، بەڵام زۆر لەوان ناخوازن بەناویانەوە بڵاوبێتەوە. نموونەی نەنگ لەلای ئەوان گوایە سەعید قەزاز ڕەگەزپەرست بووەو لایەنگری هاونەتەوەییانی خۆیو مرۆڤی کوردی پتر خۆشویستووە لەکەسێکی عارەب. باشە، بۆ ئەو کەسانە ناخوازن ڕاستی ئەو ڕواڵەتە بدەن بەدەستەوە یان ئەگەر بەڵگەیان هەبێت بۆ ڕودانی. ئەوەی من لەکەسانی ترم بیستووە دەڵێن هەرگیز ئەو ڕەگەزپەرست نەبووە یان لایەنداری پتری نەبووە بۆ کەسێکی کورد وەک لە عارەبێک. کەسانیش هەن ڕەخنەی لێدەگرن گوایە دژ بووە بە پارتە نیشمانپەروەرەکانی عیراقیو دڵسۆز بووە بۆ سیستێمی پاشایەتیو هاوکار بووە بۆ کۆنە پەرستو داگیرکەرانی ئینگلیز. هەندێکی تر دەڵێن وەک لەهەڵوێستدا توندڕەو بوو خۆی هەڵقورتاندووە لەپرۆسەی هەڵبژاردنو گرتنەبەری هەڵوێستی قەلاچۆکەرانەی ڕامیاریی بۆیە دەیخەنە خانەی دژ بە گەلو پشتگیر بۆ سیستێمە کۆنەپەرستەکەی پاشایەتی.

ئێمە کە لەدووی ڕاستییەکان دەگەڕێین پێویستە پرسیارەکانمان لەگەڵ وەڵامەکانی زایدەی سۆزو ئارەزووی خودی نەبن، بەڵکو پێویستە لە چوارچێوەی بیروباوەڕی ئەوپیاوە بووبێت، هەروەک پێویستە ئەوە بەرچاوگرین کە کوتوموت لە توێی بیروباوەڕی ئەوپیاوەو هەستو هەڵوێستی ئەوو ڕەوشو کەسایەتیی ئەو بووبێت لەگەڵ ڕادەی تێهەڵکێشبوونی کاتەکانی بەڕژێمی ئەو سەردەمە. خۆ ئەگەر هەڵوێستەکەی سەعید قەزاز زایدەی خوو

هەڵوێستی سەعید قەزاز نەبێت ئەوا بەبارێک دەژمێردرێت پێویست بە لێکۆڵینەوەی ورد دەکات چونکە بنەماکانی ڕاستی لەوێدا دەردەکەون. هەندەی مەبەست لەلای ئێمە تۆمارکردنی ڕاستییە هەندەمان مەبەست نییە پاکانەی بۆ بکەین.

ڕەوشی ئەوپیاوە لەخۆیدا مایەی سەرنجە، ئێمە دەکۆشین بەم نووسینە خاکییە لە کەسایەتی ئەو بگەین، هەروەها لەوەی چۆن توانیویەتی لەدۆخێکی کۆمەڵایەتی جیاواز لەدۆخی خۆیدا بەوجۆرە خۆ بسەپێنێت؟ چۆنو بەچی وزەیەک گەیشتووە بەو پلەیەی پڕ بەپێستی خۆی بوو؟ سەرئەنجام چۆن ئەو هەڵوێستەی گرتەبەر، یان چۆن توانی پێداگربێت لەسەر ئەوبارەی ئاماژەمان پێدا؟

بەگوێرەی ئەو گواهینامانەی لەسەریمان بیستووە دەرکەوت، ئەو لەبواری پەیوەندییە مرۆڤانەییەکانیدا پیاوێکی سەرڕاست بووەو پێداگر بووە لە پاراستنی. تالب موشتاق لە بیرەوەرییەکانیدا دەڵێت؛ ئەوکاتەی سەعید قەزاز شالیاری ناوخۆ بوو ڕۆژێک بانگی کردووە بۆ نووسینگەکەی خۆیو پێی گوتووە پێویستە ئەو لیژنەیە هەڵوەشێنێتەوە کە پێکهاتووە بۆ کۆکردنەوەی پێتاک لەبۆ زیانلێکەوتووانی "پۆرسەعید" هەروەها تکای لێکردووە خۆی لە سکرتاریەتی گشتیی ئەو ڕێکخراوە بکێشێتەوە، بەڵام ئەو خۆی نەکێشاوەتەوە.. پاشان دەرکەوت چاودێریی قورسی لەسەرە [5].. مەبەستی سەعید قەزاز لەو داخوازیە دوورخستنەوەی هاوڕێکەی بووە لە لێپرسینەوەی یاسایی.

لەپێناو ڕاگرتنی پەیوەندی لەگەڵ دۆستانی گوێی نەداوەتە پلەو پایەکەی[6]. تالب موشتاق دەڵێت؛ جارێکیان "بەهجەت عەتییە" تەلەفۆنی بۆ کردووەو پێی گوتووە "باسم"ی کوڕی بهێنێتە لای ئەوان بۆ لێکۆڵینەوە بەڵام ئەو لەوەڵامدا گوتوویەتی نازانێت لەکوێیە، ئێوارەی هەمان ڕۆژ تالیب موشتاق لەیەکێک لە

[5] ـ طالب مشتاق / أوراق أيامي/ دار واسط للدراسات والنشر والتوزيع ، بەغدا ١٩٨٩ / لاپەڕە ٥٤٩

[6] ـ بەهجەت ئەلعتیە، لە دوارۆژرکانی سەردەمی پاشایەتی عیراقدا بەڕێوەبەری ئاسایشی ڕامیاری بوو

ژوورەکانی یانەی بەغدا بەتەنیا لەگەڵ سەعید قەزاز کە شالیاری ناوخۆ بوو دادەنیشن لەوێ بۆی دەگێڕێتەوە ئەویش پێیدەڵێت تا سبەی ماوەم بدە ئەوسا پێتدەڵێم چی بکەیت، ڕۆژی دوایی لەهەمان یانەدا یەک دەبیننەوە پێیدەڵێت پێم باش نییە بۆیانی بەریت چونکە چەندین کێشەی ڕامیاریی لەسەر تۆمارکراوە... وەک دیگێڕێتەوە تا ئێستایش خۆی بە وامداری سەعید قەزاز دەزانێت‌و ئەوکارەی ئەو کردوویەتی نیشانەی پەیوەستبوونە بە دۆستایەتی هەروەها پیاو چاکی‌و ڕەوشت پاکیی ئەوە[7].

لەمانگی چواری ساڵی ٢٠٠٧دا لەشاری هەولێر دانیشتنێکی برایانەم بۆ هەڵکەوت لەگەڵ مامۆستا باسم تالیب موشتاق، لەوێدا بۆیگێڕامەوە، ئەوکاتەی بە فرمانی گرتنەکەی زانی پەرتووکخانەی یەکێتیی گشتیی قوتابییان لەماڵەکەیدا بووە هەروەها پەیوەندی هەبوو لەگەڵ ڕێکخستنەکانی پارتی کۆمۆنیستی عیراق، پۆلیس لەدووی گەڕاوە بۆیە باوکی ئاگادار کراوەتەوە ئەویش چووە بۆلای شالیاری ناوخۆ سەعید قەزازو پێیگوتووە با خۆی بدات بەدەستەوە چونکە کارەکەی ئاسانەو ئەو دەتوانێت کێشەکەی بۆ چارەسەرکات، بەڵام پاش داخستنی تەلەفۆن سەعید قەزاز دووبارە تەلەفۆن دەکات‌و بە بەڕێز موشتاق طالیب دەڵێت با باسم خۆی ڕادەستی پۆلیس نەکات چونکە کێشەکەی قورس‌و مەترسیدارەو دانپێدانانی ڕامیاریی لەئارادایە، بەو هۆیەوە باسم بەگەشت دەچێتە دەرەوەی عیراق‌و لەگرتن دەرباز دەبێت.

ئەگەر بەوەردی لەو ڕووداوە بڕوانین کە بەڕێز باسم تالیب موشتاق گێڕایەوە، هەروەها لەو هەستەی پاڵێناوە بە شالیارێکی ناوخۆ هۆشداری بدات بە کەسێک کوڕەکەی ڕادەست نەکات چونکە کێشەی مەترسیداری لەسەر تۆمارکراوە، هەر لەبەر ئەوەی پەیوەندیی دۆستانەی لەگەڵدا بووە، لەکاتێکدا بە بیروبۆچوون لەدوو سەنگەری جیادا بوون، بێگومان ئەو هەڵوێستەی سەعید قەزاز لێکدانەوەی قووڵی دەوێت.

مامۆستا عەبدولباست یونس بۆیگێڕامەوە، ئکاتێک باوکی کۆچی داویی دەکات سەعید قەزاز لەگەڵ ئەوەی موتەسەریفی مووسڵ بوو سێ ڕۆژ

[7] ـ طالب مشتاق / هەمان سەرچاوە / لاپەرە ٥٦٠

لەسەریەک ئامادەی کۆڕی پرسەکەیان بووە، واتە کارو بەرپرسیارەتی نەبووەتە بەرگر لە بەجێهێنانی ڕێوڕەوشی کۆمەڵایەتی.

مامۆستا سەعید ئەلدێوەچی (مێژوونووسی مووسڵ) بۆیگێڕامەوە کە سەعید قەزاز بەرانبەر بەو فەرمانبەرانی لەگەڵی بوون بێفیزو دڵفراوان بووە. یەکێک لەنیشانەکانی بێفیزیی ئەوەبوو، هەرکات چووبێت بۆ ئاهەنگێکی فەرمی یان کۆڕێک لەپاش تەواوبوونیان ئەگەرچی شەو بوایە یان ڕۆژ چاوەڕوان دەبوو تا بزانێت کەس هەیە ئامێری هاتوچۆی پێنەبێت تا بە ئۆتۆمبێلەکەی موتەسەرفیەت بیگەێنێتەوە ماڵەکەی[8].

پارێزەر عەبدولقادر الدبوونی (دانیشتووی مووسڵ) لەوکەسانە بووە کە هەلسوکەوتی لەگەڵی کردوون، پێناسەی دەکات بەوەی کەسێکی چاکەکار، بەڕێوەبەرێکی کارا، خاوەن کەسایەتی بەهێزو یاساو ڕێسا پارێز بەشێوەیەکی بگونجێت لەگەڵ بەرژەوەندی گشتی. جارێکیان سەردانی کردووە تا دەستێوەردانی قایمقامەکانی شارۆچکەی تەلەعفەرو شەنگاری پێڕاگەێنێت لە کاروباری کەسایەتی تایبەت بۆ یەکاڵاکردنەوەی باری زەویوزار، ئەوکات مامۆستا دبوونی بۆ دەردەکەوێت چەندە کەسێکی گیر، گوێڕایەڵ، دڵفراوان، خاوەن بڕیاری ڕاستە لەبەرانبەر سکاڵای یاسایی‌و خاوەن هەڵوێستی دادپەروەرانە بووە، زۆر دژبووە بەو دەستێوەردان لەکاری یاسایی‌و ناوبژی کێشەی زەوی چونکە ئەوە کاری دەزگا یاساییەکانە. دەڵێت لەو ڕووەوە بەنووسراو فرمانی ئاراستە کردوون کە هیچ دەستێوەردانێک نەبێت‌و چاوەڕوانبن تا لیژنەکانی ناوبژی کاری یاسایی ئەنجام دەدەن. دەڵێت هیچکات سەردانی نەکردووە بە مەبەستی یارمەتی کەسێک یان بۆ هاوکاری بووبێت. دبوونی لەدرێژەدا دەڵێت بیستوومە کە هەندێک کەس ڕەخنەی ئەوەیان لێ بووە گوایە ڕەگەزپەرستانە لایەنگرە بە نەتەوەکەی خۆی‌و هەر کۆشیویەتی لاوە کوردەکانی دەرچووی زانکۆ دامەزرێنێت، منیش هەستم بە شتێک لەو بابەتە کرد "وەک دبوونی دەیگێڕێتەوە" پێکەوە کەوتینە چەندوچۆنی ئەو بابەتە، لەوەڵامدا پاکانەی بۆ ئەوەکردو گوتی بەڵێ ڕاستە تاخمێک لەو لاوە کوردانەی دامەزراندووە کە هاوڕێی من بوون، ئەویش بە مەبەست

[8] ـ لە چاوپێکەوتنێکی مامۆستا سەعید دێوەچی لە مووسڵ ڕۆژی ٥/ ١١/ ١٩٩٥.

ئاوڕدانەوە بووە لەو کوردە گەنجانەو سەرقاڵکردنیان لەدەزگاکانی میریدا وەک فەرمانبەر نەبا کینە هەڵگرن‌و بکەونە بەر لافاوی کۆمۆنیستی ئەوکات نەبا (بەپێی وەتەکانی ئەو) نیشتمان بیاندۆڕێنێت، جگە لەوە بەهانەی ئەوەبوو، گەر لەڕووی ڕاسی‌و دادپەروەرییەوە لە بارەکە بڕوانین، ئەوانە پێویستییان بەچاودێری‌و هاندان هەیە بۆئەوەی بچنە سەرکار تا یەکسان بن لەگەڵ ئەو هاوڕێیانەی ئاسانتر هەلی کاریان بۆ ڕەخساوە.

لەدرێژەدا مامۆستا دبوونی دەڵێت؛ بینیویەتی چەندە ڕاستگۆ بووە لەگەڵ بنفەرمانەکانی، بەتایبەتی "پۆلیس"و هەردەم پاڵپشت بووە بۆ ئەو فرمانبەرو کادیرانەی جێی باوەڕی بوون‌و چاودێریی کارو هەڵوێستی دەکردن. ڕێگربوو لە خۆپیشاندان، کاتی چاوپێکەوتنەکانمان لەیانەی مووسڵ بەهانەی ئەوەی بۆ دەهێنامەوە کە ناخوازێت کێشە لەنێوان پۆلیس‌و گەلدا ڕووبدا. لایەنی نەرێنی لەودا ئەوەبوو جیقلدانەی لەگەڵ ڕۆژنامەنووساندا تەنگ بوو، زۆر لەوانەی لەوبوارە کاردەکەن بە هیچنەزان‌و خۆویست ناودەبردو تاوانباری دەکردن بەوەی بەناوی بەرژەوەندیی گشتییەوە دەخوازن خۆدەرخەن[9].

بەڵام عەبدولباست یونس دەڵێت کاتێک سەعید قەزاز شالیاری ناوخۆبوو ئەم وتارێکی گرانی نووسیوە تێیدا ڕەخنەی توندی لەدەسەڵات گرتوە، موتەسەریفی لیوا (پارێزگار) ئەو ڕۆژنامەیە بەرزدەکاتەوە بۆ بەڕێوەبەرایەتی گشتیی ڕاگەیاندن، ئەوانیش لایخۆیانەوە ئاگاداری بەرز دەکەنەوە بۆ شالیاری ناوخۆ تێیدا ئاماژە دەدەن بەو سەروتارە. سەعید قەزاز بەدەستی خۆی لەسەر نامەکەی بەڕێوەبەرایەتی گشتیی ڕاگەیاندن دەنووسێت (بینیم، بیپارێزن)و واژووی دەکات، خۆ دەیتوانی کارڕاێکیی لەگەڵ بکات‌و ڕۆژنامەکەیش دابخات[10].

ذولنوون ئەیوب کە لەو سەردەمەدا یەکێک بوو لە سەرانی کۆمۆنیست بەڵام پاشان دەرکرا، سەبارەت بەو دەڵێت: لەڕقی کەللـەڕەقییەکەی بەڕێوەبەرایەتی

9 ـ لە چاوپێکەوتنێکی مامۆستا سەعید دێوەچی لە مووسڵ ڕۆژی ٩/ ٢/ ١٩٩٥.
10 ـ لە چاوپێکەوتنێکی مامۆستای ڕۆژنامەنووس عەبدولباست یونس ڕەجەب.

"گەشت‌و نیستەچێی‌و ئاسایش" لەگەڵ بەهجەت عەتییەی سەرۆکی، چووم بۆلای شالیاری ناوخۆ کە سەعید قەزاز بوو لێمخواست ئەو قەدەغەکردنی گەشتەی خراوەتە سەرم لایبەن‌و پاسپۆرتێکم بدەنی، دیارە لەبەر ئەو ڕێزەی لەنێوان من‌و ئەو پیاوە هەبوو، بینیم بە تەلەفۆن کەوتە پەیوەندی لەگەڵ بنفرمانەکانی خۆیی‌و ڕایسپاردن پاسپۆرتێکم بۆ ڕێکخەن، ئەگەرچی گوێم لە بەڕێوەبەرەکە نەبوو چی دەڵێت بەڵام لەڕێی وتەکانی شالیارەوە تێگەیشتم ئەو مەترسیی لەوەبووە من لەدەرەوەی عیراق چالاکیی ڕامیاری ئەنجامدەم، شالیار لەوەڵامیدا گوتی ئێمە بۆ ئەوجۆرە تاوانە یاسای سزاییمان هەیە سووکترینی لێکێشانەوەی ڕەگەزنامەیە لە سەرپێچیکار، لەوێدا شالیار زۆر دڵنیابوو لەوەی گەشتی من بۆ ئەو مەبەستە نییە. ماڵئاواییم لەشالیار کردو دڵنیام کرد لەوەی ئایندە ئەوەتان بۆ دەردەخات کە گومانی ئەو بەڕێوەبەرە لەجێی خۆیدا نییە، ئەوپیاو بە نەرمییەوە هەستاو ئاواتی گەشتێکی خۆشی بۆ خواستم، ئەوکات بێ چەندوجۆن پاسپۆرتەکەم وەرگرت[11].

وێڕای جیاوازیی بیروبۆچوون لەنێوان ذولنوون ئەیووب‌و شالیاری ناوخۆ سەعید قەزاز ئەو ڕێزی هەبووە بۆ نووسەرو مێدیاکارو ڕۆشنبیران‌و بەوپەڕی توانایەوە یارمەتیداون، بێگومان ئەوە نیشانەی بەرزیی ڕەوشت‌و ڕێزگرتنە لە ڕۆشنبیران‌و ڕۆڵی گەشاوەیان لەنێو کۆمەڵدا. ئەوەی گێڕامانەوە باشترین گەواهین بۆ ئەو.

پاش لەوەی هەندێک هێمای کورتمان نیشاندا لەو ناونیشانە بەرینانەی لەمەڕ ئەو پیاوە نووسران کە (پێدەچێت) بێمۆڵەت خۆی خنیبێتە نێو مێژووی عیراق.. پاشلەوەی هەندێک ڕواڵەت لەوێنەی ئەو کەسایەتیە پۆلاینەمان بۆ دەردەکەوێت‌و پاش ئەوەیش کەمێک دەچینە نێو ناخییەوە لەڕێی ڕوونکردنەوەی ئەو ڕاستییانەی دەگونجێن لەگەڵ باری ڕابوردووی ئەو ڕۆژانەی زۆر کەس لەئێمە تێیاندا ژیاوە.. هەر لەڕێگەی ئەو هاوژیانیەوە دەکارین سەنگ بۆ ئەو پێوەرە بدۆزینەوە کە کەسایەتی سەعید قەزازی پێ هەڵدەسەنگێت ئەوکات هەر خومان دەبینە دیدەروان لەسەر بنەمای ئەو ڕاستییانەی ئێمەیش بەشین لەو.

11 ـ ذولنون أيوب / قصة حياته / القسم الرابع – الطبعة الأول ڤينا ١٩٨٣ / لاپەڕە ١٥٢

ڕاستی وەک هەردەم پیرۆزە بە بڕبڕەی مێژویش دەژمێردرێت، لەنێو ئەو ڕاستییەدا من زۆر لەدووی شتێک گەڕام تایبەتە بەو سەعید قەزازەی پتر لەیەک چارەکە سەدە گیتیی سەرسام کردو مەردومی عیراقی پێ خولیا بوو، بەڵام کەسم نەدییەوە بەنووسینێک بمخاتە سەر ڕێی پەرتووک یان لێکۆڵینەوەیەک لەسەر سەعید قەزاز، بۆیە کەوتمە گەڕان لەنێو ڕێڕەوی پەرتووکخانەکان بەڵام نایدۆزمەوە، تەنانەت شانسیش ئەو دەرفەتەی بۆ نەڕەخسانم لەتێزی ماجستێرو دوکتۆراکانیشدا ئاماژەیەک بدۆزمەوە تاڕادەیەک نزیکم بکاتەوە لە سەعید قەزاز ـ پێموایە تا ساڵی ١٩٩٤ واتە پێش دەرچوونی پەرتووکەکەی ڕێزدار عەبدولڕەحمان ئەلبەیاتی (سعید قزاز ودوره في سياسة العراق حتى عام ١٩٥٩) کە تێز بوو بۆ وەرگرتنی ماجیستێر. سەیر لەوەدایە ڕاستی هەیە بەڵام بێدەنگ ڕاڤە لەخۆی دەکاتوهیچ نادوێت تا ئەوکاتەی نووسەرێک لێی بخوازێت، لەو ئاستەیشدا زۆرلەو کۆسپانەی هاتە ڕێم بوو بەرگر لە گێڕانەوەی بابەت سەبارەت بە سەعید قەزاز، گرنگترینیان کێشەم لەگەڵ زمانو کەمێک ڕووداوی تر، بۆیە خۆم خستە ئەو باوەڕەی کە ئەمە دوورگەیەک نییە ئەو پیاوەی تێدا پەنهان بێت نە کەسێکی ئەوتۆ قەتیسماوە کەس دەستی پێینەگات.

کارکردن لەگەڵ بیرۆکرکر، لەوجۆرە بیرۆکەیەی دوورە لەڕۆژگاری نووسەر، زۆر ئاستەمترە لە کاری گێڕانەوەی ڕووتی مێژوویی، چونکە توێژینەوە لەمەڕ سەعید قەزاز پێویستیی بە هاوژیان هەیە لەگەڵ ڕووداوەکانو شیکردنەوەیان لەگەڵ ئاوڕدانەوە بەلای ڕاستو چەپدا.

بەوجۆرە سووربووم لەسەر ئەوەی قووڵ خۆم بترەنجێنمە نێو کونوقوژبنی مێژوی دوور تا ڕاستی کەسایەتی سەعید قەزازم بۆ دەردەکەوێت دوور لەسۆزی دەروون یان هەڵوێستی گرژی ڕامیاری، هەروەها پەیوەندییە مرۆڤانەییەکانی سەعید قەزاز لەگەڵ کۆمەڵ. یەکێک لەو هۆیە گرنگانەی پاڵیان پێوەنام لەسەر سەعید قەزاز بنووسم، ئەو هەڵسوکەوتەیە کە بووم لەگەڵ مامۆستای مەزنو ڕۆژنامەوانی بێگەرد "عەبدولباست یونس ـ کە ساڵی ٢٠٠٠ کۆچی دوایی کرد" زۆری سەبارەت بە سەعید قەزاز بۆ دەگێڕامەوە بێلەوەی من هیچی بۆ دەرخەم یان ئەو هەست بەو ئارەزوەی من

بکات لە گەڕان لەدووی سەعید قەزاز. زۆری نەبرد هەستم بە ئارەزووی نووسین کرد، ئەوسا پشتم بە ڕەوشێک بەست لە گێڕانەوەی ڕاستییەکان دوور لە شرۆڤەو پەیبردن، بەڵکو تەنها بە هەڵسەنگاندنی پرۆسەی دادگاییەکەبێت لەڕووی یاساو دادوەرییەوە کە پێشتر ئاماژەم پێدا کاری ئاسایی خۆمە. ئەوە بە درکانی نهێنی نازانم کە بڵێم سەعید قەزازمنی بەوە سەرسام کردووم کە کەسایەتییەکی وتە گیرو خۆڕاگر بووەو کارا بەجۆرێک هیچ گێژاوی دەرەکی کاری تێ نەکردووە، سەرتاپای ڕەوشتو سووربووە لەسەر نەریتەکانی کۆمەڵو قارەمانێکی چنگ لەپاقژی گیر..

ئەگرچی تارمایی بەسەر زۆر ڕواڵەتی تری ئەودا کێشراوە، زۆرجار باری کەسێتی ئەو خراوەتە بەر تیشکی لێکۆڵینەوەو بۆچوونی جیاواز، چی لەسەر لایەنە شاراوەکانی خۆی یان چیکەسێتی خۆیو هەڵوێستی. پێموایە ئێستا کاتی ئەوە هاتووە ئەو لایەنانە بەشێوەیەکی بابەتییانە بخرێنە ڕوو دوور لە دەمارگیریو لایەنگریو دەربڕینی جۆرە هەڵوێستێکی پێشکات کە لەوانەیە ببێتە هۆ کرۆک لەگەڵ ڕاستییەکان. نووسەرو پسپۆری مێژوو، دوکتۆر کەمال ئەحمەد مەزهەر لەپێشەکی پەرتووکێکدا کە ساڵی پار دەرچوو لەمەڕ سەعید قەزاز دەڵێت: (من دان بەوەدا دەنێم کە لەڕووی بیروباوەڕەوە "من لە سەنگەرێکی کوتوومت دژدام بەو سەنگەرەی سەعید قەزازی تێدابوو" هەروەها هەندێک هۆی خێزانی وادەکات لەناخی مندا هەستی دژ ڕوابێت بەرانبەر بەو پیاوە، لەگەڵ ئەوەیشدا زۆرچاک دەزانم هەڵسەنگاندنی من هەستی کەسانێکی دەمارگیر دەهەژێنێت لەوانەی هاوسەنگەری بیروباوەڕی خۆمنو هێشتا باوەڕیان بەو ڕەوشە هەیە کە دەڵێت "ئەوەی لەگەڵم نەبێت دژمە" واتە ئەوەی خرۆشێڤ لە ناوندنی پەنجاکی سەدەی پێشوودا ڕسوای کرد، بەڵام لەمێشکی ئەوانەدا هەستی لێبوردن نییە بۆ پیاوێکی پڕباوەڕ بەبیری لەوان جیاواز کە ڕوونو ئاشکرا لەکاتی دادگاییکردنەکەیدا دەریبڕی بەوەی بەهۆی خودا پەرستییەوە بووە، ئەوە لەکاتێکدا ئەو سەنگەرەی ئێمە لەناویداین جارجارە دەستی هاوکارییو یەکسانیی درێژ کردووە بۆ سەختترین دوژمنەکانی وەک نازی.. فاشی.. سەرمایەدارو ئەو جۆرە ڕژێمانەی تاوەکوو ئەمڕۆیش تینوون بەخوێنی ئەوکەسانەی بە چەپ ناودەبرێن. ئەوە تەنها بۆ وەبیرهێناوە دەڵێم بێلەوەی ئەو ڕاستییە لەبیرکەم کە ڕەوتی ڕامیاری ئەو

هەرگیز بێ سەنگو سەوا نەبووە)[12]

عەبدولباست یونس لایەنە ڕوشتیو مرۆڤانەییەکەی سەعید قەزازی بۆ دەگێڕامەوە لەوانەیشە هەندێکی لە یادوەرنامەکەی خۆیدا تۆمار کردبێت. دیارە سەعید قەزاز بۆ ماوەیەکی دیار بە چاک یان خراپ دەستی باڵای بووە لە داڕشتنی نەخشەی لایەنە ڕامیارییەکان لەمێژووی عیراقدا، ئەوە بەپێی ئەو زانیارییانەی بەئێمە گەیشتوون کە تا ئەمڕۆیش لەتوێی پەنهانیدان، منیش بەو کۆششە کەمەی کردوومە نەمتوانی ئەو کەسانە بدۆزمەوە کە لەژیانی ئەو پیاوەدا کارابوون. هەرچی کێژە تاکانەکەیەتی لەگەڵ ژنەکەیدا ڕوویان لەهەندەران کردو لەوێ جێگیربوون، لەوی هاوسەرەکەی کۆچی دوایی کرد بۆیە من بێ سەوڵ مامەوە لە ڕەوتی گەیشتن بە تایبەتمەندییەکانی ژیانی ئەو پیاوە، تا ئەوکاتەی توانیم بگەمە لای کیژەکەی (پەری سەعید قەزاز ـ دایکی عەبدوڵڵا) خودا بیپارێزێت، دیارە ئەویش پاش بڵاوبوونەوەی ئەم پەرتووکەم لە ڕۆژنامەی "الزمان" ساڵی ٢٠٠٢ ئەو بوو بە هاوکارم بۆ سەلماندنی ڕاستو دروستیی زانیارییەکانو ئاشناکردنم بە نادیارەکان. پاش بەسەربردنی ساڵانی زۆر، واتە لە ساڵی ١٩٩٤ـەوە تا لەچاپدانی ئەم پەرتووکەم لە ٢٠٠٤دا من لە گەڕانو پرسدا بووم دوور لە گشت ئامانجێک جگە لە گواستنەوەی ئەو ڕاستییانەی کۆشیومە لەکاتی کارکردنم لەبواری دادی عیراقیدا کۆمکردبوونەوە، دیارە ئەویش لەبەر ڕۆشنایی ئەو هێمایەی قورئانی پیرۆز کە دەڵێت (زۆرهەن دژن بە ڕاستی) بڕیارمدا گیربم لەسەر گەیاندنی دەنگ بە مێژوو.

هۆی ئاسان نەبوونی کارەکە دەستگیرنەبوونی ئەوجۆرە سەرچاوانەن کە پێویستە پشتیان پێ ببەستم بۆ نەخشەڕێگای بابەتەکەم، ئەوجا وەک لە هەر قۆناغێکی مێژوودا کۆسپو کێشەی خۆی هەیەو ئێمە پێوەرێکی ئەوتۆمان لەبەردەستدا نییە ڕێخۆشکەربێت بۆ براوردکردن، بۆیە "وەک دەگوترێت" پوختەی ئەنجام جێدێڵین بۆ ئێوەی خوێنەری هێژا خۆتان ببنە تاکە دادوەر بۆ

[12] ـ پێشەکیی پەرتووکی "سعيد قزاز و دوره في السياسة العراقية" لەژێر ناونیشانی (سعيد قزاز أمام محكمة التاريخ) لاپەڕکانی ١٠ ـ ٣٥ ،المؤسسة العربية للدراسات والنشر/ ٢٠٠١

پەسەندکردنی ڕاستییەکانو دەرئەنجامیان. من زۆر لەدووی مەنەیەک گەڕام سەعید قەزاز لەپاش خۆی جێهێشتبێت، دەرکەوت هەر قەوارەی دۆاڵبێکی بچوک پەرتووکی جێهێشتووە ئەویشیان پێشکەش کردووە بە پەرتووکخانەی گشتیی مووسڵ کە لەوێ قوژبنێکیان بۆ دیاریکردووە. نە خاوەنی هیچجۆرە خانووبەرەی تایبەتی بووە نە بووەیەکی گوێزاوباری پاشەکەوت کردووە لەو مووچەیەی وەریدەگرت، بۆیە لێرەدا خۆم بەناچار دەزانم بڵێم سەعید قەزاز تەنها خاونی خۆی بووە، ئەوە سەرەڕای گشت بەرپرسیارێتی لەو بڕیارانەی داویەتیو هەردەم پێداگرو سووریش بووە لەسەریان تەنانەت لەناو ڕکەی تاونباریی دادگاکەی گەلیشدا. بەو بارەیش هەر دەنگەکانی نێو دادگاداو دەرەوە هاواریان دەکرد، هەرچی زووترە لەسێدارەی بدەن، ئەگەرچی بەڵگەی تاوانیش بەدەستەوە نەبێت یان هیچ دیاردەیەک بۆ سزا نەبێت هەر دەبێت بکرێت..و کرا.

پاش بڵاوبوونەوەی پەرتووکی "لمحات عن سعيد قزاز" زۆر نووسەر کەوتنە ڕەخنە یان لێکدانەوەی ناوەڕۆکەکەی. نووسەری بەڕێز عەبباس سمێسم یەکهەم هەنگاونەری ڕەخنە بوو لەسەر ئەو پەرتووکە بە وتارێک کە ڕۆژی ٢٧/ ١١/ ٢٠٠١ لە ڕۆژنامەی زەماندا بڵاوکرایەوە لەژێر ناونیشانی ("هل كان سعيد قزاز متسامحا حقا" واتەـ ئایا ڕاستە سەعید قەزاز لێبوور بوو) ئەوکات ئێمە لە ژمارەی ١٠٨٩ی ڕۆژی ٢٩/ ١١/ ٢٠٠١ی هەمان ڕۆژنامە وەڵاممان دایەوە بە ناونیشانی ("الإجتهاد في التحليل لكن الوقائع التاريخية ثابتة" واتەـ لێکۆڵینە مایەی کۆششە بەڵام ڕووداوی مێژوویی نەگۆڕن.)

پاشان دوکتۆر کازم حەبیب ڕەخنەیەکی بڵاوکردەوە دەڵێت:((پەرتووکی "لمحات عن سعيد قزاز"ی مامۆستا زوهێر کازم عەببوود چۆن دەخوێنرێتەوە؟

سەرتا دەخوازم ئاماژە بەوەبدەم کە پەیوەندی منو مامۆستا زوهێر کازم عەببوود لەو ئاستی دۆستانەدایە کە هەر سۆزو ڕێزە بۆ یەکتر. سەردەمێک پێکەوە لەگەڵ هەندێک خوشکو برای تر، بە پێشنیاری ئەو، کۆشاین "کۆمەڵەی عارەبی بۆ پشتگیری لە کێشەی کورد" پێکهێنین لە کەسانی

خۆبەخش نە تەنها لەسەر ئاستی عیراق بەڵکوو لەسەر ئاستی دەڤەر کە کوتوومت ڕەنگدەرەوەی واتای ئەو وشەیە بگەیێنێت. هەروەها لەگەڵ خوشکـو برای تردا، بە پێشنیاری من، کۆڕی پشتگیری لە خاوەن ئاینزا جیاوازەکانی عیراق. هەردوو ڕێکخراو لەو بوارەکانی خۆیاندا کۆششی سوودبەخش ئەنجام دەدەن. لەساڵانی پێشوودا چەندین جار سەردانی سویدم کردووەو چوومەتە مالموێو لەلایەن خێزانی ئەو هاوڕێیەم بانگێش کراوم بۆ خواردنی بێهاوتاو پڕچێژی هەرگێز لەیادنەچوو لەدەستی کەسێکی شارەزاو هێژا، "ئوم عەلی"ی هاوسەری کە لە سەرتای ساڵانی حەفتاکانی سەدەی پێشوودا یەکێک بوو لە خوێندکارە هێژاکانی من. لەدواهەمین سیمیناڕیشدا کە لە مالموێ گێڕام لەژێر ناوی "نوێسازییەکانی باری ڕامیاریی عیراقو ئاسۆی پرۆژەی ئاشتەوایی نیشتمانی"دا مامۆستا عەببوود منی وەک بەڕێوەبەری کۆڕ ناساند، هەر ئەوکات پەرتووکی "لمحات عن سعيد قزاز"و هەندێک پەرتووکی تری خۆیی پێشکەش کردم. هاوڕێتیو دۆستایەتیی من لەگەڵ دۆستی هێژا عەببوود لایەکەو کارکردنمان پێکەوە لە ڕێکخراوە سڤیلییە دیموکراسییەکاندا لایەکی ترە، هەروەها بەرپرسایەتی من وەک ڕۆژنامەوانێک بەرانبەر بە خوێنەری هێژا ئەو لایەنەی سێهەمن کە هانم دەدەن هەڵوێست بگرم بۆ نووسینی ئەو وتارە لەسەر پەرتووکی ناوبراو، ئەویش بەدیدێکی زۆر وردبینانەو لەسەرخۆ بەو شێوەیەی ئەنجامم داوە لەسەر پەرتووکەکەی بەڕێز عەبدولڕەحمان ئیدریس ئەلبەیاتی ـ وتاری دووهەم، یان لەگەڵ پێشەکییەکەی مامۆستاو دوکتۆر کەمال ئەحمەد مەزهەر ـ وتاری یەکهەم.

.لەساڵی ٢٠٠٤دا پەرتووکێکی نووسەری پێش ئێستا دادوەر، مامۆستا زوهێر کازم عەببوود بەچاپ گەیشت لەلایەن شالیارگەی ڕۆشنبیری "بەڕێوەبەرایەتیی سلێمانی" بەناونیشانی "لمحات عن سعيد قەزاز" واتە سێ ساڵ پاش درچوونی پەرتووکی مامۆستا بەیاتی ٢٠٠١ کە لەوتاری دووهەمدا لەسەری دواین نەک لەساڵی ٢٠٠٣دا وەک لە پەرتووکەکەی مامۆستا عەببوود لاپەڕە ١٢دا هاتووە. ئەو پەرتووکە بریتیبوو لە یەک پێشەکیو چوار بەشو پاشوتار. بەشی یەک بە گەواهییەک دەسپێدەکات لەسەر بەناوبانگرتین کەس لە پزیشکانی عیراق، پاشان توێژینەوە لەسەر "پیاوی

خانەدان". بەڵام بەشی دوو لە پلەوپایەی سەعید قەزاز دەدوێت کە بە ئازایەتیی خۆی پایەکانی بڕیوە تا گەیشتووەتە پلەی شالیاری کاروباری کۆمەڵایەتیو پاشان شالیارگەی ناوخۆ لە ساڵی ١٩٥٣وە تا ڕووخانی ڕژێمی پاشایەتی لەساڵی ١٩٥٨. لەنێو ئەو کابینەیەی فازڵ جەمالیشدا بوو کە هەڵوێستی کراوەی هەبوو بەرانبەر بە هێزە ڕامیارییەکانی عیراق بەگشتیو دەیکۆشی بەشێک سەربەستی دیموکراسییانە بڕەخسێنێت، پاشان لە هەردوو کابینەی نووری سەعید ١٢و ١٣دا شالیاری ناوخۆ بوو، هەروەها لە کابینەکەی ئەحمەد موختار بابان کە دوا کابینەی خولی پاشایەتیی عیراق بوو. بەڵام بەشی سێ لە لێکۆڵینەوەکەی دادوەری ناوبراو بریتییە لە هەڵوێستی سەعید قەزاز لەبەردەم دادگای سپایی باڵای تایبەتو لەوێدا مشتومڕێکی یاسایی دەکات لەمەڕ خودی دەزگای داد، پاشان پێوەری خۆی خستووەتە گەڕ لەمەڕ دادە ستەمئامێزەکەی دادگاو ئەو سزایەی سەپا بەسەر شالیاری تاوانباردا. ئەوجا دوابەشی پەرتووکەکەی تەرخانکردووە بۆ توێژینەوە لە دواڕۆژانی ژیانی سەعید قەزاز لە بەندیخانەو پاشان ئەنجامدانی سزای لەسێدارەدانو دواوتە لەگەڵ پایان. هەر لەو پەرتووکەدا ئاماژەی داوە بەدیدی هەندێک کەسایەتی عیراقی لەمەڕ هەڵوێست سەبارەت بەو بڕیارو سزایەی سەپێنرا بەسەر سەعید قەزازدا.

پێشلەوەی دەستکەم بە چەندوچۆن لەسەر ناوەڕۆکی پەرتووک، دەخوازم هەندێک تێبینی دەربڕم لەسەر ئەو شێوازەی نووسەر پێی دەدوێت لەسەر کەسایەتیو بەشەکانی ئەو پەرتووکە.

١ـ لەو لێکۆڵینەوەیەدا کووڕی بابەتیانە هەیە لەسەر شێوازی کارکردن لەگەڵ بەندەکانو خودی ڕیزبەندیی بەشەکانی، بۆ نموونە: پێویستبوو لێکۆڵەر ژیانی ئەوپیاوەو باری ڕۆشنبیری ئەو شیکاتەوەو پایەپایە لەگەڵیدا بڕوات بۆ گشت ئەو پلانەی بڕیونی، نەوەک یەکسەر دەسکات بە هەڵدان بەشانوباڵو وەڕووخستنی لایەنە "درەوشاوە"کانیو نیشاندانی گەواهیی پزیشکێک کە هاوڕێی خۆی بووە، لەکاتێکدا لێکۆڵەر بۆی هەبوو بیکات بە پاشکۆی پەرتووکەکەی، وەک ئەوەی بەڕێز عەبدولڕەحمان بەیاتی لە دیدەرنامەکەی محەمەد سەعید ئەلخەفافدا کردوویەتی. بۆچوونم هەمانە

لەمەڕ بەشی دادگایی کە لەوێدا نووسەر بە ٣٠ لاپەڕە ئەو وتووێژەمان بۆ دەخاتە ڕوو کە لە نێوان سەرۆکی دادگاو تاونباردا ڕوویداوە لەگەڵ ئەو داکۆکنامەیەی لە کۆڕەکانی دادگای سپایی باڵای تایبەت وەرگیراوە، بەڵام گەواهیی ناودارترین دیدەروانو ڕاستگۆترینیان نەخستوەتە ڕوو کەدوورە لەگومان، بۆنموونە مامۆستا عەزیز شەریف یان مامۆستای شەهید تۆفیق مونیر یان مامۆستای شەهید کامیل قازانچی تا خوێنەر ئاگادارکات لەڕادەی ڕاستبوونی داکۆکنامەکەی تاوانبار لەخۆی، یان دیدەروانانی بەرپەچ لەمەڕ ڕووداوەکانی بەسراو بەندیخانەی کوت.. هتد، ئەوانە لاسەنگی ئەوتۆ زەقیان خنیوەتە نێو ئەو پەرتووکە ڕێگەنادەن خودموختار بڕیاری بۆ بدەین بێگوێدانە ڕادەی قایلبوونمان بە بڕیارەکانی بەڕێز عەبوود، هەروەها سەبارەت بە هەڵوێستەکانی سەعید قەزاز لەمەڕ کێشەی کورد بە درێژایی ژیانی، لەوکاتەوە کاری دەکر لە نووسینگەی کادری پشکێنەر" دەبلیوو ئای الین" لەسلێمانیو پاشان کارکەی لەنووسینگەی کادری نهێنیی لیوای دلێم (پارێزگای ئەنبار) هەروەها ئەوکاتەی عیراق لەبن چاودێری بەریتانیەکان بوو ئەو تێیدا فەرمانبەر بوو لە نهێنگای زانیارگریی شالیارگەی ناوخۆ بە سەرپەرشتیاری بەریتانیەکان.. هتد (بڕوانە: البياتي، سعيد قزاز ودوره في السياسة العراقية، لاپەڕە ٥٢) لەوێدا لێکۆڵەر خوی لاداوە لە کۆڵینەوە سەبارەت بە هەڵوێستی سەعید قەزاز بەرانبەر بە کێشەی کورد، بەڵکو بەزۆری ئەوەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە هەڵوێستی سەعید قەزاز بەرانبەر تێکۆشانی چەکداری بێزیان بووە، لەکاتێکدا چەک لە بزووتنەوە نیستمانپەروەرییەکانی ئەو سەردەمەدا بەکار نەهاتووە، ئەویش لەخۆیدا هەڵوێستێکە ناگونجێت لەگەڵ توێژینەوە مێژووییەکانی لەمەڕ ڕووداوو هۆکارە شاراوەکانی لەپشت ئەوەوە بوون. خۆ کە سەعید قەزاز پێنووسێک پێشکەشکات بە بەڕێز مەسعوود بارزانی نابێتە وەڵام بۆ پرس لەهۆی دەستگیرکردنی بارزانییەکانو بری ئەو ئێشو ئازارە بکەوێت کە بارزانییەکان چەشتوویانە لەدەست ڕەوتی ڕژێمو ئەو هەڵوێستەی لەڕاستیدا سەعید قەزاز بوویەتی بەرانبەر تێکۆشانی گەلی کورد، بێ گوێدانە ڕادەی دڵخۆشیی لاوێک بەو پێنووسە چونکە مەسعوودی لاو

بەڕاستی چاوەڕوانی وەڵام بووە لەسەر ئەو پرسیارەی، بەڵام هەر نەیبیست.

٢ـ گونجاوترین ناو بۆ ئەو پەرتووکە "سەعید قەزاز لە بەرەوڕووی دادگای تایبەت"ـە چونکە پەرتووکەکە بەگشتی لە پرۆسەی دادگاییو ئەو سزایە دەدوێت کە سەپا بەسەر بەڕێز سەعید قەزازدا، چونکە لەکۆی ١٦١ لاپەڕەدا ٥١ لاپەڕەی داگیرکردووە.

٣ـ کارێکی بوێرییە بۆ لێکۆڵەرێکی عیراقی خۆ بدات لە توێژینەوەی لەسەر ژیانی سەعید قەزاز کە ساڵانێکی زۆر لەعیراقدا بەناوبانگ بوو بەتایبەتی لەنێوان ١٩٥٣ تا ١٩٥٨ وەک شالیاری ناوخۆ ناونرابوو "ستۆلۆبین"ی عیراق (ستۆلۆبین شالیاری ناوخۆی ڕووسیای تزاری بوو ساڵی ١٩٠٥ بووەهۆی ئەو کوشتارەی ناونرا ڕۆژی یەکشەممەی خوێناوی.)

٤ـ سەرەتا لەو ئامۆژگارییانە نەگەیشتم کە پێیگوترابێت، نەکات خۆبدات لە نووسین سەبارەت بە ژیانی سەعید قەزاز، بەڵام کە جاری سێهەم لە خوێندنی بوومەوە هۆکەیم زانی، دیارە ئەوانەی ئامۆژگارییان کردووە، هەر ئەوانەن کە پەرتووکەکەیان خوێندوەتەوە، بەڕاستی هاوڕێی ئەون، بۆیە ئاواتەخوازن هەرکات عەبوودی هاوڕێم بیری لە چاپکردنەوەی ئەو پەرتووکە بکاتەوە پێویستە چاو بخشێنێتەوە بەسەر کۆمەڵێک بابەتی گرنگدا تا بتوانێت پوختەی ئەو بڕیارە بنبڕانەی خۆی بسەپێنێت کە لە پێشەکی پەرتووکەکەیدا ئاماژەی پێداوە.

٥ـ پشتی بەستووە بە کۆمەڵێک سەرچاوە هیچ لە ژیانو چالاکییەکانی سەعید قەزاز نادوێن، بەڵکو هەر ئاماژەن بۆیو زۆربەی زۆریان هەر لایەنە ئەرێنییەکانی سەعید قەزاز دەردەخەن.

٦ـ زۆر لەو کەسایەتییانەی ئەو لەگەڵیان دواوە هاوڕێی سەعید قەزاز بوون یان چاکەی ئەویان لەسەربووە، لەنێویاندا نووسەری کۆچکردوو میر بەسری کەسایەتییەکی زۆر داخراو بوو لەنێو زۆر نووسینیدا زەق دیارەکە پڕ دڵسۆز بووە بە سیستێمی پاشایەتیو کەسایەتیەکانی ئەو سەردەمە. ئەوە لەنێو زۆربەی پەرتووکەکانیدا دیارە بەتایبەتی ئەوەی

لەمەڕ کەسایەتییە ڕامیارییەکانە، بێ گوێدانە گشت ئەو جەورەی جووەکان چەشتیان لەدەست چەرخی پاشایەتی کە خۆی یەکێکبوو لەوان"

٧ـ پشتبەستن بە پرۆتۆکۆلەکانی ئەنجومەنی نوێنەرانو دادگای گەل کە بێگومان هەردووکیان گرنگبوون.

٨ـ نەمتوانی لەو پەرتووکەدا بێلایەنیی ڕاستەقینە بەدی بکەم لەمەڕ کەسایەتی سەعید قەزاز وەک ئەوەی لە پەرتووکی بەڕێز عەبدولڕەحمان بەیاتی بینیم، بەڵکوو ئەو پەرتووکە لە سەرتاوە تا کۆتایی هەر کۆششە بۆ ڕووسپی دەرخستنی سەعید قەزاز بێ گوێدانە گشت ئەو دیاردەو بەڵگەو گەواهیو دیکۆمێنتانەی بێگومان ئەو ڕەوشە داپڵۆسێنەرەی سەعید قەزاز دەردەخەن کە گێڕاویەتی دژی بە بەرەی نەیار لە عیراقدا. من ئەو ڕووداوە بەنامۆ دەبینم کە ئەو دەیگێڕێتەوەو بەسەیری ناویدەباتو ئەو هەڵوێستە سەرپێچکارییە بە ئازایەتی ناوبردووە کە لە خۆپیشاندانێکی مووسڵدا شالیاری ناوخۆ لەسەر شەقام هێرش بباتە سەر عەدنان چاڵمێران. ئەوە چیجۆرێکە لە سووکیکردن بە مێشکی ئازادو ئاوەزی ئێمەی هاوڕێی عەببوود کە دەیگێڕێتەوە گوایە "باوەڕ بەخۆبوونی سەعید قەزازو ئازایەتی ئەو لەنێو کۆمەڵدا ڕەنگیداوەتەوە بۆیە توانیویەتی ئەوکارە بکاتو بێ پاسەوانو بێ چەک بەرەنگاری خۆپیشاندەران ببێت کە لەخۆیدا ڕۆڵێکە ئەمڕۆ بەدی ناکرێت"، ئەوە لەکاتێکدا بەڕێز عەببوود دەزانێت چیجۆرە دەزگایەکی ئاسایشی لەپشت سەعید قەزاز وەستابوو. پێویستە ئێمە سوپاسگوزاری سەردەمێک بین ئەو چەشنە کەسایەتییانەی لێ بزرە، نەوەک زویربین بۆ نەبوونی هاوچەشنانی.

ئێستایش بەهۆی گرنگیی ئەو بابەتەوە کە هاوڕێی نووسەرمان وروژاندویەتی لەو پەرتووکە دەدوێم.

سەرەتا لەپێشەکییەکەدا بەڕێز کازم عەببوود وتەیەکی بەکار هێناوە دەڵێت:

"لەوانەیە ئەو زانیارییانەی لەسەر کەسایەتیی ئەومان نووسیوە دکرێت بڵێین بەتاکە یەک چاو بووە" ئەوجا لەشوێنێکی تردا وشەیەکی گرنگ بەکارهێناوە ئەمە دەقیەتی:

" بێدەنگبوون لە یادهێنانەوەی چاکەو پێناسەکردنی کەم مەترسی یان کەمتاوانتر نییە لەو چاوپۆشیەی دەکرێت لەکاری نەنگو شوورەیی ئامێز. بۆیە ئێمە بەپێی ئەو بنەمایە کەوتینە کۆڵینەوە لەمەڕ سەعید قەزاز" (لاپەڕە ٦ی پێشەکی). ئەو بڕیارەی لەدەقی دووهەمدا هاتووە یەکجار مەترسیدارە، لەڕاستیدا دەبوو بڕیار لەسەر هەڵوێستەکە بەوشێوە بنبڕە داڕنەڕێژێت، بەڵکو چاک وابوو بەمشێوەیە دایڕێژێت: "زۆرڕۆیی لە پێداهەڵدان کەمهەڵەتر نییە لە زۆرڕۆیی بۆ باری نەنگی، وەک لەخووی گشت مرۆڤێکدا لایەنی ئەرێنی هەن هەروەها لایەنی نەرێنی دەبن، وەک ڕاستی تێدا هەیە نەنگیشی هەر هەیە". داڕشتن لەو شێوە پێشنیارکراوە ڕێگە بە منو کەسانی تریش دەدات چەندوچۆن لەسەر ئەو پەرتووکە بکەین بێلەوەی ئەو تاوانبار بکەین بە یەکێک لە دوو بار، یان نەشیاوبین لەگەڵی، لەکاتێکدا ئەو هاوڕێیەکی بەهرەدارە. ئەو پرسیارەی مێشک بۆیدەچێت ئەوەیە: ئایا نووسەر زوهێر کازم عەببوود خوی ملکەچ کردووەبە ناوەڕۆکی ئەو دەقە توندو بنبڕەی لە بڕیارەکەی خۆ داویەتی؟ وەکتر.. ئایا خۆی داماڵیوە لە یەکێک لەو دوو بۆچوونەی خۆی دیارییان دەکات؟ دیارە پاش وردبوونەوە لە ناوەڕۆکی پەرتووک وەڵامی ئەو پرسیارە دەبینینەوە، بەتایبەتی کە لەشوێنێکی تردا دەڵێت: "ڕاستی وەک هەردەم پیرۆزە بە بڕبڕەی مێژویش دەژمێردرێت، لەنێو ئەو ڕاستییەدا من زۆر لەدووی شتێک گەڕام تایبەتە بەو سەعید قەزازەی پتر لەیەک چارەکە سەدە گیتیی سەرسام کردو مەردومی عیراقی پێ خولیا بوو، بەڵام کەسم نەدییەوە بەنووسینێک بمخاتە سەر ڕێی پەرتووک یان لێکۆڵینەوەیەک لەسەر سەعید قەزاز" (لاپەڕە ١١ی پێشەکی). کاکی بەڕێز.. سەبارەت بە هەڵوێستەی یەکهەم وەک لەهەمان پەرتووکدا ڕوون دەبینرێت ئەوەیە کە ڕاستی لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر ڕێژەییو بگۆڕە. سەبارەت بە هەڵوێستی دووهەمیش ئەوەیە نووسەر وەک پێویست نەگەڕاوە بۆ ڕاستییەکان، بەڵکو هەر نیوەی ئەو ڕاستییانەی دەرخستووە کە لەلای شیرینو بریقەدارنو خۆی لە نیوەکەی تر بێدەنگ کردووە، ئەویش ڕوونو ئاشکرا لە "پیاوی خانەدان"و "گەواهیی پزیشک"و هەمان پێشەکیدا دەبینرێت هەروەها بەو دەقەی لە مامۆستا مەزهەری وەرگرتوە کە لە پێشەکی پەرتووکەکەی بەڕێز بەیاتیدایە. سێهەم.. دیارە بیری مرۆڤ زۆر کورتەو

ئەوە لەیاد دەکات کە بەسەرخۆی هاتووە، بەتایبەتی کە ڕووبەڕووی دۆخێک دەبێت تاڵتر لەدۆخی پێشووی بەجۆرێک کاربکاتە سەر مرۆڤ هەزار خۆزگە بخوازێت بۆ دۆخی پێش ئەگەرچی ئەویش بەزەبر بووە بەڵام بەچاوازی جۆرو ڕادەی جەورو ستەم. مامۆستا زوهێر کازم عەببوود لە لاپەڕە ٤ی پێشەکییەکەیدا دەڵێت کاتێک سەعید قەزا بوو بە شالیار ئەو هێشتا منداڵی بچووک بووە بەڵام کاتی لەسێدارەدانی ئەو لەپۆلی یەکی ناوەندی بووەو ئەوکات سەرنجی داوەتە ئازایەتیی ئەو پیاوە، جێی داخ ئەوەیە ڕێزدار عەببوود ئاگاداری ئەو گەواهینامانەی دیدەروانانی قوربانیی زەبری سەعید قەزاز نەبووە کە هەڵوێستی ڕاستەقینەی ئەو تاوانبارەیان گێڕایەوە، دەبوو ئەو دووی گشت جۆرە هەڵوێستەکانی سەعید قەزاز بکەوتایە نەوەک تەنها یەک دادگایی، بەتایبەتی کە ناوی پەرتووک "سەرنج لەسەر ژیانی سەعید قەزاز"بێت. من لەو کاتی دادگاییکردنەی سەعید قەزازدا لەعیراق نەبووم بەڵکو بۆ خوێندن چووبوومە دەرەوەو بەهۆی ڕەوشە ستەمکارانەکەی ڕژێمەوە چەندین ساڵ لێی دابڕام، ئەگینا من یەکێک دەبووم لە دیدەروانانی ئەو سەردەمە، بەتایبەتی ئەو کات لەساڵی ١٩٥٥ـەوە تا ساڵی ١٩٥٨ لەلایەن شالیارگەی ناوخۆی ڕژێمی پاشایەتییەوە دەسبەسەرکرام، واتە یەکێک بووم لە سەدان بەندکراو یان لەوانەی گیردران لە ئۆردوگا زۆرەملییەکەی خوێندکاران لە شوعەیبە. یەکەم، من یەکێک بووم لەو سەدان زندانیەو ڕامیارانەی دوورخرانەوە، دووەهەم، بەبێ کارڕاێکی هەر بەپێی ئەو ڕەوتەبوو کە عەبدولئیلاو نووری سەعیدو سەعید قەزاز دەیانگێڕا، بەتایبەتی لەو کاتو بۆنانەدا کە ئۆگستیو سەپتەمبەری ساڵی ١٩٥٤ بەدواوە لە مێژووی عیراقدا ڕوویاندا.

لێکۆڵەر لە پەرتووکەکەیدا سوور دیارە لەمەڕ هەڵەبوونی ئەو سزای مەرگەی سەپاوە بەسەر سەعید قەزازدا. من گومان لەو گریمانییەی ناکەم، بەڵام پێویستبوو ئەو دادوەرە بەڕێزە بە ئاماژە وەڵامی هەندێک لەم پرسیارە گرنگانەمان بداتەوە:

١ــ چاکتر نەبوو لەو پەرتووکەدا ئاماژە بە گەواهینامەی هەندێک دیدەروانی سەپێنەر بکات نەتەنها سەبارەت بەو گفتوگۆیەی ڕوویداوە لەنێوان سەعید

قەزازو سەرۆکی دادگا کەخۆی چاک دەزانێت کەسانێک لەنێو دیدەرواناندا هەبوو جێی باوەڕبوون نەوەک درۆزن؟

٢ــ دەشێت بەڕاسی گشت دیدەروانان لە کۆمۆنیستە درۆزنەکان بووبن؟

٣ــ ئایا لەو دادگایەدا تەنها سەعید قەزاز ڕاستگۆ بوو پێویستە بەزەیی پێدابێتو بۆ بەرگری لەخۆ بوێر بووە، ئەی هەستی بەزەییت نەجووڵ بۆ قوربانییانی دەستی ڕژێم، قوربانیانی نووری سەعیدو سەعید قەزاز؟

٤ــ ئایا هەر سەعید قەزاز نەبوو چەسپێنەری هەڵوێستی داپڵۆسێنەرانەی ڕژێم دژ بە لایەنە نەیارەکانی عیراق؟

٥ــ ئایا ناوبراو بەڕاستی تاوانباربووە تا ئەو سەرپێچکارییانەی بکەوێتە ئەستۆ کە بەڕاستی کردوونی؟ یان بێتاوان بووەو هیچ سەرپێچکاریی نەکردووە؟

٦ــ سەرئەنجام، دەبێت دادوەری بەڕێز چی پێشنیارکات بۆ دادوەرانی دادگای گەل لەمەڕ ئەو سزایەی دەبوو بیسەپێنن؟ ئایا پێشنیاری ئەو بێتاوان دەرکردنە یان لەبری سێدارە سزادانیەتی بە چەند ساڵ زیندانی؟ ئەو چیجۆرە سزایەک بە گونجاو دەزانێت بۆ ئەو ڕەوتو هەڵوێستەی سەعید قەزاز بوویەتی وەک یەکێک لەو دەسەڵاتدارانەی عیراق؟ ئایا کارو هەڵوێستەکانی بەگوێرەی دەستوری عیراقو ئەو پرۆتۆکۆلە نێونەتەوەییە بووە کە عیراق لەساڵی ١٩٤٩دا واژووی کردووە، هەروەها چاڕنامە نێونەتەوەییەکەی مافی مرۆڤ کە خۆت یەکێکیت لە پارێزەرانی مافی مرۆڤ؟ ئایا نەیارانی عیراقی سەرپێچیی مافی مرۆڤو مافی دەسەڵاتو مافی سەعید قەزازیان کردووە لەو سەردەمەی پاشایەتی عیراقدا؟ ئایا سەعید قەزاز بەشێوەیەکی هاوسان کارڕاێکی دەکرد بەرانبەر بە بیری نەیاران دوور لە بیروبۆچوونی خۆی بەرانبەر بە لایەنگری ئەملایەن یان ئەویتر، بەتایبەتی ئەو وەک شالیاری ناوخۆ دەبوو هەڵوێستی وەکیەکو هاوسان بنوێنێت بەرانبەر بە هاوولاتییان؟ من ئەوە بەڕاست نازانم بەرانبەر بەگەلو بە دادگای گەل، ئەگەرچی بەدڵنیاییەوە دەڵێم دامەزرانی ئەو دادگا سپاییە باڵایە لەخۆیدا هەڵەبوو بۆ ڕوانینە کێشەکانی سەردەمی

پاشایەتی، هەروەها دڵنیامو لەزۆربەی وتارەکانمدا نووسیومە کە ڕەوتی بەرانبەر بە تاوانباران نادیموکراسیانە بووە، بەڵام ئایا ئەو هاوڕێیەمان بەخۆی دەزانێت کە سنوور بەزاندنەوو ناشیاو داکۆکی لە کەسێک دەکات گیرترین کەسی ستەمکارو دژ بووە بە نەیارانی ڕژێم، لەکاتێکدا خودی مامۆستا عەببود دەڵێت؛ لەئامێزگرو سەرپەرشتیاری دەزگا داپڵۆسێنەرەکان بووە، بەڵام لەهیچ بەشەکی پەرتووکەکەیدا تاکە یەکجاریش تاوانباری نەکردووە. من لەوە ناگەم، بۆ بەڕێز عەببود بۆ سەلماندنی ئەوەی کۆمۆنیستان لەپشت دووجار لەسێدارەدانیەوە بووبن پشت بەوتەی پیاوێکی بەعسیی وەک حازم ئەلعەلی دەبەستێت کە دژبوو بە کۆمۆنیستانو یەکێک بوو لە تاوانباران بە ڕووداوەکانی مووسڵ، لەڕاستیدا ئەو یەکەهەم کەسە ئەوشتەی لەزمانی کەسێکی دژ بە کۆمۆنیستان بڵاوکاتەوە، ئەوەیش کە کۆمۆنیستان لەپشت گشت ئەو ئازارانەوە بووە کە لەبەندیخانە چەشتوویەتی، لەکاتێکدا خۆی زۆرچاک دەزانێت کە زۆربوون ئەوانەی دژبوون بە سەعید قەزاز نەوەک تەنها کۆمۆنیستان بووبن.. بەڵێ باوەڕم بەوە هەیە کە ئەوکات کۆمۆنیستان وەک گشت ئەوانیتر.. کۆمەڵێک هەڵەیان کرد بەتایبەتی لە دادگای گەلدا.

هەست بەوە دەکەم کە خانمی بەڕێز کیژی سەعید قەزازی کۆچکردوو مافی ئەوەی هەیە بکۆشێت باوکی بێتاوان دەرخات لەمەڕ گشت ئەوانەی لەعیراقدا ڕوویداو ڕوسپیی دەرکەوێت، ئەگەرچی تاوانی باوک لەئەستۆی کیژدا نییە، بەڵام مێژوونووس یان ڕەخنەگر "ئەگەرچی ئەویش ڕێژەییە" بەرپرسە لەوەی لەڕاستی بکۆڵێتەوە، بەڵام هاوڕێی بەڕێزم پاباند نەبووە تەنانەت بەو پەیمانەی لەسەرەتای پەرتووکەکەیدا داویەتی، بەڵکوو بە تاکە یەکچاو لە سەعید قەزازی ڕوانیوە چاوەکەی تری بەتەواوی لنووقاندووە.

ئەواتەخوازم بەوە تاوانبارم نەکەن کە دەمارگیرانە هێرش دەبەمە سەر سەرانی ڕژێم. وەک لەپێشەکیەکەدا هاتووە دەڵێت پەنا بەو دەقەی لە مامۆستای بەڕێز کمال ئەحمەد مەزهەر وەرگێراوە، بەتەواوی لەمانە دەگەم:

١ـ پێویستە چاو بەهەندێک لە بڕیارەکانی پێشومان‌دا بخشێنینەوە سەبارەت بە ڕوداوو کەسایەتییەکان، ئەویش بەشێوەیەکی زانستیو بابەتیانەی بێلایەنو

بێ ئاوڕدانەوە لە کەس.

٢ـ ئەوپیاوە "سەعید قەزاز" کارگێڕێکی کاراو پەیبەرو بەتوانابوو لە بڕینی قۆناغە جۆربەجۆرەکانی پلەوپایە، بەڵام سەرکەوتنەکانی تەنها لەبەر ئەوهۆیانە نەبوو بەڵکو هەندێک هۆی تری لەدوابوو، کەسیتر لەعیراقدا ئەو تایبەتمەندییەی نەبووە کە سەعید قەزاز بوویوتی.

٣ـ هاوکات ڕێز دادەنێم بۆ ئازایەتیو ئامادەکاری ئەو لە گرتنەئەستۆی بەرپرسیارێتی لە ڕەوشە سەرکوتکەرانەکەی لەسەری دەڕۆیشت بۆ بەرگری لەڕژێمی پاشایەتی کە هیچیان لەپێناو بەرژەوەندی گەلدا نەبووە.

٤ـ وەک دەزانم ئەوپیاوە تاوانباربوو بە کۆمەڵێک شت، بەڵام لەڕاستیدا دەبوو ئەو سزای مەرگە هەڵوەشێتو سووک بکرێت بۆ زیندانی. ئەویش دەزانین کە ئەو چوارکەسەی لەسێدارەدران لە سەرانی ڕژێمی پێشوو بوونو گشتیان لە بەرپرسانی شالیارگەی ناوخۆ بوون. لێکۆڵەری بەشی تاوانو بەرپرس لە کوشتارەکەی بەندیخانە لەگەڵ موتەسەرفی بەغدا. http://www.rezgar.com/debat/show.art.asp?aid=

لە وەڵامدا بۆ ڕەخنەکەی دوکتۆر کازم حەبیب ئەم ڕوونکردنەوەیە لەسەر بەشەکانی ڕەخنە:

ڕەخنەی پێکەرو بابەتیانە هەرگیز نابێتەهۆی تێکدانی پەیوەندی مرۆڤانەیی، ئەوجا ڕیشەی ئەو پەیوەندییەی لەنێوان منو مامۆستاو بیرمەند کازم حەبیبدا هەن بەچۆرێک کاری تێکردووم هەردەم بەدیدی خوێندکارێک لە مامۆستاکەم بڕوانم، بۆیە هەرچی لەڕەخنەکەیدا هاتوون لەچوارچێوەی دید تێناپەڕێت کە لەنێو پەرتووکەکەدا دیویەتی، لەوانەیە لە پێداچوونەوەمدا بتوانم هەندێک لەو خاڵانە ڕوونکەمەوە کە لەوانەیە پێشتر نەمتوانیبێت ڕوونیان بکەمەوە یان ئاشکرایان بکەم، نەتەنها بۆ بەڕێز کازم حەبیب، بەڵکوو بۆ گشت خوێنەران، هەروەها دیدی خۆم ڕوونکەمەوە لەسەر ئەوانەی گوتراون.

بەم دەسپێکە زۆر سوپاسی مامۆستای بەڕێزم دەکەم لەسەر پێداهەڵدانەکەی هەروەها بۆ ئەو ڕەخنانەی لەسەر ئەو پەرتووکە دەربڕیون، بەڕاستی ماوەیەک چاوەڕێبووم کەسێک ڕەخنەی لێبگرێت تا خاڵە نەنگەکانیم بۆ

دەرکەوێت.

١ـ ئەوکاتەی بیرۆکەی ئەو پەرتووکە کەوتە مێشک سەرەتای نەوەتەکان (ی سەدەی پێشوو) بوو کە لەمووسڵ دادوەر بووم، ئەوکات مێشکی منیش وەک زۆر کەسیتری نێو کۆمەڵگەی عیراق بێ چەندوچۆن تەنرابوو بەهزری دژ بە سەعید قەزاز تا ئەوکاتەی هەندێک وتارو ڕووداوم لەڕۆژنامەکانی مووسڵدا بەرچاو کەوت، تێیاندا دیاردەی گواهیم دەبینی لەسەر خودی سەعید قەزاز بەجۆرێک کاریان تێکردم بکەومە کۆڵینەوە سەبارەت بە باری ڕاستیی ئەو پیاوە. دیارە هیچ پیاوێک بێ چاکە نابێت ئەگەرچی خراپەکاریش بووبێت. لەوکاتەدا چوونە کوردستان قەدەغەبوو لەو عیراقیانەی لەهەرێمی ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی سەددام قەتیس مابوون، بەتایبەتی بۆ کەسێکی وەک من کە دادوەرم، بۆیە ناچار لەبازنگەیەکی تەسکو سنووردراردا کەوتمە لێکۆڵینەوە. نە دەستم بەکوردستان دەگەیشت نە توانای وتووێژم بۆ ڕەخساوە لەگەڵ کەسێکی ئەوێ.

گشت ئەو نووسینە نەرێنیەی لەسەر ڕوەکەی تری سەعید قەزاز نووسرابوون ببوونە هۆی ئەوەی وەک پیاوێکی شەڕانگیزو دوژمنێکی سەرسەختو تاوانکار دەرکەوێتو ئەو بڕیارەی دادگای گەلو فرمانی عەبدولکەریم قاسم سزای پڕبەپێستبێت بووە بۆی. پێموایە ئەو دەستەواژەیەی مامۆستا کازم حەبیب دایڕشتووە گونجاوترە لەو وشەیەی من بەکارمهێناوە. ئەوەی لە شرۆڤەکەیدا دەڵێت (زێدەڕۆیی لە پێداهەڵدان کەمهەڵەتر نییە لە زێدەڕۆیی بۆ باری نەنگ، وەک لەخووی هەر مرۆڤێکدا لایەنی ئەرێنی هەبێت لایەنی نەرێنیشی هەر دەبێت. وەک ڕاستیی تێدا پەیدابێت نەنگیش هەر دەبێت). من زۆرم لەو نووسەرانە بینی کە هەر لەسەر خراپەکاریو نەنگی سەعید قەزاز جوونو سەرزەنشتی دەکەن بێلەوەی تاکە یەکجار ئاماژەیان دابێت بەلایەنی چاکەی ئەو، بۆیە وێراوم لایەنە چاکەکانی مێژووی ئەو بخەمە ڕوو. خودی دوکتۆر کازمیش دەزانێت هیچ دەمارێکی نەتەوەیی یان خزمایەتیو بەرژەوەندی یان پەیوەندی تایبەت لەنێوان منو سەعید قەزازدا نەبووە، بەڵکو بەپێچەوانەوە مێشکی منیش پڕبوو لەهزری دژ بەو. وەک مێژونوسی

عیراقی کەمال ئەحمەد مەزهەر دەڵێت؛ لەنێو سەنگەری دژ بەودا وەستابووم، لەوانەیشە ئەو ڕەوشە مێژووییەی مێژونووس مامۆستا کەمال ئەحمەد مەزهەر دایناوە لەگەڵ ڕەوتەکەی پاڵیان بەمنەوە نابێت بۆ ڕووتو ڕوون ڕاستیەکان دەربخەم، ئەویش بەپێی تواناو کەوتنە ژێرباری ڕەوشی بێلایەنیو بابەتیانە. پێموایە لەئایندەدا مێژوی عیراق هەر بەوجۆرە نەخشەیەی کەمال ئەحمەد مەزهەر دەنووسرێتەوە، چونکە ئەو پیاوە نەخشی پرۆگرامی پڕدیاردەو کۆنکریتی داڕشتووە بۆ خوێندکارانی تا بێ ڕتوش بنووسن (خۆزگە یەکێک دەبووم لێیان). ساڵی ١٩٩٤ لەنووسینی بوومەوەو خستمە سەر قاقەز "کە لەدۆسێیەکدا پاراستوومە". ڕەوانەمکرد بۆ شالیارگەی ڕاگەیاندن بەڵام پاش دەستیدەستیو کۆسپ یەکێک لەپیاوانی سەر بە سەددام "کەوتە ئامۆژگاری کردنم تا دەست هەڵگرم لەوکارەو لەبری ئەوە بکەومە نووسین لەسەر هزری سەددامو بابەتی فۆلکلۆری، لەکۆتایی وەتەکانیدا بەجوێن دابەزی بەسەر ڕێزدار سەعید قەزازو خزمانی" سەئەنجام بڕیاردرا ئەو پەرتووکە بەچاپ نەگات، بۆیە دەکرێت بڵێم ئەو پەرتووکەی من پێش پەرتووکەکەی لێکۆڵەر بەیاتی نوسرابێت بەڵام بارودۆخ بووە کۆسپ بۆ لەچاپدانی. کە ساڵی ١٩٩٨ عیراقم جێهێشت لە ئەردون نیشانی چەند دەزگای چاپو پەخشمدا کەس نەیوێرا خۆ بدات لەوکارە، سەئەنجام ساڵی ٢٠٠٢ ڕێزدار سەعد بەزاز لە ڕۆژنامەی زەمان چاپی لەندەن کەوتە بڵاوکردنەوەیو ناونیشانی لاپەڕەکانی بە پێشنیاری ڕێزدار نیزال ئەللـەیسی سەرنووسەری بوو، پاشان لەگەڵم ڕێکەوت بۆ چاپکردنی لە دەزگای ئەلزەمان. بەوجۆرە ڕەشنووسی ئەو پەرتووکە گەیشتە چاپخانەو یەک نموونەی بەبەرگەوە بۆ پێداچوونەوە درا بەمن، ئەوجا من گشت وێنەو دیکۆمێنتەکانم دایە، بەڵام کە ئەپریلی ساڵی ٢٠٠٣ سەددام ڕوخا بەزازی بەڕێز کەوتە خولیای بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەکەی لەعیراق وازی لەو بیرۆکەی لەچاپدانە هێنا، تا ئێستایش ئەو ڕەشنووسەم لەلا ماوە. بەوجۆرە لەچاپدانی ئەو پەرتووکە کەوتە پاش دەرکەوتنی تێزەکەی ڕێزدار بەیاتی بۆیە توانیومە ئەو وتەیەی مێژونووسی مەزن کەمال ئەحمەد مەزهەری لێ بنوسمەوە، ئەوەبوو پەرتووکەکەم لەساڵی ٢٠٠٤دا لە کوردستان دەرکەوت، دیارە ئەوەم

لەپێشەکی پەرتووکەکەدا نووسیوە. ئێستایش دەکۆشم پاش خستنەسەری هەندێک سەرنجو تێبینی تر بۆ دووبارە لەچاپدانی ئامادەی بکە چونکە دەزانم چاپی یەک تەواو بووە.

٢ـ مامۆستا کازم حەبیب لەوە دەدوێت کە قوربانی هەن لەیادم کردوونو گەر لەشوێنێکدا قوربانی هەبێت بێگومان تاوانباریش دەبن، بەڵام مامۆستا کازم حەبیب کە لەباری زانستیو بابەتیدا ناوبانگی خۆی هەیە، ئایا دەکارێت سزای پیاوێک بدات پێش لەوەی بریاری سزای بۆ دەرچێت ئەوجا لێی بکۆڵێتەوەو بزانێت تا چی رادەیەک بەپێی یاسا راستو گونجاوە؟ ئایا دەکرێت پرسینەوە لەگەڵ شالیاری ناوخۆ ئەنجامدەین لەسەر دوورخستنەوەی عیراقیانو کێشانەوەی رەگەزنامە لێیان کە بەپێی بریاری ئەنجومەنی شالیارانی ئەوکات بووبێت (ئایا بریار لەلای ئەنجومەنی ئەنجامدەرەوە دەردەچێت یان ئەو هەر جێبەجێکردنی لەسەرە بێلەوەی مافی بەرپەرچدانەوە یان چەندوچۆنی هەبێت؟) ئایا دادگا ئەو بریاری دوورخستنەوەی خوێندوە یان لایەنی بریاردەری دەستنیشان کرد؟ یان تەنها بەوە براندیانەوە کە فرماندەری جێبەجێکردنی بریارەکە بوو؟ ئایا شالیاری ناوخۆ دەتوانێت بەناوی عیراقەوە پەیوەندی پرۆتۆکۆلی شەرمانگیزو ستەمبار گرێدات لەنێوان عیراقو وڵاتانی تر ئەگەر پەرلەمانو سەرۆکی رژێم بریاریان لەسەر نەدابێت؟ لەوێدا ناوی هیچیەک لە سەرۆکەکانی ئەو رژێمە نەهاتووە بۆ لێپرسینەوە لەو کارانەی لەعیراقدا روویاندا بەڵکوو گشت بارەکە بەخەستی خراوەتە ئەستۆی سەعید قەزاز!! کەواتە بەپێی ئەو پەندێریە ئەنجامدەری بریاری لەسێدارەدانی عیراقیانی کردوەتە بەرپرس نەوەک ئەو لایەنەی بریارەکەی دەرکردوە.

هەروەک مامۆستا کازم حەبیب دەزانێت کە نەخشەکێشو بریاردەر لەو سیستێمدا شالیاری ناوخۆ نەبوە. هەروەها ناگونجێت ئەو رەوشی دژایەتییەی بوویانە بۆ پارتە نیشتمانپەروەرەکان بەجەختی قەزازی شالیار بووبێت. بە گەرانەوە بۆ بڵاوکراوە رامیارییەکانی لەو رۆژانەدا دەردەچوون لێمان روووندەبێتەوە کە پارتەکان گشت دەستەی رژێمی پاشایەتییان تاونبار کردووە لەوەی لەعیراقدا روویداوە. کەواتە ویژدان

رێمان پێنادات تاوانەکانی نووری سەعیدو راسپێردراو، هەروەها ئەنجومەنی نوێنەرانو ئەو سەرکردانەی تری یەک لەدوای یەک بەرپرس بوون لە رەوتی رژێمی عیراق بێتاون دەرچنو گشت ئەو تاوانانەی لەعیراقدا روویانداوە بخرێنە ئەستۆی سەعید قەزاز. خۆ وەک سەعید قەزاز بەشێک بوو لەرژێمی عیراق کە خودی مامۆستا کازم حەبیب ئەوە دەزانێت، بۆچی ئەوانیتر نەخرانە بەر لێپرسینەوە یان شالیارەکانی تر چییان بەسەرهات؟ بۆچی زۆربەیان ئازادکرانو لەتاوانی ئەوانیتر خۆشبوون بەڵام سزای مەرگ سەپێنرا بەسەر سەعید قەزازدا لەسەر بەدەستی ئەنقەست کوشتن نەوەک لەسەر بەربەرەکانێی رامیاریو تاوانی دژ بەمرۆڤ؟.. کە لەو سەردەمی پاشایەتییەی عراقدا بە سەرۆکایەتی ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی دادگایەکی سپایی لەبەسرا پێهاتووە ستەم سەپاندووە بەسەر ئەو دانیشتوانەی بەسرا کە بەشداری خۆپیشاندانی کرێکارانی نەوت بوون، بەڵێ ئەو عەبدییەی ساڵی ١٩٥٨ کرا بە دادوەری گشتیی سپا لە کۆماری عیراق، ئەوەی وێنەیمان لە ماڵەکانماندا هەڵدەواسیو زۆر لە عیراقییان چەپڵەیان بۆ کوتا، پاش ماوەیەکیش بوو بە یەکێک لە داردەستانی جەوری عیراقی، بەڵام بەهیچ کلۆجێک ئاماژە نەدرا بەو هەڵوێستو کردارە نەنگانەی کردوویەتی بەرانبەر بە گەلی عیراق.

٣ـ ئەگەرچی پێم خۆشنییە دیدەروانان بەوشەی (درۆزن) ناوبەرم، دیارە لەبەر چەندین هۆی پەیوەست بە باری رامیارییان، بەتایبەتیش لەبەر ئەوەی گشتیان ئەم ژیانەیان جێهێشتووە، هەروەها رێزی مرۆڤ لەوەدایە وشەی بەجێ بەکارهێنین. ئەوکاتەی دیدەروان گەواهی دەدات پێویستە چۆنێتی بینین یان بیستن یانیش هەستپێکردنی بگێرێتەوە پاش لەوەی بەپێی ئاینی خۆی سوێن دەخوات، ئەوکات پێویستە رێز لە گشت گەواهییەک بگیرێت بەڵام چیجۆرە گەواهییەک؟ ئایا لەنێو ئەو گەواهیدارانەدا هەبوە ئەو تاوانی "کوشتنی دەستئەنقەست"ـە بسەلمێنێت کە دادگا سەپاندی بەسەر تاوانباردا؟ ئایا ئەو گەواهییانە هەندە چیی باوەڕبوون تا دادگا پشتیان پێببەستێت بۆ بریار بە لەسێدارەدانی ئەو پیاوە؟ وەک زۆر لەوجۆرە گەواهییانەی تێیدا سۆز پلانەرن هیچ سوودیان نابێت بۆ سەپاندنی سزاو تاوانبارکردن، زۆر گەواهیی راستیش هەن لەوانەیە پەیوەندییان نەبێت

بەو کێشە، هەروەها لەدادگادا زۆر گەواهی پشتگوێ دەخرێن، بەتایبەتی لەلایەن ئەوکەسانەی نرخی گەواهیەکانو ڕادەی بابەتی بوونی دەزانن یان دیاردەو پەیوەستیی بەو کێشەیەوە دوور لە کاریگەریی سۆز. سەرئەنجام دادگا بەپێی ئەو دیاردانە بڕیاری یاسایی دەردەکات کە لەنێو خودی کێشەکە دەردەکەون نەوەک کاریگەری لاوەکی.

٤ـ مامۆستای مەزن کازم حەبیب لە شرۆڤەکەیدا دەپرسێت: ئایا سەعید قەزاز سەپێنەری هەڵوێستە داپڵۆسێنەرانەکەی ڕژێم نەبوو دژ بە لایەنە نەیارەکانی عیراق، لەکاتێکدا ئەو یەکێک بوو لە کاربەدەستە سەرەکییەکانی ڕژێمە داپڵۆسێنەرەکەی عیراقو بەرپرس بوو لە دەزگا داپڵۆسێنەرەکەی عیراقو دەستی باڵای بووە لە کەنەفتکردنی نەیارانی، ئەگەر من نەڵێم هینی گەل بەگشتی؟.. ئایا ئەو تاونبارە بوو کە پێویستە بەرپرسیارەتی لەو سەرپێچییانەی بکەوێتە ئەستۆی کە بەڕاستی ئەنجامیداون؟ یان بێتاوانەو هیچ سەرپێچییەکی نەکردووە؟

من دەڵێم بەڵێ ئەو بەشێک بوو لەو سیستێمە سەرکوتکارە بەڵام نە گشت ڕژێم بووە نە تاکە کاربەدەستی سەرەکی، پێویستە مامۆستا کازمیش لەو پرسەدا لەگەڵم هاودەنگبێت کە بۆچی لێپرسینەوە لەگەڵ سەرۆکانی تری عیراق نەکرا لەمەڕ هەڵوێستی ڕژێمو لەبریی گشت باری تووڕەییان ڕشتووە بەسەر سەعید قەزازدا. لەوەیشدا ناکۆکم لەگەڵ ڕێزدار کازم حەبیب کە تاوانی سەرپێچکاری لە دادگی سزایی بێت چونکە لەو سەردەمەدا بڕیاری ئەو لە سزای پێبژاردنی پارە تێنەپەڕیوە، ئەویش بەپێی یاساو ڕەوشی دادگا سزاییەکانی بەغدادیی ئەوکات.

٥ـ مامۆستا کازم حەبیب لەمەڕ دادگای گەل دەڵێت: لەوکاتەیدا دڵنیام لەوەی دامەزرانی ئەو دادگا سیاسییە باڵایە بۆ ڕوانینە کێشەکانی سەردەمی پاشایەتی هەڵە بوو، هەروەها وەک لەزۆربەی وتارەکانمدا نووسیومە، لەوەیش دڵنیام کە ڕەوتی بەرانبەر بە تاوانباران نادیموکراسییانە بوو، بەڵام ئایا ئەو هاوڕێیەمان بەخۆی دەزانێت کە سنوور بەزاندندوەو ناشیاو داکۆکی لە کەسێک دەکات گیرترین کەسی ستەمکارو دژ بووە بە نەیارانی ڕژێم، لەکاتێکدا خودی مامۆستا عەببود دەڵێت؛ لەئامێزگرو

سەرپەرشتیاری دەزگا داپڵۆسێنەرەکان بووە، بەڵام لەهیچ بەشەکی پەرتووکەکەیدا تاکە یەکجاریش تاوانباری نەکردووە؟..

باشە ئەگەر ئەو ڕەوشەی دادگای پێ دامەزرا هەڵەبێتو لەخودی کارڕاێکیو هەڵوێستدا هەڵەو نادیموکراسیانە بێت، چۆن دەکرێت پاکانە بۆ سزاو بڕیارەکانی بدەین؟ چۆن بکارین ئەنجامی کارو بڕیارەکانی پەسەندکەین؟ چۆن بتوانین دان بە ڕەوابونی دادگایەکدا بنێین کە تەنانەت ناوی تەواوی تاوانبارەکەی لەلا ڕوون نەبێت بەڵکوو تەنها بڕیاری داد لەسە ناوو ناسناو دەرکاتو هەر بەتەنها لەسەر ئەو ناوە سزا بسەپێنێت؟. وەک پێشتر ئاماژەم پێداوە، ئەم پەرتووکەم بۆ ڕوسپی کردنی ئەو پیاوە نیە بەو ڕادەیەی کۆشیومە "بەشێک" لەمێژووی عیراق بگێڕمەوە بێ ڕتووشو دوور لە سۆز، هەروەها لە گەردی ئەو هزرە دوور لەڕاستیانەی بەسەرماندا کەڵەکەبوون، دیارە لەبەر ئەوەیە ڕێزدار کازم حەبیب دەڵێت؛ ئەو سزای لەسێدارەدانە نا دادپەروەرانە بووەو ئەویش پتر سزای زیندانیی بە پەسەند دەزانێت، بەڵام لەو تاوانە نادوێت کە دەبوو بەگوێرەی بڕیاری بەندکردنی بدرێت. باشە کاتێک بزووتنەوە ڕامیارییە نیشتمانپەروەرەکان بیانەوێت کەسێک دادگایی بکەن لەسەر هەڵوێستی داپڵۆسێنەرانەی ڕژێم، دەشێت ئەوە بکەنە مەرج کە دادگاکە سپایی بێت؟ لەوێدا مامۆستا کازم حەبیب خۆی نەداوە لە پێکهاتەی دادگاو شێوازی کارەکانی بەڵام ڕەخنە دەگرێت لەخودی ئەو سزایەی سەپاندویانە، بەوپێیە دەبێتە هاوبیری ئێمە لە پێداچوونەوە بەو بڕیارانەی دراونو خوێندنەوەی ڕووداوەکان وەکخۆی بەو دیدە بێلایەنەی گشتمان لێی دەروانین.

٦ـ ڕێزدار کازم حەبیب ئەوە بەسەیر دەزانێت کە ئاماژە درابێت بە یەکێک لەنێو ئەوانەی سەعید قەزازیان دیوە چونکە بەعسییە، ئەو دەڵێت: لەوەناگەم بۆ بەڕێز عەببود پشت بە کەسێکی وەک بەڕێز حازم ئەلعەلی دەبەستێت کە پیاوێکی بەعسیی دژ بە کۆمۆنیستانەو تاوانبار بوو بە ڕووداوەکانی مووسڵ. خۆ مامۆستا کازم حەبیب دەزانێت ئەوانەی ئەوکات لەزینداندا بوون لەگەڵ سەعید قەزاز هەر ئەوانەبوون کە بەشداری کێشەکەی عەبدولوەهاب شەواف بوون، لەوکاتەدا هەر ئەو نەتەوەییو

بەعسیانە لەویّ بەندبوون بۆیە کۆشیم بەڕێز سەدیق سەففار ببینم، کە ئەویش یەکێکبو لە نەتەوەییانی عارەب، لەگەڵ ئەوەیشدا ئاماژەم بە "هەمیشە زیندوو" محەمەد مەهدی ئەلجەواهری کردووە کە چەپڕەوێکی بێلایەن بوو، هەروەها ئاماژەم بە دیدی زولنوون ئەیوب داوە کە یەکێک بوو لە کادیرانی پارتی کۆمۆنیست. ئەوەم لە "إتحاد الشعب" وەرگرتووە کە ئۆرگانی پارتی کۆمۆنیستەو هەر ئەو لەسەر پرۆسەی دادگاییو پێداهەڵدانەکانی نێو هۆڵەکە نووسیبوو.

٧ـ بۆ مامۆستای بەخشندەمی دووپات دەکەمەوە کە ئەم پەرتووکەم نە نامەی دوکتۆرا نە تێزی ماجستێرە تا پابەند بوونم لەشێوەی نامەیەکی ئەکادیمی بێت، بەڵکو تەنها بریتییە لەهەندێک سەرنج لەو ڕوە ڕاستانەی کەسیتر نیشانی نەداون، بۆیە مامۆستا لەوڕووەوە ڕاست دەفەرموێت، هەروەها من نە کیژەکەی خوالێخۆشبوو سەعید قەزازم بینی بوو نە ئەو دەستی هەبووە لە چاپکردنی ئەو پەرتووکە. هەروەک هیچکات چاوی دووهەمم نەنووقاندووە هەرگیزیش نا‌ینووقێنم بەڵکوو هەر بەکراوەیی دەیهێڵمەوە تا ئەو ڕاستییانە دەسەپێت کە زۆرم لەپێناویدا چەشتووە. ئامادەم پتریش بجێژم تا ڕەوشێکی ڕاست بەپێی ئەو دەچەسپێت بۆ نووسینەوەی مێژووی عیراق (واتە ئەو ڕەوتەی کەمال ئەحمەد مەزهەر) کە دەڵێت: (پێویستە بە هەندێک لە بڕیارەکانی ڕابوردوومانداا بچینەوە سەبارەت بە ڕووداوو کەسایەتیەکان، ئەویش بەپێی پرۆگرامی زانستیو بابەتیانەی بێلایەنو بێ کارتێکردنی لایەنیک) سەئەنجام سوپاس بۆ مامۆستا کازم حەبیب کە هەردەم بە ئاماژەکانی هانمان دەدات بۆ نەخشاندنی ئەو ڕێڕەوەی دەبنە هاندەرمان بۆ فێربوون. ئەو مامۆستامانەو هەر شانازی بە ناسینو لێ نزیکبوونی دەکەین. خوویەکی کوتومت مافی مرۆڤ پارێزانەی هەیە، بەڵام ئەو هیچ ئاماژەی نەداوە بەو هەڵەزۆرەی چاپ لەنێو ئەو پەرتووکەدان کە پترن لە ١٠٠ هەڵە. هەروەها زۆر سوپاس بۆ ئەو لێکۆڵینەوەو توێژینەوانەی هاوبۆچوونن لەگەڵ ناوەڕۆکی ئەو پەرتووکە خاکییەو بۆ ڕەخنەو تێبینیی پێکەرانەی تر.

سوودی پتر لەوەدایە کە دوکتۆر کازم حەبیب وەڵامێکی نووسیوە لەسەر ئەو

پێداچوونەیە کە من لەسەڕ وتارە ڕەخنەئامێزەکەی ئەوم نووسی، تێیدا دەڵێت:
بەدواچوون لەسەر پێداچوونەی مامۆستای دادوەر زوهێر کازم عەببود

لەمەڕ وتارە ڕەخنەئامێزەکەی من لەمەر "لمحات عن سعيد قزاز" زۆر ورد بەدواچوونەکەی مامۆستای هێژا زوهێر کازم عەببوودم خوێندەوە لەمەڕ ئەو ڕەخنانەی گرتوومن لەسەر ئەو پەرتووکەی ناویناوە "سەرنج لەسەر ژیانی سەعید قەزاز"، بەهەمان شێوەی ئەو ڕەخنانەم کە لە یەکەم کاتی خوێندنەوەی پەرتووکەکە نووسیمن دەڵێم؛ دیارە بەرپرسایەتی ڕەخنەگر یەکسانە بە بەرپرسیارێتی نووسەر لەمەڕ گەڕان لەدووی ڕاستییەکانو پابەندبوون بە خودی بابەت. مامۆستا عەببودی هاوڕێمان هەر بەوجۆرەی لێی ڕادەبینم بە ڕەوانێکی بێفیزەوە بۆچوونی زانستییانەی خۆیی لەسەر ڕەخنەکانم دەربڕیوە، بەوەی گشت ڕەخنەیەکی زانستییانەو بونیاتنەر لەپێناو دەرخستنی ڕاستیدا دەبێتو هیچ زیان بەخودی نووسەر ناگەێنێت، بەڵکوو درێژەدان بە چەندوچۆن لەخۆیدا پاڵپشتە بۆ خۆیو خودی ڕەخنەگر تا ئەو ئاستەی پێکەوە دەگەنە ئەنجامی ڕوون لەسەر ئەو بابەتەی مشتومڕیان لەسەر کردووە. ئەگەر کەسێک بەڕخنە دڵتەنگبێتو بەڕەخنەی کەسانیتر هەستگرژبێت نە مافی ئەوەی هەیە خۆی بەنووسەر بزانێت نە بۆیهەیە لەگەڵ کەس بیرو بۆچوون بگۆڕێتەوە لەمەڕ دیدو هزری ڕامیاری یان زانستی یان هەر جۆرێکی تری مشتومڕ، بەمەرجێک ئەگەر ڕەخنەکان دووربن لە تەشەنەو تانووت لە کەس. وا دەکۆشم چارێکیتر لەو پەرتووکە بدوێم، هەروەها لەسەر بەدواچوونی مامۆستا عەببوودو فەرموودەکانی لەسەر گوتارەکەم بەناوی "كيف يقرأ كتاب الأستاذ زهير كاظم عبود ـ لمحات عن سعيد قزاز."

یەکهەم: **لەبارەی ڕەوتەوە**

١ـ وەک بنەما، ناتوانم لەگەڵ نووسەری بەڕێز عەببوود ڕێکەوم لەوبارەوە کە دەڵێت؛ ئەو نامەی ماجستێر یان دوکتۆرای نەنووسیوە تا خۆی پابەندکات بەڕەوشەکانی نامەی ئەکادیمی، چونکە هەر نووسەرێک، بەتایبەتی ئەوانەی دەخوازن سەرلەنوێ مێژوو بنووسنەوە، پێویستە پابەندبن بەوجۆرە ڕەوشە زانستییانەی سەنگیان لە نامەکانی ماجستێر یان

دوكتۆرا كەمتر نییە، ئەوجا بۆئەوەی بتوانێت بەپێی ئەو ڕەوشە بگات بە ئەنجامگەلێک لەوانەیە لەدەسپێكی توێژینەوەكەیدا نەیتوانیبێت لێكی بداتەوە، چونكە پێشبینی دەرئەنجام لەكاتی لێكۆڵینەوەدا ستەم دەبێت لەسەر ئەم كێشە یان ئەویتر، بەڵكو پێویستە خودی توێژینەوەو پشكنین ئێمە بگەیێنێتە ئەنجامی بابەتی. هەروەها پێویستە نووسەر بەئاگابێت لە ڕاگرتنی باری سەرمۆنی لەنێوان شێوەی بابەتو ناوەڕۆكیدا، هەروەها نێوان ناونیشانو خودی لێكۆڵینەوەكە. ئەوەبوو مەبەست لەئاماژەكەی من، چونكە ئەوە بە یەكێک لە پێداویستییەكانی نووسینی زانستییانەو ڕاستەقینە دەژمێردرێت. بەڵێ من دەزانم ئەوەی هاوڕێ عەببوود نووسیویەتی دەڵێت؛ نە نامەی ماجستێرە نە هینی دوكتۆرا، بەڵام كۆششێكە بۆ گێرانەوەی ئابڕوو بۆ كەسایەتی سەعید قەزاز، هەروەها كۆششە بۆ دووبارە نووسینەوەی مێژووی عیراق. بۆیە "بێ گوێدانە چەندێتی هەڵەكانی چاپ كە لەلایەن خودی نووسەرەوە نین" ئاماژەم بە دوو تێبینی داوە، سەرەتا ڕیزبەندیی بەشەكانی پەرتووک بە بابەتیانە نازانم، پاشان ناونیشانی پەرتووک لەگەڵ ناوەڕۆكیدا ناگونجێن. چاک وابوو ناوی بنێت "دادگایی سەعید قەزاز لەسەر شێوەی دادگاییكردنی سەددام حوسێن" چونكە ئەوە بابەتی سەرەكیی ئەو پەرتووكەیە.

٢ـ بەڕێز عەببوود ئاماژە بەوە دەدات كە هەنگاو بە شوێنپێیەكانی مامۆستای دوكتۆر كەمال ئەحمەد مەزهەر هەڵدەنێتو بۆ نووسینەوەی مێژوو ڕەوتی ئەو بەكاردێنێت. من هیچ لاریم لەوە نییە چونكە ئەوە كارێكە خودی ئەوكەسە بەرپرس دەبێت لێی، بەڵام سوود لەوەدایە مرۆڤ بۆ كاری توێژینەوە ڕەوتێكی خۆیی هەبێت، نەوەک دوای ڕەوتی كەسێكی تر بكەوێت. وەک بۆ نووسینەوەی مێژو تاكە یەک ڕەوت نییە، هیچ توێژەرێكیش نییە بێهەڵەبێت "هەركەسێک بێت". لەگەڵ ڕێزم بۆ مامۆستای دوكتۆر كەمال ئەحمەد مەزهەر كە توێژەرێكی چاكو سەرپەرشتیاری زۆر نامەی دوكتۆراو ماجیستێری كردووە، بەڵام لەگەڵ ئەو شێوە نووسینەیدا نیم كە پەیڕەوی دەكات. ئەو شێوەیەی ئەو بۆ نووسینەوەی مێژووی كەسایەتیەكانی عیراق بەكاری دێنێت، شێوەیەكی چاولێكەرییە نەوەک ڕەوش. ئەگەرچی ئەوەی لەسەر نووری سەعیدە یان

سەعید قەزاز نووسراوە، وەک من دەبینم یەكجار دوورە لەڕەوشی بابەتیانە بۆ خوێندنەوەی كەسایەتیو ڕووداوەكان لە دۆخو كاتی خۆیدا.

من دەزانم كە بەڕێز عەببوود بوێرانە خۆ دەدات لە نووسینو كۆڵینەوەی بابەتی گرنگ، بەڵام چاوەڕوانی ئەوجۆرە پەرتووكەم لێ نەكردووە، چونكە ئەوەی من لەتێبینیی نێو بەدواچوونەكەیدا بەدیدەكەم ناگونجێت لەگەڵ ناوەڕۆكی ئەو پەرتووكەی لەمەر سەعید قەزاز نووسراوە، كە دەڵێت:

"هەروەک هیچكات چاوی دووهەمم نەنووقاندووە هەرگیزیش ناینووقێنم بەڵكوو هەر بەكراوەیی دەیهێڵمەوە تا ئەو ڕاستییانە دەسەپێت كە زۆرم لەپێناویدا چەشتووە. ئامادەم پتریش بچێژم تا ڕەوشێكی ڕاست بەپێی ئەو دەچەسپێت بۆ نووسینەوەی مێژووی عیراق (واتە ئەو ڕەوتەی كەمال ئەحمەد مەزهەر) كە دەڵێت: (پێویستە بە هەندێک لە بڕیارەكانی ڕابوردوومان‌دا بچینەوە سەبارەت بە ڕووداوو كەسایەتیەكان، ئەویش بەپێی پرۆگرامی زانستیو بابەتیانەی بێلایەنو بێ كارتێكردنی لایەنێک). هاوڕێكەم! ڕەخنە زیان بەسەک ناگەێنێت بۆیە پێویستناكات مرۆڤ لەپێناو ڕاستیدا زۆر بچێژێت چونكە ئەوە بارێكی ڕێژەییەو هەردەم بەپێی كاتو شوێنو هەندێک هۆی تر دەگۆڕێت، هەروەک لەوباوەڕەدا نیم نووسینی پەرتووک لەسەر سەعید قەزاز ئێوە دووچاری ئەركی زۆر بكات بۆ داكۆكی لەباری ڕاستیی سەعید قەزاز، چونكە ڕاستی پێداوستیەكە لەوەدا نەبوو. هاوڕێكەم! ئاواتەخوازم چیتر لەپێناو دەرخستنی ڕاستییەكدا تووشی ئەرک نەبیت كە هەردەم ڕێژەییە بەڵام هەندێكەس بەڕاستییەكی ڕەهای دەزانن. هەروەک دەڵێم چاوی ئەو بۆ زۆر كار كراوەیەو هەر كراوە دەمێنێت، بەڵام لێرەدا بەیەک چاو لێت ڕوانیوە. ئەوەتا لە بەدواچوونی وتارەكەمدا دەبینم هاوڕێی بەخشندەم هەندێكجارە چاوەكانی كراوەیەو هەندێک جاریش دووهەمیان دادەخات.

دووهەم: **سەبارەت بە ناوەڕۆكی پەرتووک**

١ـ كاتێک توێژینەوە لەسەر ژیانی كەسێكی گشتیی وەک سەعید قەزاز بكەین پێویستە ئاگاداربین لە دوو باری لەیەک جیاواز بێت بێلەوەی تێكەڵ

بەیەکیان بکەین، چونکە ئەو دووە وەک لەگەڵ یەک تێهەڵکێشبن بەڵام ڕاڤە لەدوو باری جیاواز دەکەن. واتە یەکەمەم، ڕەوشی کەسایەتی یان خودیی ئەو کەسایەتییەیە وەک تاک، ئەویش لەنێو ماڵ یان لەگەڵ هاوڕێکانی. دووهەمیان، ڕەوشی پیشەیی یانیش بەوپێیەی ئەو بەشێک بووە لە سیستێمێکی ڕامیاریی ئەو ڕۆژە.

زۆرجار ئەوە دەبێتە هۆی دەرکەوتن لەشێوەی دوو کەسی جیاوازدا هەر وەک ئەوەی تووشی شیزۆفرینیا بووبن، ئەویش بەزۆری لەو کاربەدەستە چەوسێنەرەکانەدا دەردەکەوێت. بۆنموونە ئەوبارەی سەددام حوسێن تێیکەوتبوو. بۆیە بەپێی گشت ڕەوشە زانستییەکان، ئاوێتەکردن لەنێوان ئەو دووەو پاقژ دەرخستنی ئەستۆی ئەم بەرپرسە یان ئەویتر لەبارەی هەڵوێستە گشتییەکانیەوە کارێکی نابەجێیە. ئەوجا ئەو هەڵوێستەی سەعید قەزاز بوویەتی لەناوماڵ یان لەگەڵ دۆستو هاوڕێیانی هەمان ئەو هەڵوێستەی نەبوو بەرانبەر بە کۆمەڵ یان بەرەی ڕامیاریی نەیار بە ڕژێم. هەندەی لەگەڵ هاوڕێکانیدا بەسۆزبوو، هەڵوێستی بەرانبەر بە نەیارانی ڕامیاری زۆر وشکو دڕو دوژمنانە بووە، واتە بەرانبەر بە بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بەتایبەتیو پێشکەوتنخوازان بەگشتی، کە هەرگیز ناکرێت پشتگوێ خرێت یان ئاوێتەی بکرێن.

٢ـ پێویستە ئەو ڕاستییە لەیاد نەکەین: کە سەعید قەزاز لەو چاخی بۆگەنبوونو داڕمانیدا تەنها داشەهارەی نەبوو بە دەستی ڕژێمی پاشایەتییەوە بەڵکو یەکێکبوو لە سەرانی ئەو ڕژێمەی پشتئەستوور بوو بە کۆمپانیاکانی نەوتی بەریتانیو بە بەدەست نووری سەعیدەوە، ئەگەرچی لەهەندێک ڕووەوە ناڵێکچوون هەبووە لەنێوان ئەو دوو کەسە.

ئەو تاکە کەس نەبوو سزای لەسێدارەدانی بەسەردا بسەپێت، بەڵکوو "بەرێوەبەری بەشی لێکۆڵینەوە سزاییەکان" بەهجەت عەتییە، "موتەسەریفی بەغدا" عەبدولجەببار فەهمیو "بەرێوەبەری بەندیخانە" عەبدولجەببار ئەیوبیش بە سێدارە سزادران، واتە ئەو چوارەی لەسێدارەدران، کۆمەڵە بەرپرسی شلیارگەی ناوخۆبوونو هەر ئەوان بوون بەرپرس لەگشت بەربەرەکانێی نەیارانی ڕژێمی پاشایەتی.

لە شالیارگەی ناوخۆدا سەعید قەزاز کارمەندێکی ئەوتۆ بچووک نەبوو تا فرمانی شالیاری ئاغای جێبەجێکات بەڵکو ئەو خۆی شالیاری ناوخۆ بوو، ئەو یەکێک بوو لە باڵاترین نەخشەڕێژان بۆ ڕەوشی ڕامیاریی ناوخۆی ئەو سەردەمەی عیراق بۆ بەربەرەکانێی دەسەڵاتی عیراق دژ بە لایەنە ڕامیارییەکانی نەیار. بەڵێ ئەو دادگایە نایاسایی بوو کە سەعید قەزازی دادگایی کرد، ئەگرچی بەوشێوەیە دەرکەوت بەڵام بەواتایەکی تایبەت هەڵوێستێکی گشتیی دژ بوو بە ڕژێمەکەیو گشت ئەوانەی ناپابون لەگەڵ گەڵو کێشەکانی ئەو سەردەمە. من ئەوە بەچاک دەزانم بە توێژینەوەیەکی تێروتەسەل لەهەڵوێستی تاکەکانی بەرپرس بکۆڵینەوەو تێیدا دەماری دوو لایەنەی کەسایەتیو شیزۆڤریناکانی ناخیان بدۆزینەوە، بەتایبەتی کەسانی وەک نووری سەعیدو سەعید قەزازو ئەوانیتری دەڤەرەکە.

٣ـ وەک هاوڕێی هێژام عەببوود هاوڕایە لەگەڵم بەوەی سەعید قەزاز بەشێک بوو لە ڕژێمی ستەمکار کە دەڵێت: "ئایا تاوانبار بەڕاستی تاوانکاربووەو بەرپرسیارێتی سەرپێچکاریی دەکەوتە ئەستۆ؟ یان هیچ تاوانێکی سەرپێچکاریی لەسەر نەبووە؟.. من دەڵێم بەڵێ ئەو بەشێک بوو لەو ڕژێمە ستەمکارە بەڵام نە گشت ڕژێمو نە بەشە بنەڕەتییەکەی. "... کەواتە پێویست بوو دادگایی بکرێت. من لەگەڵ ئەویدا نیم کە بەشێکی بناغەی نەبووە، بەڵکو دەڵێم سەعید قەزاز بەشی بناغەیو لوتکەی کاراو کاریگەر بوو لەنێو ئەو ڕژێمە ستامکارە نەوەک لە شالیارگەکەیدا بێنرخو پەراوێزکراو بووبێتو لەخۆڕاییش نەبووە لەو سیستێمە چەوسێنەرەدا بکرێت بە شالیاری ناوخۆ... لەشوێنی تری ئەم بەدواچوونەدا ئاماژەم بە پاشینەی بابەتەکە داوە.

٤ـ زۆربەی بەرپرسانی ڕژێمی پاشایەیی دادگایی کران، جگە لەوانەی لەسەر جادەکانی بەغدا بەپێچەوانەی مافی مرۆڤ کوژران، وەک شا فەیسەڵو عەبدولئیلای ڕاسپێردراو لەگەڵ نووری سەعید کە سەرۆک شالیارانی یەکێتی عیراقو ئوردن بوو. سەعید قەزاز ئەوکات لەوڕژێمەدا وەک دروشم وابوو، ئەو لەگەڵ هەندێک کەسانی تر دەستووری ساڵی ١٩٢٥ی وڵاتەیان بەزاندووە. خۆ دەیتوانی بڕیارەکانی ئەنجومەنی

نوێنەران بەجێنەگەیێنێتو دەست لەکار بکێشێتەوەو خۆی ئەو ئازارە بچێژێت کە ئەمڕۆ تۆ لەپێناو ڕاستیدا دەیچێژیت، بەڵام ئەوەی نەکردو لەبری کەوتوەتە نێو زەلکاوی چەوساندنەوەی گەل، لەنێویدا کێشەی گەلەکەی خۆی کە کوردە. (بەو بۆنەیەوە.. پێش دوو ڕۆژ لە سەردانێکی تایبەتم بۆ هەرێمی کوردستان گەڕاومەتەوە، لەوێ ڕاستەوخۆ پرسیاری ئەو ئەفسانەیەم خستەڕوو کە لە پەرتووکەکەی بەڕێز عەببوودا هاتووە گوایە کاتیخۆی چاوپێکەوتن لەنێوان ڕێزدار مەسعوود بارزانیو سەعید قەزاز ڕویدابێتو ئەوەی سەرپشکی کردبێت لەنێوان خەنجەرو پێنووسدا. لەوەڵامدا سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراو گوتی؛ هەرگیز کاری لەوبابەتە ڕووینەداوەو هەرگیز چاوپێکەوتن لەنێوان ئەو دوو پیاوەدا نەبووە).

جەوری سەعید قەزاز تەنها بەرانبەر بە نەیارە عیراقیەکان نەبووە، بەڵکو بەهەمان شێوە هەڵوێستی بووە بەرانبەر بەکێشەی گەلەکەی خۆیو سەبارەت بە تێکڕا بزووتنەوەی ڕامیاریی کورد، نە تەنها بە بزووتنەوەی چەکداری. گشت ئەوانە ئاماژەن بۆ سەلماندنی ئەو تێبینییانەی لە بەدواچوونمدا نووسیومن لەمەر پەرتووکەکەی بەڕێز عەببوود.

٥ـ ئاماژەم بەوەدا کە زۆر بەوردی دادگاییەکەی سەعید قەزازم خوێندوەتەوە. لەبەر دۆسێکانی دادگای گەل کە تا ئێستایش لە پەرتوخانەکەمدا ماون، لە پەرتووکەکەمدا "لمحات من عراق قرن العشرين" خوێندنەوەیەکم لەسەر چۆنێتی ئەو دادگایەو هەڵوێستی نووسیوە. وێڕای جیاوازیی بۆچوونم لەگەڵیان سەبارەت بە ڕادەی بونی توانا بۆ بڕیاردانی ئەوجۆرە دادگایە، دامەزرانی ئەو دادگایە بە بڕیاری باڵاترین دەسەڵاتی وڵات بوو. بەڵام ئەو پرسیارەی کردوومە هێشتا لەئارادایە. بەهیچ جۆرێک لەگەڵ ئەو بڕیاری لەسێدارەیەدا نیم، بەڵام ئایا ئەوپیاوە تاوانبار نەبووە تا سزای چەندساڵ زیندانیی بەسەردا بسەپێت یانیش پێبژاردنی بڕێک پارە وەک ئاماژەی بۆ دەکەیت. باشە بۆ هیچ ئاماژەیەکت نییە کە ئەو پیاوە تاوانبار بووبێت لەسەر پتر لە یەک ڕووداو یان هەڵوێستی ئەو کە لەسەر لوتکەی شالیارگەی ناوخۆدا بوو. هاوڕا نیم لەگەڵ ئەوکەسانەی دەڵێن ئەو پیاوە بەکرێگیراو بووبێت، ئەو لەوانەبوو کە خاوەن ڕەوشو فەلسەفەی تایبەت

بەخۆ بوون، ئەو کێشە نیە، بەڵکو کێشە لەو یاسایانەدایە کە دەریانکردووەو لەسەری دەڕۆیشتن. خۆ ئەگەر مامۆستا عەببوود لەوکاتەدا منداڵی تازەپێگەیشتوو بووبێت، ئەوا زۆر لەئێمە قوربانیی هەڵوێستی ئەو ڕژێمەو ڕەوشەکەی بووین کە سەعید قەزاز یەکێک بوو لە باڵاترین بەرپرسانی. پێم چاکە مێژوو دووبارە بنووسرێتەوە بەڵام مەرج ئەوەیە بەپێی ڕەوشو پێوەری ڕوون بێت تا قامچی وەشێن تێیدا نەکرێتە قوربانیو نێچیر بە قامچی وەشێن، یان ئەو هەڵوێستە داپڵۆسێنەرانەی ئەوان بە بەرگری بژمێردرێت لە سیستێمێکی فەرمیو دەستوورو پەرلەمانو ڕژێم، وەکتر هەڵوێستی نەیاران بە دەمارگیرانە بۆیە شایانی سزابوون! تا ڕادەیەک ئەوەیە دەرئەنجامی ئەوەی دوکتۆر کەمال ئەحمەد مەزهەر پێیگەیشتووە، بۆیە ئاواتی ئەوە ناخوازم مامۆستا عەببوود لەگەڵ ئەودا نەبێت بەڵکو ڕەوشێکی ڕاست بۆخۆی ببینێتەوە.

٦ـ ئەوەی شالیاری ناوخۆ کردوویەتی لەئاستی سەرپێچیدا نییە، ئەو بەو بڕیارانەی لەئەنجومەنی شالیارانەوە دەردەچوون تاوانی ئەنجام داوە دژ بە نیشتمانپەروەرانی عیراق. بەوەی ئەو شالیاری ناوخۆ بوو بە باڵاترین بەرپرسان دەژمێردرێت بۆیە ناکرێت بیخەینەی خانەی کارمەندێکی ئاسایی. پێویستبوو لایەنی بەرپرس ئەو بدات بە دادگای تاوانەکان نەوەک دادگای سزایی. لێسەندنەوەی ڕەگەزنامە لەخۆیدا تاوانە. لەسێدارەدانی مرۆڤ تەنها بە پرۆسەیەکی دادگایی ڕووکەشو بڕیاری پێشکات تاوانە. کوشتنی بەندکراوی بێچەک تاوانە. کوشتنی خۆپیشاندەر تاوانە. بەوەیشەوە من ناکۆک نیم لەوەی نەدەبوو دادگاییەکە سپای بێت، ئەگەرچی گشت دادوەران هەروەها دەستەی دادیارانی گشتی دەرچوی کۆلیجی یاسای عیراقی بوونو هەر لەلایەن ئەوانەوە دادوەر دادەمەزرێت. چاک وابوو بدرێت بە دادگای تاوان.

٧ـ لەوکاتەدا دەستەی شالیارگەی ناوخۆ، لەنێویاندا کارمەندانی بەشی لێکۆڵێنەوەی تاونی، دەستیان بووە لەگشت ئەو بڕیارانەی پەیوەستبوون بە کێشە ڕامیاریەکانەوە. ئەوکات سەعید قەزاز بەسەر لوتکەی شالیارگەی ناوخۆوە بوو. من زۆر گەواهیم لایە ئەو پەیوەندییە ڕاستەوخۆیە

دەسەلمێنێت کە لەنێوان هەڵوێستەکانی بەشی لێکۆڵین دەگێرایە بەر لەگەڵ هەڵوێستی لایەنگرانەی سەعید قەزاز لەکاتێکدا بەرپرسی یەکەمی ئاسیشی عیراق‌و لێکۆڵینەوەکانی باری تاوان بوو. ئەوە لەخۆیدا بارێکە دەبوو سەعید قەزازی لەسەری بدرێت بە دادگا. دیدەروانیی ساختە، گۆڕینی قاقەزو دیکۆمێنت لەنێو خودی دادگا، دیاریکردنی سزای پێشکات لەلایەن شالیارگەی ناوخۆو بەشی لێکۆڵینەوە سزاییەکان. لەو بیرەوەرییانەن کە من بڵاومکردنەوە سەبارەت بە میوانداریی من بۆ ماوەی دوو هەفتە لەساڵی ١٩٥٥دا لەبەشی لێکۆڵینەوە تاوانیەکان، لەوێدا وێنەیەکی ئاسانم ڕوونکردوەتەوە لەسەر ئەو هەڵوێستیانەی لەسەردەمی پاشایەتی بەکارهاتووە، ئەوکات بوو بڕیاری زیندانی‌و دوورخسنەوەم دەرچوو. ئەو ئەشکەنجەیەی من کاتیخۆی بینیم زۆر سووکتربوو لەوەی بەهادین نووری، حەمید عوسمان، جەبار حەسەن، کەریم ئەحمەد ئەلداود، فازڵ عەبدولکەریم‌و سەدان بەڵکو هەزاران تێکۆشەری تر بینییان.

هاوڕێی خۆشەویست، گشت ئەوانە بە ئاگاداری‌و لێپرسراوییێتی‌و بڕیاری شالیاری ناوخۆ بوون. هەرچی لە بەندیخانەکانی عیراقدا ڕوویداوە تەنها بە سەرپەرشتیاری شالیارگەی کاروباری کۆمەڵایەتی نەبوو، بەڵکو دەسەڵاتی شالیارگەی ناوخۆو بووەو بە هاوکاری‌و نەخشەی هەردوو شالیار بوو.

٨ـ تاوانباری سەرەکی لەو سەردەمەی پاشایەتیدا سیستەمە ڕامیاریەکەی بوو، واتە دەسەڵات بوو، دەسەڵاتییش لەلایەن چەندکەسی دیریکراوەوە گەڕاوە، سەرئەنجام ئەوان بەرپرسبوون لە هەڵوێستەکانی ئەو سەردەمە. فازل جەمالی بەڕادەی سەعید قەزاز چەپەڵ نەبوو. سەبارەت بەو بڕیارە فەرمییانەی لەکاتی داڕشتنیدا قەزاز لەدەرەوەی وڵات بوو بەڵام کاتێک هاتەوە ئەو خرایە بەرکار، بۆیە ئەو لەگەڵیدا هاوڕا بووەو لایشی پەسەند بوو. جەمالی ئەوەی گرتە ئەستۆ کە ساڵی ١٩٥٣ـ ١٩٥٤ سەربەخۆیی دیموکراسیانەی ڕەهاکرد، واتە ئەوەی نووری سەعید بە هاوکاری سەعید قەزاز لەگەڵ عەبدولئیلا فرمانی ساڵی ١٩٥٤ـ ١٩٥٥یان بەسەریدا هێنا. بەوەیشەوە فازڵ جەمالی لەو دادگایە تاوانبار کرا بەڵام بە سزایەکی کەمو

پاشان سەربەست کرا. من لەگەڵ ئەو سزایەدام بەڵام دژم بەو سزایەی بەسەر سەعید قەزازدا سەپا. بۆیە ئەوە هەڵوێستێکی جیاوازە لەوەی بەوپێیەی لە پەرتووکەکەدا هاتوە بکۆشیت بۆ ڕوو سپیکردنی سەعید قەزاز. سەرئەنجام ئەوەی من دیبینیم هێشتا یەک چاو کراوەو ئەویدی داخراوە، ئەگەرچی ئەوە نەنگی نییە بەرانبەر بە کەس بەڵکوو ڕەخنەیە لەوجۆرە لێکڵینەوەیەی هەڵوێستی خودیی کەسێک تێکەڵ دەکات بە هەڵوێستە گشتیەکەی، کە ئەوە ئاستێکە تێیدا جوداکردنەوەیان ستەم دەبێت.

٩ـ دەزانم کە بەڕێز عەببوود کەسێکی عارەبەو سەعید قەزازی کۆچکردوو لە نەتەوە کورد بوو، من بەهیچ جۆرێک لە پەیوەستی نەتەوەیی یان خێزانی‌و خزمایەتی نێوانیان نادوێم، بۆیە پێویست نەبوو ئەوە بێتە گۆڕ. هەروەک پێویستە ئاماژەی گومان هەڵنەگر بدەم بەوە کە ئارەزووی خانمی بەڕێز کیژی سەعید قەزازی کۆچکردوو لە پەیوەندی کردن بە نووسەری هێژاوە لەپاش بڵاوبوونەوی پەرتووکەکەی بووە لە ڕۆژنامەی ئەلزەماندا، پێموایە ئەوە هیچ زیان نابەخشێت بەلکو ئاماژەی من تەنها بۆ ئەوەبوو کە پەیوەندییەکی ئەوتۆ ڕوویداوە، ئەویش کاتێک لە لەندەن پێکەوەبووین خۆی بۆمنی گێڕایەوە، ئەوکات من بەڕوونی تێبینیەکانی خۆمم لەسەر پەرتووکەکە پێ ڕاگەیاندو گوتم لەماوەیەکی کورتدا بڵاودەبێتەوە.

١٠ـ لەگەڵ بەڕێز عەببوود هاوڕام سەبارەت بە هەڵوێست بارانبەر ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی. لەوباوەڕەیشدا نیم هیچکەسی لە پێشکەوتنخوازان وێنەی ئەلعەبدی‌یان لەماڵیاندا هەڵواسیبێت، بە ئەندامانی پارتی کۆمۆنیستی عیراقیشتەوە، ئەوەیشی هەڵیواسیبێت بەزۆری کەسانی سادە بوون دیارە لەبەر دەرکەوتنی ناوەکەی لەنێوئەو دەستەیەی شۆڕشیان هەڵگیرسان دژ بەڕژێمی پاشایەتی. بەڵێ وێنەی زۆر لەو سەرکردانەی هەڵواسران، من خۆم نە وێنەی کەسم لەو سەرکردانە لەماڵدا هەڵواسیوە نە هەڵواسینیان گەرەک بوو لەسەر من. بەڵام ئەویش باشە کە ئاماژە بدەم بەوەی لەخولی کۆماریدا هەڵەو تاوانی زۆر کراوە بەرانبەر بە کەسانی بێتاوان، نەوەک تەنها دژ بە هەندێک لە سەرانی ڕژێمی پێش. بەڵام ئەوکاتەی دەکەوینە نووسین لەمەڕ سیستەمی کۆماری‌و ئاماژە دەدەین بە سەرپێچییەکانی

پێویستە نەكۆشین ئەرک لەسەر بارە سروشتییەكەی ڕژێمی پاشایەتیو هەڵوێستی لەگەڵ هەڵوێستو كارڕاێكیی سەرانی سوک نەكەین بەوبۆنەیەوە كە ئەوەی لەپاشیان هات لەوەی پێش گەنتر بووە. هەروەها دید لەسەر سیستەمی دادوەری، بەتایبەتی بارە ڕامیارییەكەی.

١١ـ لەو سەردەمەی نووری سەعیدو سەعید قەزازدا سزای جۆراوجۆر سەپاوە بەسەر عیراقیانی نیشتمانپەروەردا، پەرپرس لەوانە خودی ڕژێمی پاشایەتیو ئەنجومەنی نوێنەرانو ئەو دەستەیە بوو كە وڵاتیان دەبرد بەڕێوە چونكە لەلایەن ئەوانەوە فرمان دەرچوە. ئەوە زۆر ڕاستە، بەڵام كاتێک بەرپرس بەهەڵە دادگایی كەسێک بكات، بۆمان هەیە بپرسین بۆ؟ بەڵام وادیارە، وەک من دەیبینم، ڕاستنییە بڵێین بۆ تەنها ئەو. هێوادارم وەڵام ئەوە نەبێت كە لەبەرئەوەی كورد بوو، چونكە ئەوانەی لەگەڵیدا سزای سێدارەیان بەسەردا سەپا گشتیان عارەب بوون. هۆیەكە ئەوەیە كە ئەوانە بەرپرسبوون لە شالیارگەی ناوخۆو دەزگاكانی ئاسایشو ئەشكەنجەو كوشتن.. هتد. ئایا پێویست دەكات سزای ئەوكەسانە بدرێت كە واژویان كردوە لەسەر ئەو پرۆتۆكۆلانەی زیانبەخشبوون بە سەربەخۆییو شكۆی عیراق یان باری دیموكراسیو مافی مرۆڤ، لەكاتێكدا پەرلەمان پەسەندی كردووە؟ دەڵێم بەڵێ پێویستە چونكە شالیار كە پیاوێكی خاوەن مێشكەو بەرپرسە لە گشت هەڵوێستی خۆی دەبوو ملكەچ نەبێت بەواژوكردن یان گرتنەبەری هەڵوێستی دژ بە دەقەكانی دەستورو مافی مرۆڤ، لەكاتێكدا عیراق لەساڵی ١٩٤٨ـەوە پرۆتۆكۆلی جیهانی بۆ مافی مرۆڤـو پەسەندكردنی واژوو كردبوو. بەڵام شالیاری كۆچكردوو بەوشێوەیە كارو هەڵوێستی دەكرد بگونجێت لەگەڵ ڕەوشتی خۆیو ڕەوشی ئەو شالیارگەیەی ئەو بەشی سەركی بووە تێیدا. پێویستە شكۆی هەڵە لێمان نەبێتە پاڵدەر بەجۆرێک بێداگرین لەسەر هەندێک بارو لەپێناو پاكانەكردندا پەنابەرین بۆ باری نارێک.

١٢ـ "پێی خۆشبێت یان نا" من لەگەڵ بەڕێز عەببوود ناكۆكم لەسەر ناوبردنی هەندێک بە درۆزن، ئەگەرچی دەڵێت نەمویست بەوە ناویان بهێنم، بەڵام ئاماژەكە لەخۆیدا ئەوە دەگەێنێت بە كەسانێک لەسەردەمەی

نووری سەعیدو سەعید قەزازدا تووشی ئەشكەنجە بوون. بە گەڕانەوە بۆ دۆسێكانی دادگا دەردەكەوێک ئەوانە درۆزن نەبوون، بەڵام گومان لەوەدانییە هەركەس شتەكان لە گۆشەنیگای خۆیەوە دەبینێت، بۆیە لەوانەیە تووشی جۆرێک زێدەڕۆیی ببێت، بەڵام هێستا ڕێژەی جیاوازی هەندە زۆر نابێت. دۆخ لەبەرچاو ئەوانەی لەوسەردەمەدا ژیان وەک ئەوە نیە كە بەرگوێیان دەكەوێت. چارەنوسی من ئەوەبوو ئەو سەردەمە ببینم. ئەوە لەلای شالیاری ناوخۆ پەسەندبوو كە سەدان مامۆستای زانكۆو پەیمانگاو ڕۆشنبیرانی تری عیراق ڕەوانەی سەعدیە بكرێن، هەروەها بەكێشكردنی سەدان خوێندكاری ئامادەیی بۆ سەربازی پاش بەزۆر داماڵێنیان لەسەر كورسیەكانی خوێندن بێ هیچ فرمانێكی دادگا یان كارڕاێكیی یاسایی. ئەو دەیتوانی لەسەر كارڕاێكیی لەوجۆرە واژوو نەكات، چونكە ئەوە كاری دادگایە سزا بسەپێنێت بەسەر ئەوجۆرە هەڵوێستە. ئەو زۆرچاک ئەوەی زانیوە، بەڵام لەسەر ڕۆشنایی بڕیارەكانی ئەنجومەنی شالیاران فرمانی دەركردووە لەكاتێكدا دەیتوانی نەیكاتو دەست لەكار بكێشێتەوە. ئایا بۆ ئێمە هەیە دارودەستەی سەددام ببەخشینو بڵێی هەر سەددام بەرپرس بوو، یان پێویستە گشت ئەوانە دادگایی بكرێن كە بەڕاستی لە پلەی سەركردایەتیدا بوون، لەنێویاندا ئەو بەرپرسانەی بەشداربوون لە سەركوتكردن، بەتایبەتی شالیارەكانی ناوخۆو ئاسایشو زانیارگری؟

١٣ـ بەڵێ من سەرسامەو مافی ئەوەم هەیە بڵێم، چۆن پشت دەبەستن بە كەسێكی نەیار بە كۆمۆنستانی عیراقو خودی ڕەوتی كۆمۆنیستیو بەكارهێنانی وەک بەڵگەی دژ گوایە كۆمۆنیستەكان لەپشت گشت ئەو ستەمەوە بووبن كە سەعید قەزاز لەكاتی لێكۆڵینەوەو بەندیخانەدا دووچاری بووە. بەڵێ سەرسامم چونكە ناكرێت بۆ گەواهی پشت بە كەسێكی دژ ببەستن كە تەنها مەبەستی ناشیرینكردنی كۆمۆنیستانە، بەتایبەتی پاش ڕووداوەكانی مووسڵو كوودەتاكەی عەبدلوەهاب ئەلشەواف، چونكە ئەو لە ڕوداوەكاندا لایەن بوو، بۆیە چاكوابوو گەواهی ئەو پشتگوێ بخات یان بەلایكەمەوە باوەڕی پێنەكات لەبری ئەوەی لای پەسەندبێت وەک لەو پەرتووكەدا بەشێوەیەكی ڕاستو دروست نیشانی داوە. ئەوە زۆر نزیكە لەو بابەتەی لەنێوان بەڕێز مەسعود بارزانیو

سەعید قەزاز ڕوویدابێت لەگەڵ چیرۆکی خەنجەرو پێنووسەکە. من دژ نیم بەڕەخنەگرتن لە کۆمۆنیستەکان یان کەسانیتر، بەڵام دەبوو لەباری ترو لەسەر ڕووداوی تر رەخنە لە کۆمۆنیستەکان بگیرێت، بەڵام لەوەیشدا پێویستە پشت بەکەسانی بێلایەن ببەسترێت، بەتایبەتی بۆنە لەوڕوانەوە کەم نین. بە گەڕانەوە بۆ نوسینەکانی حەسەن عەلەوی ئاماژەمان بەرچاو دەکەوێت تا چی ڕادەیەک لەلایەن تاخمەکانی بەعسو نەتەوەییانەوە درۆ هەڵبەستراوە بۆ ناشیریکردنی کۆمۆنیستەکان، لەنێویاندا ئەو پڕوپاگندانەی گوایە قورئانیان سووتاندبێت یان سوکایەتییان پێ کردبێت یانیش جوێنیان دابێت بە عەبدولکەریم قاسمو ..هتد،

http://www.rezgar.com/debat/show.art.asp?aid =

بەدواچوونم بۆ ئەو ئاماژەیەی لە وتارەکەی نووسەری بەتوانا جاسم الموتێردا هاتوە، ئەم شرۆڤەیەم هەیە:

١ـ وێڕای سوپاس بۆ مامۆستای هاوڕێم جاسم المتێر لە ("مسامیر" ژمارە ١٢٣٨ لەمەڕ ئەحمەد ساڵح ئەلعبدیو چاوپێکەوتنەکەی نێوان مەسعوود بارزانیو سەعید قەزاز) دەڵێت؛ ئەوکاتەی لە بەسرادا بڕیاری یاسای نائاسایی درا ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی دادوەری سپایی نەبوو بەڵکو ناوی "عەقید" ئەحمەد محەمەد یەحیای دەهێنێت کە لەساڵی ١٩٥٣ زەبری بەکارهێناوە دژ بە خۆپیشاندەرانی بەسرا، واتە ئەوەی پاش شۆڕشی تەمووزی ١٩٥٨ بوو بە شالیاری ناوخۆ. خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز ئەوی خواست گەواهیی بۆ بدات بەڵام دادگا گوێی لە دیدەروانی ئەو نەگرت.

٢ـ هەرچی ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدیە کە لەساڵی ١٥٥٦دا یاساکان سڕکران، لە بەسرا خۆپیشاندان ڕوویداو تەقە لە خۆپیشاندەران کرا، ئەوکات خودی مامۆستا جاسم موتێر لەوێ دەبێت، ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی لەوکاتەدا سەرتیپی هێزەکان دەبێتو هەر ئەو فرمانی داوە بە تەقەکردن لەسڤیلی بێچەک. ئەوەبوو پاش شۆڕشی ١٤ی تەمووز کرا بە دادوەری گشتیی سپاو تا دوارۆژەکانی ئەو دەسەڵاتەی شۆڕش مایەوە. لە خوالێخۆشبوو جەرجیس فەتحوڵڵا بەولاوە هیچ نووسەرێکی تری مێژو ئاماژەیان بەو

ڕاستییە نەداوە کە لە پەرتووکی (رجال ووقائع في الميزان)دا نووسیویەتی.

٣ـ لە مامۆستا جاسم موتێر ڕادەبینم وەک دیدەروانێکی مێژو زانیاریەکانی خۆی بڵاوکاتەوە لەسەر دادوەری سپای ئەحمەد محەمە یەحیاو چۆن خەڵاتکردنو بوونی بە یەکهەم شالیاری شۆڕش. هەروەها تکای لێ دەکەین سەتڵەکەی شۆڕکاتەوەو تایبەتمەندییەکانی ئەو ماوەیە ئاشکرا بکات کە ئەلعەبدی تێیدا بوو بە دادوەری نائاسایی بەسراو چۆن وەک خەڵات کردیان بە دادوەری سپایی گشتیو دووهەم کەس لە دەسەڵاتی پاش شۆڕش.

٤ـ گێڕانەوەی کردەی کەسایەتی یان لەڕێگەی سەرچاوە مێدیاییەکان بڵاودەبێتەوە یانیش لەتوێی گێڕانەوەی دەماودەم. وەک پێشتر ئاماژەم بە ڕوودانی چاوپێکەوتن لەنێوان مامۆستا مەسعوود بارزانیو خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز داوە، لە هەمان ئەو پەرتووکەمدا گوتوومە کە سەرچاوەکەی کەسێکە تا ئێستایش لەژیاندایە.

٥ـ لەگەڵ مامۆستامان دوکتۆر کازم حەبیب کۆکنیم لەوەی لە پێداچونەوەی سەر پێداچونەوەکەی من دەڵێت: (باری ڕاست ئەوەیە کە پێویستبوو ئەو دادگایە سپای نەبێت، ئەگەرچی گشت دادوەران هەروەها دەستەی دادیارانی گشتی دەرچووی کۆلیژی یاسای عیراقی بون کە لەلایەنیەوە دادوەر دادەمەزرێت).

٦ـ ڕاستییەکان ئەوتۆ نین، چونکە نەسەرۆکی دادگا "عەقید" فازڵ ئەلمەهداوی خاوەن بەڵگەنامەی یاسایی بوو نە "مقەدەم" حوسێن ئەلدووریو "موقەدەم" شاکر مەحموود ئەلسەلامو "موقەدەم" فەتتاح شاڵیو "ڕائید" عەبباس ئەللامی کە گشتیان ئەندامی دەستەی دادگا بوون. واتە لەو دادگا سپاییەدا کەسی سڤیلیان دادگایی کردووە بەپێی یاسایەکی سزایی سڤیلی کە دادگایەکی تاوانیی نائاساییە، واتە فرمانەکانی داویانە بەپێی یاسای سپای نەبووە بەڵکوو گشت دەسەڵاتێکی دادگای باڵای (تاوانەکان)ی پێدراوەو بڕیارەکانی بنبڕ بوون بێلەوەی توانای مشتومڕ یان پێداچوونەوەی لەسەر بکرێتو هیچ لایەنێک بۆینەبێت بەرپەرچی بداتەوە.

٧ـ ئاواتەخوازین بەدواچوونو بەشداریەکانمان لەپێناو دەوڵەمەندکردنی ڕاستی بێتو گێڕانەوەی ڕاستیی ڕوداوەکان بێ لایەنگریو بەدیدی مێژوویی‌و بابەتییانەی دوور لە سۆز یان کینەو شێواندن ئەنجام دابێت. من پڕباوەڕم بەوەی ئەو مامۆستایانەی بە ڕونکردنەوەی دید بەشداربوون لەپێناو دەوڵەمەندکردنی ڕاستی‌و ڕاست گێڕانەوەی ڕووداوەکان بێت هەرکەس بەپێی دیدی خۆی‌و لەگەڵ ڕێزم بۆ ئەوان. بێگومان نووسینەوەی مێژووی عیراق بابەتێکی گرنگە وەک دووچاری زۆر شێواندن بووە پەردەیش بەسەر ڕاستیەکانیدا کێشراو، بۆیە پێویستە گشمان خەمخۆرانە بەشداربین بۆ دەوڵەمەندکردنی ڕەوتەکەی.

هەمانکات نووسەر **حەکیم نەدیم داودی** وتارێکی بڵاوکردەوە بە ناونیشانی:

(دادوەر زوهێر کازم عەببود دەخوازێت پاش چەند گرێ لە پشتگوێخستن دووبارە سەعید قەزاز دادگایی بکاتەوە)

لەخۆڕایی نییە کە فەیلەسووف جۆرج سانتیانا بڵێت: (ئەوکەسەی ڕابوردو لەبیر دەکات، سزای ئەوە دەدرێت کە به ڕابوردودا بچێتەوە). ئەوەی وەک جەختێک گوتووە لەسەر ئەوەی پێویستە ڕابوردو بگێڕنەوە تا لەیاد نەچێت. لەپێناو ئاشکراکردنی ئەو ڕاستیانەو گێرانەوەی ڕاستیی ڕووداوەکان‌و لەڕووی یاسایی‌و دادوەرییەوە دادگاییەکەی سەعید قەزاز بەراورد بکرێتەوە، بەوەی ئەو پیاوێکی ناودارو پاقژ بووەو خاوەن مێژووی پرشنگدارو ئەوی هەڵوێست گیر بووە. ئەو لاپەڕە پوختانەی دادوەر زوهێر کازم عەببود لەبەڕ وەبیرهێنانەوی ئەو پیاوە نووسیویەتی لەبەرئەوەنییە کە سەعید قەزاز قارەمانێکی نەتەوەیی ئەوتۆ بوبێت پێویستکات ئاهنگی بۆ بگێڕن، یان خۆفرۆشێکی ئەوتۆ بووە وڵاتەکەیی سەرشۆڕ کردبێت یان بوبێتە هۆی پەرتبوونی. بەڵکو لەو قۆناغە ناکۆکەی مێژوی هاوچەرخی عیراقدا ئەو ڕوون‌و ئاشکرا بارێکی کاریگەری بووە لەسەر ڕوداوەکانی باری ڕامیاری‌و ئەوانیش کاریان لەو کردووە. بۆیە ئەو تێڕوانینە وەک خواستێک هاتوەتە کایە لەپێناو گێڕانەوەی مێژووی عێراق بەجۆرێکی پوخت‌و دوور لە ئاوێتەبوونی سۆزو لایەنگری. واتە بۆ چاوخشاندنەوە بە لاپەڕەو دیکۆمێنتەکاندا لەبەر ڕۆشنایی ڕاستیی دۆخو توێژینەوەی پوختی دوور لە

هەوەس‌و کاریگەری دۆخی ڕامیاری‌و تۆمارکردنی ئاماژە یاساییەکانە لەپێناو بێتاوان دەرخستنی ناوەڕۆکیان لەبن دۆسێ کەڵەکەبوەکانی ئەو کێشانەی هیچ پەیوەندییان بەوەوە نییە جگە لە پەیوەستبوون بە کاروباری پیشە فەرمیەکەی. ئەوە ئێمەین دەبینە ڕاستەکەرەوەی ئەو مێژوە دانەتاشراوەی بۆمان جێماوە، ئەویش بەچاوێکی بێلایەنی پاش دامرکانی ڕەشەبای جۆرێک لە سۆزی باوەڕ. جاری وا هەیە مرۆڤ لەبەر خۆشەویستی لایەنێک‌و ڕوی جوانی کەسێک باز دەدات بەسەر بارە ڕاستەقینەکانداو ڕاستیی ڕوداوەکان دەشارێتەوە. لەکاتی تۆمارکردنی ئەو نارەواییە زۆرەی کراون بەرانبەر بە کەسانێک بەبۆنەی ویژدانی هەمیشە زیندویانەوە ئەمڕۆ کەوتوونەتە نێو ئارامگای هەمیشە ناو زیندوو. لەوانەیە ئەوجۆرە کەسە نە سەنگوسەوایان کردبێت بەو ئایدیۆلۆژیەی پڕباوەڕبوون پێی نە خۆیان گونجاندوە لەگەڵ ئەو دۆخە ناهەموارو سەختەی ڕۆژانی نەگبەتی هەڵیداونەتە قوژبنەکانی زیندان‌و دووچاری ئەشکەنجەی لەش‌و هۆشی کردون. چەشنی ئەو دڵە بەردین‌و خاونەبووەی تەنانەت بۆ ئەوینی ئەو هاوسەرەی خاو نەبوو کە بە سۆزێکی نەرمەوە لە پاسەوانی زیندانی مێردەی پاڕایەوە تا لێی خۆشبن. باشە مێژوی دڵڕەق چۆن توانی پەردە بکێشێت بەسەر هەڵوێستی ئەوتۆ پیاوێکدا کە تا دواچرکەکانی کاتی مەینەتی نەکەوتە بەر باری سەنگ‌و سەوا، بەڵکوو لەبری ئەوە هەر دەیکۆشی درۆکانیان بە بەڵگە ڕسواکات‌و بە شرۆڤەکردنی دیاردە لەسەر دیاردە وەڵامی لوتکەی دادگاکەی دەدایەوە. ئێمە ئێستا لە ئاستی داکۆکیدا نین لە ڕەوتی ئەو پیاوەو باری چیکەسێتی‌و پێناسەکەی، بەڵکو مەبەستی ئێمە داماڵینی ئەو تەپوتۆزەی نیشتووەتە سەر ڕاستیەکانی لەمەڕ ئەوو سەر هەندێک کەسایەتیی عیراقی بە عارەب‌و کوردو تورکومانەوە تا بزانین ئەوان لەپێگەو بەرپرسیارێتی خۆیاندا چۆن بوون‌و لە کارد چجۆرە ڕەوشێکیان کردووە بە پێوەری ڕاستی. دیارە مێژوو هەندێک لەوان لەدۆخی زیندوویی هەمیشەییدا دەهێڵێت چونکە ئەوانە بۆ ماوەی چەند گرێ‌و سەدەی پاش کۆچکردن دەبنە مایەی پرس‌و لێکۆڵینەوە. دیارە هەندێک لەوان هەرکات ناویان بێت یان وەبیری کەسێک بێنەوە نەفرەتیان بۆدەچێت بێلەوەی گوێبدنە باری کەسایەتی ئەو یان ناونیشانەکەی. تێایشاندا هەیە مرۆڤ لەلایەک هەناسەی سارد هەڵدکێشێت بۆ کۆچکردنی‌و لەلایەکی ترەوە بۆ ئەو

نارەواییەی لەکاتی دادگاییو سزادا بە هاوکات لەگەڵ هاتوهاواردا ناووناتۆرەی نابەجێی ئەوتۆیان لێناوە ئەو سزادراوە تەنانەت لەپاش مردن ئارامگەیەک نەبێت تەرمەکەی تێدا ڕاکشێت، یان گۆڕێکی دیاری هەبێت بۆ سەردانی خۆشەویستانی. مێژوی سەختی ڕابوردو باشترین گەواهیە بۆ ئەوانەی لە قۆناغەکانی پێشکەوتنی هزرو بارەکانی زانستیانەی مرۆڤدا سیمبۆل بوون بۆ نیشتمانو ئاینەکەیان، بەڵام لەپڕ لێدابڕاون چونکە ساتەکانی توڕەییو هەڵچون گیرۆدەی سزای کردوونی کردوون بەجۆرێک ژیان لەبەرچاویان تاریکبێتو سنگیان هەندە لێ تەسک ببێت هیچ ئاواتێک لەدڵیاندا نەمێنێت بۆ هەڵی لێبوردنو ئاواتی تر. پێویستە لەکاتی بڕیاردانی سزا بەسەر هەندێک کێشەدا ئەو باری سەربەرزیەی مرۆڤ لەیاد نەکەین کە بەهۆیەوە چونەتە دۆخی هەمیشەیی، ئەگەرچی بەدەگمەن هەڵدەکەوێت مرۆڤ بەچاوی وردبینیو ویژدانەوە گرنگی بەو لایەنانە بدات چی لەلایەن دەستەی دادوەری تایبەت یان ئەو سەرۆکەی دادگایە کە دۆسێیەکی ئاڵوزو پڕ لە گرێکوێرەی جەوهەریی دەکەوێتە بەردەست. ستەمە بتوانێت باری سەنگو بێلایەنی ڕابگرێت بەتایبەتی لەوکاتانەی نێو هۆڵی دادگا پڕدەبێت لە هاتوهاوارو پێداهەڵدانو هەڕەشە بەمەبەستی ترساندنی تاوانبار وەک ئەوەی لە پرۆسەکەی دادگایی سەعید قەزاز بینرا لەبەردەم دادگاکەی مەهداوی، لەوێدا ئەو زۆر توندو بێ هیچ ترسو ورەبەردان بەرانبەر بەو بارە تۆقێنەرەی دادگا بەرگری لەخۆیو بڕیارە فرمیەکانی دەکرد. هەروەها لەو تەزووە ئەلیکتریک ئاسایە نەترسا کە لەو ڕۆژە سەختانەدا خرابوە سەر سنووری دۆخو دەوروبەرەکەی. لەو پەرتووکەی دادوەر زوهێر کازم عەببوود ناویناوە "لمحات عن سعید قزاز" بەهۆی چوار بەشەوە ڕوبەڕوی مێژویەکی بەسەرچوو لەگەڵ دۆسێیەکی بەدەستی ئەنقەست لەقوژبنی دوورلەچاودا قەتیسکراو بووەتەوە بەو مەبەستەی تاوان سوک بکات لەسەر ئەو شالیاری ناوخۆیەی عیراق کە بەڕێوەبەرایەتییە فەرمیەکانی ئەو شالیارگەیە لەسەرەتای دامەزرانیەوە تا کۆتا هەرگیز نمونەی پێنوسدارێکی ئەوتۆی بەخۆوە نەدیوە بەرادەی سەعید قەزازی کۆچکردوو بەهرەمەندو داناو شارەزای بەڕێوەبردن بێت. ئێستا کە دەکەوینە شیکردنەوەی ناوەڕۆکی ئەو پەرتووکە، سەرەتا لەو پێڕستەوە دەستپێدەکەین کە لە لاپەڕەی پێش دوا

لاپەڕەی ئەو پێشەکیە قەشنگە بووەتە ڕاڤە بۆ چاک بەکارهێنانی ڕەچەڵەکی وشەی ڕازاوەو تێگەیشتن لە بێخی واژە یاساییەکانو دڵپاکی لەلایەن زوهێر کازم عەببوودی دادوەرو توێژەر کە بۆی بوونەتە پلانەری سەرەکی تا بەش لەدوای بەش لەمەڕ ڕەوتی ژیانی سەعید قەزاز بنوسێت. سەرەڕای ئەو ئەرکە زۆرەی چەشتوویەتی کە لەوانەبوو کۆسپی بێتە ڕێی بۆ ئەنجامدانی ئەو لێکۆڵینەوە کورتە کە تێیدا جەخت لەسەر ئەوە دەکات "مێژوو لەخۆیدا بریتتیە لە کۆمەڵێک ڕاستی. باری ڕاست لەم لێکۆڵینەوەیەدا ئەوەیە لەبەر کۆسپی زۆر نەمانتوانیوە بگەینە نێو ناخی ئەو پیاوە"و لەمەڕ پێشەکیەکەی دەڵێت؛ "ئەو دەزوەی دەبوو ژیانی ڕابوردوی ئەو پیاوە گرێدات بەمرۆوە پساوە بۆیە وەک چیرۆکێکی ئەفسانە یان بریسکەی تیشکێک دەردەکەوێت تۆ لە باوەڕی بینینیدا نەبیت، بۆیە بابەتی ئەم لێکۆڵینەوەیەشمان بەهەمان شێوەیە، چونکە سەعید قەزاز پیاوێک بوو وەک دورگەیەکی لەگشتلاوە گەمارۆدراو".

لە دەسپێکی بەشی یەکی پەرتووکەکەیشدا بەکورتی لە پێناسەی کەسایەتیی سەعید قەزازمان ئاگادار دەکات کە ناوی "محەمەد سەعید کوڕی میرزا مەجیدی کوڕی حاجی ئەحمەد قەزاز"ـە ئەویش بەپێی ئەوەیساڵی ١٩٠٤ تۆمارکراوە لە نووسینگەی میری عیراقی لە سلێمانی. کاتێک باوکی دەمرێت ئەو منداڵێکی ساوا بووە، خوێندنی سەرەتایی تا ئامادەیی لەسلێمانی بڕیوە، لەگەڵ خاتو زەکیە تۆفیق قەزاز هاوسەرگیری پێکهێناوەو بەرهەمەکەیان کیژێک بوو بەناوی پەری، ئەوان ناسناوی پەریخانیان لێناو، بە واتای "حورية". لەو بەولاوە منداڵی تریان نەبوو. بەوپێیەی توێژەر سەبارەت بە یەکهەم پیشەی ئەو دەگێڕێتەوە؛ کاتی یەکهەم دامەزرانی بە فەرمانبەر تەمەنی بیست ساڵو بیستو نۆ ڕۆژ بووەو کاتێک لەسێدارە درا تەمەنی بەنجاو پێنج ساڵو دوو مانگو نۆزدە ڕۆژ بوو، واتە سیو سێ ساڵ فەرمانبەری گشتی بووە، ڕۆژی ٢٠/ ١/ ١٩٢٤ وەک فەرمانبەری گشتی لەدەزگاکانی میریی عیراق دامەزراوە.

سەعید قەزاز، خاوەن ڕووی یەکالکەرەوەو توانای بێهاوتا لە بەڕێوەبردن

هەرکات بڕوانینە هەندێک لەو وێنە فۆتۆگرافییانەی لەقۆناغەکانی پلەبڕینو بەڕێوەبەرایەتیدا بۆ سەعید قەزاز گیراون، بە ڕوخسارییەوە کۆمەڵێک هێلی

نارێک دەبینین پۆشراو بە بزەخەنەی شەرماوی، یان لەوانەیە حەشاردرابن لەپشت تارمایی بیرکردنەوەیەکی ماندویی گیرۆدەو خولیا بە چۆنێتی چەسپاندنی باری ئاسایشو نەخشە بۆ کلێشەی ئەو بەرپرسیاریەتییە باڵایەی پێی سپێردرابوو. بۆیە هیچ نامۆ نییە مرۆڤ بەئاسانی دیاردەی یەکلاکەرەوەو خووی توندڕەوی نزیک بە هێرش لەڕویدا ببینێت، لەبری ئەو بزە بۆشەی لەڕوی ئەوجۆرە چالاکوانە ڕامیارییەدا دەبینرێت کە لەبن کاریگەری تیشکی کامیرەی کاتی کۆڕو کۆنفرانسە ڕۆژنامەوانیەکاندا دەردەکەون. ئەگەر بەوردی لەو وێنەیەی سەر بەرگی پەرتووکەکەی دادوەر زوهێر کازم عەببود بڕوانین دەبینین تێیدا سەعید قەزاز پەنهانی دەجوێتو لەنێو پەنجەرەیەکی تارماویەوە لەو ئاسۆیە دەڕوانێت کە دەینکان لەبن باری ڕوداوو کێشە بۆمەوەکانی دەوڵەتی عیراقی نۆباردا، پاشماوەی تاوانی ئەو پاشا عوسمانیانەی حوکومڕانی ئەوو وڵاتەکەی ئەو بوون. وەک کەسێکی هەمیشە وشیار لەتوێی بارێکی شڵەژاوو کپدا ورد بووەتەوە قوڵ دەڕوانێتە ئەوە داهاتووەی وا بە هەڵمەتو دانەجیڕکەوە لەسەر ڕێی وەستاوە. ئایا کێ بیتوانیت وەک ئەو لە عیراقێکی سەرئاوکەوتووی نێو دەریایی پڕ کێشەو مینی قورمیشکراو بە پلانە فێڵاوییەکەی نەخشەکێشەرانی ئینگلیزی پاش چەندین گرێ لە داگیرکردنی عیراق. واتە ئەو لە پێشبینی دەرکەوتنی ئاسۆی پاشەڕۆژێکی ڕۆشن دەکات بۆ خۆی لەمسەری ئەو تونێلە تارو درێژەی هەر یەک لە کێشە بۆماوەکانی بەرانبەرن بە هەرگیز، لەوێوە دەڕوانێتە نەخشەی کردنەوەی گرێکوێرەکان کە لەوانەیە پێویستی بە جۆرێک لەو تەلیسمانەبێت کە دێوەزمەی شەڕئانگیز ڕادەماڵن. سەعید قەزاز ناوبانگی بەوە دەرکردبوو، وەک لە دۆسێ فەرمیەکان نیشانیان داوە، کارامەو بێهاوتاو ورد لە بڕیاردان، ئەنجامدەری کار بێ هیچ ترسێت یان گوێدانە ژیانو بیر لە بەرژەوەندیی تایبەت. دادوەر زوهێر لەزمانی پارێزەرێکی شاری مووسڵەوە دەیگێڕێتەوە کە پێیگوتووە ناوی نەهێنێت، گوایە ئەوکاتەی سەعید قەزاز موتەسەریفی شاری مووسڵ بوو ئەو پیاوە بەشێوەی چاودێری کار لە شالیارگەی کاردا کاریکردووە تا بتوانێت دەرامەتێک بۆخۆی دابینکاتو خوێندنەکەیشی بەرێتەسەر. ڕۆژێک بەرپرسەکەی پێی ڕادەگەێنێت گوایە موتەسەریف فرمانیکردووە ئەو لەسەر کار لابرێت، ئەویش یەکسەر ڕودەکاتە نووسینگەی

موتەسەریفو پێشنیاری چاوپێکەوتنی دەکات. کاتێک پرۆسەکە بۆ بەڕێز سەعید قەزاز دەگێڕێتەوە ئەو سەری سووڕدەمێنێت لەوەی بەڵێ ئەو دوو کەسی ناردوە تا یارمەتی بدرێن بۆ دامەزراندن لەلای ئەوان نەوەک دەرکردنی کەسێک لەبری ئەوان، دەسبەجێ پەیوەندی دەگرێت لەگەڵ بەڕێوەبەرایەتیی کار بۆ گێڕانەوە ئەو بۆ سەر کارەکەی. پیاوێک لەباڵای سەعید قەزازدا کە مردن لێی ترساوە بەڵام ئەو لەگەڵ مردن هاوتەریب بوون بۆیە زۆری لا خۆشبووە کۆچ بکات بۆ ژیانی پیرۆزیی پەسالن. هەر لەبەرئەوە توانیویەتی لەکاتی دادگاییکردنو لەبەردەم دادوەردا ئەو دادیارە گشتییە بەدرۆ بخاتەوە (ئەوەی زۆربەی تاوانباران لەبەردەمیدا لاواز پاڕاونەتەوە تا لێی خۆشبن یان چاوەڕوانی بەزەیی بوون لە پیاوانی شۆڕش) دیارە ئەویش لەوەڵامی ئەو وتە هەڵبەستراوە بوو کە تاوانباری کرد بەوەی ویستویەتی بەجلی ژنانەوە خۆی لەدەست شۆڕشگێڕان دەربازکات، بەئاشکرا گوتی دادیاری گشتی درۆ دەکات، هەرگیز ئەو لە بەرەبەیانی شۆڕشدا بە مەبەستی خۆ دەربازکردن جلی ژنانەی نەپۆشیوە. (توێژەر لە سەرنجەکانیدا سەبارەت بەو گرتە دەنگیەی پاش پتر لە سیو هەشت ساڵ لە بڵاوبوونەی لە ڕادیۆی بەغداوە گوێی لێڕاگرتووە) دەڵێت؛ (لەتوێی بوێریو ئازایەتیو ڕاست دەربڕینی وشەکانیەوە هەستم بە کەسایەتی ئەوپیاوە کرد کە بێترسو دڵەڕاوکێ دەریدەبڕین، ئەوکات زانیم گوێناداتە ئەنجامەکانی هەرچی بێت. بەڕاستی ئەوپیاوە لەمردن نەترساوە ئەگەرچی پڕباوەڕبوو بەو چارەنووسەی چاوەڕوانی بوو چونکە خودای مەزن ئەوەی بۆ نووسیوە. هیچ شپرزەییو ترسی لەدڵدا نەبوەو گشت بارەکەی داوەتە دەست خودا). مامۆستا زوهێر لە گێڕانەوەی لایەنێکی تری ئەو گرتە دەنگییە مێژووییە پێکەنینی دانیشتوانی ناو هۆڵی دادگا بەدەنگی بەرز بەسەیر دەزانێت، لەکاتێکدا سەعید قەزاز دەڵێت؛ ئەو شالیارێکی کارا بووەو پەنا بەیارمەتی خوداو ئەو هزرەی لە مێشکو دڵەی لەنێو سینگیدایە کاری دەکرد. بێگومان ئەو پێکەنینە نیشانەی ساویلکەیی ئەوانەی نێو هۆڵەکە بووە، چونکە سەعید قەزاز شتێکی ئەوتۆی نەگوتوە مایەی پێکەنینو گاڵتەپێکردن بێت. بەڕاستی مێژو گواهی ئەوە دەدات کە شالیارێکی کاراو پڕئارەزووی خاوەن هەڵوێستی توندوتۆڵی بووە. دۆستو هاوڕێو گشت ئەوانەی لەگەڵی ژیاون تەنانەت ئەوانەیشی نەیاری

بوون ئەو هەڵوێستانەیان لێ گێڕاوەتەوەو گوتوویانە ئەو پیاوێکی دەستەو دەروون پاکـو زۆر گیر بووە. پاش کارکردنی سیو سێ ساڵ لە فەرمانگە دەوڵەتیەکانو جێهێشتنی ئەو پلەوپایەی تێیدا بوو هیچ شتێکی ئەوتۆی جێنەهێشت شآیانی گێڕانەوەبێت، جگە لە ناوبانگی خوی پاقژو ناسناوی زۆر درەخشانو ئەو ئازایەتیەی هیچکەس لاریی لێی نییە. تەنانەت لەناخۆشترین ساتەکانی ژیانو دوا چرکەکانی تەمەنیشدا بوویەتی).

گەواهی دوکتۆر کەمال سامەرائی لە پەرتووکی "حدیث الثمانین"دا بۆ سەعید قەزاز

دادوەر زوهێر لەسەرتای بەشی یەکهەمی هەمان پەرتووکدا گەواهی بەناوبانگترین پزیشکی عیراق، واتە دوکتۆر کەمال سامەرائی، دەگێڕێتەوە لەمەڕ ئەو دەستکورتیو کەمدەرامەتییەی لە سەردانێکی بۆ ماڵی سەعید قەزاز بینیویەتی دەڵێت: (ڕۆژێک لەساڵی ١٩٥٧دا شالیاری ناوخۆ تەلەفۆنی کردو بانگی کردم بۆ نیوەڕۆخوانێک لەو ماڵەی تێیدا دەژیا لە گەڕەکی علویە. لە خانوەیەکی میریدا بوو کە کاتیخۆی ئینگلیزەکان جێیانهێشتبوو. خانویەکی قوڕەی خۆشی گونجاو بۆ هاوینو زستان. کاتێ گەیشتم کاژمێر یەکی پاش نیوەڕۆ بوو دیاربوو دۆستانم بەهاء عەونیو دوکتۆر ئیسماعیل ناجی پێش من گەیشتبوون، پاشان هەندێک کەسیتر هاتن، لەوانە ڕەوف چادرچیو سامی فەتاحو یەحیا قاسم. کاتێک بینیم ئەبو عامل، واتە عەلی حەیدەر سلێمان، خۆیکرد بە هۆڵەکەدا من سەرسام بووم چونکە نەمزانی ئەو لەبەغدایەو کۆڕەکەمان لەبۆ ڕێزلێنانی ئەوە. من بە پەرۆشییەوە دەمویست لەهاتنەوەی ئاگاداربم تا بەو شێوەیە پێشوازی لێبکەم وەک ئەوەی ئەو ساڵێک لەوەوبەر لە بۆنی ئەڵمانیا لێیکردم کاتێک باڵیۆزی عیراق بوو لەوێ، تەوقەو باوەشمان بەیەکدا کردو لەهۆڵەکەدا هاتە تەنیشتم. هەستمکرد دانیشتنەکەم ناخۆشە چونکە لەنێوان باڵەکانی ئەو کورسیەی لەسەری دانیشتم دیواودیم دەکرد تا بارێکی چاکتر بدۆزمەوە بۆ دانیشتن چونکە شتێکی تیژی کورسیەکە پێمدا دەچەقی. سەعید قەزاز کە دەیزانی چەند زەدە بەو کورسیەوە هەیەو چەندە خراپ دروستکراوە، هەستا بەرەوڕوم هات دەستی گرتمو لەگەڵ بەکێشکردنم بۆ کورسیەکی تر گوتی:

دەزانم ئەو کورسیە کۆنەو نووکی تیژی گیرەکان دۆشەکەکەی سەریان دڕیوە. کاتێک خۆی چووە سەر کورسیەکەی تەنیشت عەلی حەیدەر سلێمان، گوتی: خۆ من لەتۆ قەڵەوترم بەڵام وەک من لەگەڵ ئازاری ئەو ڕاهاتوم ئەویش بەقورسیی من قایلە چونکە لە گلەیی زۆری من بێزاربووە. هەر بەو بۆنەیەوە جۆری خواردنی ئەوڕۆژە دەگێڕێتەوە کە قەرەخەرمانو ساوەر بوو هەردووک خواردنی کوردیی خۆشن). دەشێ ئەو خۆراکە سووکە ئاساییە چەند کەوتبێت لەسەر ئابووری دەوڵەتو شالیارگەکەی ئەو لەبەرانبەر بۆنەخوانی شالیارگەکانی ئەمڕۆ.

پارێزەر عەلی شێخ کە دانیشتوی تەلەعفەر بوو لەهەندێک بیرەوەریدا لەسەر سەعید قەزاز بۆ توێژەری گێڕاوەتەوە کە (یەکێک لە هاوڕێیانی قۆمیسێری هاتوچۆ دەبێت لە دەڤەری مەیدان. کاتێک ئۆتۆمبیلەکەی شالیار سەعید قەزاز لە گەڕەکی قشڵە لەبەردەم شالیارگە دەوەستێت ئەو دەست دەبات تا دەرگاکەی بۆ بکاتەوە، کە شالیار دادەبەزێت ئامۆژگاری دەکات بەوەی هەرگیز ئەوجۆرە کارە نەکات چونکە، یەکهەم.. ئەوە بەشێک نییە لە فرمانەکانی، دووهەم.. ئەویش لە دەوڵەتدا وەک شالیار فەرمانبەرە. لە درێژەدا سەعید قەزاز پێیدەڵێت.. پێویستە ڕێز بۆ کارەکەی خۆی دابنێتو لە بەبووهێنەری مەزن بەولاوە سەر بۆ هیچکەس شۆڕنەکاتو ڕێ نەدات کەس شوێنی پێ لەقکات، هەروەها بە بەڵگەی زیندو تێیگەیاندوە کە شکۆی مرۆڤ سەروی گشتە، ئەگەر شکۆ لەمرۆڤدا داماڵیت ئەوا دەبێتە خاوەن لەشێکی بەتاڵ. واتە سەعید قەزاز چەندە بەتەنگ شکۆمەندی خویەوە بوو هەندە شکۆی کەسانی تری لا پیرۆزبووەو دەمارگیرانە بەرگریی لێکردوە). دەبێت ئەو مرۆڤە لە کام خویندگە یان پەیمانگای ڕەوشتیی بەرز پەروەردە کرابێت، تەنانەت بریسکەی زێڕیش نەیتوانیوە پیسی بکات، یان پلەوپایەی بەرزیش نەیگۆڕیوە. ئەو بەدرێژایی ئەو کاتانەی کاری فەرمانبەری کردووە ویژدانی خۆی لەسەرئەوە ڕایهێناوە کە گشت بەهرەیەک ڕوو لە نەمانەو ئەوەی بۆ مرۆڤ ببێتە سەرمایە هەر ناوبانگی چاکـو ڕەفتاری چاکە. هەر لاپەڕەی سپی دوائەنجامی ئەوکەسانە دیریدەکات کە دڵگران دەبن بە دڵگرانی ئەوکەسانەی پێوەرو جەوری بەرزونزمی دەسەڵات لەکاتی خۆیدا مافی ڕەوای بۆ نەڕەخساندون. سەعید قەزاز هێزێکی بەرگربوو دژ بەو کەسانەی

کەشوفش کەرو لەخۆبایی بوون. یەکسانی ڕاگرتن لەلای ئەو بەپێی خۆدی ڕاستەی یەکسانیو لەبەر ڕۆشنایی ئەو وتە نەستەقە بووە کە دەڵێت "چۆن دەشێت مرۆڤە کۆیلە بکرێت لەکاتێکدا سەربەست لەدایک دەبێت". لە ژووری ناوخۆی ئەو ڕۆژانە کە دۆسێی سکاڵاکانی تێدا پارێزراوە گشت چاودێرێکی بێلایەن دەکارێت زۆر چیرۆکو گەواهی بۆ مێژوو بچنێتەوەو بیانکاتە ڕەوشی کار بۆ ڕاهێنانی هزری ئەو کارمەندانەی ئەمڕۆ دەخوازن کۆمەڵگایەکی سڤیل بێتە کایەوە. لەوێدا هەنگاوە سەرەتاییەکانی سەعید قەزاز دەبینن کە وەک مرۆیەکی ئاوەدانکەرو جەنگاوەری دژ بە گەندەڵی، هەروەها پلانڕێژ بۆ کردنەوەی نانەواخانەکانی ئیعاشە بۆ زاری هەژاران. لێرەدا سەبارەت بەو پیاوەتییەی سەعید قەزاز کردی لەپێناو پەیدابونی نانەواخانە گەلییەکانی "إعاشة[13]"ی نیمچە خۆڕایی، ئەو چەند دێڕە لە وتارێکی مامۆستای بەڕێز فازڵ فوئاد حەمدی دەنووسمەوە کە دەڵێت؛ (بڕیاری لەسێدارەدانی خوالێخۆشبو شالیاری ناوخۆی پێشوو سەعید قەزازی پەسەندکرد، بێلەوەی هیچ تاوانێکی کردبێت، بەڵکو تەنها لەسەر خواستی کۆمۆنیستانو لەبەر قایلکردنی ئەوان بوو. لەوکاتەدا دانیشتوانی کەرکوک فرمێسکی زۆریان ڕشت بۆ لەسێدارەدانی سەعید قەزاز. دیارە وەک پێزانین بەرانبەر بەو چاکسازییانەی کاتیخۆی بۆ دانیشتوانی کەرکوکی کرد، لەسەروی گشتیان بڕیاردان بە کردنەوەی نانەواخانەکانی "إعاشة" لەو شارەدا تا لەو ساڵانەی کەمدەرامەتیدا نانی هەرزانیان دەسکەوێت، مەبەست ساڵانی ١٩٤٧ـ ١٩٤٨ـە کە هەڵمەت بوو بۆ بەرگرتن لە برسێتی نێو وڵات. ئەگەر زووبێت یان درەنگ هەر دەبێت مێژوو پاداشتی چاکە یان خراپەی گشتکەسێک وەکخۆی بداتەوە).

وا من وەستاوم مەرگی خۆم لەنێو دوو کەوانە یان نزیکتریش دەبینم.. هەرگیز سێدارە من ناترسێنێت.. کاتێکیش دەچمە سەر سەکۆکەی لەبەرپێمدا

13ـ لەدوا دەیەی سەردەمی دەسەڵاتی پاشایەتی عیراقدا بە نەخشەو بڕیاری شالیاری ناوخۆ "سەعید قەزاز" لە سەرانسەری عیراقدا نانەواخانەی "إعاشة" پەیدابوو، نزخی یەک کیلۆ نان ٥٠ فلس بوو، لەکاتێکدا هەمان کیلۆی نان لە بازاری ئاساییدا بە ١٢٠ فلس بوو، واتە میری پشگیری نیوەی تێچوەکەی دەکرد. (وەرگێڕ)

کەسانێک دبینم شایانی ژیان نین..

لەتوێی ئەو گفتە دەنگدەرەوەیەی تیژڕەو ناخی بێدەنگیی سامناکی بڕی، وتەی ناخێک بوو لەمەڕ پیرۆزی داد لەکاتێکدا دەرپەڕی پەرۆش بۆ گەیشتن بە ژیانی هەمیشەیی، بێزار لەدەست پەژارەی گشت ئەوانەی دەیانویست لەپێناو مانەوەدا ڕووبکاتە قاپیی یاساوڵەکانی تا وەک دڵێکی شکاوی هەستی بەزەیی جوڵێنەر ڕێگەی بدەن لێیەوە سووکو ئاسان دەرپەڕێت. بەڵام سەعید قەزاز کە بە جەختەی خزمو خێشیش دڵگران بوو کە دەیانویست کەمێک نەرمی بنوێنێت بەتایبەتی لەو ساتانەی پڕ قەیراندا هەرنەبێت لەبەر "پەری"ی جگەرگۆشەیو ژنەکەی کە هاوسەرو هاوژینی بوو، ئەوەی پاشان پەژارەو سەرلێشێواویی پێشکەش کرد بەو ڕەوانە شکۆمەندەی لەنێو ناخی خوداناسێکدا بوو کە لەپێش دادگایی کردنیدا چارەنووسی دیاری کرابوو. ئەو دەیویست /هاوسەرەکەی/ سکاڵای لێبوردن بنووسێت بەڵام لەلای ئەو ڕەوانە پەسەند نەبوو، لەباتی ئەوە بۆ هاوسەرەکەی دەنووسێت "چاوەڕوانی ئەوەبە ببیتە بێوەژن!!!". با ئێستایش ڕێگە بدەین دادوەر زهێر کازم عەببوود بارو ئاستەکانی ئەو دادگاییەی سەعید قەزازمان بۆ بگێڕێتەوە کە لەبەردەم دادگای سپایی باڵای تایبەت ـ محكمة الشعب ـ ڕۆژی شەممە ٢٤ جەنیوەری ١٩٥٩ کاژمێر پێنجی ئێوارە بە سەرۆکایەتی "عەقید" فازل عەبباس ئەلمەهداویو ئەندامەتی هەریەک لە "عەقید" فەتاح سەعید شاڵی، "مقدم" شاکر مەحموود ئەلسەلام، "مقدم" حوسێن خزر ئەلدووری، "رئیس أول" ئیبراهیم عەبباس ئەللامی لەگەڵ دادیاری گشتی "عقید الركن" ماجد محەمەد ئەمین بوو. لەدرێژەی گێڕانەوەی ڕوداوەکانی دادگادا توێژەر دەڵێت: (هەرگیز دادگا ئەوجۆرە لەڕوو وەستانەی بەخۆوە نەدیوە کە سەعید قەزاز بەجۆرێک لە توڕەیی وەڵامی دایەوە هەستی سەرۆکو ئەندامانی دادگای هەژان، سەرەڕای جیاوازی پێگە لەتوانای دەربڕیندا گوتی: هەڵوێستی دادگا بێلایەن نابینم چونکە وا سوکاتەتی بەمن دەکرێت نەتەنها لەلایەن سەرۆکی دادگاو دایاری گشتییەوە بەڵکو لەلایە کەسانێکیشەوە هیچ ناونیشانی فەرمیان نییە، بۆیە کەوتومەتە ئەو باوەڕەی چارەنوسی من لەپێش دادگاییکردنەوە دیاریکراوە، ئەوجا وەک دڵنیام لەوەی دوائەنجامی ژیانی من نوسراوەو لەپێش داگاییکردنەوە چارەنوسم دیاریکراوە هیچ لەمردنو سێدارە ناترسم. وا ئەم

وتارەی خۆم دەڵێم تا دەنگم بگاتە دەرەوەی ئەم هۆڵە بۆلای برا عیراقییەکانم تا بۆیانی دووپاتکەمەوە کە من پتر لەسی ساڵ بەدڵسۆزیو پاک کارم لەپێناو بەرژەوەندی ئەواندا کرد. توێژەر هەروەها دەڵێت لە سەعید قەزاز بەولاوە هیچ تاوانبارێک نەیتوانیوە لەبەردەم دادگاکەی مەهداویدا بەوجۆرە بوەستێتو ڕەخنە لە پاقژی ئەو دادگایەو بڕیارەکانی بگرێت. ئەوکاتەی لە بەرەوڕووی مەهداویدا وەستاو پێی گوت؛ من نە لەمردن دەترسم نە لە سێدارە، تەمەنی نزیکەی شەست ساڵ بوو، کاتێک مەهداوی لێی دەپرسێت؛ ئایا تۆ لە نەتەوەی عارەبی؟ سەعید قەزاز دەڵێت: من کوردمو عیراقیم، شانازیش بە عیراقی بوونی خۆمەوە دەکەم.

لەبەرئەوەی دەیزانی لەبەردەم دادگایەکدا وەستاوە دوورە لە پەیڕەوکردنی پرنسیپە ڕاستییەکان ڕەوشی یاسا چونکە سپاییو تایبەتەو هیچ یەک لە دادوەرەکانی یاسایی نین. لە دەسپێکی داکۆکی لەخۆدا پێشنیارێک دەکات کە مافی ڕەوایە بۆ گشت تاوانبارێکو هەرچی بێت تاوانی. دەڵێت؛ لەبەرئەوەی مافی داکۆکی لەخۆ پیرۆزە، ئەویش بەناوی پیرۆزی دادەوە دەخوازێت ڕێگەی بدەن داکۆکنامەکەی تا کۆتایی بخوێنێتەوە بێلەوەی کەس پێی ببڕێت. کاتێک مەهداویی سەرۆکی دادگا وتەکەی پێدەبڕێت ئەو خۆی لێ گرژدەکاتو ئەوەی وەبیر دێنێتەوە کە بەڵێنی پێداوە کەس پێی نەبڕێت تەنانەت سەرۆکی دادگایش. ئەگەر مەهداوی لەبارێکی شڵەژاودا نەبوایە دەبوو چاک بزانێت بەڵێنی دادوەر بڕیارە بۆیە پێویستە ڕێز لەبڕیاری خۆی بگرێت. (وەک لەکاتی داکۆکینامەکەدا دەرکەوت لەو چرکە یەکلاییکەرەوەیەدا لەمێژووی دادگاییکردنی ناوباران) هەرچۆنێکبێت ئەو وەک پیاوێکی پۆڵاینو پڕباوەڕ بەخۆ وتە بەناوبانگەکەی خۆی دەردەبڕێت ـ وا من وەستاوم مەرگی خۆم لەنێو دوو کەوانە یان نزیکتریش دەبینم.. هەرگیز سێدارە من ناترسێنێت.. کاتێکیش دەچمە سەر سەکۆکەی لەبەرپێمدا کەسانێک دبینم شایانی ژیان نین.. وا لەبەردەستی خودای مەزنو پڕشکۆدار وەستاوم وەک کەسێکی موسوڵمان کە دواوتەی ئەوەبێت، لە دادپەروەری بەبوهێنەرو ئاینی ئیسلامی ڕاستاڵ بەولاوە هیچ ئاواتی تر لەژیانیدا نەماوە. (لەبەر نزیکی ئەم بابەتەی لەبەردەسماندایە، وتارێکی مامۆستای ڕۆژنامەوان داوود ئەلبەسریم هاتە یاد لەژێر ناونیشانی "بعثیون ومحاكم؟. والتاريخ يعيد

نفسه و نرى الحياةَ دُولَةٌ بين المتنفذين والجبابرة، والأخيار هم مَن بأستار الذاكرة يتلئلئون وبأسرارهم المخبوءة وبأعمالهم الخالدة يبقون ولا يموتون" واتە بەعسییەکانو دادگا؟. مێژو خۆی دەگێڕێتەوەو ژیان دەبینین وەک مۆڵەت وایە لەنێوان دەسەڵاتدارو قارەمانەکاندا، دەبینین پیاوچاکو جوامێران لەتوێی خانەکانی ئاوەزەوە دەدرەوشێنو بەبۆنەی نهێنییەکی شاراوەکانو کردەوەی هەمیشە زیندویان هەر ماونو نامرن).

(ماوەی نێوان.. ئەو دادگایەی "عقيد" فازل عەبباس ئەلمەهداوی ١٩٥٨) کە لە والاترین دەرگاوە خۆی خنیە نێو مێژوی ڕامیاریی عەرابیی هاوچەرخو زۆر بەناوبانگ بوو تەنانەت لەنێو نەوانەیشی هێشتا نەهاتبوونە ژیان بەڵام بەرگوێیان کەوتووە یان خوێندبوویانەوە.. لەگەڵ دادگای تاوانەکانی عیراقیی ساڵی ٢٠٠٥ کە دادوەر "ڕزگار" سەرۆکایەتی کرد، دەکاتە نزیکەی نیوسەدەی ساڵ!. لەو ماوەیەدا گۆڕان بەسەر شێوازی جیهاندا هات ئاوەکان بەژێر پردی زۆردا خوڕەی کرد، چەندین دەوڵەتو ئیمبراتۆری ڕوخاونو هینیتر هاتنە کایە! بەڵام سەرەڕای گشت ئەو گۆڕانکاریانە ئەوەی نەگۆڕ ماوەتەوە پێناسەی ئەو تاوانبارانەیە کە لەبەردەم هەردوو دادگادا وەستان! ئەوەی من دەخوازم پەنجەی بۆ ڕاکێشم ئەو پیاوکوژە نەگریسو بەعسییە چەپەڵانەیە کە هەردەم تاوانەکانیان ئاشکراو بەبەرچاوی کۆمەڵگەی عیراقیو عارەبییەوە ئەنجام دەدا. ئەوانەی نە ڕەوتو هەڵوێستی خۆیان گۆڕی نە ئەو دەمارو خوە تاوانکارانە بۆماوەکەیان! هەرچۆنێک لێی بڕوانیت جیاوازیی زۆرن لەنێوان ئەو دوو دادگایە، چی لەبارەی سروشتی ڕۆژگار یان قۆناغی دۆخکەو جۆری تاونەکان، لەسەروی گشتەوە، شێوازیان! ئەگەرچی هەر لەمەڕ باری ناوخۆیی عراق بوونو تیشک خستنە سەر قۆناغە گرنگو گیرە ڕاڕاکان بوون لەمێژووی کۆمەڵانی عیراقی لێکدابڕاوی پەشۆکاوی هەمیشە سەر لێشێواو!. (دادگای) گەلی تایبەت بە سەرۆکایەتی "عەقید"ی کۆچکردوو فازل عەبباس ئەلمەهداوی کە لەپاش ئەو کودەتایە هاتە کایەوە کە لە ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ دەسەڵاتی خێزانی پاشایەتی هاشمیی لەعیراق بڕاندەوە. ئەو ناوبانگە مێژویەی بڵاوبوەوە تەنها بەهۆی پرۆسەی دادگایی نێو ئەو هۆڵە نەبوو، بەڵکو ئەو ریکلامی دژەی لەلایەن مێدیاکانی ڕژێمی سەرۆکی کۆچکردوو (جەمال عەبدولناسر) ڕۆڵی خۆی بوو بەتایبەتی ئەوەی لە

ئێزگەی (صوت العرب)دا دژ بە خۆی‌و سەرۆکەکەی دەگوترا تا ئەو ڕادەیەی ناویان نابوو دادگای (قەرەقۆش!!) بەڵام لەنێو ساڵنامەی ئاسایی مێژوویی ڕووداوەکاندا کار ئەوتۆ نەبوو بەڵکوو دادگایەک بوو بۆ ڕەنگدانەوەی گۆڕانکاریە مێژووییەکانی ئەو ساتە بێهاوتایانە لە مێژووی عارەب‌و عیراقدا.
ئەو تاوانبارانەی دادگای گەڵ لەبەر ئەوان دامەزرا، واتە پیاوانی ڕژێمی پاشایەتی لەو ڕۆژە گەرمانەی هاوینی بەغدا بە شێوازێکی زۆر دڕو هەڵەشۆیانە لەناوبران، لەڕوی میژویی پوختەوە ناگونجێت ئەوانە بە تاوانکار بژمێردرێن! چونکە ئەوان نە هیچ تاوانێکی کۆکوژییان دژ بەگەلی عیراق ئەنجامدابوو نە بەرانبەر بە گەلانی تری دەڤەرەکە. نە پەیمانە نێونەتەوەییەکانیان شکاندووە نە گۆڕی بەکۆمەڵیان هەڵکەندووە بۆ گەڵ یان بۆ نەیارانیان. نە بەروبومی عیراقیشیان دزی‌و دابەشیان کرد بەسەر دارودەستە یان بەکارهێنانی وەک بەرتیلی نەتەوەیی! سەرئەنجام ئەوانە بەپێی ڕەوشی یاسایی کاری خۆیان ئەنجامداوە نە سەرپێچیان لێکردوە نە بازیان بەسەردا هەڵهێناوە، تاکە تاوانی ئەوان ئەوەیە بوون بە قوربانی جەنگی ساردو ئەو بەربەرەکانێیانەی هەبوو لەنێوان لایەنە نەتەوەییەکان‌و لایەنانی چەپڕەوی ئەو ماوە ئاڵۆزەی مێژوو. گەر بە لاپەڕەکانی مێژودا بچینەوەو دووبارە بەرپرسانی ڕژێمی پاشایەتی عیراق بدەینەوە بە دادگا ئەنجامی کۆتایی هەر بێتاوانی پوخت دەبێت بۆ هەریەک لەوانەی سزاخوارد کران.
تاوانی تۆمارکراو لەسەر شالیاری ناوخۆی هەرەپێشی عیراق (سەعید قەزاز) ئەوەبوو گوایە سەرانی پارتی کۆمۆنیستی عیراقی لەسێدارە دابێت؟؟ واتە ئەوانەی دەزگاکانی دادگای عیراق بڕیاری لەسەر داون نەک بڕیاری ئەو!!
ئەویش لەو دۆخە مێژوییە شەڵەژاوەی هەرێمەکەو جیهاندا بوو. لەوانەیە بەو وشەیەی لەکاتی وەرگرتنی بڕیارە کوێرانەکەی مەرگ‌و سزای پڕستەمی لەسێدارەداندا دەربیڕی ئاماژەبێت بۆ ڕاستیەکی مێژوویی‌و پێشوازی لە پاشەڕۆژی سەیر بۆیە گوتیەتی (وا من دەمرم کەسانێک لەبەرپێمدا دەبن شایانی ژیان نین!!) بەڵام تاوانبارانی تری وەک سپاسالاری پێشوو (غازی داغستانی)و سەرۆک شالیارانی پێش (فازل ئەلجەمالی!!)و کەسانیتر کە هیچیان نەکردبوو ڕاستیی بێتاوانبوونی ئەوان دادگای سەرسام کردووە کە پەیڕەوی بە زۆربەی زساکانی نەکراو هەندێک لەوان ئازادکران‌و دۆسێی

گێشەکانی تر خرانە سەر تاق، بەڵام ئەوەی مایەی سەرنجە، ڕەوڕەوەی ئەو دادگایەی (مەهداوی) هەر لەگەڕدابوو تا ئەوکاتەی بەشێک لەو سەرکردە ئەفسەرانەی لەگەڵخۆ برد کە کودەتاچی‌و دامەزرێنەری ئەو بوون بۆ دادگاییکردنی ڕژێمی پاشایی، بەڵام ئەوانە خۆیانی تێدا دادگایی کران‌و ئەو بڕیاری مەرگەی بەسەریاندا سەپا دەستبەجێ ئەنجام دران!!! بەوجۆرە کودەتاکەی لەشکر وەک پشیلەی برسی کەوتە خواردنی بەچکەکانی خۆی!.
هەروەها لە سەرنجەکانیدا لەسەر سەعید قەزاز دادوەر زوهێر دەگێڕێتەوەو دەڵێت؛ (لە دەسپێکی هەڵگیرسانی شۆڕشی ١٤ی تەمموز یولیوی ١٩٥٨دا سەعید قەزاز خوی ڕادەستی هێزەکانی سپا کردووە، سەرەتا بە تەلەفۆن پەیوەندی کگرتووە لەگەڵ موتەسەریفی لیوای بەغداو بەڕێوەبەری زانیارگریی سپا ئەوانیش دەستەیەک سەربازیان بە فەرمانداریی ئەفسەرێکی سپا ڕەوانەی ئەوماڵەی کردووە کە ئەو تێیدا چاوەڕوان بووە، پاش بەندکردنیش چاوی بە عەبدولکەریم قاسم کەوتوەو ئەو بەڵێنی پێداوە لێکۆڵینەوەی پوخت‌و دادگایی دادپەروەرانەی بۆ بگیرێت بۆیە پێیگوتووە کە پێویستە ماوەیەکی کورت دەسبەسەر بکرێت، پاشان ناردوویانە بۆ کۆمیتەی لێکۆڵینەوەی تایبەت لە شالیارگەی بەرگری) تا دوا چرکەکانیش سەعید قەزاز بیری بۆ مردن نەچووە چونکە هەر خۆی بە بێتاوان زانیوە، ئەگەر لەو باوەڕە بوایە کە دۆسێی ڕاژەکەی پیشووی بۆگەن‌و ڕەشە لە هەمان چرکەو ساتدا خۆی دەشاردەوە بەجۆرێک هیچکەس پەی بەشوێنەکەی نەبات. ئەو لەسەر بەڵێنەکەی خوالێخۆشبوو عەبدولکەریم قاسم گوایە لێکۆڵینەوەی پوخت‌و دادگایی دادپەروەرانەی لەگەڵ دەکرێت خۆبەخش خۆی داوە بەدەستەوە بەڵام دۆخی ڕۆژگارو شتە لاوەکیەکان کێشەکەیان بۆ قوڵ کردووەو بوەتەهۆی گۆڕانی ئامانج‌و پەیدابونی وزە لەناخیی ئەودا تا لەبەر سێدارە خۆڕاگربێت، بۆیە لە دوا وەستانیدا لەبەردەم دادگا بەو دوا وشەیە کۆتایی بە داکۆکیەکەی هێناوە ـ من بەزەیی‌و لێخۆشبوون لەهیچ مرۆڤێک ناخوازم بەڵکو دەیدەمە دەست خوداو خۆم ئارام ڕادەگرم تا خودا دادی خۆی دەسەپێنێت چونکە هەر ئەوە بەخشندەترین دادوەر ـ هەروەها دادوەر زوهێر ئاماژەی بەوە داوە کە "عەقید" فازل مەهداوی (بەناوبانگ بوو بەوە وشەی ڕوشێنەرو گاڵتەجاڕی بەکاردەهێنا لەڕوی ئەو تاوانبارانەی دەکەوتنە نێو

ڕکەی تاوان. دیارە پایەو دەسەڵاتەکەی دەقۆستەوە بۆ ئەوە بەڵام کاتێک ویستی سووکایەتی بە قەزاز بکات ئەو بە هەڕەشەوە وەڵامی دایەوە، کە دەڵێت: بەتایبەتی تکات لێدەکەم سوکایەتی بە شکۆم نەکەیت چونکە هرگیز ڕێگەنادەم کەس شکۆی من بڕوشێنێت.)

تاوان زۆربوون‌و خودی مەبەست سزای لەسێدارەدانە

لەو پەرتووکەیدا دادوەر زوهێر کازم لەمەڕ بڕیاری دادو سزای بڕیاردراو لەلایەن ئەو دادگا سپاییەی باڵای تایبەت دەڵێت (لە ٤ی فربریوەری ١٩٥٩دا کاژمێر دەو نیوی پیش نیوەڕۆ دیسان کۆڕی دادگا بەسترا بۆ بڕیاردانی سزا، "عەقید" فازل عەبباس ئەلمەهداوی بەناوی خوداو بەناوی گەل دانیشتنەکەی کردەوە. سەرۆک "بە دەنگی بەرز" ..تاوانبار سەعید قەزاز. تاوانبار سەعید قەزازیان بانگ کردە ژوورەوەو لەگەڵ تاوانبارانی تر چوە نێو ڕکەی تاوان. لەنێو بڕیاری تاوان سەپاندن‌و بڕیاری ئاراستەکردنیدا هاتبوو کە بەپێی فرمانی ئاراستەکردن ژمارە ١١١ لەڕۆژی ٦/ ١١/ ١٩٥٨ی نێردراو لەلایەن سەرکردەی گشتیی هێزە چەکدارەکانەوە تاوانبار سەعید قەزاز ئاراستەکرا بۆ دادگاکەمان لەبەر دادگاییکردنی بەپێی بڕگەی ٣ لە بەندی ٢١٤ لە یاسای سزایی عیراق‌و هەردوو بڕگەی د / هـ لە بەندی دوو لە یاسای سزادانی گێرەشێوێنان ژمارەی بەخشراو بەو کێشەیە ٧٠/ ١٩٥٨یە. هەروەها تاوانباری ناوبراو بەپێی فرمانی ڕەوانەکردنی ژمارە ١١٨ی ڕۆژی ٢١/ ١١/ ١٩٥٨ی دەرچوو لەلایەن سەرکردەی گشتیی هێزە چەکدارەکان بۆ دادگاییکردنی بەپێی بڕگەی (٥) لەبەندی دووی یاسای سزادانی گێرەشێوێنان، ژمارەی پاراستنی ٧٣/ ١٩٥٨ی درا بەو کێشەیە. لەبەرئەوەی هەردوو کێشە هاوپەیوەستی یەکن‌و لەسەر هەمان یەک تاوانبار تۆمارکراون دادگا بڕیاریدا هەردووکی لەیەک کێشەدا کۆکاتەوەو ژمارەی ٧٠/ ١٩٥٨ی بداتێ. لەدرێژەی گێڕانەوەکەیدا دادوەر زوهێر هەڵسوکەوت‌و پرۆسەی دادگایی کۆچکردوو سەعید قەزازدا دەڵێت؛ بەوەی پاش گوێگرتنی دادگا لە خوێندنەوەکەی دادیاری گشتی، لە تاوانبار پرسرا سەرنجی خۆی دەربڕێت بەرانبەر بەو بڕیاری تاوانەی خراونەتە پاڵی. ئەو لەوەڵامدا گوتی بێتاوانم. لەکۆی ئەو دیدەروانانەی دادگا گوێی لێگرتبوون لەلا پەسەند نەبوو

گوێ لە گەواهی ٤٦ کەسیانی بگرێت چونکە کاتیان بەدەستەوە نەبوە بۆ گوێگرتن لێیان. ئەوجا دادگا گوێیگرت لە وتارەکەی تاوانبار پاشان مشتومڕی لەسەر کرا ئەوجا گوێیانگرت لە داکۆکنامەی بریکاری تاوانبارو بڕیاردرا کۆتایی بە دانیشتنەکە بێت. تاوان سەپاندنی دادگا بەسەر ئەودا پەنا بە گەواهی دیدەران‌و بەڵگەنامەو گوتەکانی خودی کۆچکردووی تایبەت بە هەریەک لە تاوانەکانی نێو ئەو پرۆسەیە بوو کە گوایە: ڕێخۆشکەرو ئەنجامدەری بڕیارەکانی لێسەندنەوەی ڕەگەزنامە لە عیراقییان / فێڵکردن لەکاتی پرۆسەی هەڵبژاردن / بەرەنگار بوونی خۆپیشاندان. پاش تاوانبارکردنی سەعید قەزاز لەلایەن دادگای سپایی تایبەت، دادگا ڕۆژی ٤/ ٣/ ١٩٥٩ بەناوی گەلەوە سزای خنکاندن تا مەرگی بڕیاردا بۆ کۆچکردوو سەعید قەزاز بەپێی بڕگەی ٣ لەبەندی ٢١٤ لە یاسای سزاکانی عیراقی. بڕیار بەهاوکۆیی دەنگو بەئاشکرا ڕاگەێنرا. بە جێبەجێکردنی ئەو بڕیارە سەختە لاپەڕەکانی ژیانی کەسایەتیەکی کاراو کاریگەر لەمێژووی ڕامیاریی عیراقدا داپۆشرا. دەرئەنجامی دەرچونی ئەو بڕیارەی دادگا جێدێڵین بۆ دادوەر زوهێر تا بۆچوونی خۆی‌و شرۆڤەکردنی یاسایی لەمەڕ بارەکانی تاوان‌و ئاراستەکرن‌و دەرکردنی بڕیاری لەسێدارەدان‌و دۆخە سروشتیەکانی یاسا لەسەر ئەو کێشەیە شی بکاتەوە. لەو پەرتووکەیدا بەشێکی تەواوی لەسەر ئەو مشتومڕە دادوەریانە نووسیوە، لێرەدا بۆ ئاگادارکردنی خوێنەری هێژا هەندێک بڕگەو دێڕ لەو مشتومڕە هەڵدەبژێرین. (وەک بەو بڕیارەی دادگای تایبەت کە ڕۆژی ٤/ ٢/ ١٩٥٩ دەرچوو بەپێی بەندی یەکهەمی سزای لەسێدارەدان تا مەرگی سەپێنراو بەسەر سەعید قەزازدا دەبوو بنێردرێت بۆ سەرکردەی گشتیی هێزە چەکدارەکان تا بڕیاری لەسێدارەدان پەسەند بکات چونکە ئەو بڕیارە بنبڕ بوو بێ مایەی بەرپەرچدانەوەو دوبارەکردنەوەی هەبێت لەلایەن هیچ دەزگایەکەوە. عەبدولکەریم قاسم ئەو بڕیارەی لەبن جەخت‌و زۆری ئەو تاخمانە پەسەندکرد کە مەبەستیان بوو ئەو لەسێدارە بدرێت. بڕیاری لەسێدارەدان لە بەرەبەیانی ٢٠ی سەپتەمبەری ١٩٥٩دا لە بەندیخانەی ناوندیی بەغدا جێبەجێ کرا بەڵام بەشێوەیەکی نامرۆڤانە چونکە، سەرپەرشتکارانی ئەنجامدەر لەکاتی لەقەفرتێی سەعید قەزازو پێش گیان سپاردن پەتی قەنارەکە دەقرتێنن‌و ئەو دەکەوێتە سەر زەوی ئەوجا

هەڵیدەگرنەوە دووبارە لەسێدارەی دەدەن. پاشلەوەی خزمو خێش تەرمەکەی لە پزیشکی دادیاری بەغدا وەردەگرنەوە هەر لەبەغدا بەبێدەنگی دەینێژن. گۆڕەکەی وا لە گۆرستانێکی نزیک بە "باب المعظم"ی بەغدا). ئەو لەدرێژەی مشتومڕە دادوەرییانەکەیدا دەڵێت؛ ئەو دادگایەی بڕیارە دادوەرییەکەی دەرکرد، دادگایەکی تایبەت بوو، نە دادگای سپای بوو نە سڤیل، بۆیە لەهەردوو ڕووەوە نابەچی بووەو هەر بە کارڕاێکی ئاسایی دەژمێردرێت لەمەڕ ئەو کێشەیە، واتە بڕیاری سزا سەپاندنەی لەو دادگایە دەرچووە هیچ بنەمایەکی ژیربێژی قایلکەری هەڵنەگرتووەو ئەو بەڵگانەی لەسەر سەعید قەزاز کۆکراونەتەوە کەمبوون بۆ سەپاندنی سزا بەپێی بڕگەی ٣ لە بەندی ٢١٤ لە یاسای سزای بەغدادی، بۆیە ئەو بڕگەی یەکەی لە ٤/ ٢/ ١٩٥٩ بڕیاری لەسەر دەرچووە سەرپێچە لە یاساو ڕەوش‌و ژیربێژی چونکە لەژێر کاریگەری هاتوهاواری ئەو تەماشاکەرانە سەپێنراوە بەسەر سەعید قەزازدا کە لەنێو هۆڵی دادگادا هیچ ڕواڵەتێکی یاساییان پێوە نەبوە، ئەوانەی جۆرەها جوێنی ناشیرین‌و وتەی بازاڕییان بەدەمدا هاتوە دژ بە تاوانبار بێلەوەی کەس ڕێیان لێبگرێت یان بێدەنگیان بکات. هەروەها زۆرجار بەڵگەی هەڵبەستراو بەکارهاتوە بە پێچەوانەی باری ڕاستی سەعید قەزازو پتر لە یەک جار خوێندنەوەی داکۆکنامەکەیان پێ بڕیوە. هەروەها پێکهاتەی خودی دادگاکە سپای بوو هیچجۆرە تێگەیشتنی دادوەری‌و یاسایی ئەوتۆیان نەبوە کە بنەمایە بۆ دەزگای دادوەری، لەبەرئەوەیش کە هیچیەک لە ئەندامان تەنانەت سەرۆکەکەیشی نە خوێندکاری یاسا بوون نە شارەزای هونەری ڕشتە یاساییەکان بوون، نە زانیویانە جۆن کارو پیشەی کۆڕە دادوەرییەکان ڕێکدەخرێن. جگە لە دادیاری گشتی بەڕێز ماجد محمد ئەمین. ئەوە لەکاتێکدا لەعیراقدا دادگای دادپەروەرو پاک‌و پوخت هەبوو هیچ هۆیەک نەبوو بۆ پێکهێنانی دادگایەکی سپایی تایبەت کە دەرکەوت شارەزاییان تەنانەت لە ئاساییترین ڕەوشەکانی یاسا نەبووە. سەرۆکی دادگا پتر لەیەک جار سوێندی تاوانبار سەعید قەزازی داوە لەکاتێدا نابێت تاوانبار سوێن بدرێت لەسەر کارگەلێک تەنها پێی تاوانبارە. لەلایەکی ترەوە دادگا گوێینەداوەتە دیدەروانیی ٤٦ کەس گوایە کاتی تەواویان بەدەستەوە نەبووە بۆ گوێگرتن لە دیدەروانیی ئەوان سەبارەت بە تاوانگەلێک سزاکەی دەگاتە

سێدارە. لەلایەکی ترەوە داکۆکیکردنی ئەو بریکارەی تاوانبار کە دادگا بۆی ڕاسپاردبوو ـ پارێزەر سەلاحەدین محەمەد کە گوتی؛ تاوانبار پەنای بۆ هێنام منیش پەسەندم کرد، بەڵام پەسەنکردنەکەی بە نابەدڵی بووە بۆ داکۆکی لە تاوانبارو هاوشێوەکانی، ئەو نە پاکانەی بۆ بێتاوان دەرخستنی کردووە نە داخوازی بەزەیی کردووە بۆ سەعید قەزاز کە دەبوو بەپێی دەقە یاساییەکان‌و ڕەوشی دادگا سزاییەکانی عیراق‌و بەوپێیەی ویژدان‌و ڕەوشتی خۆیی‌و ڕەوتی کارەکەی وەک پارێزەری بۆ ژیانی تاوانبار دەبوو لەو ئاستەبێت بەڵام لەبری ئەوەدا ڕۆڵی پارێزەری دژی بینیوە. هاوکات ڕۆژنامەی "إتحاد الشعب" کە ئۆرگانی پارتی کۆمۆنیستی عیراقە لەژمارەی ١٩٠ی ڕۆژی ٤/ ٩/ ١٩٥٩دا ڕەخنەی گرتووە لەو پێداهەڵدانەی ناو دادگاو ئەوەی بەرپەرچ داوەتوە گوایە پارتەکەی پەیوەندی بەوەوە بوبێت.. هەروەها نامە لە بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی گشت شارەکانی عیراقەوە گەیشتوون تیایاندا ئاماژە نەبوە بە فرمان یان بروسکەی شالیاری ناوخۆ سەعید قەزاز بۆ تەقەکردن یان بەکارهێنانی زەبر دژ بە خۆپیشاندەران، بۆیە ئەو بنەمایانەی بڕیارە تایبەتەکەی سەپاندنی تاوان بەسەر سەعید قەزازدا دەرچوە یاسایی نەبووە. لەدرێژەی وتەکانی سەبارەت بەو بڕیارە نارەوایەی سەپا بەسەر سەعید قەزازدا دادوەر زوهێر دەڵێت ـ دەتوانین بڵێین کە سەعید قەزاز لەسەر تاوانی نەبوو سزادراوە بۆیە پێویستە ئەوبارە بەهەند وەرگیرێت‌و دووبارە دادگایی بکرێتەوە تا بڕیاری دادو سزای ڕاستەقینەی بۆ دیاریکرێت گونجاو لەگەڵ ئەو تاوانە ڕاستانەی لەنێو دۆسێکانی ئەو کێشەدا هەن، ئەگەرچی ئێمە بە بێتاوانی نازانین لە بەشێک لەو هەڵوێستانەی ئەوکات ڕویانداوە، بەڵام ناکرێت گشت ئەو هەڵانەی لە سەردەمی پاشایەتیدا ڕویداوە یان ئەو تاوانانەی لەکاتی دەسەڵاتداری ئەودا ڕویداوە بەگشتی بخرێنە ئەستۆی ئەو. لەنێو مشتومڕە دادوەریانەکەیدا بە بۆچوون‌و تێبینی تاخمێک پارێزەرو دادوەر قایلە، لەنێویاندا ئەوەی لەدەم پارێزەر عەبدولقادر دبوونی بیستوویەتی، دەگێڕێتەوە ـ دادگاکەی مەهداوی لەڕوی یاساییەوە هیچ واتایەکی دادوەریانەی نەبووەو ئەوەی من بیزانم کێشەکەی سەعید قەزاز هەر درۆودەلەسەی هەڵبەستراو بوو مەبەست تەنها لێدانی دروشمەکانی سردەمی لەناوچوو بوو، وەک بڕیاری تاوانبارکردنەکە بەتاڵە بڕیاری سزاکەیش ناڕەوا

بووەو هیچ پاڤژییەک بەو دادگایەوە نابینرێتو لە سەرتاوە تا کۆتا دوربووە لە باری دادپەروەری. هەروەها مامۆستای پارێزەر مەحموود چەلەبی دەڵێت؛ وەک سەعید قەزاز بۆ بەرگری لە شکۆی خۆی لەڕوی دادگادا وەستاو پڕباوەربوو بە خوداو بە چارەنووس. لەزمانی مامۆستای کۆچکردوو جەرجیس فەتحوڵڵاوە دەڵێت ـ دەتوانم زۆر ناوت بۆ ڕیزکەم کە چەشنی ئەلعەبدی لەلایەن شۆڕشی ١٤ی تەمووزەوە خەڵاتکران بە پلەوپایەی بەرز لەکاتێکدا ئەگەر باری بەرپرسایەتی یاسایی لەبەرچاو بگرین، بەرپرسیاریی ئەوان لە کوشتنی خۆپیشاندەر کەمتر نەبووە لە بەرپرسیارێتی قەزاز. کاکی دادوەرمان لە ئاماژەیەکی پەڕاوە یاساییە بەنرخەکەیدا دەڵێت ـ ئەوەی ستەمی ئەو دادگایەو ناڕەوایی بڕیاری بسەپێنێت، ئاوڕنەدانەوەی خۆدی دادگایە لە گشت ئامرازەکانی بەزەیی، چونکە تاوانبار سیو سێ ساڵ فەرمانبەری گشتی بوو، سەرەڕای تەمەنەکەی کە لە پەنجا ساڵ تێپەڕیبوو، بەدرێژایی ژیانی فەرمانبەری هیچ سەرپێچیەکی یاسایی یان بەرەڵایی نەکردووە. یەکێکیتر لەنیشانەکانی تری نەبوونی داد لەو دادگایە ڕووبەڕوو نەبوونی پارێزەری داکۆکە لەگەڵ تاوانبار تا هەندێک لەو ڕاستیانەی پێ ڕاگەیێنێت کە لەکاتی دادگاییدا لێی دواون بەڵام لەبری داکۆکی وەک پارێزەری دژ بە تاوانبار هەڵوێستی کردووە. سەرپەرشتیارانی دادگایش ئەو گرنگترین بنەمایەی یاسای پشتگوێ خستووە کە دەڵێت تاوانبار بێتاوانە تا ئەوکاتەی بڕیاری سزای بەسەردا دەسەپێت، بەڵام ئەو پرۆسەی دادگاییە هەر لەسەرتاوە بەشێوەیەکی ناڕەوشی بووەو بێلایەنی نەپاراستووە. بەجۆرێک تاوان بەسەریدا سەپاوە هیچکەس نەتوانێت بێتاوانی ئەو بسەلمێنێت. لەوباوەڕەدا نیم لەعیراقدا دوو کەس هەبن ناکۆک لەسەر ئەوی چارەنووسی قەزاز لەسەر ئەو هەڵوێستە مەردانەو ئازایەتییەی بووبێت کە لەدادگادا نواندیو لەسەر ئەوە بووبێت کە زۆر لەپاکی خۆی دڵنیابوو. هیچ کەسیش ئەو گومانەی نیە تەنانەت خودی مەهداویی سەرۆکی دادگا لەوەی سەعید قەزاز پاکو پوختو سەرڕاست بووەو شایانی ئەو پلەو پایانە بووە کە بووی. ئەگەر پێویستکات بەشێوەیەکی گشتی ئەوبارە هەڵسەنگێنین کە بەسەر سەعید قەزازدا هات، لەوە پتر ناڵێم کە توانلێکراو بوو نەک تاوانبار.

چەندین دێر لەسەر دوارۆژەکانی ژیانی سەعید قەزاز

دادوەر زوهێر کازم عەببود، لەبەشی چوارهەمی ئەو پەرتووکەیدا کە تایبەتە بە دوارۆژەکانی ژیانی دەڵێت (کاتێک مرۆڤ بەوە بزانێت وا دواچرکەکانی ژیانی لێ نزیک دەبێتەوە جۆرێک لە گرژیو جۆشی تایبەت دەرون دادەگرێت، لەوانەیە ئەوکات لەپێناو مانەوەدا ورە بەرداتو ببێتە کەسێکی کڵۆڵ یان بکەوێتە پاڕانەوەو خواستنی یارمەتی لە بەندکەرانی یان ئەوانەی فەرمانی لەسێدارەدانیان بەدەستەو ڕەوتی نەرم دەوێنێت لەگەڵ هاوڕێیانی زیندان، یانیش چاوەڕوانی ئەو چرکەیە دەکات لەپڕ تروسکاییەکی ڕزگاربوونی تێدا دەرکەوێت، ئەگینا لەبەر باوەڕی بە چارەنوس خۆڕاگر دەبێت. هەر ئەوانەی بەڕاستی ئەو چرکەساتانەی ژیانیان بینیبێت دەکارن ڕاستگۆیانە ئەو چرکەساتی دوارۆژانی ژیانی سەعید قەزاز بزانن‌و بگێڕینەوە. سەعید قەزاز لەدادگای مەهداویدا بوێرو ئازا بوو، کاتێک سزای لەسێدارەدانی بەسەردا سەپا ئازاو پۆڵاین‌و پڕباوەڕ بەخودای مەزن، جارجارە لەڕادەبەدەر خۆڕاگری پێوە دەرکەوتووە). جگە لەوە، دادوەر دەڵێت؛ (ڕۆشنبیرێکی ئینگلیزیزان بوو، جارێکیان بەڕێز عەقیدی سەففاری خانەنیش دەیبینێت چاپە ئینگلیزییەکەی پەرتووکی جەواهر لال نەهرۆی "چەندین سەرنج لەسەر مێژووی جیهان" دەخوێنێتەوە. ئەو پلە فرمیەکانی لە بەڕێوەبەرایەتی شارۆچکە تا بوو بە شالیار زۆر ئازایانە بڕیوە. پاش لەوەی داکۆکنامەکەی لەبەردەم دادگای مەهداوی دەخوێنێتەوە، خواڵێخوشبوو سەعید قەزاز دەگەڕێتەوە بۆ ناو زیندان، بەڕێز سەففار لێدەپرسێت، بۆ لە داکۆکنامەکەتدا هەندە وشکو بەتین بوویت؟ خواڵێخۆشبوو سەعید قەزاز دەڵێت؛ کاتێک لەناو ڕکەی تاوانبارانی دادگاکەی مەهداویدا بووە بینیویەتی "عەقید وەسفی تاهیر"ی یاوەری عەبدولکەریم قاسم، کە پێشان یاوەری نووری سەعید بوو، لەنێو ئەو لۆچەدا دانیشتووە کە جاران پاشای عیراقی تێیدا دادەنیشتو دڵگەش چاوی بڕیوەتە سەعید قەزازی نێو ڕکەی تاوان، چونکە دادگاکەی مەهداوی لەنێو ئەو هۆڵەی پەرلەمانی کۆندا بوو کە تەنیشت شالیارگەی بەرگرییە، بۆیە ئەو، واتە سەعید قەزاز، وتە مێژووییەی بەدەمدا دێت "سێدارە من ناترسێنێت، ئەوکاتەی دەچمە سەر سەکۆکەی لەبن پێمدا کەسانێک دەبینم مافی ئەوەیان نییە بژین" مەبستیشی وەسفی تاهیر بووە.

لەپاش ئەو کۆڕەی داکۆکی یەکسەر دەیگوێزنەوە بۆ ژووری تەنهاییو لەوێ پێیانگوتووە لێبوردن بخوازێت لە دەستەی دادگا بەڵام ئەو هەر سوربووە لەسەر ئەوەی لێبوردن نەخوازێت، پاش ماوەیەک دەیگێڕنەوە بۆ زیندانی پێشوو لەگەڵ هاوڕێکانی. لەو کاتەی پێی ڕادەگەێنن کە کاتی لەسێدارەدانی هاتووە، هەستاوەتە سەرپێو بە ڕوویەکی گەشەوە تەوقەی لەگەڵ هاوڕێکانی کردووەو توند دەستی گوشیونو بە باوەڕێکی بتەوەوە ماڵئاوایی لەگشت زندانییانو پاسەوانەکان کردووە. ڕۆژی دوای ئەوە زۆر خێزان لەبەردەرکی بەندیخانە کۆبونەتەوە بۆ ماڵئاواییکردن لە ڕۆڵەکانیان. لەنێو ئەوانەی هاتبوون بۆلای سەعید قەزاز ژنەکەی دەبێت لەگەڵ کێژەکەیو هاوسەرەکەی، بەڵام ئەو بە "رئیس عرفاء وەنناس"ی پاسەوان دەڵێت ڕێگە نەدات خێزانەکەی بێن بۆ دیتنیو پێیشیان بڵێت ئەو ناخوازێت بیانبینێت، بەڵام پاسەوانەکە دەشەڵەژێتو تووشی سەرلێشێوان دەبێت بۆیە نەیزانیوە چیبکات. لەلایەکەوە ژن دەگرینو دوا چرکەکان ڕوو لەکۆتایین، پاش زۆرلێکردنی زندانییان، پاسەوان خێزانەکەی دەکاتە ژوورەوە، لەلایەک کیژەکەی سەعید قەزاز دەکەوێتە جوێن بە ڕژێمەکەی عەبدولکەریم قاسمو لەولاوە ژنەکەی دەگری، ئەویش دوراودوور لە قوژبنێکی زیندانەوە بەکوردی ماڵئاوایی لێکردنو پێیگوتن هەرچی زووە بڕۆنو بیهێڵنتا چارەنووسی دیاریکراوی خۆی ببینێت). هەروا توێژەر لەبارەی مەنە یان دارایی لەپاشماوی سەعید قەزازەوە، دەڵێت؛ ئەوە نازانێت ئەگەر خودی سەعید قەزاز یان خێزانەکەی لەسلێمانی یان تەنانەت لە شوێنانی تری عیراق کە کاری تێدا کردون هیچی لەپاش جێمابێت. لەو بەڵگانە پترمان بەدەستەوە نیە کە مێژونووس حەننا بەتاتو لەو بەشێکی پەرتووکی یەکهەمیدا لەسەر عیراقی نوسیویە، ناوو نەخشەی تەواوی لەمەڕ مەنەو زەویوزاری گشتیەک لە سەرەک شالیارو شالیارانی تری سەردەمی پاشایەتی ناوزەد کردووە، تەنها ناوی سەعید قەزازە لەو لیستەدا نەبینرێت. وەک لەپاش مردنی هیچ خانوبەرەیەک نییە بەناویەوە چێمابێت یان بووەی تر بەناوی خۆی یان خێزانەکەیەوە تۆمارکرابێت. بۆیە دەکارین بڵێین ئەو هیچ گوێینەداوەتە ئەوەی تەنانەت لەو مووچەیەی وەریدەگرت، بەتایبەتی گشت ئەو ساڵە زۆرەی لە پلەوپایەی بەرزدا بووە دەیتوانی لە خەرجی ئەو خێزانە بچووکەی شتێک پاشەکەوت

بکات، یان لەڕێگەی ناڕەوشیەوە کە هەرگیز نەیبووە. ئەو خێزانە بچووکەی نە "هایلایف" ژیاوە نە هیچ سوودیان لە پلەو پایەی خاوەن خێزان وەرگرتوە کە بەدرێژایی چەندین ساڵ شالیاری ناوخۆ بوو، نە گەشتێکی دەرەوەی عیراقی پێکردوون تا چێژ لە ژیان وەرگرن، بەڵکو ئەوکاتەی لەبەغدا شالیاربوو هیچکەس تاکە ڕۆژێک ژن یان کچی سەعید قەزازی بەجۆرێکی سەرنجکێش نەبینیوە، یان ئەوکاتی لە شارەکاندا موتەسەریف یان فەرمانبەر بوو. ئەوەی مایەی سەرسووڕمانە، چۆن ئەو خێزانە بچووکە نەیانتوانی ببێتە خاوەن تاکە خانوویەکی گونجاو بە پلەوپایەی ئەو کە شالیار بوو، بەڵکو ئەوان هەر لەوخانوە کۆنەکانی میریدا کرێچی بوونو پاش شۆڕشی ١٤ی تەمووز بەپێی یاسا ناچارکران چۆڵی بکەن، ئەوکات خێزانەکەی دەچنە خانوویەکی کرێی ئاسایی. مووچەی شالیار لەو سەردەمەی پاشایەتیدا هەندەی پێبڕاوە بەشی ژیانی خێزان بکاتو شتێکی لێ پاشەکەوت بکات بەشی خانویەکی نوێ بکات، بەڵام ئایا سەعید قەزاز هیچی بۆ خێزانەکەی چیهێشت؟ دادوەر زوهێر کازم لەکۆتایی بەشی چواردا کە دوا بەشە ئاماژە بە لایەنە شاراوەکانو لایەنی پرشنگدار لەژیانی سەعید قەزازی کۆچکردوو دەکاتو دەڵێت: زۆر لەوانەی بینیومن جەختیان لەسەر ئەوە کردوە کە سەعید قەزاز هەرگیز دەسبەرداری شکۆی خۆیو خووە کوردییە ڕەسەنەکان نەبووە. ڕەوشتی نەرمی دور لە لاوازیو توندی بێ زەبر. وەک هیچکات سەعید قەزاز گۆشەگیر نەبووە هیچ گرێیەکی تایبەتیش لەمێشکی ئەودا نەبووە، بەڵکو لە پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانیدا دەرکەوتووە، زۆر ڕوخۆش بووەو زۆرجار پێیخۆشبووە بەشداری شەوئاهنگی هاوڕێیانی بکات. هەروەها لەڕوی ڕۆشنبیرییەوە گاڵتەی پێنەکراوە چونکە هەمیشە خوێنەر بووەو ئاگاداری باری کولتوری.. ڕامیاری.. ڕۆژنامەوانیو وێژەو بارەکانی تری ڕۆشنبیری بووە. توێژەر گەواهییەکی تری نوێی هێناوەتەوە دەگونجێت لەگەڵ خودی ناوەڕۆکی بابەتەکەو نیشانەی ڕاستیو دروستییە بۆ ڕوداوێکی مێژوویی، ئەویش ئاماژەی وێژەری مەزن محەمەد مەهدی ئەلجەواهرییە لەمەڕ سەعید قەزاز کە دەڵێت؛ ئەو پیاوە بەهێزو پاقژە لەئاست سزادانی سەرپێچکاراندا توندبوو. ڕەوشت پاکی ئەوتۆ لەمرۆژانەدا نابینرێت. خاوەنجۆرێک لە ڕەوشت بوو، گشتیەک لەوکەسانەی بینیومنو وتووێژم

لەگەڵ کردوون بەئەنقەست وتەی نووسراوی ئەو کەسانەم بۆ گێڕاونەتەوە کە نەیاربوون بە سەعید قەزاز یان ئەوانەی لەباری ڕامیارییەوە نەیارو تەنانەت دژبوون بەو، بەڵام گشت گەواهیەکانیان ئەرێنیو لە سوودی سەعید قەزاز بووە. بێگومان ئەوە ئاماژەیە بۆ چاکەو ناوبانگی چاک کە هەرگیز بزر نابێت ئەگەرچی ماوەیەکی کورت یا درێژ یان بەدەستی ئەنقەست لەبەر هەرهۆیەک بزر بکرێت هەر ڕۆژێک دێت بکەونەوە ڕوو. لەزمانی مامۆستا عەبدولقادر بریفکانییەوە لە وپەرتووکەیدا دەگێڕێتەوە؛ کاتێک بەڕێز مەسعوود بارزانی منداڵ بووە لەگەڵ گەورەساڵانی خزمیدا چوونەتە لای سەعید قەزاز، ئەوکات موتەسەریفی شاری مووسڵ بوو، تا بکۆشن ئەو بارزانییانە ئازادکەن کە بەشداربوون لە شۆڕشێکی دژ بە ڕژێم. ئەو بوێرییەی لەوڕۆژەدا لە بەڕێز مەسعوود بارزانیدا بوو پێش تەمەنی کەوتبوو، دیارە ئەو ژیریو ئازایەتییەی لێی بینرا بەهۆی جۆری گۆشەکردنی باوکی "سەرکردەو دروشمی بزووتنەوەی کورد" مستەفا بارزانی بووە. کاتێک لەو مێزە نزیک بووەتەوە کە موتەسەریف لەوبەریەوە دانیشتوە، هاوکات گەورەکان پێکەوە سەرقاڵی مشتومڕ دەبن، بەڕێز مەسعوود هۆی بەندکردنی کەسوکارەکەی لە سەعید قەزاز دەپرسێتو پێیدەڵێت لەبەرچی سەربەستیان ناکات؟ ئەوسا سەعید قەزاز یەکێک لە خانەکان چاوی مێزەکەی ڕادەکێشێتو پێنووسێکی پاندانی دەردەکاتو وەک خەڵاتێکی بچووک دەیدات بە بەڕێز مەسعوود بارزانی کە دڵی بەو دیارییەی موتەسەریف خۆشدەبێت، ئەوجا سەعید قەزاز پێیدەڵێت؛ دەزانم کورد مافی خۆی دەخوازێت بەڵام ماف تەنها بە توندوتیژیو جەکو هێز دەستەبەر نابێت، بەڵکو دەکرێت لەڕێی ئەو پێنووسەوە کێشەکان چارەسەر بکەنو گرەوی پرسەکەیان ببەنەوە. لەوانەیە بەڕێز بارزانی تائێستا ئەو پێنووسە قەشنگەی هەڵگرتبێت. دیارە ئەو دەیزانی میللەتەکەی خاوەن مافە ئەوەیشی زانیوە کە ئەو مافە خوراوە کە تەنها بە هێزو یاخیبوونو دابڕان کێشەیان بۆ چارەسەر ناکات. ئەوە دیدی چل ساڵ لەمەوبەری ئەوبووە. بڕوانە قووڵی ئەو ئاماژەیەی سەعید قەزاز چۆن واتایەکی سپارد بەو مێژووەی پاش گشت ئەو ساڵە ئاڵۆزانە بۆی دەبێتە بانگەواز. هەروەها لە درێژەی هەڵسەنگاندنی کەسایەتی سەعید قەزازدا دەڵێت؛ وەک لە ڕۆژانی کاردا کەسایەتی فەرمیی زاڵبووە بەسەر کەسایەتی خۆییدا. ئەو هەردەم

لەسەر هەمان خۆی ناخی ماوەتەوە، دەبینین سەرەڕای قەیرانی سزاو بەندیخانە هێشتا نەیکردووە هەندێک لە خووە مرۆڤانەکانی لەمێشکیدا بسڕێتەوە. ئەو خوە مرۆڤانە "کوردییە بەرز"ـەی هەندێک جار زاڵبووە بەسەر باری کەسایەتیدا. بە یارمەتییەکانی هەندێجار گەیشتووەتە ئاستی سەرپێچی لەیاسا، چونکە جاربووە ئامۆژگاری هەندێک لەو هاوڕێیانەی کردووە کە لەڕیزی لایەنە ڕامیارییە نەیارەکان بوون. ئەوانە لەخۆیدا نیشانەن بۆ ئەوەی وەک عیراقیەک پەیوەست بووە بە دابو نەریتی وڵاتەکەی. سەعید قەزاز کوردێکی نەتەوەیی بووەو شانازیی بە کوردبوونی خۆیەوە کردووە. ئەگەرچی لەعیراقدا بە یەکێک لە ناودارانی کورد دەژمێردرێت بەڵام وەک پێویست گرنگی بەو کەسایەتییەو ناوبانگو یادەوەریی ئەو نەدراوە. وەکتر ئەوەی من لەکاتی ئەم نوسینەم لەسەر ئەو بینیم گشت برا کوردەکان ئەوپەڕی ڕێزو خۆشەویستیان هەیە بۆی، بۆیە لەوانەیە ڕۆژێک بێت دەزگایەکی کوردی هەڵکەوێت ئاوڕ لەوکارە بداتەوەو گرنگیشی پێبدات. لەدوا پەڕەکانی پەرتووکەکەیدا دادوەر عەببود، ئەو ستەمکارییە دوپات دەکاتەوە کە سەعید قەزاز دووچاری بووە، تا بۆ مێژوو ویژدانی مرۆڤایەتیو نەوەی داهاتوی بسەلمێنێت کە هەرگیز دادپەروەری نامرێت ئەگرچی ماوەماوە لەبەر هۆی ناهەموار بزربێت هەر بە نەمانی ئەو هۆو کاریگەریانە تیشکی مافپەروەری دەکەوێتەوە درەوشان ئەوکات هەورو تەنانەت تارمایی ڕەشی کینەیش ناتوانێت بیشارێتەوە. بەو بەسەرکردنەوە سووکەی لەسەر ئەو پەرتووکە کردمان دەتوانین بڵێین؛ دادوەر زوهێر کازم عەببود تێیدا سەرکەوتوبووە چی بەشێوەی توێژەرێکی بێلایەن یان وەک دادوەرێکی شارەزا لە دەرخستنی زۆر لایەنە شاراوەکانی ئەو دادگاییەو خودی سزای لەسێدارەدانو دەستەی دادگای سپایی باڵاو بڕیارەکەی. ئەو دیدی دادپەروەریانەی خۆی بەهەندێک وشەي مێژویی بێلایەن دەربڕیوەو مافی تەواوی خۆی داوە بە سەعید قەزاز، واتە بەو شالیارە کۆچکردووەی بەم وشە مێژوییانە دەیناسێنێت.. (چونکە ئەو ڕەوشو بنەمایانەی کاتیخۆی پشتیان پێبەستووە بۆ بڕیارو سەپاندنی سزای لەسێدارەدان بەسەر سەعید قەزازدا تا مەرگ نایاسایی بونو نابنە ئامراز بۆ سزادان، ئەرکێکی گرنگ دەکەوێتە ئەستۆی ئێمە، لەوانەیە لە زەمینەی ڕامیاریی عیراقی سەردەمدا بە

شتێکی نوێ بژمێردرێت، ئەویش بێگومان بەرپرسیارەتی پیاوانی یاساو دادە کاتێک باری دەستوری‌و سەروەری بگەڕێتەوە بۆ عیراقی پاش لەناوچوونی ڕژێمی سەددام حوسێن‌و ستەمکاری‌و نەمانی ڕەوتە یاساو دەستور شکێنەرەکان کە شکۆو ئابڕوی عیراقیان پێ دۆڕا. ئەوکات دەبێت دادگا بێلایەن‌و دادپەروەرانە بکەوێتەوە گەڕو پێویستە بە پرۆسەی دادگاییە کۆنەکاندا بچێنەوە تا بەپێی ڕەوشی یاسا ئەو کەسانە دووبارە دادگایی بکەنەوە کە بێبنەمای یاسایی سزایان بەسەردا سەپاوەو سەرلەنوێ سزای دادپوروەرانەیان بۆ دەرکەن بەهەمان ئەو شێوازەی لەجیهانی پێشکەوتودا پەیڕەو دەکرێت. واتە لەوکاتانەی لەلای ئەوان چەرخ بەئاسایی کەوتووەتەوە گەڕو ڕاستیەکان دەرکەوتوون بە پڕۆسە ناڕەواو ناسروشتیەکانی دادگادا چوونەوە بووەتە گەرەک، بۆیە پێویستە لەعیراقیش ئەوە بە هەند وەرگیرێت کە لەنێوان ساڵەکانی ١٩٥٩ تا ٢٠٠٤ عیراق لەبن دەسەڵاتی تاخمگەریدا ژیاوە. ئەگەرچی زۆر لە دیدەروانی ڕوداوەکان لەژیاندا نەماون بەڵام دۆخی ڕاست وەک وتمان بڕبڕەی پشتی مێژوەو لەوانەیە هەندێکی بەپێی کات داپۆشرابن بەڵام هەر ڕۆژێک دێت ڕوون‌و ئاشکرا سەرهەڵدەنەوە، بەتایبەتی ئەو گەواهییانەی زۆر دیدەروان نوسراویان جێهێشتبت یان بڵاویان کردوەتەوە.

ئەگەرچی سەعید قەزاز قارەمانێکی نەتەوەیی نەبوو تا بۆنەی نەتەوەیی بۆ دیاریکەن، ئەو خۆفرۆشەیش نەبووە نیشتمانەکەیی دووچاری نشوەستی یان لێکدابڕان کردبێت. ئەو کەسێک بوو ڕوون‌و ئاشکرا ڕۆڵی کاریگەری هەبووە لەسەر جموجۆڵە ڕامیارییەکانی عیراق‌و کەوتوەتە ژێر کاریگەری ئەوانەوە، بۆیە لەبەر هەر هۆیەک بێت ناکرێت ئەم توێژینەوەیە بە دەسپێک بژمێرین بۆ گێڕانەوەی متمانە بۆ ئەو پیاوە، بەڵام وەک بانگەوازێکی دڵسۆزانەیە بۆ گێڕانەوەی مێژووی عیراق بەشێوەیەکی پوخت‌و دور لەسۆز یا لایەنگری. ڕووی پێشنیارمان بۆ گشت ئەوانەی دەکارن هاوکاربن لە گێڕانەوەی ئەم بابەتە لەپێناو عیراق‌و مێژوەکەی‌و خودی ڕاستی‌و نەوەی داهاتومان. پێویستە بتوانین بە دڵ‌و دەروونی کراوە ڕوداوەکان‌و باری کەسایەتی شیتاڵ بکەینەوە.

با لە نوسینەوەی ڕازدا هەردەم لایەنگری ڕاستی بین

گشت خوێنەرێکی چاک، لەوانەی لەوانەی گرنگی دەدەن بە دەرخستنییەکان، دوور لە پێچوپەنای ئارەزو یان بادانەوە بەلای خۆشەویستان یانیش دووی ڕەوتێکی تایبەت کەوتن. لە سەرەتای منداڵیمانەوە وانەی مێژویان پێ خوێندوین، هیچکات لە قۆناغەکانی خوێندندا بەڕادەی ئەو هەست‌و نەستە لێی نەگەیشتوین کە لە هزری مامۆستای وانەکانی مێژودا بووە. ئەگەر ئەو نەیاربوایە بە کەسێک ئەوا وەک دوژمن دەبو ئێمەی منداڵی دەرونپاکیش وەک ئەو کینەو توڕەیی ئاراستە بکەین. هەندێک جار لەبەر گەرەکی کوێرانە ڕێزلێگرتن یان لەبەر کەوتنە ژێر کاریگەریی وزەو تەزووی دۆخی زاخدراو بەو بۆچوونە هەڵانەیەی دەبێت بیری بەرانبەر پەسەند نەکرێت چونکە دژە بەبیروباوەڕی باوی ڕۆژە، ئەگەرچی بیروباوەڕێکی بەرفراوانی گشتی بێت یان یان نیشتمانپەروەری یانیش هەرجۆرە بیری تری چەسپاو بێت لە مێشکی ئارەزودارانیدا. لەکاتی پێداچونەوەی ئاساییم بەو پەرتووکەی دادوەر زوهێر کازم عەببوود نووسیویەتی بەناوی "لمحات عن سعید قزاز" کە لەکۆی زنجیرە چاپەمەنییەکانی بەڕێوەبەرایەتی گشتیی چاپ‌و پەخشەو لەلایەن شالیارگەی ڕۆشنبیریی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەسلێمانی بەچاپ گەیشت، توانیمان لەتوێی لاپەڕەکانی ئەو تێبینییە ڕونانە هەڵێنجین کە نمایشی خەستن لەو پەرتووکەدا. دووبارە سوپاسی زۆر ئاراستەی ئەو پێنوسە دەکەین کە هەمیشە دەسپێشخەربووە بۆ خستنەڕووی ڕاستییەکان‌و بە گفتی بنبڕ چی لەمەڕ ناوی ئەو کەسایەتیانەی مێژوی بێبار لەڕیزبەندو پێڕستی ناودارانداا پشتگوێی خستوون یان لەبارەی میللەت‌و کەمایەتیە نەتەوەییەکان. زۆر ستەم‌و دەگمەن ڕەوتێکی ئەوتۆ هەڵدەکەوێت کە لەنووسەری پەرتووکەکانی ("سەرنج لەسەر ژیانی سەعید قەزاز"، "شەبەک"، "یەزدییەکان"و "سابئە") ڕادەبینین کەسێک بێ چاوبڕینە سوود یان مەبەستێ تایبەت خۆ بدات لەو بابەتانە. ئەو نوسینە لەپێناو ڕوونکردنەوەی باری ڕاستی‌و ڕاستکردنەوەی ئەو چەوتیانەیە کە ڕاستیی ژیانی سەعید قەزازیان پێ چەواشە کردووە. واتە ئەو پیاوێک بوو لەو کات‌و دۆخە سەختەدا کۆشاوە لەو پایە فەرمیەی شالیارگەدا یاسا بسەپێنێت ـ وەک لەپێشدا ئاماژەی پێداوە، ئەگەر بەمەبەستی توێژینەوەو ناساندنی کەسایەتی سەعید قەزاز گرژی

لەمێشکمان داماڵێن دەبینین ئەو کەسێکی ڕامیارزانو فەرمانبەرێکی ئاساییو نمونەیی بووە، وەک دلسۆزی بۆ ڕژێمی پاشایەتی بەسەر مێشکیدا زاڵ بووە، تا دوا چرکەکانی ژیانیشی گیر پابەند بوو بە نەریتە کۆمەڵایەتیەکان

پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە مەخابن هەڵەي زۆری چاپ لەنێو ئەو پەرتووکە خوێنەری هێژای زور بێزار کردوە بۆیە هەرگیز ئەوان لەدەزگای چاپکەر نابورن بۆ ئەو هەڵانەی بێگومان بێمەبەستن، لەلایەک بونەتە هۆی لەکەدارکردنی ئەرکی نووسەرو وەکتر گوێنەدانی سەرپەرشتیاری چاپ بەو ئەرکە پوختەی نووسەر کێشاویەتی لەپێناو تۆمارکردنی ڕەوشی ژیانی سەعید قەزاز بەپێی ڕەوتی زانستیی مێژویی نوێ، لەپاش پشتبەستن بەزۆر سەرچاوە کە بابەتەکەی پێ دەوڵەمەند بووە. لێرەدا دەخوازم توێژەر ئاگادارکەم لەوەی تەنها سەرچاوەی عارەبی بەسنین بۆ وەرگرتنی گشت ڕاستیەکان لەسەر ژیانی سەعید قەزاز. لەوانەیە زانیاری پتر هەبن لە سەرچاوەی بیانیدا بەتایبەتی زمانی ئینگلیزی کە پتر لە چوار گرێ دەسەڵاتی عیراق لەبن دەستیان بوو هەردەبێت لە دۆڵبی ئەرشیڤەکانیاندا زۆر لەو دیکۆمێنتانە هەڵگیرابێت کە پەیوەستن بە سەعید قەزازو پیاوانی تری سەردەمی پاشایەتی. هەروەها بەچاکی دەزانم لەکۆتایی پەرتووکەکەیدا بە پاشکۆیەکی کورت یان وێنە ئاماژە بەو کەسو شوێنانە بدات کە ناویان کەوتووەتە نێو ئەو بابەتە. یان هەندێک وێنەی خاوەن بابەتەکی تێکەڵ بکات. دیسان دەستخۆشیی لێدەکەین بۆ ئەو ئەرکەی کێشراوە لەپێناو دەرخستنی ئەو ڕاستییەی وەک لە پێشەکی پەرتووکدا دەڵێت، هیچ مایەی گومان نییە کە ڕاستی هەرچەندە لەیاد چووبێت هەر ڕۆژێک دێت لەخۆی بدوێت.

http://www.iraqoftomorrow.org/wesima_articles/civil_studies-

پارێزەر فارس عەبدولسەتار ئەلبەکوعی مووسڵی لە وتارێکیدا دەڵێت:

(لە ڕۆژنامەی "التآخي"ی بە ڕەچەڵەک کوردیدا کە لەبەغدا دەردەچو ژمارەی شیکارییەک لە ٤٣١٢ ڕۆژی ١٥/ ٩/ ٢٠٠٤ لاپەڕە حەوت بڵاوبوەوە لەسەر پەرتووکی (سعید قزاز ودوره في سياسة العراق) وادیارە لە

بنەڕەتدا خوێندنەوەیەکی ئەکادیمی بێت بۆ وەدەستهێنانی بەڵگەنامەی زانستیی بەرز لە یەکێک لە زانکۆکانی عیراق لەسەر مێژووی هاوچەرخ. لەبەشی نمایشو مشتومڕی ئەو شیکارنامەیەدا بەخەستی تیشک خراوەتە سەر ڕونکردنەوەو پێناسەکردنی سەعید قەزاز وەک یەکێک لەو کەسایەتییە کوردییانەی بەچاکی شوێندەستیان لە مێژوی ڕامیاریی عیراقدا جێهێشت. بەپێی بۆچوونی خاکیی من، ئەگەر سەعید قەزاز لەژیاندا بمایەو ئەو نووسراوەی ببینیایە کە تەنها پێداگرییە لەسەر کوردبونی ئەو، دڵنیام بەرپەرچی ئەو هەڵسەنگاندنەی دەدایەوەو ڕەخنەیشی لێ دەبوو ئەویش لەبەر هۆیەکی بچووک کە لەسەرتاوە تا کۆتا ئەو عیراقی بووە. هەرکەس لە ژیانی کارگێڕیو ڕامیاریی ئەو بکۆڵێتەوە تا ئەوکاتەی لەبەردەم دادگای گەلی (ئەلمەهداوی) دادگایی کرا ئەوەی بۆ ڕووندەبێتەوەو لێی دڵنیا دەبێت.

هیچیەک لەوانەی لەگاڵیدا ژیابن هەستیان بە بوون یان نەبوونی ئەو دەمارو ڕەگەزە کوردیە نەکردوە لەودا بەڵکو تاکە ڕەگەزی لەودا بووبێت هاووڵاتێتی بووە لە عیراقو ئەو وڵاتە شیرینەی زۆری خۆشویستووە. لەپاش ئەو کورتە خاکییەم گەر پێویستکات هۆو بۆنەی ئەم نوسنیەم لەسەر ئەو بیاوە قارەمانە بنوسم، دەڵێم:

ماوەیەکە خولیایی ئەوە کەوتوەتە مێشکم لەسەر سەعید قەزازی خوالیخۆشبوو بنوسم کە کاسایەتییەکی نیشتمانپەروەرەی عیراق بوو چونکە زۆرم لەبارەی داناییو سەرکەوتوویی ئەو بیستوە لە کارو پێداگری لەسەر بڕیارەکانی، ئەویش بەپێی کاتو شوێن. ئەوەی دەخوازم بیلێم، لەتەمەنی گەنجیمەوە ناوبانگی ئەو پیاوە دەبیسم لەگەڵ خاڵە کاریگەکانی ژیانی. واتە لەوکاتەوەی خولیابووم بە خوێندنەوەی پەرتووکو ڕۆژنامەو کولتورو مێژو بەگشتیو مێژوی وڵاتەکەمو مووسڵ کە شاری خۆمە بەتایبەتی. پاشان لەڕێگەی پەیوەندیم لەگەڵ دۆستانو تێکەڵبوون بە هەندێک ڕۆژنامەنوسو خاوەنبیری ڕامیارزانو ڕۆشنبیرانی وەک مامۆستا عەبدولباست یونسی چالاک لە بواری ڕۆژنامەگەریی مووسڵو ماموسا غەربی حاجی ئەحمەدی ڕۆژنامەوانو پارێزەر کەپاشان بوو بە شالیار، خودای لێخۆشبێت، هەروەها مامۆستای پارێزەرو ڕۆژنامەوانی زرنگ ڕێزدار مەحموود ئەلچەلەبی، خودا تەمەنی

درێژکات، لەگەڵ زۆریتر لەوانەی ئەو پیاوەیان ناسیوە یان پەیوەندیان لەگەڵیەک بووە.

ئەو پیاوە ئەگرچی لەگەڵیدا نەژیاوم، جێیخۆی لەدڵی مندا کردووەتەوە چونکە من لە شەستەکانی سەدەی پێشوودا لەدایک بووم بەڵام ئەو خوشەویستییەی لە دڵمدا پەیدابوو تەنها بەهۆی خوێندنەوەو بیستنە. ئەوەتان لێ ناشارمەوە کە هاندەری سەرەکیو گرنگ بۆ خولیابوونم، سەرەڕای ئەوانەی سەرەوە دانیشتنو بەشداری چەندوچونی ئارامو بوێرانەم بوو لەگەڵ دۆستێک، ئەگەرچی من بەوەی نازانم، خۆی بەیەکێک لە کوردە میانڕەوەکان دەزانێت. کاتێک کەوتینە گفتوگۆ لەسەر دەستکێشانەوە یان دەستپێکێشانەوەی پارێزگاری لەمەوبەری مووسڵ، بەڕێز غانم ئەلبەسسۆ لەگەڵ ئاواڵەبوونی دەرگا بۆ هەڵبژاردنی کەسێک بۆ ئەو پلەیە لەپارێزگا بەڵام بەپێیئەو مەرجانەی ئەنجومەنی پارێزگا دیاری کردوون، مەرجی سەرەکی ئەوەبوو کە پارێزگار عارەبی مووسڵ بێت. هاوڕێکەم بەوە نەیاربوو گوتی (بۆ پارێزگاری مووسڵ کورد نەبێت؟!)و زۆریش سوربوو لەسەر ئەو بیرەی. کاتێک زانیم هاوڕێی ئەندازیارم هەندە شارەزا نییە لە مێژوی ئەو شارە کە ماوەیەکی درێژیش تێیدا نیشەچێیەو یەکێکە لە فەرمانبەران تێیدا، زۆر بە ئەسپایی وەڵامم دایەوە بەوەی لەوەتەی دەوڵەتی عیراقی نوێ کە لە بیستەکانی سەدەی پێشووەوە دامەزراوە تا ٩/ ٤/ ٢٠٠٣ پارێزگای نەینەوا، واتە لیوای مووسڵ کە جاران پێیگوتراوە، هیچیەک لە پارێزگار یان موتەسەریفەکانی هاوڵاتیی مووسڵ نەبون جگە لە دوو کەس، یەکهەمیان سەعید ئەلشێخ بوو لە ساڵانی شەستدا، واتە کاتی عەبدولرەحمان عارف بوو بە پارێزگاری مووسڵ، دووهەمیش "فەریق روکون" عەبدلجەواد زولنوون لەسەرتای نەوەتەکاندا پاش جەنگی کەنداوی دوو کە ڕژێم پیاوانی سپای دادەنا بەسەر شالیارگەی ناوخۆو پارێزگەرانیش. جگە لەوانە هەردەم ئەوانەی بەنۆرە سەرۆکایەتی پارێزگا یان موتەسەرفیەتیان کردبێت کەسایەتیی عیراقی بوون لەپێکهاتە نەتەوەییە جۆراوجۆرەکان لە گشتلایەکی عیراقەوە، چی کورد بووبن یان عارەبو تورکمان. واتە نەوەی باکوور، باشوور یان ناوەڕاست بوون. کاتێک ڕژێم لە ٩/ ٤/ ٢٠٠٣ دا هەرەسی هێنا پارێزگار پیاوێکی سپایی بوو لە هاووڵاتییانی باشوور ئیتر ئەوە ڕوویدا کە بوو. ئەوکات بەڕێوەبردنی

پارێزا کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئەنجومەنی پارێزگا کە نوێنەری گشت چینەکانی ئایینیو نەتەوەییەکانی کۆمەڵن دەستنیشانکردنی پارێزگار کەوتە دەست ئەوان کە بەپێی مەرجو بەڵگەی دیارکراو کە ئێستا کاتی ئاماژەپێدانیمان نییە، یەکێکیان لە هاووڵاتییانی مووسڵ دەستنیشان کرد. ئەگەرچی نامەوێت خۆبدەم لە باری هەڵسەنگاندنی ئەو ئەزموونە، بەڵام هەر بێداگرم لەسەر لایەنە مێژووییەکەی تەنها لەبەر بەرپەرچدانەوەی بۆچوونی ئەو هاوکارو هاوڕێ کوردەم.

کاتە نایابەکانی پارێزگا

لەوانەیە پێویستکات لەڕووی بابەتیەوە بەشێک لە قۆناغە دیارەکانی مێژوی پارێزگاکە بهێنینەوە یاد کە نایابترینیان ئەو کاتەیە خواڵێخۆشبوو سەعید قەزاز بەڕێوەی بردووەو جێپەنجەی قەشنگو ڕوون دیارن لەسەر لاپەڕەکانی مێژوی شارەکەم کە مووسڵە. کارو بەرهەمەکانی ئەو کەسایەتیەو تا چە ڕادەیەک کاریگەربووە لەسەر دڵی دانیشتوانی شارەکەم، وەک بۆ هاوڕێکەیشم گێڕایەوە، تائێستایش کە یادی دێت دروود بۆ ڕەوانی ئەو دەنێرن. ئەو بەوانە سەرسام بوو بەڵام هیچ شرۆڤەیەکی نەبوو. هەندێکم سەبارەت بە نایابی ئەوکاتە بۆ گێڕایەوە کە ئەوپیاوە لەمووسڵدا کاری کردووە. فەرمون لەوڕووەوە هەندێک لەو دانسقانەی سەعید قەزازتان بۆ بگێڕمەوە کە لەدڵی کەسانی لەوەوە نزیک یان دوور دیارو پەسەند بوون، بەڵام پێش گێڕانەوەیان پێویستە هەندێک لەسەر دۆخی مووسڵی ئەو سەردەمەی خواڵێخۆشبوو سەعید قەزاز بدوێم، لەڕوی کاروپیشەو باری جوگرافیو دانیشتوان.

سنووری جوگرافی دەسەڵاتی بەڕێوەبەرایەتی ئەوکات لە دامێنی باشوری تکریتەوە بوو تاوکو زاخۆ لە باکور، کە ئێستا بووە بە سێ پارێزگای سەلاحەدینو نەینەواو دهۆک، لەگەڵ بەشی زۆر لە شارۆچکەو شارەگوندی ئەوان بۆیە بە لیوایەکی فرەڕەگەزو ئاینو نەتەوە دەژمێردراو ئەو چڕیو بارە کۆمەڵایەتییە ئاوێتەیە جارجارە کێشە دەکەوتو نێوان تاخمە جیاجیاکانی. ڕۆڵی گونجاوی ئەو بۆ چارەسەری کێشەکان بەپێی ڕەوشی کاڵا بەباڵا بووە، بۆیە لەوانەیە هەر ئەو ڕەوتو ڕۆتینەی کار ئەوی گەیاندبێتیە ئەو پلەی

شالیارییە.

بەربڵاوترین چیرۆک کە لەوی دەگێرنەوە نواندنی رۆڵێکی ئازایانەیە لە دەستگیرکردنی (دێوالی ئاغای دۆسەکی) کە یەکێک بوو لە ئاغا کوردەکانی شارۆچکەی دهۆکو نمایندەی ئەوێ لە پەرلەمانی عیراقی ئەو سەردەمەی پاشایەتی. کاتێک دهۆک لەسەر بەرێوەبەرایەتی لوای مووسڵ بوو، ئەو ئاغا زۆرداره بەهۆی پایە کۆمەڵایەتییەکەیەوە زۆر بەزەبر بوو. ئەکاتەی لەسەر کێشەیەک تاوانبار دەبێتو فرمانی دەستگیرکردنی بۆ دەردەچێت، خۆ نادات بەدەستەوە، پۆلیس لەبەر دارودەستەکەی ناوێرێت خۆ لە ئۆقرەی بدات. سەعید قەزاز پاش وەرگرتنی مۆڵەتی یاسایی بۆ لێسەندنەوەی پارێزبەندییە پەرلەمانییەکەی، گور دەداتە خۆی، لەگەڵ پەلێکی پۆلیس لەمووسڵەوە دەچێت بۆ دوهۆکو بەبەرچاوی هاووڵاتییانەوە کەلەپچەی دەکاتو دەیخاتە پشتی پیکابی پۆلیس (مسلحە)و دەیگەێنێتە مووسڵ، لەوێیش بەهەمان شێوە لەناوەراستی بازارو بە بەرچاوی هاووڵاتیانەوە دایدەگرێتو دەیبات بۆ پۆلیسخانەی گشتی. ئەو هەڵوێستەی لەگەڵ ئەودا بۆ ئەوە بووە کە پەند بۆ ئەوکەسانەی لە یاساو دەوڵەت یاخی دەبنو نیشانیدات کە یاسا لەسەروی گشتەوەیە. لێرەدا کاتی گێرانەوەی ئەوەمان نییە بە چی شێوەیەک ئەوکارەی ئەنجامداوەو پرچدانەوەی هاووڵاتیان بەرانبەریدا چی بووە.

رووداوێکی تر کە مامۆستای پارێزەرو رۆژنامەوان مەحموود ئەلچەلەبی خودا ساغو تەمەن درێژ بیهێڵێت، گێرایەوە گوایە پیاوێکی ناودارو بەدەسەڵاتی کورد تاوابارکراوە بە کێشەیەکی سزایی، ئەو پێیگوتوە (من بێزم نایەت پۆلیست لەگەڵ بنێرم) خۆت بچۆ بۆ پۆلیسخانەکەو پێیان بڵێ من فرمانی گرتنم لەسەرە.

بەوجۆرە ئاغاکە لەبارەگای موتەسەریف دەردەچێتو رووەکاتە پۆلیسخانە لەوێ دەڵێت، موتەسەریف فرمانی کردووە من بەند بکەن. هەروەها مامۆستا مەحموود چەلەبی گوتی ساڵی ١٩٤٨ بەبۆنەی کێشەیەکەوە وەک بریکاری تاوانبارێک چووم بۆ شارۆچکەی شەنگار. لەپاش زانکۆو بوونم بە پارێزەر، ئەوە یەکەمجاربوو لەمووسڵ دەرچم بۆ ئەوجۆرە کارە. ئەوکاتەی من گەیشتمە ئەو شارۆچکەیە جۆرێک لە یاخیبون درووست بوو، هەندەی نەبرد

بینیم موتەسەریف سەعید قەزاز لەوێ پەیدایە، ئەگەرچی لەو شوێنەدا دۆخ مەترسیداربوو ئەو بە ژیریو بوێری خۆی توانی کۆتایی بە کێشەیەک بهێنێت کە قایمقام لێی دەسخەرۆ بوو. هەروەها دەڵێت، بەبۆنەی کاری رۆژنامەوانیەوە، بەتایبەتی وەک خاوەن رۆژنامەیەک پەیوەندیم لەگەڵ سەعید قەزاز پەرەیسەند. جار بووە هاورابوین جارجارەیش بەهۆی شێوازی نووسینەوە ناکۆک دەبوین، بەڵام ئەوە کاری نەدکردوەتە سەر پەیوەندیی نێوانمان. مامۆستا مەحموود چەلەبی گوتی، جارێکیان پێمگوتووە (ئەوەی لە لیوای مووسڵدا کاربکاتو لیواکە بە سەرکەوتویی بەرێوەبەرێت دوائەنجام هەر دەبێتە شالیار) بەڵام ئەو وتەکانمی وەک خۆشدوانی وەرگرت یان وەیدەزانی شۆخی لەگەڵ دەکەم. چەرخی رۆژگار هەڵسوورا هەندەی نەبرد پێشنیارکرا سەعید قەزاز بکەن بە شالیار، بەڵام لە کام شالیارگە (شالیارگەی ناوخۆ!) کە کاراترینو ئاڵۆزترینی شالیارگەکان بوو. سەرەرای چەندجارێک گۆرانی کابینەکەی ئەو رژێمە، ئەو هەر لەپلەی شالیاری ناوخۆدا ماوەتەوە تا ئەوکاتەی شۆرشی تەمووزی ١٩٥٨ هەڵگیرسا.

سەعید قەزازی شالیار

سەعید قەزاز بەهەمان ئەو گورو رۆتینەی کارگێریی کاتی موتەسەریفی خۆی لەشاری مووسڵ توانی شالیارگەی ناوخۆ بەرێوەبەرێتو لەگشتلایەکی عیراق یاساو باری ئاسایشی بەرپا بکات. خۆشەویستی ئەو بۆ عیراقو عیراقیان زایدەی سۆزی نیشتمانپەروەری بوو لەناخیدا، ئەگەرچی نەوەی بنەماڵەیەکی ناودارو بەرەچەڵەکی سلێمانی بوو، هیچکات لێی نەبیستراوە شانازی بە کوردبونی خۆیەوە بکات. پێمواپە ئەو لە خێڵی جاف بوو بەڵام ئەوکاتەی لەبەردەم دادگای گەلدا بوو چەندینجار ئەوەی دوپاتکرد کە ئەو عیراقیەو شانازی بە عیراقیبونی خۆیو بەوکارانە دەکات کە بۆ عیراق کردوونی.

یەکێک لە هەرە کارە چاکەکانی وەک شالیاری ناوخۆ کۆنترۆڵی بەغدای کرد، ئەوەبوو لە پەنجاکانی سەدەی پێشوودا، بەغدا کەوتە بەر هەرەشەی لافاو، بەپێی نەخشەیەک گوایە بۆ بەرگری کە بریتی بوو لە گواستنەوەی دانیشتوان لە بەرێکی بەغداوە بۆ بەرەکەی تر، بارێکی شڵەژاویو ترسو

دڵەڕاوکێ کەوتە نێو دانیشتوانی بەغداو دەنگۆو پروپاگندەی ئەوە بڵاوبوەوە کە دەبێتە هۆی پەیدابونی دزیو تاڵانیی ماڵە چۆڵەکان، ئەو پێداگرو سووربوو لەسەر ئەنجامنەدانی ئەو نەخشەیەو لەبری پەنای برد بۆ هێزی سپاو پۆلیس لەگەڵ خوێندکاری قوتابخانەکان بۆ ئەو مەبەستە، سەرئەنجام توانی بەو هەڵوێستە ژیرانەو بوێریە بەغداو دانیشتوانی بپارێزێت.

پاقژی ئەو پیاوە

سەبارەت بە دەستو دەروون پاکی ئەو، هیچکات نەنگی لەژیانی ئەودا نەبیستراوە بەڵکو کوتومت پێچەوانەکەی ڕاستە. فەرموون ئەو ڕووداوەی کەسێک گێڕایەوە کە خۆی ڕاستەوخۆ تێیدا بووە، ئەویش "عەمیدی پۆلیس" هاشم ئەلشەمماع بوو، کە دەڵێت:

پاش لەوەی بوو بە شالیارو ماڵەکەی گواستنەوە بۆ بەغدا، لەوڕۆژانەدا باوبوو، هەرکەسێک لەماڵێکەوە باری بکردایە بۆ ماڵێکی تر خزمو دۆست دەچون بۆ میوانیو لەگەڵ خۆدا شتێک یان بڕێک پارەیان بەدیاری دەبەرد. ئەوانیش لەبۆنەیەکی تری ئەو دۆستە بەهەمان شێوە دیاریان بۆ دەبردەوە، واتە وەک گێڕانەوەی چاکە. (لەنێو کۆمەڵدا وتەیەک هەیە دەڵێت، گشت شتێک وامە ئەگەر فرمێسکیش بێت). ئەوکات سەعید قەزاز هاوڕێیەکی دەبێت بە ناوی "حەسەن توحلە" کە بەڕەگەز مووسڵاوی بوو بەڵام لەبەغدا بازرگانێکی بەناوبانگ بوو. بەو بۆنەیەوە کە خاڵی ڕێزدار هاشم ئەلشەمماعە کە ئەم چیرۆکەی بۆ گێڕاوەتەوە، بۆیە زۆر هاتوچۆی ماڵی ئەوانی کردووە بۆیە زانیویەتی کە پەیوەندی خێزانیی توند هەبووە لە نێوانیان. گوتی؛ ڕۆژێک بازرگانەکە خێزانی خۆی دەنێرێت بۆ میوانی ماڵی سەعید قەزازو بەو بۆنەیەوە دیارییەک دەنێرێت کە نرخی پتر لە (٨٠ دینار[14]) بەڵام سەعید قەزاز ناخوازێت ئەو دیارییە وەرگرێتو بە هاوسەرەکەی دەڵێت پارەکەیان بداتەوە. کاتێک هاوڕێکەی ئەوە دەبیسێت دڵگران دەبێتو گلەیی لێ دەکات چونکە سەرەڕای پەیوەندی دۆستانەی کۆنو بەهێز وایزانیوە هۆی وەرنەگرتنی دیارییەکە زیزبونیەتی لەسەر هۆگەلێک کە ئەو نایزانێت. کاتێک سەعید قەزاز بۆ دڵندانەوەی تەلەفۆنی بۆ دەکات پێیدەڵێت (من کارمەندێکی دەوڵەتمو دەستمایەم هەر موچەکەمە، ئەگەر ئەو دیارییە وەرگرم دواڕۆژ ناتوانم بەرانبەر بەو بڕەت بۆ بیگێڕمەوە!!!) ئەوتۆ بوو ڕەوشتی خواڵێخۆشبوو سەعید قەزاز. ئەوەبووە ڕەوشتی ئەوەی لە بەڕێوەبەرایەتی شارەدێیەکەوە تا بوونی بە شالیار هەر ئەوجۆرە بەهرانەی بەخشیوە بە عیراق، بێجگە لەو ئازایەتییەی کە پاش هەڵگیرسانی شۆڕشی ١٩٥٨ کە پایتەختی جێنەهێشت ئەگەرچی دەیتوانی بیکات. هەروەها خۆڕاگرییە بەناوبانگەکەی لەبەردەم دادگاو داکۆکنامە بەناوبانگەکەیو ئەو وتەیەی دەنگیدایەوە کە دەڵێت (وا سەردەکەومە سەر قەنارە کەسانێک لەبەرپێمدا دەبینم مافی ئەوەیان نییە لەژیاندا بمێنن).

بەڕێز هاشم ئەلشەمماع لە سەعید قەزازی دەگێڕێتەوە، کاتێک لەبەندیخانەدا پێش لەسێدارەدانی دەبیسێت هاوسەرەکەی ویستوویەتی دامەنی کەسانی پایەدار بگرێت تا سزاکەی لەسەر سووک بکەن، ئەو نامەیەک دەنێرێت بۆماڵی ئەو هاوڕێ بازرگانەی "حەسەن توحلە" تێیدا دەنوسێت؛ ئەو ئاگادارکراوە لەوەی سزای لەسێدارەدانەکەی بەئەنجام دەگاتو ئەو پەشیمان نیە لەوانەی کردوونی، ئەگەر هاوسەرەکەی سووربێت لەسەر دامانگرتن با خۆی بە ڕەهاکراو بزانێت لە هاوسەرگیریی ئەو. ڕێزدار هاشم ئەلشەمماع دەڵێت من ئ اگام لەو نامەیە هەیە؛ کاتێک هاوسەری سەعید قەزاز لەو نامەیە ئاگادارکرا ئەم لەماڵی خاڵی دەبێت بۆیە پێیزانیوە. ئەوەی ماوە بیڵێم،

[14] ـ لەوڕۆژەدا دەیکرد نزیکەی ٢٢٩ دۆلاری ئەمریکی.
له دیدارم لەگەڵ ڕێزدار سەربەست قەزاز، برای هەوسەرەکەی سەعید قەزاز، لە هەمان ئەو بارەوە فەرموی: کاتێک نووری سەعید (سەرۆک شالیارانی ئەوڕۆژەی عیراق) ماڵی گواستەوە بۆ ئەو خانوەی تازە کردبووی، ئەوکات شالیارو پایەدارانی وڵات بە دیاریی قورسەوە دەچوون بۆ پیرۆزبایی، بەڵام (کاکم) سەعید قەزاز کە شالیاری ناوخۆبوو، توانای کڕینی دیارییەکی نەبوو بەنرخی هاوشانەکانی، خواستی تابلۆیەکی هونەری لەماڵەکەی خۆی بۆ بەرێت کە نرخی هەر ٤٠ دینار دەبوو، لەسەر ئەوە لەگەڵ (خوشکم) هاوسەرەکەی بوو بە ناخۆشییان. سەرئەنجام دیارییەکەی برد، بەڵام، جۆنکە سەرۆک شالیاران کەمدەرامەتیو سەرڕاستیی ئەو شالیارەو بۆ دڵنەوایی ئەو، لەبەرچاوی گشت میوانەکان گوتی؛ ئای! کەجوانە... ئەوکات لەگەڵ خوشکم بە دڵێکی گەشاوە گەڕانەوە بۆ ماڵەوە. (وەرگێڕ).

وەک پێویست ئاوڕ نەدراوەتەوە لەو سەعید قەزازەی کەسێکی بێهاوتا بوو، ئەگەرچی لێرەو لەوێ هەنێک نووسینی لەسەر هەیە بەڵام لەلایەن توێژەرانەوە مافی خۆی نەدراوەتێ، جگە لەوەی بەرگوێم کەوت کە مامۆستا زوهێر کازم عەببودی هاوڕێم کە پێشآن دادوەرو پاشان بوو بە پارێزەر لە مووسڵ، ئەو ئارەزوی بوو پەرتووکێک بنوسێت لەسەر سەعید قەزاز بۆیە کەوتە کۆکردنەوەی سەرچاوەو چاوپێکەوتنی کرد لەگەڵ ئەو کەسایەتیانەی هاوژیانی سەعید قەزاز بوون، بەڵام پاشان چوو بۆ دەرەوەی عیراق تا ئێستا بێئاگام لەوەی بەرهەمەکەی دەرکەوت یان نا، بەڵام من دەزانم مامۆستا زوهێر لەگەڵ ئەوەی سوورە لەسەر بڕیاریارەکەی بە ئارامیش بۆ ئەو بابەتە توێژینەوەیە دەچێت. لەکۆتاییدا ئاواتەخوازم هاوڕێی ئەندازیارم لەوە بگات کە کەسایەتیی ئەو بوەهۆی ئەم نووسینەم کە بە پلەی یەک عیراقی بوو لەپلەی دوودا کورد بوو نەک پێچەوانەکەی وەک لەمڕۆدا زۆر هەن دەخوازن بەو ڕواڵەتە ناوی بهێنن. ئەوجا ئەگەر خودا تەمەنی پێ ببەخشیایەو تا ئەمڕۆ لەژیاندا بمایە هەر وەک عیراقیەک خۆشەویستی بۆ ئەو عیراقە یەکگرتووە دەبوو کە هەردەم بەرگری لێکردوە. ئاواتی ئەوەیش دەخوازم کە لە حکومەتی عیراق ئەمڕۆدا هاوشێوەی هەبێت بۆ چارەسەری برینەکانی عیراقی).

ڕێزدار **عەونی داودی** وتارێکی نوسی بە ناونیشانی (**زهیركاظم عبود يعيد محاكمة سعيد قزاز ويدحض ما جاء عن الأيزيدية من قبل كتاب آخرين سبقوه**) تێیدا هاتوە: (ئەو پەرتووکەی لێی دەدوێین "لمحات عن سعيد قزاز" بریتیە لە ١٦٨ لاپەڕەی قەوارە ناوەندە کە ساڵی ٢٠٠٤ لە چاپخانەی "ڕوون" لە کوردستانی عیراق دەرچووە. لێرەدا ناخوازم ناوەڕۆکی پەرتووک بناسێنم بەو ڕادەیەی دەکۆشم خوێنەر ئاگادارکەم لە چاپکراویەک نووسەرەکەی دووبارە دادگایی دوا شالیاری ناوخۆی سەردەمی پاشایەتی "سەعید قەزاز" دەکاتەوە، ئەوکەسەی ناوبانگی دەرکرد بەوەی دژێکی سەختبوو بە ڕەوتی کۆمۆنیستیو خاوەنی وتە بەناوبانگەکەی لە دادگاکەی مەهداویدا گوتیو لە مێژوی عیراقی نوێدا ناوبانگی دەرکرد. ئەوەی دەڵێت "وا من وەستاوم مەرگی خۆم لەنێو دوو کەوانە یان نزیکتریش دەبینم.. هەرگیز سێدارە من ناترسێنێت.. کاتێکیش دەچمە سەر سەکۆکەی لەبەرپێمدا کەسانێک دبینم شایانی ژیان نین."

لەم پەرتووکەدا کوتومت ڕەوانی پیشەییو دادوەری زاڵە بەسەر نووسەرەکەیدا، سەرەتا ئەو گەواهیو دیدەروانیو گفتوگۆیانەی خستوەتە ڕوو کە لەهۆڵی دادگادا گوتراون، پاشان بڕیاری خۆیی بەسەردا داون. هەروەها کۆشیویەتی لەزۆر بواردا ئەو کەسانە بدوێنێت کە لە سەعید قەزازەوە نزیکبوون لەوکاتەی پارێزگاری مووسڵ بووە، ئەوانەی بە گەواهی زیندوو داناوە. هەروەک لە پێڕستەکەدا ئاماژ پێداون، پشتی بەستوە بە زۆر سەرچاوەی تر بۆ نووسینی ئەو پەرتووکە. من خوێنەر جێدێڵم بۆ ئەوەی بکۆشێت ئەو پەرتووکە پەیداکاتو پاش خوێندنەوە بڕیاری خۆی لەسەر بدات، چونکە بابەتی زۆرو مەزن لە مێژویی عیراقی نوێ پێویستیان بە سەرلەنوێ پێداچوونەوەو لێکۆڵینەوەی چڕوپڕ هەیە بۆ ئاشکراکردنی ئەو ڕاستییانەی بەدەستی ئەنقەستو بە پێنوسی نووسەرە "واعظ"ـەکان (واتە ئامۆژگارانی) دەسەڵات چەواشە کراون.

ئەوەی گلەیبێت لەسەر ئەو پەرتووکە هەر ئەو هەڵەی ڕێنووسو چاپانەیە کە پترن لە سەد. بەبۆنەی کۆڕێکی زانستیەوە لە لەندەن لەگەڵ مامۆستا زوهێر یەکمان بینی، سەبارەت بەوکارە ئەم وەڵامە سەیرەی دامەوە: کاتێک کەوتمە گلەیی لە پەخشکەر لەمەڕ ئەو هەڵەی ڕێنووسو چاپە زۆرەی تازە چارەسەر ناکرێن، لەوەڵامدا "وادیارە بەوپەڕی باوەڕەوە" گوتی "کاکە چیبکەم.. من کوردمو ئەو پەرتووکە بەعارەبی نوسراوە، من هەر هەندەم لەدەسهات". هەردوکمان بەو وەڵامە ساویلکەیە کەوتینە پێکەنین.

زوهێر کازم عەببود کەسایەتییەکە پێویست بە پێداهەڵدان ناکات. ئەو توێژەرو نووسەرە ڕامیارزانە ماوەیەک دادوەر بوو. ئەو چەندین بەرهەمی وێژەیی هەیە لەوانە کۆمەڵێک "چیرۆکی کورت" لەژێر ناونیشانی "ليلة القبض على رئيس الجمهورية (واتە ـ ئەو شەوەی سەرۆک کۆمار تێدا دەگیرێت) "چاپی "دار المنفى" هەروەها "جمهورية الغجر" (واتە ـ کۆماری قەرەجان) چاپی دەزگای لارسا لە سوید. لەوێدا ئەو ساڵی ٢٠٠٢ پێشبینی ئەوەی کردووە کە سەددام خۆی لەبن زەوی دەشارێتەوە.

مامۆستا زوهێر کازم عەببود ساڵی ١٩٤٤ لە دیوانیەی عیراق لەدایک بوە،

ئەو نووسەرەمان وەک خۆی دەڵێت بەچکەی خێزانێکی زۆر هەژار بوو، واتە کاتێک ئەو نووسەرە لەدایکبووە نەتەنها کەوچکی زێڕی بەدەمەوە نەبووە، بەڵکو تەنانەت کەوچکیشیان نەبووە. لەو کەسانەیە کە پاش کۆششی زۆر توانیویەتی هەر پەنا بە وزەی خۆییو بە تێکۆشانی بێوچان خۆی پێگەێنێت. هەژاریو دەستکورتی خێزانەکەی لەبەر پەیداکردنی بژێوی ژیان لە تەمەنی منداڵیەوە ناچار بووە دەست بداتە زۆر جۆرە کاری قورس. هەر لە کرێکاری خانوبەرەو خشتکێشان تا کرێکاری لە سینەماکانی دیوانیەو شاگردی لەدوکانی پەرتووکی کۆن فرۆشتن. لەوانەیەشە هەر ئەوە هانی دابێت بۆ خولیابون بە پەرتووکـو پەرەسەندنی ئارەزوی خوێندنەوەو ئاشنابوون بە نووسەرانی ناودارو زۆر لەو پەرتووکانەی دەگەیشتنە عیراق. بەوجۆرە لە شارەکەیدا درێژەیداوە بە خوێندن. سەرئەنجام لە کۆلیژی یاسای بەغداد وەردەگیرێت[15]و ڕۆژانە لە دیوانیەوە بۆ بەغداو ڕێگەی گەڕانەوە ٤٠٠ کیلۆمەتری بڕیوە تا ئەوکاتەی بەڵگەنامەی کۆلیژی یاسا وەدەست دەهێنێت. پاش کۆلیژی یاسا کەوتوەتە کار وەک لێکۆڵەری دادوەری، پارێزەرو پاش بوونی بە یاریدەری دادوەر لە پەیمانگای دادوەری وەرگیراوەو پاش بڕینی بووە بە دادوەر لە دادگاکانی عیراق. مامۆستا زوهێز بە بڕیاری دیکتاتۆر سەددام لەوکارەی دەردەکرێت بۆیە لە ساڵی ١٩٩٨دا عیراقی جێدێڵێتو لە هەمان ساڵدا دەگاتە سوید. ئێستا لەگەڵ خێزانەکەی لەوێ دەژی. ئێستا کاتەکانی تەرخانکردوە بۆ توێژینەوەو نووسینی پەرتووک، دەبینین تائێستا نزیکەی شازدە پەرتووکی بەچاپ گەیاندووە، لەوانە "لمحات عن اليزدية"، "ليلة القبض على رئيس الجمهورية"، 'قصص قصيرة"، "جمهورية الغجر"، "روايه"و "مخابرات صدام وإغتيال شيخ بني تميم طالب السهيل" لەگەڵ چەندین نووسین لەسەر کێشەی کورد، فیدرالییەت،

[15] ـ لە ٤/ ٩/ ١٩٦٥دا لەگەڵ نووسەر بەشداری خولێکی تایبەت بوین لە ڕیزەکانی سپای عیراق، لە ئەجامدا بووین بە یاریدەری ئەفسەر (نائب ضابط)، ئەگەرچی بەپێی ئەو بەڵێننامەیەی مۆریکرد دەبوو پێنج ساڵ لەو پیشەیەدا بمێنێتو بۆیشی هەبوو ماوەکە نوێ بکاتەوە، بەڵام پاش یەک ساڵو نیو بە گومانی کارکردنی لە ڕیزەکانی پارتی کۆمۆنیستی عیراق، سپای عیراق بەڵێننامەکەی یەکلایەنە هەڵوەشاندەوەو ئەوی لەڕیزی سپای دەرکرد... لەوڕۆژە وە برایەتی کەوتە نێوان منو ئەو هێژایە (وەرگێڕ)

مافی مرۆڤ، تاوس مەلەک، عەدی بن مسافرو سەدان وتارو توێژینەوەو لێکۆڵینەوە کە تێیاندا خۆیداوە لە چەندین کێشەی جۆراوجۆر لەو بارودۆخانەی ڕاستەوخۆ پەیوەستن بە ژیانی مرۆڤ لە عیراق، هەروەها نووسین لەسەر تیرۆر، ژنو مافە بنەڕەتییەکانی).

نووسەر قەیس قەرەداغی لەوتارێکیدا بەناونیشانی (الوزير سعيد قزاز في محكمة القاضي زهير كاظم عبود) دەڵێت: لەودواییانەدا پەرتووکێکی بەنرخی دادوەرو نووسەر زوهێر کازم عەببوود دەرچو تێیدا تیشکی خستووەتە سەر یەکێک لە بەناوبانگترین کەسانی سەردەمی پاشایەتیی عیراق کە مشتومڕیان لەرسەر دەکرێت، ئەویش سەعید قەزازە. واتە ئەو پیاوەی سەربەستو پاقژ ژیاو بە سەربەرزیو شکۆدار مرد. ئەو گوێی نەدایە سزای لەسێدارەدان کە پێشکات لەو دادگایەی عەقید فازل مەهدی ئەلعەززاوی[16] بڕیاری لەسەر درابوو کە لەمێژوی ڕامیاری عیراقی هاوچەرخدا بە گاڵتەجاڕی ناوباگی دەرکرد. لەوێدا بەوپەڕی ئازایەتییەوە سەخت ڕوبەڕوی مەرگ وەستاو وتە بەناوبانگەی گە گوتی (وا من وەستاوم مەرگی خۆم لەنێو دوو کەوانە یان نزیکتریش دەبینم.. هەرگیز سێدارە من ناترسێنێت.. کاتێکیش دەچمە سەر سەکۆکەی لەبەرپێمدا کەسانێک دبینم شایانی ژیان نین.) گەیشتە گوێی گشت کۆمەڵ.
ئەو پەرتووکە بریتیە لە ١٦٨ لاپەڕەی قەوارە بچووکـو بە تیراژی ١٠٠٠ دانە لەوشێوە چاپە قەشەنگەی چابخانەی (ڕوون) دەرچووە بەڵام هەڵەی چاپی زۆرن. ئەگەرچی هەندێک جار هەڵەی چاپ ئارەزوی خوێندنەوە دەشێوێت ،بەڵام ڕشدی جوانی نووسەر دەبێتە پلانەر بۆ درێژەدان بە خوێندنەوەی پەرتووکەکەی تا دوا لاپەڕەکانی. ژمارەی ڕیزبەندی دراو بەو پەرتووکە ٧٣٢ی ساڵی ٢٠٠٤ لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستان لەسلێمانی.

ئەو پەرتووکە بریتییە لە چوار بەشو بە پاشوتارێک کۆتایی دێت. لەبەشی یەکهەمیدا پێناسەی سەعید قەزاز بۆ خوێنەر ئاشکرا دەکات بەوپێیەی لە تۆمارگەکانی میریدا هەنو کردەوە چاکەکانی لەدەمی کەمێک لەو مووسڵیانە

[16] ـ عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی (وەرگێڕ)

دەگێڕێتەوە کە هاوژیانی بوون، پاشان دێتە سەر گەواهیی دوکتۆری بزیشک کەماڵ ئەلسامەڕائی کە زۆر وردەکاریو ژیانی ئەو لەگەڵ بێفیزیو باری ناوماڵە ئاساییەکەیو چۆنێتی ژیان بەسەربردنی لەنێو خانویەکی بە قوڕو کەستەک دروستکراو لەکاتێکدا خاوەن بەرزترین پلەی کاری بوو لەنێو شالیارگەکانی دەوڵەتی عیراقدا. هەروەها دادوەری نووسەرمان کورتەی ئەو نوسینانەمان دەخاتە بەرچاو کە لەڕۆژنامەکانی مووسڵی سەردەمی خۆی وەریگرتون سەعید قەزاز ماوەیەک لەوێ موتەسەریف بوو. ئەو شارەی ساڵانێک پاش ئەو نووسەری ئەم پەرتووکە وەک دادوەر کاری لە دادگاکانیدا بۆیە توانیویەتی لێرەولەوێ وەردە تێبینی لەسەر پیاوێک کۆکاتەوە لەسەر پیاوێک، ڕۆژگار تووشی چەوری کردو مێژونوسانیش چاوی ویژدانو پێنوسەکانیان لەئاستیدا نوقاندوە. بەرانبەر بە خۆشەویستی ئەو دووە بۆ شارەکە، واتە نووسەرو ئەوەیشی ژیننامەکەی دەگێڕێتەوە دانیشتوانی شار هەمان خۆشەویستیان بۆیان هەیە.

لەبەشی دووهەمی ئەو پەرتووکەدا نووسەر چۆنێتی پلەبڕینی کارە فەرمیەکانی محەمەد سەعید ئەفەندی قەزاز (ئەوە ناوی بوو چونکە ئەو شێوە باوەی لە دەربارە عوسمانیەکانەوە مابوو تا ئەوکاتەی دەسەڵاتی پاشایەتی عیراقیش ڕووخا هەر بەکارهاتوە) لەپایە فەرمییەکانی میریدا لەسەرەتای دامەزرانیەوە وەک فرمانبەرێکی بچووک لە بەڕێوەبەرایەتی پشکنینی کارگێڕیی سلێمانی ڕۆژی ٢/ ١/ ١٩٢٤ تا بوون بە بەڕێوەبەر لە شوێنانی تری وەک بەڕێوەبەری شارەدێی تانجەرۆ پاشان بەڕێوەبەری نووسینگە لە موتەسەریفیەتی لیوای هەولێرو قئیمقام لە هەڵەبجە، ئەوجا زاخۆو پاشان بووە بە بەڕێوەبەری گشتی لە ناوخۆو موتەسەریف لەهەولێرو کوتو کەرکووک، سەرئەنجام لە مووسڵ دەگیسێتەوە تا ئەوکاتەی لە ٢١/ ١٢/ ١٩٥٢ بۆ یەکەمجار دەبێت بە شالیارو لەپۆستی ناوخۆدا ماوەتەوە تا ڕووخانی دواهەمین کابینەی خولی پاشایەتی عیراق لە ١٤/ ٧/ ١٩٥٨ کە ئەحمەد موختار بابان تێیدا سەرۆک شالیاران بوو. لەگشت پایەکاندا نموونەی فەرمانبەرێکی لەخۆبورو بوێرو ئازاو دەستپاک بووەو لەوجۆرە ڕەوشە چاکە بەولاوە چیتیری لێ نەبینراوە، بۆیە وەک نووسەر دەیگێڕێتەوە سەرۆک شالیارەکان دەسبەرداری ئەوجۆرە کارامەییە نەبوون کە بەدرێژایی ژیانی

کارگێڕیی بەبەرهەم بووە. هەروەک لەو بەشەدا نووسەر بەسەر گرنگترینی ئەو ڕووداوانەدا تێپەڕیوە کە لەسەردەمی شالیارییدا لەعیراق ڕویانداوە. لەوانە خۆپیشاندانی بەسرا ٧/ ١٢/ ١٩٥٣و لافاوی بەغدا کە قەزاز ڕۆڵێکی بەرچاوی تێدا بینیوە ئەویش بە سەرپێچییکردن لەبڕیاری ئەنجومەنی شالیاران بۆ چۆڵکردنی گشت بەری ڕەسافە. وەک لەلایەکەوە بووەتە مایەی پێداهەڵدانی وێژەروانان وەکتر خەرجێکی زۆری بۆ دارایی وڵاتو خودی هاووڵاتیان گێڕاوەتەوە، بۆیە مامۆستا جەلال ئەلحەنەفی کە مامۆستاو وتارخوێنی مزگەوتی خولەفا بوو باڵاترین هۆنراوەی پێشکەش دەکات، تێیدا دەڵێت:

سەعید تۆ دەبینیت دەرونان خۆبەخش

خەرمانی ئەمەکت بۆ دەنێرین

دەڵێن تۆیت ڕزگارکەری میللەتی لە

قەیرانو ئازارو سەروماڵ دۆڕین

مافی تۆ لەسەر بەغدای بەئەمەک ئەوەیە

بەبای نەدا کۆششی تۆی قارەمان

نووسەر هەروەها لەو خۆپیشاندانەی مووسڵ دەدوێت کە قەسابەکان خواستویانە باجی گومرگیان لەسەر کەمکرێتەوە لەگەڵ لابردنی ئەو باربووە تایبەتیەی لەسەر سەربڕینی هەر سەرێکی مەڕو بزن ٣٠ تا ٦٠ فلسو گاو مانگا ٧٥ تا ١٥٠ فلسیان داوە. پاشلەوەی خۆپیشاندان پەرەدەسێنێت بۆ ناو گشت چینەکانی گەل لەمووسڵ، شالیار خۆی دەچێتو ئەو کێشەیە بێ خوێنڕێژی دادەمرکێنێت. هەروەها چەندین ڕوداوی تری ڕونکردوەتەوە لەکاتو شوێنی تر کە لە سەردەمی دەسەڵاتی سەعید قەزازدا لە ناوخۆیی عیراق ڕویانداوە.

لە بەشی سێهەمی پەرتووکیدا کە تایبەتە بە دادگاییکردنی قەزاز ڕەوت دادگاییو وەردەکاریەکانی بەو دیدە دادوەریانە شیکردووەتەوە کە بەشێکە لەکاری خۆی. سەبارەت بە دەستەی ئەو دادگا سپایەی ناونرا (دادگای گەل) بە سەرۆکایەتی پورزاکەی لیوا ڕوکون عەبدولکەریم قاسم، واتە عەقید

ڕوکون[17] فازڵ عەبباس ئەلمەهداوی کە تەشقەڵەی بە تاونباران دەکردو ناوونانۆرەی ناشیرینی لێدەنان بە مەبەستی ڕوشاندنی شکۆی کەسێتیان‌و سەعید قەزاز یەکێکبوو لەوان، لەسەر (هەڵوێستەکانی مەهداوی کە لەکاتی ئەو دادگایی کردنەی ڕاستەوخۆ بەڕادیۆ بڵاودەبوەوەو ببوە یەکێک لە هۆیەکانی بێزاری بەشێک لە کەسایەتی‌و چین‌و توێژەکانی گەل لە قاسم چونکە لەوێدا بەناوی داکۆکی لەسەرۆکی تاقانەوە ئەو گاڵتەجاڕیەی دەکرد، بەڵام کاتێک بەعسیەکان ساڵی ١٩٦٣ کۆدەتایان بەسەردا کردو هەردوکیان لەکاتی بەرگری لەخۆدا لەنێو شالیارگەی بەرگری گیران‌و لەنێو زرێپۆشێک بران بۆ ئێزگەی ڕادیۆ، لەوێ لە مەهداوییان پرسی، هۆی چیبوو لە دادگاکەتا بڕیاری لەسێدارەدانی گشت ئەو مرۆڤانەت دەدا، ئەو پشتی کردە قاسم‌و پەنجەی بۆ سەرۆکەکەی ڕاکێشا کە خاڵۆزاییشی بوو بەشێوەزمانی عیراقیی باو گوتی ("ئاني شعلەیە، کولە من هاذا" واتە "من چیبکەم، گشتی لەمەوە بوو").

پاشلەوەی نووسەر خوێنەرانی دەباتە نێو هۆڵی دادگا (ئەو هۆڵەی پاشان بوو بە هۆڵی شانۆ، دیوار بەدیوا نوساوە بە شالیارگەی بەرگری[18] (لەوێ چەندوچۆنی ئەو کێشانەیان بۆ ڕوندەکاتەوە بەوەی کارڕاێکیە (ناپاک)ـەکانی دادگایی تێیدا ئەنجام دراوە، ئەوێش لەڕێی کۆمەڵێک بەندی یاسایی نابەجێ. لەو ڕووەوە نووسەر دەڵێت (ئەو خاڵە جەوهەریەی دادگا ئاوڕی لێ نەداوەتەوە ئەوەیە کە، سەعید قەزاز تاوانبارکراوە بە کوشتنی دەست ئەنقەستی‌و هەردوو کوچکەی تاوانی ماکی‌و واتایی، هەرچی کوچکەی ماکی تاوانە، ڕەفتاری

[17] ـ عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی، ڕوکون نەبوو (وەرگێڕ)

[18] ـ لەپاش نیسکۆی شۆڕشی ئەیلول لەگەڵ هەزاران کەسی پێش پێشمەرگایەتی کارمەند بوون لە ڕیزەکانی سپاو پۆلیسی عیراق دوورخراینەوە بۆ دیوانیە، لەوێ ڕۆژی ٢٢/ ٤/ ١٩٧٥ لەگەڵ کاک جەمالی حاجی سەعید گیراین و ڕەوانەی بەندیخانەیەکی تایبەت کراین لە شالیارگەی بەرگری لەوێ بەچاو بەستراوی هەریەکە خراینە ژورێکی جیا، ئەوکات نەمانزانی لەچی شوێنێکی ئەو دەزگایە بەندین تا ئەو ئێوارەیەی لەپشتی دیوارێکەوە گوێم لە جۆرێک دەنگەدەگی نائاسایی بوو لەگەڵ دەنگی مۆسیقا، ئەوکات بۆ منی پێشتر شارەزای بەغدا دەرکەوت ئێمە دراوسێی ئەو هۆڵەین کەپێشان دادگای گەل و پێش ئەویش پەرلەمانی سەردەمی پاشایەتی عیراق بوو (وەگێڕ)

تاوانئامێز دەگەێنێت بۆ ئەنجامدانی کارێک لەڕووی یاساوە بەتاوان بژمێردرێت یان سەرپێچی بێت لەکارێک فەرمانی یاسایی لەمەڕ درابێت، بەڵام کوچکەی واتایی تاوان ئەوەیە ئەنجامدەر خواستی دەربڕبێت بۆ ئەنجامدانی جۆرە کارێک ببێتە هۆی تاوان، واتە مەبەست لێکەوتنەوەی تاوانێک بێت کە ڕویدابێت یان هەرجۆرە ئەنجامێکی تری تاوانی لێکەوتبێتەوە، ئەوکات دادگا لەبەر ڕۆشنایی ئەو هەروەها بەگوێرەی قایلبونی خۆی ئەوجۆرە کردارە بەتاوان دەژمێرێت کە خراوەتە پاڵ تاوانبار ئەوکات بڕیاری زسزایی بەسەردا دەدات، ئەویش پاش دڵنیابون لەو بەڵگانامانەی لە کێشەکەدا وەدەسهاتوون‌و ئەو بەڵگەنامانەی دەرئەنجامی خولەکانی لێکۆڵینەوە پەیدابوون یان ئەوانەی لەکاتی دادگاییدا تاوانبار دانی پێداناون یانیش گەواهی دیدەروانان‌و کۆنووسی لێکۆڵینەوەو دیکۆمێنتی فەرمی تر لەگەڵ ڕاپۆرتی هونەری‌و بابەتییانە، هەروەها ئەو دیاردانەی تری یاسا دیاریان دەکات. بەڵام ئێمە لەو کێسە سەرەکیانەی لێکۆڵینەوەی بەردەستدا هیچ دانپێدانانی تاوانبارمان بەرچاوە نەکەوت ڕاستی ئەو ڕوداوانە بنوێنێت کە پێ تاوانبار کراوە. واتە تاوانی کوشتنی (شەهید عەبدولرەزا دەهەش) نیشاندات وەک تاوانی (بڕیاردان بۆ کوشتن). بەوجۆرە دادوەر زوهێر کازم عەببود ئەو بەندە یاساییانە دەگێڕیتەوە کە ئەو سەردەمە کاردابون‌و بەند لەدوای بەند شیان دەکاتەوەو سەرنجەکانی دادگای دژ بە سەعید قەزاز بەدرۆ دەخاتەوە چەنکە ناگونجێن لەگەڵ ئەو بنەمایانەی لەهزری ئەودان بەڵکوو لەزۆر شوێنی ئەو پەرتووکەدا دەڵێت، بەتەواوی پێچەوانەی ئەوە بوون، ئەوجا کۆتایی پەرتووکەکەی بەجۆرێکی ئەوتۆ خۆش هێناوەتەوە شایستەی ئەوەیە پتر لە یەکجار چاوی تێبڕین. بۆ ئەو پەرتووکە سوودی لە کۆمەڵێک سەرچاوەی گرنگ وەرگرتوە پێموایە هەرە چاکەکانی ئەو وتووێژە زیندویانەیە کە لەگەڵ کەسانێک کردونی هاوژیان یان دۆستی ئەو ناسراوانە بوون کە سەرگوروشتەی سەعید قەزاز لێ وەرگیراوە، ئەوانەیش بەزۆری لە هاوولاتییانی مووسڵ بوون. بەڵام نووسەر هانای بۆ زۆر سەرچاوەی تر نەبردوە کە دەیتوانی چاو لە تۆمارکراوە فەرمیەکانی دەوڵەت بکات لەو شارانەی سەعید قەزاز تیاندا فەرمانبەر بوو یان چاوپێکەوتنی ئەنجام بدایە لەگەڵ هاوڕێ‌و ئەوکەسانەی لە شوێنانی جیاجیا لێی نزیکبوون، سەرەتاکەیش

سلێمانییە کە تێیدا لەدایک بووە، هەروەها شارەدێی تانجەرۆو شارۆچکەکانی هەڵەبجەو زاخۆو کفری لەگەڵ لیوا (پارێزگا)کانی هەولێرو کەرکووکو کوتو بەسرا ئەوجا بەغدا کە ڕۆژنامەوانی هێژا عەبدولقادر قەزازی لێیدەژی، بەتایبەتی ئەو کە ئامۆزای سەعید قەزازو هاوڕێی بوو، یان پەرلەمانتاری کوردی بەناوبانگ عەلی کەمالو دادوەرو نووسەر ئیبراهیم ئەحمەد کە لە لەندەن دەژین، هەمان ئەو شوێنەی کیژە تاکانەکەی قەزاز (پەری) لێی دەژی، وەک لەو پەرتووکەدا هاتووە نووسەر زۆرجار نامەی بۆ ناردوە. هەروەها نووسەر دەیتوانی سوود وەرگرێت لە یادەوەرنامەی ڕامیارزانو ڕۆشنبیرو نووسەرانی کورد ئەگەرچی هەندێکیان بەکوردی نووسراون ئەویش کارێکی ستەم نیە بەتایبەتی نووسەر بەوە ناسراوە کە تۆڕێکی پەیوەندیی گەرمی هەیە لەگەڵ ڕۆشنبیرانی کورد، بۆنمونە یادەوەرنامەکەی نووسەری کۆچکردوو مستەفا نەریمان کە لەبەردەستمدایە چاوپێکەوتنە نایابەکەی لەگەڵ سەعید قەزازی شالیار دەگێڕێتەوە، وا ئێستا دەینوسمەوە تا لەچاپی داهاتویدا سوود بەم پەرتووکە بگەێنێت. ئاواتەخوازین ئەمجارە فراوانترو بە وێنەوەبێتو بێ هەڵەی چاپ ئەگەرچی ئەوە ئەرکی لایەنەکانی چاپو پەخشە.

سەعید قەزازو یادەوەرنامەکەی مستەفا نەریمان

ساڵی ١٩٥٧ مستەفا نەریمانی نووسەر کە لە قەڵای شاری کەرکووک مامۆستا بوو، یەکەمین یادەوەرنامەی کوردی بۆ گیرفان لەجاپخانەی (الشمال)ی شاری کەرکووک بەچاپ گەیان، وەک لەپاڵ مێژوی کرستیانیو کۆچیدا مێژوی کوردیشی نووسیبوو. لەتوێی لاپەڕەکانیدا ڕووداوە میژوییە گرنگنەکانی کۆنو نوێی کوردیشی نووسیبوو لەگەڵ وێنەی دوو سوارچاکی کورد لەسەر بەرگەکەی. لەوێدا خوالێخۆشبوو مستەفا نەریمان سەبارەت بەو بێرەوەرنامەیە دەڵێت (لەیادمە ڕۆژێک لەو ساڵەی ڕەمەزانی تێدا کەوتبوە هاوین، بەڕۆژوبووم، پۆلیس هەڵیکوتایە سەر ماڵەکەمو بەزۆر بردمیان بۆ بەڕێوەبەرایەتی پۆلیس، لەوی بینیم چەندین کەسیان لەپێش من گرتوە، لەنێویاندا ڕیزدار سەبریی خاوەن چاپخانە بوو لەگەڵ هەردوو ڕێزدار(عومەر بێکەس) و (سیروان جاف) هەروەها چەندین خاوەن

پەرتووکخانەی تری کەرکووکو سلێمانی. لەوێدا دەسبەجی گوتم ئەو یادەوەرنامەیە من نووسیومەو هیچ پەیوەندیەکی بەوانەوە نیە بۆیە گشتیان سەربەست کران. پاش کەمێک قۆمیسێرێکی تورکمان بەناوی ڕەشاد منی پێشخۆدا بۆ ماڵەکەمو لەوێ کەوتە گەڕان، دانەدانە پەرتووکەکانی نێو پەرتوخانەکەمی دەپشکنی. ئەوەی لەوێدا منی هێنایە پێکەنین ئەوەبوو کە کاکی قۆمیسێر چاوی بە پەرتووکێکی منداڵان کەوت لە نوسینی هۆنەری مەزنی کورد، حاجی قادەری کۆیی، هەڵیگرتو گوتی کێ ئەمەی نوسیوە؟ پێویستە بۆمی بانگ بکەیت، گوتم ئەو ئێستا لە ئیستەنبوڵە، بەڵام ئەو سوربوو لەسەر ئەوەی هەر دەبێت دەستگیری بکەن، گوتم ئەوەتان پێناکرێت چونکە ئەو لەژیر گڵدا نێژراوە تەنانەت ئێسکیشی نەماوە، ئەوکات مشتێکی بەسەر خویدا کێشاو کەوتەوە پشکنین. پاشان لە بەڕێوەبەرایەتی پۆلیس لێکۆڵینەوەیەکی چڕوپڕیان لەگەڵم کردو پرسیار لەسەر گشت تایبەتمەندیەکانی ژیانم. سەرئەنجام سوربون لەسەر ئەوەی وێنەی سەر بەرگەکە چەکداری بارزانینو چۆن دەبێت من لەخۆوە مێژویەک لەو یادەوەرنامەیەدا بۆ کورد بنوسم کە لەڕاستیدا بوونی نیە. ئەو شەوە لە بەندیخانە خەوتم. ئاگاداریان کردم لەوەی موتەسەریف دەخوازێت من ببینێت. پاش دەستگیرکردنی من دەستیان بەسەر گشت دانە چاپکراوەکانی ئەو یادەوەرنامەیە گرتبوو کە لای پەرتووکفرۆشەکان مابوو، جگە لەو سەد دانەیەی بەڕەش فرۆشرابوو یەکی بە دینارێک، ئەوسا زۆر لە ڕۆشنبیرو لایەنە ڕامیارییەکان کەوتنە سکاڵا بۆ ئازادکردنی یادەوەرنامەو خاوەنەکەی. ئەوەبوو مامۆستا جەمال نەبەز (کەئێستا پرۆفیسۆرە لە زانکۆی بەرلینی ئازاد) لە ڕۆژنامەی "ژین"دا وتارێکی سەختی لەسەر بڵاوکردەوە، هەروەها مامۆستا "گیو موکریانی" وتارێکی هاوشێوەی لە گۆڤاری "هەتاو" لە هەولێر بڵاوکردەوە. پارتی دیموکراتی کوردستانیش لە "خەباتی کوردستان"دا وتارێکی لەسەر ئەو یادەوەرنامەیە نوسی، هەروەها وتاری پارتی کۆمۆنیست لقی کوردستان لە"ئازادی کوردستان"دا نووسی. لەدرێژەی وتەکانیدا نەریمان ئەو دوا خولەکانە دەگێڕێتەوە کە شێوەی چاوپێکەوتنی بوو لەگەڵ موتەسەریف بە مەچەکی کەلەپچەکراو تا دەگاتە ئەوەی یەکێک لە ناودارانی کەرکووک (حسێن خانەقا) بۆی تێدەکۆشێت بە بارمتەی دەستەبەری ئازادی

دەکات، بەڵام موتەسەریف هەڕەشەی لەکار دەرکردنی پێ ڕادەگەیێنیت. ئەو دەڵێت؛ پاش ئازادکردنم ڕێزدار حەسەن خانەقا ئامۆژگاری کردم بچم بۆ بەغداو بکۆشم شالیاری ناوخۆ (سەعید قەزاز) ببینم چونکە بەرپرسانی کەرکووک خۆیان دانابو بارەکەم لەسەر قورستر بکەن، وتەکانی ئەوم لەگوێگرتو یەکسەر ڕۆژی پاش چووم بۆ بەغداو لەوێ یەکەم جار چومە لای عەبدولقادر قەزاز (١٩١٠ ـ ١٩٩٢) پێیگوتم ئەم ئێوارەیە دەچین بۆلای پەرلەمانتار عەلی کەمال (١٥٩٩ ـ ١٥٥٥)و سبەی چاوم بە (حەمەسەعید) دەکەوێت. کاتێک جومە لای عەلی کەمال زۆر بەگەرمی پیرۆزبایی ئەو یادەوەرنامەیەی لێکردمو گوتی، لەوبارەوە دواوم لەگەڵ (حەمەسەعید) ئومێدەوارم سبەی کە دەچیتە لای مێشکت لەلای یادەوەرنامەکە نەکەیت. ڕۆژی پاش چوم بۆ شالیارگەی ناوخۆ لەوێ ڕێزدار "فۆئاد وەنداوی"ی خوارزای شالیار "عومەر نەزمی"م بینی لەوێ بەڕێوەبەری نووسینگەی تایبەتی شالیاربوو، منی ناسیەوە چونکە هەردووکمان هاوشاری کفری بوین، کاتێک منی بە شالیار ناساند ئەو زۆر بەگەرمی پێشوازی لێکردم، پاشلەوەی لە نوسینگەکەی خۆیدا داینیشانم چای بۆ باگکردم پاشان بە نەرمییەکەوە پرسی؛ کوڕم تۆ نەوەی کام شاری؟ گوتم کفری، لە کفری کوڕی کێی؟ گوتم کوڕی سەید ئەحمەد، گوتی ئەو سەید ئەحمەدەی فارسی چاک دەزانێتو دوکانەکەی بەرانبەر بە قەیسەریی بەرگدروانی کفرییە؟ بەڵێ ئەو باوکمە، ئەوجا لەگەڵم کەوتە گاڵتەو هەندێک پرسیاری ئاسایی وەکئەوەی بیەوێت ئاشنابێت بە دۆستێکی نوێ. پێشلەوەی بکەوێتە پرس لەسەر یادەوەرنامەکە خۆشاوێکی بۆ بانگکردمو پاش خواردەوەی کەوتە پرس لەسەر یادەوەرنامەکەو بەدەم هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی یەکێک لەوانەی لەسەر مێزەکەی بوو گوتی؛ کوڕم تۆ کەسێکی زۆر ژیریت، پێم بڵێ ئەو ساڵە کوردییەت لەکوێ وەرگرت؟ گوتم؛ ئەو ساڵە کوردیە سەرەتای دامەزرانی دەوڵەتی مادە کە ٧٠٠ ساڵ پێش زایینی مەسیح بوو، گوتی؛ سوێن دەخۆم ئەو بەرپرسانەی کەرکووک بەرانبەر بە تۆ دڵڕەق بوون تەنانەت کەریش دەزانێت ئەو دوو سوارەی وێنەکە بارزانی نین بەڵکو ئەوانە موکرین (ئەویش دەڤەرێکە لە کوردستانی ئێران) نەوەک بارزانی، منیش گوتم؛ باشە بۆ ئەوجۆرە کەسانە لە کەرکووک دەکەنە فەرمانبەر؟ گوتی نە من ئەوانەم

دامەزراندوە نە قایلم پێیان. کاتێک ناوەڕۆکی یادەوەرنامەکەی لێپرسیم هیچ تێبینییەکی نەبو لەسەر قازی محەمەد (سەرۆکی ئەو کۆمارەی کوردستان کە لەشکری ئێران بەهاوکاریی یەکێتی سۆڤیەت شکاندیو ساڵی ١٩٤٧ ئەوی لە گۆڕپانی چوارچرای مەهاباد لەسێدارە دا) بەڵام پاش کەمێک هەڵوێستە لەسەر ناوی شێخ مەحمودی حەفید وەستا ئەوجا پرسی؛ مەبەستت چییە لەوەی جەنگی (دەربەندی بازیان) و (شەڕەکەی بەردەسکی سەرا)ت ئەوتۆ زەق دەرخستووە؟ ئەوجا من پرسیم؛ ئێوە وەک شالیارو پرۆسەی لێپرسینەوەی مامۆستایەک ئەوە دەپرسن یان تەنها وەک کوردێک لە بەرانبەر بە تاکێکی تری کورد؟ ئەوجا مێزەکەی خۆی جێهێشت هات لەتەنیشتم دانیشتو گوتی؛ نا من لەگەڵت وەک دوو کورد دەدوێن. گوتم؛ ئایا ئێوە دەتوانن پێچەوانەی ڕاستیی بوونی شێخ مەحموود بفەرموون کە لەسلێمانیدا بووەو لەو دەڤەرەدا بەدەسەڵات بووەو بەرەنگاری ئینگلیز بوو ئەوان بەدیل گرتیان؟ گوتی، نا من نکولی لەوە ناکەم بەڵام ئەگەر شێخ لەگەڵ ئینگلیز کەمێک میانەڕەو بوایە ئەمڕۆ ئێمە شتێکیتر دەبوین، نە تۆ بەهۆی یادەوەرنامەیەک ئەوتۆ بەند دەکرایت نە شالیاربونی من لە بەغدا دەبوو. وەڵامی ئەوپیاوە زۆر سەرسامی کردمو ئەو لەبەرچاوم زۆر لە جاران مەزنتر بوو. پیاوێکی ئەوتۆ گشت سەرەداوەکانی ناوخۆی عیراقی بەدەستبێت لەگەڵ گشت تایبەتمەنیدیەکانی بەوجۆرە لە بارەکە بڕوانێت!؟ لە درێژەیدا شالیار گوتی: هەرچۆنبێت ئێوە هێشتا گەنجنو زۆرتان لەبەرە، ئومێدەوارم وەک ئێمە نەبن، ئەگەر لەدیوی پشتەوەی شتەکان بڕاونن ئەوکات تێدەگەن چی لەجیهاندا ڕودەدات. هەروەها گوتی: (کوڕم، وەک دەبینین دانەکانی ئەو یادەوەرنامەیە لەنێوبراون، بچۆ سەرلەنوێ یەکێک بۆ ساڵی داهاتو بنوسەو وەک هەر پەرتووکێکی تر بیدە بە محەمەد باشقە "بەڕێوەبەری چاپەمەنی شالیارگە"و دووهەندەی ئەوەی ئێستای لێ چاپکە. من سوپاسی ئەو کۆششەت دەکەم بۆ لەچاپدانی ئەو یادەوەرنامەیە). لەلایمن هەستاو چوە جێگاکەی خۆی، دەستدایە تەلەفۆنو زۆر توند هەڕەشەی لە موتەسەریف کەرکووک کردو بە تووڕەییەوە پێیگوت، وا نەریمان دەگەڕێتەوە بۆ کەرکووک، دەبێ خەڵاتی بکەیتو بەڕێزەوە بیگێڕێتەوە سەر کارەکەی خۆی. ئەوجا ماڵئاواییم لێکردو ئەو بەهەمان شێوەی پێشوازی منی بەڕێخست.

نەریمان دەیّت؛ لەگەڵ گەڕانەوەم بۆ کەرکووک یەکسەر چوم بۆ دیوانی پارێزگاو ڕاستەوخۆ چومە لای خوالێخۆشبوو مەدحەت موبارەک کە بەڕێوەبەری کارگێڕیی موتەسەڕفیەت‌و نەوەی هەمان شارەکەی خۆم بوو، دیدارەکەی شالیارم بۆ گێڕایەوە، بەڕویەکی خۆشەوە گوتی موتەسەریف چاوەڕێی بینینتە ئەوجا ڕێنمایی کردم بۆ چونەژورەوە، ئەو بە پێچەوانەی هەڵوێستی جاری پێشوو کە من تێیدا کەلەبچە کرابووم، پارێزگار لە پێشوازیمدا هەستاو زۆری دەکرد دانیشم بەڵام من نەمکرد. هەرچەندە مەدحەت بەگیش زۆریلێکردم من هەر دانەنیشتم‌و گوتم، جاری پێشوو کە هاتمە ژوورەوە سڵاومکرد تۆ وەڵامت نەدامەوە، دیارە ئێستا لەبەر ئەوەیە کە بەفەرمانی سەعید بەگ هاتوومەتەوە، زۆر لێبوردنی خواست‌و گوتی؛ دەگەڕێیتەوە بۆ سەر کارەکەی خۆت لەهەمان خوێندگە. کاتێک ئەوم جێهێشت‌و گەڕامەوە ماڵ دەبینم ناوەڕۆکی پەرتووکخانەکەم بەگشتی لەترسی پشکنینی تر بووەتەخۆراکی ئاگر.)

ئومێدەوارین زوهێر کازم عەببود بەهرەی پترمان پێ ببەخشێت چونکە ئەو پشتگیری داماوانە لەهەرکوێ بن. گشت ئەوانەی لەسەری نوسیون لەو ستەمدیدانەن کە بەشی زۆریان بەرکەوتووە لە ستەم یان لەیادچونی پاش ستەم، وەک (یەزدییەکان.. شەبەک‌و سەعید قەزاز)

سەرۆکی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ڕێزدار فەرهاد عەونی بابەتەکانی ئەو پەرتووکەی تایبەتە بە سەعید قەزاز بەرز نرخاندووە، لەمەڕ بۆچوونە جیوازەکانی. زۆرچاک دەزانین جیاوازی بیروبۆچوون دەبێت بۆ نرخاندنی کەسێکی وەک سەعید قەزاز کە لەقۆناغێکی گرنگی ژیانی ڕامیاریی عیراقدا ڕۆڵی کاریگەری بووە. وەک ڕێز لە گشت بیروبۆچوونێک دەخوازین هاوکارمانبن بۆ دەرخستنی ڕاستی کە ئامانجی هاوبەشە لای گشتمان. لەبەرئەوەو لەپێناویدا سەرنجەکان دەگەێنینە بەر دیدی خوێنەر تا هاوکاریمان بکەن بۆ نرخاندن‌و بڕیاردان لەسەری بەپێی ئەو دەرئەنجامانەی لەکاتی لێکۆڵینەوەدا دەردەکەون، بەو ئاواتەی بتوانین بێلایەنی بپارێزین‌و مێشکمان دور بگرین لە بڕیاری پێشکات‌و ئەو بارە وروژێنەرانەی زایدەی دۆخەکانی باری ڕامیاری بوون. ئەگەر بخوازین بەهێوەری ڕاستییەکان

بخەینەڕو ئەوا زۆرترینی ئەوجۆرە وێنانەمان بۆ دەردەکەوێت کە بەئارەزو نەخوازراوە ڕوی ڕاستی‌و هۆیەکانی دەرکەون. ئێمە سەرڕاست‌و بێ داتاشین لێیان دەکۆڵینەوە. لە یەزدان دەپاڕێمەوە یاریدەرم بێت بۆ گەیشتن بە لایەنە ڕاستیەکانی سەعید قەزاز کە خاڵێکە لەنێو دەریای نووسیندا پێویستە بۆی بگەڕێین، هەروەها لەمەڕ کەسانەی تری وەک ئەو کە ڕۆژگار لەیادی کردون بەڵام لە هزری مرۆڤان بزر نابن. هیچ هاندەرێکی تر نیە بۆ ئەم نووسینەم جگە لە گێڕانەوەی ئەو ڕاستیانەی سەردەمێک بزرکران. ئەوپەڕی ڕێزم هەیە بۆ ئەوکەسانەی بە هزرو پێشنیارو ڕەخنەو ڕێنمایی یارمەتیان داوم، لەیەزدان دەپاڕێمەوە گشتلایەکمان بخاتە سەر ڕێی هزری ڕاست‌و بەهرە هەر لەلای خوداوەیە.

زوهێر کازم عەببوود

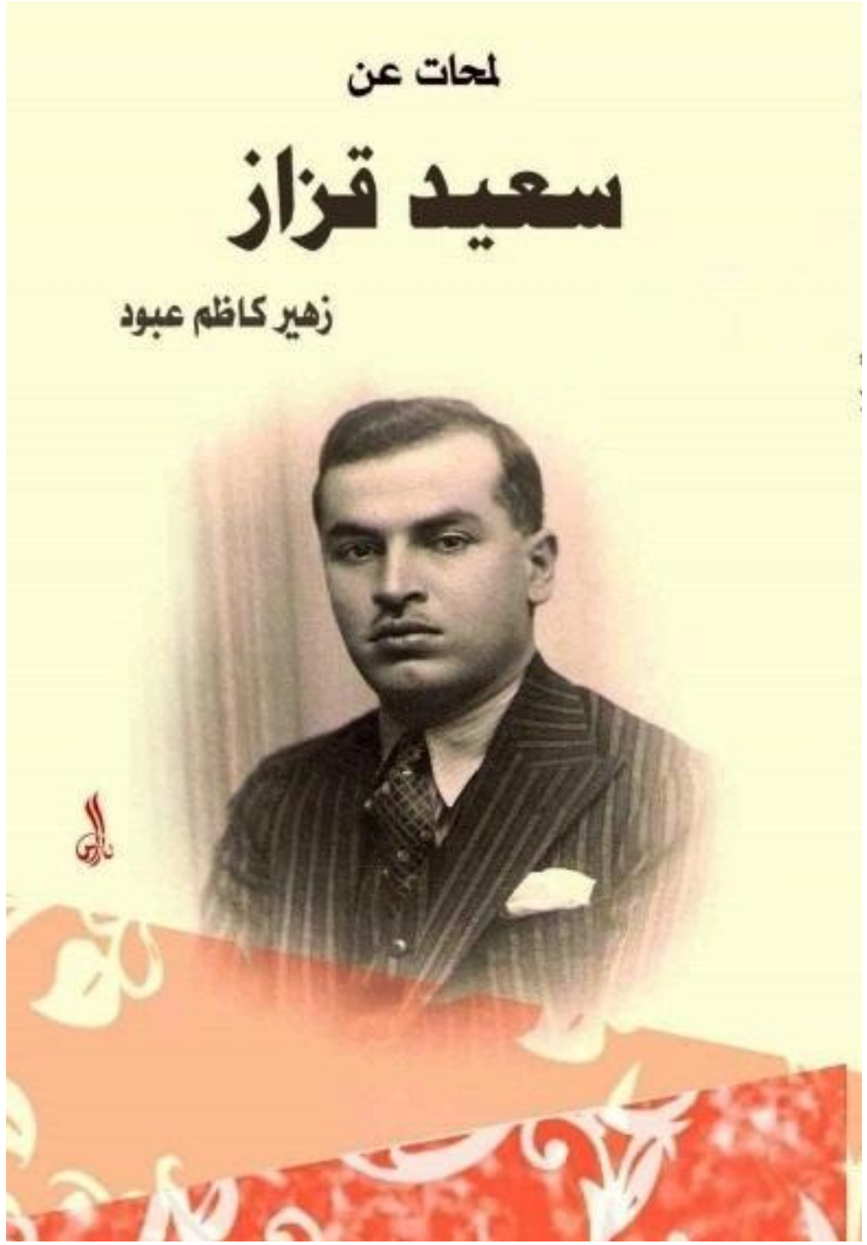

بەشی یەک

١ / ١ دەسپێک

بەگوێرەی تۆمارگەی پێناسنامەی عیراقی ناوی محەمەد سەعید کوڕی میرزا مەجید کوڕی حاجی ئەحمەد قەزازە ساڵی ١٩٠٤ لەسلێمانی لەدایک بووە، کاتێک باوکی دەمرێت ئەو منداڵی ساوابووە، چوەتە بەر خوێندنو تا قۆناغی ئامادەیی بڕیوە[19]، خێزانی پێکهێناوە لەگەڵ خاتو زەکیە کچی تۆفیق قەزازو کچێکیان بووە بەناوی پەری بەڵام هەر پەریخانیان پێگەتەوە بەکوردی واتە "حورية" (بێجگە لەو منداڵی تریان نەبووە).

لەکاتی چوەتەسەرکادار تەمەنی بیست ساڵو نۆزدە ڕۆژ بوو، کاتێکیش لەسێدارەدرا تەمەنی گەیشتبووە پەنجاو پێنج ساڵو دوو مانگو نۆزدە ڕۆژ، واتە سیو سێ ساڵ فەرمانبەری گشتی بووە، یەکەم دامەزرانی لە دەزگاکانی دەوڵەتی عیراق ڕۆژی ٢٠/ ١/ ١٩٢٤ بوو بە فەرمانبەر. ناوی لە پەڕاوی تۆمارگەی عیراقی ساڵی ١٩٢٧دا بە "سعيد أفندي" هاتووەو لە پەڕاوەکانی ١٩٣١دا بە "محمد سعيد أفندي"و لەوانی ساڵەکانی ١٩٣٨ـ ١٩٣٩دا بە "السيد سعيد قزاز"و هەر لەسەر ئەو ناوە ڕۆیشتوە تا ڕاپۆرتەکانی لێکۆڵینەوەو سزا سەپاندنو دیکۆمێنتەکانی دادگای سپایی باڵای تایبەت (محكمة الشعب)و بڕیاری دادگاو ئاماژنامەی لەسێدارەدانیش.

سەعید قەزاز ناوبانگی بەوە دەرکردبوو کە کەسایەتییەکی بەهێزو لەئاستی بڕیاردا توندو پۆڵایین بووەو ملکەچ بۆ فرمان بەجێگەیاندن. زۆر دڵکاربووە لەو ئەرکانەی پێی سپێردراوەو بێ چەندوچۆن ئەنجامی داون، لەگەڵ ئەوەیشدا زۆر مرۆڤدۆست بووە. پارێزەرێکی موسڵاوی (نەیویست ناوی نەهێنم) بۆیگێڕامەوە، کاتێک لە شالیارگەی کاروباردا بەشێوەی سەرکار کاریکردووە تا بژێوی ژیان دابینکاتو بتوانێت خوێندن تەواوکات، ئەوکات سەعید قەزاز موتەسەریفی لیوای مووسڵ بووە. ڕۆژێک بەرپرسەکەی

[19] ــ پێشەکی پەرتووکی (سعيد قزاز ودوره يي السياسة العراقية) بە ناونیشانی (سعيد قزاز أمام محكمه التأريخ) لاپەڕە ١٥ ــ ٣٥ / المؤسسة العربية للدراسات والنشر ٢٠٠١

پێیدەڵێت گوایە موتەسەریف فرمانی داوە ئەو لەوکار دەرکرێت، ئەویش یەکسەر ڕودەکاتە نوسینگەی موتەسەریفـو بۆی دەلوێت ئەو ببینێتو باری ژیانی خۆیی بۆ بگێڕێتەوە. لەوێدا سەعید قەزاز دۆش دادەمێنێت چونکە ئەو دوو کەسی ناردووە بۆ لای ئەوان تا یارمەتی بدرێن بۆ دامەزران نەوەک کەسێک لەبری ئەوان دەرکەن. دەسبەجێ تەلەفۆن دەکات بۆ بەڕێوەبەرایەتی کارو ئەو پیاوە دەگێڕنەوە سەر کارەکەی. ئەو موسڵاوییە بەڕێزانەی هاوژیانیبوون دەگێڕنەوە کە جارێکیان زۆر توندخوو دەبێت لەڕووی یەکێک لە سەرەک خێڵانی کورد بەناوی مەحموود ئاغا، قەزاز لەنێو لەبارەگای موتەسەریفەتدا لەڕوی دەوەستێتو پێیدەڵێت: مەحموود ئاغا، خۆت بڕۆ بە بەڕێوەبەری بەندیخانەکە بڵێ بە فرمانی موتەسەریف من بەندکەن.. چونکە پۆلیست لەگەڵ نانێرم.

ئەوکات ئاغا هەر خۆی دەچێت بۆلای بەڕێوەبەری بەندیخانە چونکە وتەی سەعید قەزاز هەر یەک بوو نەیکردووە بە دوو.

لێرەدا وتەیەکی سەعید قەزازم هاتەوە یاد کە لەنێو ڕکەی تاوانباریدا ڕوبەڕو بەو دادگایەی گەل گوتی کە زۆر تاوانبار لەبەردەمیدا لاوازبون، کاتێک ماجد محەمەد ئەمین تاوانباری کرد بەوەی ویستویەتی بە جلوبەرگی ژنانەوە خۆی لەدەست شۆڕش دەربازکات، سەعید قەزاز لەوەڵامدا گوتی دادیاری گشتی درۆ دەکات، ئەو لە بەرەبەیانی شۆڕشدا جلی ژنانەی لەبەر نەکردووە بۆ دەربازبوون لە مەرگ. کاتێک سەرۆکی دادگا فازل عەبباس ئەلمەهداوی لێیخواست ئەو وشەی بەدرۆ بگۆڕێت بۆ ڕاستکردنەوە، لەلایەکەوە گرژبوو لەوەی سەرۆکی دادگا وتەکانی پێبڕیوە، لەلایەکی ترەوە توند پێداگربوو لەوەی دادیاری گشتی درۆی کردوەو خۆی بەرپرسە لە گشت وشەیەکی لە داکۆکنامەکەدا دێت. ئەوە داکۆکنامەیە بۆ بەرگریە لەوو واژوی ئەوی لەسەرە دەبێت بۆیە خۆی بەرپرسە لەگشت وشەیەکی تێیدا هاتووە.

مامۆستا عەبدولباست یونس گێڕایەوە گوتی ڕۆژێکیان کە سەعید قەزاز لەمووسڵ بوو، خۆپیشاندانێکی دژ بەڕژێم لە شەقامی غازییەوە دەرچو "عەدنان چلمێران" پێشهەنگی بوو، کاتێک موتەسەریف سەعید قەزاز بیستی بە ئۆتۆمێلەکەی خۆی لەگەڵ شوفێرەکەیدا کە پۆلیس بوو دەچنو دەگەنە لای

خۆپیشاندەران کە سەدان کەس بوون، یەکسەر بە بەرچاوی

خۆپیشاندەرانەوە زللـەیەک لە پێشهەنگی خۆپیشاندانەکە داتو یەک شەقی تێهەڵدەدات، ئەوانیتر هەڵدێنو بڵاوەی لێدەکەن، ئەوجا فەرمان بە پۆلیسەکە دەدات عەدنان چلمێران بگرێتو بیبات بۆ ناو ئۆتۆمبیلەکە تا بیبەن بۆ بەندخانە. بەوجۆرە بێ دەستێوەردانی پۆلیسو بەکارهێنانی توندوتیژی دژ بە خۆپیشاندەر بڵاوە بە خۆپیشاندانەکە دەکات. ئەوەی پاڵیناوە بە سەعید قەزازەوە خۆی بەتەنها بەرەنگاری خۆپیشاندانێک ببێت تەنها باوەڕ بەخۆو هێزی کەسایەتیو ئازایەتیو ڕەنگدانەوەیان بووە لەنێو کۆمەڵدا.

پاش ٣٨ ساڵ گرتەیەکی دەنگیم دەستکەوت لەو دادگاییەی سەعید قەزاز کە کاتیخۆی ڕاستەوخۆی لە ڕادیۆی بەغداوە بڵاوکرایەوە. کاتێک گوێملێگرت، بۆم دەرکەوت ئەوپیاوە کەسایەتیەکی چەند بەجەرگو ئازایەو وتە ڕاستەکانی بێترسو بیرکردنەوەو بێ گوێدانە دەرئەنجامەکانی دەرپەڕاندووە. وەک ئەوپیاوە بەڕاستی لەمردن نەترساوە پڕباوەڕیش بووە بە چارەنووسو بەوەی خودای مەزن ئەوەی بۆ نوسیوە بۆیە هیچ جۆرە ترسو دڵەڕاوکێی لەدڵدا نەبوە بەڵکو هەمیشە خویداوەتە دەست خودا، وەک لە کاتی دادگاییکردنیدا ئاشکرای کرد بەوەی دەبێتە یەکەم شەهید لەڕێی جەنگی دژ بە کۆمۆنیستی جیهانیو ئەو مەترسیانەی (بەپێی باوەڕی ئەو) عیراق دووچاری دەبێت، بۆیە ئەو دەبێتە مایەی شانازی بۆ خزمو خێشی وەک یەکەم قوربانی بۆ نیشتمانی خۆشەویست.

گوێم لەو پێکەنینانەی نێو هۆڵی دادگا بوو لەکاتێکدا سەعید قەزاز دەڵێت، ئەو شالیارێکی کارا بووەو بەپێ سرووشی خودایو ئەو هزرەی لەسەریدایەو دڵی لەنێو سنگیدایە کاری کردووە. پێکەنینەکە نیشانەی ساویلکەیی تەماشاکەرانی نیو هۆڵەکە دەگەێنێت جۆنکە سەعید قەزاز هیچ وتەیەکی ئەوتۆی نەگوتووە مایەی گاڵتەپێکردن بێت. مێژویش گەواهی ئەوە دەدات کە ئەو بەڕاست شالیارێکی کارابووەو پڕئارەزو بۆ کار. گشت ئەوانەی لەگەڵی ژیاون یان هاوژیانی ئەوبوون تەنانەت ئەوانەیش کە دژ بە بیری ئەوبوون لەسەر ئەوخاڵە کۆکن کە دەستپاکـو پاقژو گیر بووە. پاش جێهێشتنی پلەوپایەی کارگێڕیو کۆششی سیوسێ ساڵ لەپێناو دەوڵەتەکەی، لەناوی

پاکو ناسناوی درەوشاوەو ڕەوشتو ناوبانگی دلێری بەولاوە هیچ پاشماوەیەکی ئەوتۆی چێنەهێشت شایانی گێڕانەوەبێت. ئەوە لەتوانای کەسدا نییە تەنانەت لە ئاڵۆزترین کاتەکانی ژیانو دوا چرکەکانیشدا شانازی بەوەوە بکات کە هیچکات سەرپێچی لەیاسا نەکردوەو هەر شانازیی بەوەوە کردووە کە موسوڵمانو عیراقییە، نکوولیشی لەو بیروبۆچوونەی خۆی نەکرد کە دژبووە بە هێزە ڕامیارییە نیشتمانپەروەرەکانی عیراقو ئازاو دلێر لەڕویان وەستاوە. یەکێک لەو هەڵوێستە بوێرانەی لەمووسڵ پێی بەناوبانگبوو ئەوەیە لەکاتێکدا موتەسەریفی مووسڵ دەبێت ئەوکات دهۆک شارۆچکەبوو سەر بەلیوای مووسڵ، کەسێک بەناوی (دێوالی دۆسکی) بەهۆی پیاوە چەکدارەکانییەوە ڕێگەی سەرەکی دهۆکی داخستووەو باجو سەرانەی خستووەتە سەر هاووڵاتیانی دەڤەرەکە. سەعید قەزاز خۆی دەچێت بۆ دهۆک ئەفسەرێکی پۆلیس دەنێرێت تا (دێوالی دۆسکی) بۆ بهێنێت ئەگەرنا لەوکارەی دەردەکات. ئەفسەری پۆلیس ناچار دەچێت بۆ ئەوشوێنەی دێوالی لێبووەو دەیهێنێت بۆلای سەعید قەزاز. پاشلەوەی قەزاز دۆسکی ڕسوا دەکات فرمان دەدات دەستگیریکەن تا ڕەوانەی موتەسەرفیەت بکرێت، لەوەدا هیچ گوێینەداوەتە پیاوەکانی کە لەترسی ئەو موتەسەریفە بڵاوەیان لێکردو پێویستی بەوە نەبوە هێزی چەکدار لەگەڵ خۆی بهێنێت بۆ دەستگیرکردنی دۆسکیی لەیاسا یاخیبوو. پاش داماڵینی پارێزبەندی پەرلەمانی لێی بڕیاری بەندکردنی بۆ دەرکردو بەپێی یاسای خێڵەکی "کە ئەوکات لەکاردابوو" سزای یاسایی بەسەردا سەپان..

مامۆستای پارێزەر مەحموود چەلەبی (دانیشتووی مووسڵ) سەبارەت بە سەعید قەزاز شتێکی خۆشی بۆ گێرامەوە گوتی: لە پەنجاکاندا سەرنووسەری ڕۆژنامەی (فتى العراق) و (فتى العرب) بووم کە لەشاری مووسڵ دەردەچون، هەرکات وتار یان ڕستێکم لەسەر دۆخی ئەوڕۆژانە بنوسیبا ئەوا سەعید قەزاز دەینارد لەدوم... هەڕەشەو گوڕەشەی ئەوەی دەکرد کە ڕۆژنامەکان دادەخاتو خۆیشم بەند دەکات، منیش دەمگوت نا.. نا.. نا، بڕیاری گرتنی خۆم بدە بەڵام ڕۆژنامە دامەخە.. دەیگوت: بۆ؟ منیش دەمگوت: بە داخستنی ڕۆژنامە لەلایەک پشتی کرێکارەکان دەشکێنیتو نانی منداڵانیان دەبڕیت لەلایەکیتر خوێنەر لەڕۆژنامەکەیان بێبەش دەکەیت، بەوە

دڵی نەرم دەبوو سوکترین باری سزا هەڵدەبژارد. هەمیشە هانی ئەوەی داوم بمخاتە سەر پیشەیەکی فەرمی.. بەوەمەبەستی بوو دوورمخاتەوە لە ڕۆژنامەوانی خۆشخۆشیش دەیگوت (چونکە دڵی بە باوکمو ڕۆژنامەکە دەسوتێت). تا ئەوکاتەی موتەسەریف بو پەیوەندیما لە هەڵچوونو داچوندابوو، هەرکات ئەو شل بوایە من گرژ دەبوم، کاتێکیش ئەو گرژدەبوو من شلیم دەنوان جونکە دەمزانی چیجۆرە فەرمانبەری کاراو پڕباوەڕو دڵسۆزە بۆ کارو پیشەکەی. چارێکیان بەهۆی کاری پارێزەرییەوە چوم بۆ "ئامێدی" لەڕێگە لامدا بۆ "سەرسەنگ" لە بەڕێوەبەری ئوتێلەکەم پرسی ئەگەر میوانێکی ناسراوی لێبێت کاتی لەگەڵ بەمەسەر.. گوتی بەڵێ موتەسەریف لێرەیە! گوتم سەعید قەزاز؟ گوتی بەڵێ.. بڕیارمدا زۆر بەپەلە ئوتێلەکە جێهێڵم تا نەیبینم یان ئەو من نەبینێت.. هەندەمزانی سەعید قەزاز دەکێشێت بەسەر شانمدا، گوتی: وەرە با ئاشتبینەوە.. لەوکاتەدا بە جلی مەلەوە لەژورەکەی هاتەدەر دەیویست بچێت بۆ مەلەوانگە، کەمێک لەگەڵی دانیشتم تائەوکاتەی هەڵسا بچێت بۆ مەلە من چەند خولەکێک جێمهێشتو چوومە لای ئۆتۆمبیلەکەم کامیرەکەم هێنا بەڵام نەمهێشت ئەو بیبینێت. کاتێک بە جلی مەلەوە دابەزیە نێو ئاوەکە وێنەیەکیم گرت، ئەو بەتوڕەییەوە هاواری کرد، وەڵامم دایەوە گوتم ئەوە خۆشترین هەلە بۆمنی ڕۆژنامەنوس کە وێنەیەکی ئەوتۆم دەسکەوێت تا کاتی هەڕەشە لەداخستنی ڕۆژنامەکەم لەهەمان ڕۆژنامەدا بڵاوی بکەمەوە. لەوە بەدواوە تا ئەوکاتەی بو بە شالیارو مووسڵی جێهێشت پەیوەندیی ڕۆژنامەگەریم لەگەڵ سەعید قەزاز زۆر خۆش بوو. ئێمە بە دورکەوتنەوەی ئەو نیگەران بوین هەر لەبەر ڕوخۆشیو توندوتۆڵی ئەو لە پیشەکەیو خۆشەویستی بۆکار وەک کادیرێکی پلە یەک[20].

مامۆستای هۆنەروان مەحموود نەحاس وەک نیشانەی خۆشەویستی موسڵاویان بۆ هۆنراوەیەکی پێشکەشکرد بە سەعید قەزاز، لە ڕۆژنامەی (فتى العرب)دا پێشکەش کرد بە پایەبەرز موتەسەریفی لیوای مووسڵ ـ (ئەمە کوردیەکەیەکەیەتی):

دڵ لێم دەتۆرێت ئەگەر بەباشی لێتنەکەم سڵاو

[20] ـ وتووێژم لەگەڵ مامۆستای پارێزەر مەحموود چەلەبی لەمووسڵ ٢٨/١٠/ ١٩٩٥

کوڕە خانەدانی لەژێندا بێفیز — هەرگیز لەتۆ نابین زیز
کەی حەدبا دیویەتی کەس — وەها ڕاست، سەربەست، شەیدا
ئایا پاش تۆ حەدبادا دەبینێت — چاکسازێک چەشنی تۆ پایەبەرز

****

شکۆدار، بەتۆ شکۆمەندبوینو — دڵی ئێمەت خولیا بوو
لەدەڤەرێکدا بوویتە میوان کە — کە چێژی ئاشتیی بەخۆوە نەدی
تۆ ئەستێرەی درەخشانی بۆمان — بەتۆ دەبیرین تارمایی تاریک
کانگای بەهرەی تۆ بۆمانو — سەربەرزین بەو نیشانی پێتدرا
ڕێزی مرۆڤ کاتێک دیارە — لەتەنگانەدا مافپارێزبێت.

پارێزەر جەرجیس فەتحوڵڵا دەڵێت: (دواڕۆژانی جەنگبوو یان کۆتاییەکەی، سەعید قەزاز بو بە موتەسەریف لە "ئەربیل"، لەوڵاتدا تایەی ئۆتۆمبیل زۆر کەمبوو، دەبوو کارڕاییێکی زۆر سەختو دژوار بکەیت بۆ مۆڵەت لەلایەن شالیارگەی بازرگانیو لایەنیتر ئەوجا وەردەگیرا، جونکە تاکە فرۆشیار ئەوانبون. لە بازاڕی ڕەشیشدا نرخی گەیشتە سی قاتو بەرزتر لەنرخی ئاسایی. "عەلی" کە هاوڕێم بوو تاخمێک تایەی لە شالیارگەی بازرگانی دەسکەوت بۆ ئۆتۆمبیلەکەی بەڵام لەسەر ڕێی "گوێر"ی سەر ڕۆخی زاب جەردە ڕێگەی پێدەگرن تایەکانی لێ دەفرێننو ئۆتۆمبیلەکە لەو سەرەڕێیە بەسەر ویلە ئاسنەکانیەوە جێدێڵن. عەلی گوتی، هەرچۆنبو خۆم گەیاندە هەولێر بەڵام ڕۆژگار لەبەرچاوم تاریکە، بە توڕییەوە سکاڵایەکم نووسی بۆ موتەسەریف تێیدا بە هەندێک وشەی هەڵبژاردەی نێو فەرهەنگی جوێن بە دەسەڵاتو کاربەدەستان دڵی خۆم فێنک کرد. نامەم برد لە نووسینگەکەی دامناو چوم بۆ ئوتێل چاوەڕوانی ئەوەبوم بێن بگمرنو بمهاونە قوژبنی بەندیخانە، پاش چەند کاژمێری کەم ئەوە ڕویدا کە چاوەڕوانی بووم. چاوشێکی پۆلیس هات لەمن دەگەڕا گوتی (هەستە موتەسەریف تۆیدەوێت). کاتێک هاتم دەبینم سەعید قەزاز وەستاوە لەگەڵ کۆمیسێرێکو تاخمێک پۆلیس لەبەردەمیاندا وەکئەوەی خۆی ئامادەکردبێت بۆ دەرچون، من بۆ ئەوە نەچوم کە چاوەڕوانی منە. سکاڵاکەی منی بەرزکردەوەو گوتی: ئەوە خۆت ئەم سکاڵایەت نوسیوە یان بۆیان نوسیویت؟ گوتم بەڵێ من نوسیومە. گوتی: وەرە دوامکەوەو ئەو سکاڵایە بگرەو بیخەرە گیرفانت پێشلەوەی فرمان بدەم

کارڕاێکیی یاساییت لەگەڵ بکەن. وەر دوامکەوە شوێنی دزیەکەم پیشاندە. سواری ئۆتۆمبیلەکەی خۆی کردمو پاسێک بە ئەفسەرێکو تاخمەکەیی پۆلیسەوە کەوتە دوامان، گەیشتینە گوێر لەوێ فرمانی بە بەڕێوەبەری شارەدێ کرد، بەوەی لەماوەی کاژمێرێکدا پتر لە بیست سەرەک خێڵی کوردو عارەبی کۆچەرو نیشتەچێی ئەوێی بەکێشکرد، قەزاز لە ناوەندیان وەستاو کەوتە هەڕەشەو گوتی: ئەمجارە لێتان ناخوازم دزە تاوانکەرەکانم بۆ بهێنن تا لێتان خۆشبم بەڵکو پێویستە ئەوە بزانن، ئەگەر پێش ئاوابونی خۆری ئەمڕۆ ئەو تایانەم بۆ نەیەتەوە گشتت ئێوەو بێ جیاوازی، خۆ ئامادە دەکەن بۆ ماوەیەک زیندانی درێژخایان، برۆن یان تایەکانم بۆ دێننەوە یان نوێنی خەوتنەکانتان چونکە گشتتان دەستبەسەرن، لەگەڵ ئەوەیشدا بەمنی گوت، لەلای بەڕێوەبەری شارەدێ بمێنمەوە تا شتە دزراوەکانم وەردەگرمەوە، ئەوجا شوێنەکەی جێهێشت. هێستا خۆر ئاوا نەبوو ئۆتۆمبێلەکەم کەوتەوە سەر تایەکانی خۆی[21].

٢ / ١ گەواهیی بەناوبانگترین پزیشکانی عیراق

((دوکتۆر کەمال سامەرائی دەڵێت[22]: ڕۆژی دوانزی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٥٧ شالیاری ناوخۆ بەتەلەفۆن بانگێشتی کردم بۆ خوانێک لەماڵی خۆیان لە گەڕەکی علویە، ئەو خانوەی لە ئینگلیزەکان جێماو بە قوڕو کەستەک دروستکرابوو بەڵام فراوانو بۆ هاوینو زستان خۆش بوو. کە من نزیکەی کاژمێر یەکی پاش نیوەڕۆ گەیشتم بینیم هاوڕێیانم، بەهادین عەونیو دوکتۆر ئیسماعیل ناجی پێش من گەیشتون، پاشان هەندێک کەسیتر پەیدابون لەنێویاندا ڕەوف چادرچیو سامی فەتاحو یەحیا قاسم. کاتێک عەلی حەیدەر سلێمان (أبو عامل)یش خۆیکرد بەهۆڵەکەدا سەرسام بووم چونکە نەمزانی هاتوەتەوە لەبەغدایەو ئەم دانیشتنە بۆ ڕێزلێنانە لەو. لەڕاستیدا من چاوەڕوانی هاتنەوەی ئەوبووم کەبێتەوە بەغدا من بەهەمان شێوە ئەو پێشوازی لێبکەم کە

[21] ـ جەرجیس فەتحوڵڵا / رجال ووقائع في المیزان ـ دەزگای پەخشو چاپەمەنی ئاراس/ هەولێر/ ٢٠٠١ / لاپەڕە ١٥٧ ـ ١٥٨

[22] ـ دوکتۆر کەمال سامەرائی / حدیث الثمانین / بەرگی ٢ / دار الشؤون الثقافیة العامة / شالیارگری ڕاگەیاندن، بەغدا ١٩٩٦ لاپەڕە ٢٨٤ و پاش ئەو.

نزیکەی ساڵێک لەمەوبەر لە ئەڵمانیا هات بەپیرمەوە. ئەوکات باڵیۆزی عیراق بوو لەوێ. کەوتینە تەوقەو یەک لەئامیزگرتنو لەتەنیشت یەک دانیشتین. کاتێک هەستمکرد لەنێوان دووباڵی کورسیەکەدا ناسرەوێمو کەوتمە گۆڕینی باری دانیشتن تا بارێکی گونجاو بدۆزمەوە چونکە هەستم بە چەقینێکی سەر ئەو کورسیە دەکرد، سەعید قەزاز بەوەی زانی چونکە دەیزانی ئەو کورسیە جەن زەدەدارو کۆنەو خراپییش دروستکراوە، لەشوێنی خۆی هەستا ڕویکردە من دەستی گرتمو گوتی: ئەگەرچی من لەتۆ قەڵەوترم بەڵام وەک من لەگەڵ ئازاری ڕاهاتوم ئەویش بەقورسی من قایلە چونکە بێزاربووە لەو گلەییە زۆرەی لێدەکەم. یەحیا قاسمی خاوەن ڕۆژنامەی "الشعب" گوێی لە وتەکانی سەعید قەزاز بوو بەشۆخیەوە گوتی: باشە باوکی پەری وا تۆ لەگەڵ چەقینەکانی ئەو کورسیە ڕاهاتوی ئەی دەبێت ئێمە کەی ڕابێیین لەگەڵ ئەو نێزانەی تۆ بەبۆنەی نووسینەکانی ڕۆژنامەی "شعب" تێمان دەچەقێت؟ سەعید قەزاز یەکسەر وەڵامی دایەوە؛ کاکە یەحیای خۆشەویست هیچکات قیڕەی کۆمۆنیستان من ڕاناهێنێت، یەحیا قاسم ئەوکات بێدەنگ بوو کە سامی فەتاح چاوی لێداگرتو گوتی: فەرموو ئەوە شالیاری ناوخۆو ئەوەیش کەلوپەلە ئاساییەکەی ناوماڵیی کە پێشکەوتنخوازان بۆیان دابین کردووە. سەعید قەزاز گوتی: ئەم بابەتە ماڵە هەر ئەوجۆرە کەلوپەلەی پێدەبڕێت.. کاڵا بەپێی باڵا.

جارێکیتر یەحیا قاسم کەوتە نەگریسی نواندن لەگەڵ سەعید قەزازو گوتی: باشە باوکی پەری، ئەگەر ئەوە گوێرەو باری تۆبێت، بۆچی تاوانە ئێمە ئەوە بهێنینەدی کە لەگەڵ بارمان دەگونجێت؟ گشتمان بەدەم پێکەنینەوە ڕوومانکردە مێزی خواردنی "قەرەخەرمانو ساوەری بە ڕبەنار" کە هەردووکیان خۆاردنی کوردیی خۆشن.

پیاوەتی عەلی حەیدەر سلێمان بەسەرمەوە هینی ئەوکاتەیە کە چوم بۆ بۆن، بۆیە هەلی هاتنەوەیم قۆستەوە کە لەبەغدایە خۆیو ئەوانەیشی لەماڵی سەعید قەزاز بوون بانگ بکەم بۆ ئێوارەخوانێک. ڕێکەوتین لەسەر ڕۆژی هەینیی داهاتو. عەلی سلێمانم بانگ کردە لاوەو لێمپرسی گەر دەخوازێت جگە لەم میوانانەی لەماڵی سەعید قەزازن کەسیتر بانگ بکەین، ئەو سوربوو لەسەر

ئەوەی خۆم سەرپشکبم، ئەوجا لە بەها عەونیم پرسی کە هاوڕێی عەلی حەیدەر سلێمان بوو، ئەو ناوی مزاحم پاچەچیی‌ی هاوڕێی پێشنیارکرد کە ساڵی ١٩٤٢ لەکابینەکەی عەلی جەودەت ئەیوبدا بوو. سەرەتا لەوانەی گەیشتنە ماڵی ئێمە بۆ بانگاشتەکەم دوکتۆر ئیسماعیل ناجیو بەها عەونی بوو، دواکەسیش سامی فەتاح. ئەوەی منی شادکرد ئەوەبوو بینیم تێکڕا لەگەڵ یەک گونجاو دەدوێن جگە لە مزاحم پاچەچی کە هەندێک لێڵ دەهاتە بەرچاوم، وا تێگەیشتم هۆی ئەو کەمە گوێگرانییەبێت کە بووی. لەپڕ بەها عەونی ڕایکێشام بەلاداو پێیگوتم سۆز لەنێوان سەعید قەزازو مزاحم پاچەچی‌دا نییە بۆیە پێویستە من وەک خانەخوێ بکۆشم بەشێوەیەک ئاشتیان بکەمەوە. چوومە لای سەعید قەزاز کە لەژوری پەرتووکەکانمدا لەگەڵ یەحیا قاسم گوێیان لە خوێنەری میسری مستەفا ئیسماعیل گرتبوو کە سورەتی "قصص"ی لە قورئانی پیرۆز دەخوێن. پێمگوت: باوکی پەری یەک تکام لێت هەیە، یەکسەر بەگوردی گوتی: چێیە! جێیە؟. ئەوە بۆ ئەنجامی پلانەکەم سەرەتایەکی دڵخۆشکەربوو، گوتم: تۆ ئێستا خاوەن ماڵیت، منو مزاحم پاچەچی میوانی تۆین.

وەک لەوە دڵنیا نەبوم کە خواستەکەم بەجێ دێت، ئەو تەنها بەو پێشەکییە کورتە لەمەبەستم گەیشت، یەکسەر گوتی: دەخوازیت لەگەڵ مزاحم پاچەچی بدوێنم! وانییە؟ فەرموو با بچین چونکە ئەو لەمن بەتەمەنترە، جوان نییە ئەو بێت بۆ لای من.))

دەکرێت ئەو گەواهیە بە یەکێکە لە لایەنە ئەرێنیەکان دابنرێت لە ژیانی سەعید قەزاز. هەروەها ئەو گەواهیە بەجۆرێک لەو خاڵە ئەرێنیانە دەژمێردرێت کە سارێژکەری خاڵە نەرێنیەکان بێت لەژیانی سەعید قەزاز. دیارە ئەوە بەگوێرەی ئەو وردەکارییانەی دەکتۆر کەمال ئەلسامەرائی دەریبڕیون.

مامۆستای پارێزەر عەلی شێخ لەدانیشتوانی تەلەعفەرو مووسڵ، بۆیگێڕامەوە کە لە بەغدا کۆمیسێری هاتوچۆ بووە بەزۆری لە "باب المعظم" یان مەیدانو گۆڕپانی مۆزەخانە وەستاوە کە ئێستا گۆڕەپانی (ڕەسافی)یە. ئەو لە یادەوەری خۆیدا لەمەڕ سەعید قەزاز، گوتی؛ یەکێک لە کۆمیسەرکانی

هاوڕێی لەمەیدان لەو گەڕەکەی قشڵە وەستاوە کە شالیارگەی ناوخۆی لێدەبێت، کاتێک ئۆتۆمبێلی شالیار سەعید قەزاز دەوەستێت لەبەردەم شالیارگە ئەو دەست دەبات دەرگای ئۆتۆمۆبیلەکەی بۆ بکاتەوە، کاتێک شالیار دادەبەزێت بەو کۆمیسەرە دەڵێت؛ نابێت جارێکیتر ئەوکارە بۆ کەس بکەیت چونکە وەک ئەوکارە بەشێک نییە لە پیشەکەت، منیش لەم دەوڵەتە وەک تۆ فەرمانبەرێکم بەڵام بە پلەی شالیار.. هەروەها پێیدەڵێت؛ پێویستە ڕێز لە بیشەکەت بگریتو هەرگیز لەئافریدەری مەزن بەولاوە سەر بۆکەس شۆڕنەکەیتو هەرگیز ڕێنەدەیت کەس شوێنی پیشەکەت لێ داگیرکات.

هەردەم نمونەی زیندوی لەسەر ئەوە هێناوەتەوە کە شکۆی مرۆڤ سەروی کشتە، هەرکات شکۆ لەمرۆڤدا بمرێت ئەوا لە لەشی بەتال بەولاوە چیتری بۆ نامێنێت.. بۆیە سەعید قەزاز بەچی توانایەک بەرگری لە شکۆی خۆی کردبێت، بەهەمان وزەوە شکۆی کەسانی تری پاراستوە.

٣ / ١ پیاوی خانەدان

خولیایی ئەوە کەوت سەرم کە شیکراوەیەک لەسەر سەعید قەزاز بنووسم بە هەمان ئەو وێنەیەی لەمێشکمدا قەوارەی گرتووە. ئەگەرچی من لەسەرتاوە شوێنپێی ئەو پیاوەم هەڵنەگرتبوو، وەک من پێشتر گوتم نوسینم لەسەر ئەو لە کۆتاییەکانی ژیانیەوە بووە. بۆئەوەی وێنەکە شێواو دەرنەچێتو لەدۆخی ڕاستەقینەو کاتی خۆی دانەبڕێت، لەکاتی گەڕانو پشکنین لەدوی نوچەگەلێک سەبارەت بە سەعید قەزاز شانسی ئەوەم بۆ هەڵکەوت لەڕۆژنامەی "المثال"ی مووسڵیدا دەرچووی ڕۆژی٢٠ی ئایار (مایۆ)ی ١٩٥١ وتارێکی سەرەکی بدۆزمەوە بە پێنوسی ڕۆژنامەوان عەبدولباست یونس ڕەجەب. پەیوەندی دۆستانەی بەهێز لەنێوان منو خوالێخۆشبوو عەبدولباست یونس شتێکی شاراوە نییە. کاتێک من لەشاری مووسڵ دەستبەکار بووم، ئەوم بە باشترین برای ڕاستگۆ بوو لەگەڵ من. لە دانیشتنێکماندا لە نوسینگەکەی خۆی کە لەسەر شەقامی نەبی شیت بوو لەمووسڵ بە ئامادەبوونی چاکترین پیاوانی مووسڵی، هاتە گۆ لەسەر سەعید قەزاز لە وتەکانیدا چەندین ڕاستیم بۆ دەرکەوت دەگونجان لەگەڵ ڕوداوەکانی سەردەمی خۆیو ڕوونو بێ ڕتوشو دوربوو لە گشتجۆرە بارێکی

لایەنگری ڕامیاری، بۆیە وتارەکەم دەقاودەق تۆمارکرد، ئەگەرچی پێمخۆشبوو ناونیشانەکەی بگۆڕم بۆ (بیاوی سەیر).

((مرۆڤ لەم وڵاتەی ئێمەدا بەچاوی گومانەوە لەبەرپرسو پیاوانی میری ڕوانین بووەتە باو، ئەگەر کەسێک بیەوێت لەسەڕ ئەوان بنوسێت یان چاکەیان بخاتە ڕوو بە مەراییو خۆبردنە پێشی دادەنێن. بۆیە نووسین لەسەر کەسێک ئەوتۆ زۆر قورس یان مەترسیدار دەبێتو کۆسپی زۆری دێتەڕێ، بەڵام ئەگەر نووسەر بوێرو خاوەن ویژدان بێت ئەوا ناتوانێت لەو ڕاستییە ڕونوئاشکرایانە بێدەنگبێت کە بەرچاوی دەکەون یان لەبەر کەوتنە ژێر باری ئەو پێوەرەدا نەرمیی بنوێنێت بەرانبەر پلانێکی داڕێژراو.

بەبۆچوونی من بێدەنگبون لەچاکەو هاوشێوەکانی کەم مەترسیترو کەمتاوانتر نین لە شاردنەوەی نەنگیو ئاشکرا نەکردنی. ڕەخنەی ڕاستو پێکەر تەنها ئەوەنییە کە کینەلەدڵان بە بەدگۆییو جوێنو ناقابلبونی ناودەبەن، بەڵکو ئەوە سەنگی تەواوی هەڵسەنگاندنە بەدەست مرۆڤەوە بۆ ئاشکراکردنی بارو هەڵوێستی ڕاستاکاران، ڕاست هەر ڕاستەو چەوتکاریش چەوتە. هەروەها مەردایەتیو بوێری ئەوەمان دەخاتە ئەستۆ بە ستەمکار بڵێی نارەوایت، پێویستە بەهەمان شێوە بە مافپارێزیش بڵێیت دەستخۆشو پایەداربیت. کەواتە خراپ نیە گەر هەست دەربڕم بەرانبەر بە کەسێک لە خۆشویستی ئەوو پەسەندکردنی کەسایەتییەکەیدا تاکەکەس نیمو زۆرکەس لەوەدا هاوڕامبن. هەست دەربڕین بەرانبەر کەسێک لەوانەیە بگوترێت لە ئەفسانەیی دەچێت یان پاڵەوانی نێو چیرۆک، ئەوە ئەگەر کەسانێک ڕاستەوخۆ لەچاکەی ئەو بەهرەوەر نەبووبن. دەتوانین بڵێین ئەوجۆرە کەسایەتیانە، وەک پێش چەرخی خۆیان کەوتبن، چەرخیش پێش ئەوان کەوتووە.

لەلایەکەوە، بەو ڕەوشتو خوو چاکەی ئەو پیاوە ناوبانگی پێ دەرکرد لەگەڵ ئەو دەماری مافپارێزییەی لەناخیدا ڕەگی کوتابوو وا تێدەگەیت کە یەکێک بووبێت لە قارەمانە چاکەکانی پێشین. لەلایەکی ترەوە، زیرەکی، چاک هەڵسوڕان، دوربینی، کارامەیی حەزبەکار، پڕ پاقژیو ڕۆشنبیرێکی بەئاگا لەگشت بوارەکان دەتبەن بەرەو هەناسەیەکی سارد بۆ هەڵکەوتنی ئەوجۆرە تایبەتمەندیانە لەم چەرخە ئاڵۆزو گرژو پڕ لە نەنگیو بەدکاریانە.

تایبەتمەندیەکانی ئەو کەسایەتیی ئەوەتان بۆ روندەکەمەوە تا ببینە هاوبەشی سۆزم. ئەرێ سەرگوروشتەی ئەو سەعید قەزازەت نەبیستوە کە لەکاتی موتەسەریفیدا گشت کەس خوێشیویستووە دوور لەوانەی دڵیان پربوو لە گەرد. گشت دانیشتوانی شار لەسەر ئەوە کۆکبون کە سەرپەرشتیاریی ئەو بۆ شارەکەیان نیشانەی خۆشەویستی خودا بووە بۆ ئەوان. پیاوێکی کارامە ماڵئاوایی لە گرێی چوارهەمی تەمەن دەکرد بۆ پێنانە نێو پێنجەهەم. مووی سەری یەکسان یا نزیک بە یەکسان سپیی ئاوێتە بە ڕەش، پێستێکی گەنمڕەنگو باڵا نە بەرزی باریک نە کورتی پڕ، هەر لەیەکەم دیداردا دیاردەکانی ڕوخۆشی، دڵپاکیو ئاسودەیی لەچارەی دەخوێنرانەوە، پیاوێک بوو لەویژدانی خۆی قایلو بەهۆی ڕەوتی ڕاستەوە ئاسودە پاڵدەداتەوە، لەگەڵ ئەوەی بەدەم گەورەو بچووکەوە پێدەکەنیت لەڕواڵەتیدا نیشانەی توندوتۆڵی، باوەڕ بەخۆ، کارساز، کارو پیشەی لا پیرۆز، توندوتۆڵ بێ دڵی ڕەق، نەرمونیان بێ لاوازی.

گفتی خۆشی ئاوێتە بە ڕەوتی تاڵ
وێرای گیری، دەم بە شۆخیو نیان

دڵسوتاو بۆ کەسانی دەسکورت، دڕ بەرانبەر بە ستەمکارو ئاژاوەچیو گێرەشێوێنانی دژ بە ئاسایشو سەرپێچکار لە مافی مرۆڤ. پاڵەوانی بە لاواز زانیوە تا ئەوکاتەی مافی خۆی لێسەندوەتەوە، لاواز لەلای بەهێزبووە تا ئەوکاتەی مافی بۆ وەرگرتووەتەوە. هەردەم دەرگای لەسەرپشت بووە بۆ گشت کەسێکی خاوەن پێداویستی یان ئەوەی بە سکاڵاوە چوبێتنە لای، پڕهۆشو وریا گوێی شلکردوە بۆ خواستەکانیان.

ڕێزو خۆشەویسیی هەبوو بۆ گشتکەسو خاوەن بەزەیی بوو بەرانبەر کلۆڵو هەژاران. بەنهێنیو ئاشکرا لەگیرفانی خۆیەوە هاوکاریی بێدەرامەتو خاوەن پێداویستیی تایبەتی کردووە.

پوختەی ئاخاوتن ئەوەیە؛ گەر بخوازن بچنە نێو ناخی ئەو بۆ تێگەیشتن لەو لایەنە سەرنجکێشو دڵگیرانەی ئەو بوویەتی، بێ سەرەگێژکەو سەرسامی ناگەڕێیتەوە چونکە ڕووبەڕوی پێشبرکێ دەبیت لەنێوان گشت ئەو ڕەگەزە پربەهرانەی لە پێکهاتەی ئەو کەسە بێهاوتایەدا بووە، بۆیە ئەوکات بێ

چەندوچۆن دان بە بێتوانایی خۆت دەنێیت لە ناساندنی ئەو مرۆڤە "دەکرێت بڵێین" سەیرە، هەروەک ناتوانیت کوڕنوش نەبەیت بۆ ئەو وزەیەی گشت ئەو بەهرەو پیاوەتیو بەخشندەییەی لەیەک مرۆڤدا کۆکردوەتەوە[23])).

بەشی دوو

١ / ٢ پلەبڕین دەرئەنجامی لێهاتویی

"محەمەد سەعید ئەفەندی قەزاز" لە ١٥٢٤ /١ /٢٩دا لە بەڕێوەبەرایەتی پشکنینی کارگێڕی سلێمانی دامەزرا. پێش ئەو فەرمانبەرێکی ئینگلیز سەرپەرشتیاری ئەوێ بوو.

سەعید قەزاز فەرمانبەرێکی دەگمەنو بەئاگا بوو. لەلای سەکردەکانی مایەی سەرنج بووە چونکە کەسێکی ئازاو کاراو کۆڵنەدەرو هەنگاونەر بوو بۆیە لەگەڵ ڕاسپاردن بۆ بەرز کردنەوەی موچەی مانگانەی بۆ (١٣٠ ڕوپێ)[24] پلەکەیشیان بەرزکردوەتەوە، ئەو ساڵی ١٩٢٥ بوو کە هێشتا تەمەنی نەگەیشتبوە ٢١ ساڵ. لەو پیشە کارگێڕییەدا مایەوە تا بوو بە بەڕێوەبەری شارەدێ. ساڵی ١٩٢٧ وەک بەڕێوەبەری شارەدێی تانجەرۆ لە لیوای سلێمانی دەستبەکار بوو[25].

سەعید قەزاز لەسنووری لیوای سلێمانیدا وەک بەڕێوەبەری چەندین شارەدێ کاریکرد تا لە ٢٣/ ١/ ١٩٣٢دا بەرزکراوەتەوە بۆ پلەی بەڕێوەبەری نووسینگەی موتەسەریفی لیوای هەولێر[26] و پاش ماوەیەکی درێژ بوو بە قایمقام. لە ٣١/ ٦/ ١٩٣٨دا کرا بە قایمقامی هەڵەبجەو لە ٧/ ٤/ ١٩٣٩ گوێزرایەوە بۆ هەمان پیشە لەزاخۆ. لەوکاتەوە لەزاخۆ کاریکرد تا ئەوکاتەی

---

23 ـ عەبدولباست یونس ڕەجەب / وتارێکی بڵاوکراوە لە ڕۆژنامەی "المثال"ی مووسڵ ژمارە ١٠ ساڵی یەک (٣٠/ ٥/ ١٩٥١)

24 ـ لەوڕۆژانەدا یەک ڕوپێ دەیکردە حەفتاو پێنج فلسی عیراقی. (وەرگێڕ)

25 ـ سجل الحكومة العراقية / جەنیوەری ١٩٢٧ چاپخانەی میری لە بەغدا ١٩٢٧ لاپەڕە ١٠١

26 ـ سجل الحكومة العراقية / جەنیوەری ١٩٣١ـ چاپخانەی میری لە بەغدا ١٩٣١ لاپەڕە ١٥

بڕیارێکی شاهانەی بۆ دەرچو ببێتە بەڕێوەبەری گشتی لە ناوخۆ. لە ٢٠/ ٧/ ١٩٤١دا باریکرد بۆ بەغداو لەوێ دەستبەکاربوو وەک بەڕێوەری گشتی ناوخۆ[27].

سەعید قەزاز لەو پیشەیەدا مایەوە تا لە ١٧/ ٩/ ١٩٤٤ ئەوکات فرمانی شاهانەی بۆ دەرچو ببێت بە موتەسەریف لە لیوای هەولێر[28]. پاش مانەوەی دوو ساڵ لە هەولێر لە ٢١/ ٩/ ١٩٤٦دا گوێزرایەوە بۆ موتەسەرفیەتی لیوای کوت‌و لەوێیشەوە بۆ لیوای کەرکووک تا ئەوکاتەی لە ٢٦/ ٦/ ١٩٤٩دا گوێزرایەوە بۆ موتەسەرفیەتی مووسڵ‌و ماوەی مانەوەی لەو ێیشەیە کەم نەبوو تا ئەوکاتەی بۆ یەکەمجار لە ٢١/ ١٢/ ١٩٥٢دا کەوتە نێو ئەنجومەنی شالیاران.

کە سەعید قەزاز لە ٢٦/ ٦/ ١٩٤٩دا وەک موتەسەریف لە لیوای مووسڵ دەسبەکاربوو زۆر زوو توانی دڵی دانیشتوانی شاری بۆلایخۆی بەکێشکات. ئەو پیاوە کاراو دڵسۆزو وڵاتپارێزە، هەرکات کێشە لە شارەکەیدا ڕوبیدایە تا چارەسەری نەکردبا نەچوە لەسەر کورسیەکەی دانیشێت. هەمیشە لە باری ژیانی هاووڵاتیانی پرسیوە.

مامۆستای پارێزەر موحموود چەلەبی دەڵێت؛ جارێکیان مەکینەکانی ئاوی سەر بە بەڕێوەبەرایەتی ئاو ژێرئاوی لافاو کەوتن، کاتێک خۆی دەچێت‌و دەیپشکنێت دەبینێت بەهۆی خەولێکەوتنی پاسەوانەکەوە ئاو بەرزبووەتەوە بۆیە کەرەستەکان ژێرئاوی کەوتوون‌و لەمووسڵدا توینێتی بەرپابوو، یەکسەر دەچێت بۆ عینزالەو لەوێوە بە فڕۆکە خۆی دەگەێنێتە کەرکووک، چی کەرەستەو پێداویستیی مەکینەکان بوو لەگەڵ ئەندازیارێکی پسپۆر دەگەڕێنەوەو بەسەر کێشەکەدا زاڵ دەبێت[29].

لەوتارێکدا مامۆستا جەرجیس فەتحوڵڵا دەڵێت:جارێکیان دەرچویەکی قۆناغی

27 ـ سجل الحكومة العراقية / جەنیوەری ١٩٤١ـ چاپخانەی میری لە بەغدا ١٩٤٢
28 ـ سجل الحكومة العراقية / ١٩٥٣ـ چاپخانەی میری لە بەغدا ١٩٥٤
29 ـ لە چاوپێکەوتنی ڕاستەوخۆمدا لەگەڵ مامۆستا مەحموود چەلەبی ڕۆژی ٢٨/ ١٠/ ١٩٩٥ لەمووسڵ.

ئامادەیی کە دەیویست لە بەڕێوەبەرایەتی هێڵی ئاسنی دامەزرێت، پەنای بۆ هێنام یارمەتی بدەم چونکە پۆلیس نەیویستوە پوختنامەی ڕەوشتیی بداتێ. نەمزانی ئەگەر بەوەی دەزانی کە من دۆستایەتیم بوو لەگەڵ "قەزاز" یان هەر بە ئاسایی ڕوی لەمن کرد. لەدڵی خۆمدا گوتم با بزانم وەڵامی "قەزاز" چی دەبێت‌و تا چیڕادەیەک کاری پێدەکرێت. بازێکی زۆر بەرزم بەرەو ئاسمان هەڵهێنا، بێلەوەی بزانم ئەگەر بکەوم چۆن جارێکیتر پێکانم زەوی دەگرنەوە. ئەوکەسەم لەگەڵ خۆ برد بۆلای قەزاز، ئەو فرمانیدا بێتە ژورەوە. کوڕەکە بەجۆرێکی ئەوتۆ ترس‌و کەنەفت هاتە ژورەوە "قەزاز" هەستی پێکرد بۆیە زۆر بە ئەسپایی ناوی لێپرسی، ئەویش گوتی (سەنحاریب) ئەوجا بەدەم گاڵتەوە پێیگوت (ئایا ئەوە دەزانیت کە سەنحاریب ناو کێ بوو؟ ئەو پاشایەکی پایەبەرزی ئاشوریان بوو.. تۆ ئاشوریت؟.. پێویستە شانازی بەو ڕەگەزەتەوە بکەیت.. دەی بۆمی بگێرەوە بزانم چیت بووە لەگەڵ ئەو پۆلیسە نگریسانە!) ئەویش ڕوداوەکەی بۆ گێڕایەوەو سوربوو لەسەرئەوەی هیچ ڕاستیەکی لەو چیرۆکەدا نیە کە پۆلیس هەڵیبەستووە لەبەر پێنەدانی پوختنامەکە. شرۆڤەی قەزاز سەبارەت بەوە لەمێشکی مندا چەسپی وەک ئەوەی بڵێت (ئەگەر بەڕاستی لەو خوێندکارەدا دەماری ئاشوب‌و ڕوخێنەر هەبێت، لەهەردوو باری کارکردن‌و بێکاریدا هەر دەیمێنێت؟.. یان لەوانەیە سەرقاڵبوون بە پیشەوە ببێتە هۆی ڕاستبونەوەی. باشە بۆ دەوڵەت ئاسانتر نیە بەبۆنەی کارەوە پتر ڕەوشی ئەو بخاتە ژێر چاودێری خۆی وەک لەوەی بە بێکاری سەربەست بخولێتەوە). ئەوجا دەستیدایە تەلەفۆن بۆ بەڕێوەبەری پۆلیس‌و بەمیشی گوت بچێت بۆ لای. ئێوارەی هەمان ڕۆژ سەنحاریب هاتەوە بۆ نوسینگەکەم تا بەمن ڕاگەێنێت کە کارەکەی سەرینەگرت چونکە بەڕێوەبەرایەتی ئاسایشە لەبەغدا پەسەندی نەکردوە.

ڕۆژی پاش بردمەوە بۆلای "قەزاز" گوتی: (ڕۆژی شەممەی داهاتو دەچم بۆ بەغدا لەئوتێل سەمیرئەمیس دادەبەزم، کاژمێر دەی بەیانی وەرە لەگەڵ خۆم دەتبەم بۆ بەڕێوەبەرایەتی ئاسایش لەوێ پوختنامەکەت بۆ وەردەگرم.)

بەوجۆرە "قەزاز" بەڵێنی بردە سەر "خاوەن بیری ڕوخێنەر" بە پوختنامەوە لەبەغدا گەڕایەوە، ئەوکات دەرگای کاری بۆ ئاواڵە بوو. کە دوو سێ جار

ئەوبارە رویدا ئیتر پێویستی نەکرد پۆلیسی مۆوسڵ پرس بە بەغدا بکات بەڵکو تەنها بە پەسەندنامەی موتەسەریف کاریان بۆ ئەنجام دەدرا[30].

قەزاز بە سەرۆکایەتی شاندێک ڕۆژی ٢١/ ٤/ ١٩٥١ چوو بۆ بەشداربوون لە کۆنگرەی ڕاوێژو ڕێکەوتن لەسەر هێڵی سنووری نێوان عیراقو تورکیا، پێش لەوەی لەمووسڵ دەرچێت بەرەو ماردین، فەرمانیدابوو بەوەی گەنم نە لە مووسڵ دەرچێت نە هەناردەی دەرەوەی عیراق بکرێت تا نرخی فرۆش لەئاستی خۆیدا بمێنێت نەبا بازرگانەکان یاری بەنرخی فرۆشی بکەنو کار بکاتە سەر بژێوی دانیشتوان[31] .

لە کۆششو جوڵەدا زۆر زرنگ بوو، گشت کاتەکانی تەرخان کردبوو بۆ پیشەکەی. سەردانی چیاکانی ئامێدی (لە شارۆچکەی ئامێدی)و گشت ئەو دەڤەرەی کردووە کە پێش ئەو پێی هیچ موتەسەریفێکی پێ نەگەیشتوە، ئایا لەبەر سەختی ئەو شوێنە شاخاویانە بووبێت یان لەبەر نەگەیشتنی ئۆتۆمبیل کە دەبوو بە سواری وڵاخ یانیش بەپێ بۆی بچن.

وەک پێزانین بۆ ئەو ڕۆڵەی بینیویەتی لە خۆبوری بۆ پاراستنی بەرژەوەندی عیراق، لە ١٧/ ٩/ ١٩٥١دا لەسەر ڕوداوەکانی بارزان[32]و بە بریارێکی شاهانە میدالی ڕافدێن (واتە وسام الرافدين)ی پلە دوو بەخشرا بە موتەسەریفی لیوای مووسڵ "سەعید قەزاز"، واتە بەرزکردنەوەی ئەو میدالەی پێشان بووی لەجۆری پلە سێی ڕافدێن جۆری سڤیلی. بەو بۆنەیەوە مەحموود ئەلنەحاسی مامۆستا لە قوتابخانەی شەنگاری یەک هۆنراوەیەکی مێژویی لەسەر وەرگرتنی ئەو میدالە بڵاوکردەوە دەڵێت:

هەڵبەست دەهۆنمەوە بۆ ئەو پەنهانییەی هاتو تێپەڕی
وەک ستایش بۆ دلێرێک بەناوبانگ لە هەردوو جیهان
* * *
دڵی خۆمت لەپای ڕێزو خۆشەویستی بۆ دەکەم بە قەڵغان

30 ـ جەرجیس فەتحوڵڵا ـ سەرچاوەی پێشوو ـ لاپەڕە ١٦٤
31 ـ ڕۆژنامەی "فتى العرب"ی مووسڵی ژمارە ٣٦ی ڕۆژی ٦/ ٨/ ١٩٥١
32 ـ ڕۆژنامەی "فتى العرب"ی مووسڵی ژمارە ٤٣ی ڕۆژی ١/ ١٠/ ١٩٥١

هەندەی من بەودا هەڵدەدەم پڕبووە گوێی خەوبردوان
* * *
هەی ئەوەی لەسەر سنگی دەبریسکێت هێمای شکۆ
گشت میللەت شادە پێتەوە بیبینێت نیشانەی ڕافیدەین

مەحموود عەلی ئەلنەحاس ١٣٧٠ی کۆچی[33]

هەروەها هەڵبەستوان حوسێن وەسفی لە دانیشتوانی مووسڵ، هۆنراوەیەکی بڵاوکردوەتەوە بە ناونیشانی "قدوه في البلاد" (واتە پێشەنگێک لەوڵاتدا) دەڵێت:

حەدبا بەتۆ بەرزە پایەی بۆیە بە بەرزی دەڵێم
تۆ لە پلەبەرزەکانی توخمی "موتەسەریف" یت
بەو بەهرەیە ڕۆڵەکانی شارت لاوانەوەو
پایەدارت کردن بەو سۆزەی پێی ناسراویت
* * *
بویتە جێی باوەڕ لای گشت هاشمییەکان
وێرای پاشا، خانەدانو پایەدارەکانیشیان
تۆ لە شارێکی پڕ شادیدا شادمانیت
دەڤەرەی حەدبای بەتۆ سپێردراوە[34]

تا ماوەیەکی زۆر مووسڵ چاکسازییانەی ئەو سەعید قەزازەی لەیاد نەکرد کە بێمۆڵەت خۆی خنییە نێو دڵی دانیشتوانیو زۆری بۆ کردن.

لەوبارەوە دوکتۆر کەمال ئەحمەد مەزهەر دەڵێت؛ زۆر ئاسان نییە کەسێکی نامۆ بتوانێت ئەو شوورە سەختانەی شاری مووسڵ ببڕێت، دیارە لەبەر هەندێک هۆی تایبەت گرنگترینیان ئەوەیە کە، مووسڵ لە لێوارە سنووریەکانی نیشتیمانی عارەبدا بەخاڵێکی گرنگ دەژمێردرێت، هەروەها خاوەن وزەیەکی ئابوریی بەهێزەو کەسانی ئەوتۆ دەگمەنی تێدا هەڵکەوتووە

33 ـ ڕۆژنامەی "فتى العرب"ی مووسڵی ژمارە ٤٣ی ڕۆژی ١/ ١١/ ١٩٥١
34 ـ ڕۆژنامەی "نصير الحق" ژمارە ٧٢٠ ڕۆژی ١٧/ ١/ ١٩٥٢ وەرگیراو لە عەبدولڕەحمان ئەلبەیاتی ـ سعيد قزاز ودوره في سياسة العراق

لەعیراقو دەڤەرەکەدا هاوشێوەیان کەمە. بەڵام موسڵاویان بەهەمان شێوەی ئاواڵەکردنی ئامێز بۆ سەعید قەزاز، دەرگای مووسڵیشیان لەڕووی کەسێک خستە سەرپشت بۆ کەسێک لەو سلێمانیەوە هاتبوو کە مێشکی موسڵاویان پڕبوو لەدیدی تەڵخ بەرانبەر دانیشتوانی، بێگومان ئەویش بەبۆنەی ڕووداوێکی خوێناوی کە ساڵی ۱۹۰۹ڕویدا، کە هەندێک لە پیاوەکانی شێخ سەعیدی باوکی شێخ مەحموود، ئەوکاتی دوورخرابووەوە بۆ ئەوێ، گوایە ڕۆژێکی جەژن لەگەڵ ئیتیحادیەکاندا دەستدرێژییان کردوەتە سەر کیژانی مووسڵ[35].

خۆشەویستی دانیشتوانی مووسڵ بۆ قەزاز خۆڕایی نەبوو.. بێگومان خۆشەویستبوو لەبەر ئەو شێوە کارگێڕیەی هەرگیز پێشتر نەیاندیبوو بەوشێوە زەبرە ڕوبەڕوی دەرەبەگ ببنەوە، لەمێژویشدا ڕوینەداوە شارێکی ئەوتۆ بازرگانیی پێشکەوتوو، بەهۆی گەندەڵی دەرەبەگانیەوە لە هاوتاکانی ماندوتربێت. نابێت ئەوەیش لەیادکەین کە هەستی هاووڵاتیانی شاری دانسقە چی دەبێت بەرانبەر بە موتەسەریف (پارێزگار)ێک هەندە بایەخی دابێت بە پەرتووکخانە گشتیەکەیان بەو چەشنەی سەعید قەزاز بۆی کردن. لەو سەردەمەیدا سەعید قەزاز بەرپرسیاری ئەوشارەی کەوتە ئەستۆ باری ئاسایشی باڵی کێشاوە بەسەریداو ڕوداوی کەمو گەشەکردنی زۆری بەخۆوە دیوە، بۆیە تائێستایش دانیشتوانی هەناسەی سارد هەڵدەکێشن بۆ ئەوکاتە بەبەراورد لەگەڵ ئەمڕۆیان مایەی هەڵسەنگاندن نییە.

۲ / ۲ شالیارگە

ڕێزدار ماجد مستەفا کە شالیاری کاروباری کۆمەڵایەتی بوو لە کابینەکەی نوورەدین مەحموود پێشنیاری پێشکەشکرد بۆ دەسکێشانەوە، پاش یەک ڕۆژ پێشنیارەکەی پەسەندکرا. ڕۆژی ۲۱/ ۱۲/ ۱۹۵۲ فەرمانێکی شاهانە دەردەچوو بۆ سەعید قەزاز ببێت بە شالیاری کاروباری کۆمەڵایەتی. ئەوەبوو مووسڵی جێهێشتو لەیەکهەم ناونانیەوە بە شالیار زۆر بەگوڕ کەوتە گەڕ بۆ

[35] ـ "الإتحاد والترقی" یەکهەمین پارتی ڕامیاری نەیار بە ئیمبراتۆری عوسمانی کە ساڵی ۱۸۸۹ ئیبراهیم ساترۆڤا لەگەڵ عەبدوڵڵا جەودەت (ی کورد) دایانمەزران (وەرگێڕ)

پەرەپێدانی شالیارگەی کاروباری کۆمەڵایەتی. زۆری نەبرد کابینەکەی سەرۆک شالیاران نوورەدین مەحموود لە ۲۹ جەنیوەری ۱۹۵۳ی زاینی ـ بەرانبەر بە ۱۳ جەمادی یەک ۱۳۷۲ی کۆچی دەستکێشانەوەی بڕیاردا.

پاش ماوەیەکی کەم ڕێزدار سەعید قەزاز کرا بە بەڕێوەبەری گشتیی بەندەرەکانی عیراق لە بەسرا. بەپێی ئەو فەرمانە شاهانەیە ئەو بوو بە یەکهەم عیراقی ببێتە بەڕێوەبەری گشتیی بەندەرەکان. هەر لەسەتای بەرپرسیارەتی بەندەرەکانەوە ناکۆکی کەوتە نێوان ئەوو ڕێزدار عەبدولوەهاب مەرجان کە شالیاری هاتوچۆو کار بوو لە کابینەکەی جەمیل ئەلمەدفەعی. ڕێزدار عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی هۆی ناکۆکیەکە بەمجۆرە دەگێڕێتەوە:

(۳۵ ساڵ بوو پسپۆرێکی ئینگلیز بەڕێوەبەرایەتی گشتیی بەندەرەکانی دەبرد بەڕێوەی. ئەوکاتەی بڕیاردرا بەرپرسایەتی بدرێتەوە دەست خودی عیراقیان، یەکهەم کەسی بۆ ئەو بەڕێوەبەرایەتییە هەڵبژێردرا سەعید قەزاز بوو. بەڵام هۆی ناکۆکی ئەو لەگەڵ شالیاری هاتوچۆو کار ڕێزدار عەبدولوەهاب مەرجان ئەوەبوو کە دەیویست دەسەڵاتی بەهەمان ڕادەی دەسەڵاتی پسپۆرە ئینگلیزەکە بێت، بەڵام شالیار ئەوەی نەویست بۆیە سەعید قەزاز بە بروسکە یەک پێشنیاری دەسکێشانەوەی بۆ دەنێرێت، ئەوە دەقەکەیەتی:(کاتێک بەڕێزتا لەئێمەتان خواست دیدی خۆ نیشاندەین لەسەر دامەزرانی ئیبراهیم ڕازی وەک پلەدارترین ڕازگری ژمێریاری لە بەڕێوەبەرایەتی بەندەرەکان، من خاڵە نەگونجاوەکانی ئەوجۆرە دامەزراندنەم بۆتان ڕونکردەوە، چونکە ئەوکەسە خاوەن ئەزموون نییە بۆ ئەوجۆرە گرنگترین پیشەیەی بەڕێوەبەرایەتییەکەو دەرئەنجامی خراپی دەبێت لەسەر سیستێمەکەی. سەرڕای ڕوکردنەوەی زارەکیم بۆ بەڕێوەبەری گشتیی شالیارگەکەتان تا ئەو ڕاستییە بۆ ئێوەی شکۆدار ڕوونکاتەوە کە نەهێڵن ئەو دامەزراندنە ڕووبدات، دیارەخودی دامەزراندنەکە بەپێی نەخشەی ڕامیارییەو ئەوە دەگەێنێت کە باوەڕتان بە کەسێکی وەک من نییە، یان گوێنادەنە بۆچوونەکانم بۆ بەڕێوەبردنی کاروبار لەم بەڕێوەبەرایەتییە بەشێوەی ڕاستو دروست، بۆیە ئامادە نیم بەرپرسایەتی بگرمە ئەستۆ، فەرموون ئەوە دەستکێشانەوەی منە لەو کارە، دەینێرم تکایە پەسەندی بکەنو کەسێکیتر دیاریکەن بۆ

بەرپرسیارەتی ئەم بەڕێوەبەرایەتییە. ـ واژوو/ سەعید قەزاز (بەسرا ٢٠/ ئازار/ ١٩٥٣)[36].

شالیار دەستکێشانەوەکەی پەسەندکردو بوەهۆی دەنگەدەنگ لەمەڕ ئەو پەسەندکردنە. ناوبژیکەر کەوتنە نێوان بۆ هێوەرکردنەوەی بار لەنێوان شالیاری کەللـەڕەق‌و بەڕێوەبەری دەستلەکارکێشاو لەگەڵ نەهێشتنی ناکۆکی لەنێوانیان، بەڵام کە شالیار زانی ئارەزو زۆرە بۆ گێڕانەوەی قەزاز بۆ سەر کاری پێشوی، ئەمجارە ئەو دەستکێشانەوەی خۆی نووسی لە ٣١/ ٥/ ١٩٥٣دا لێی پەسەندکرا.

لە ١٧/ ٩/ ١٩٥٣دا کابینەی شالیاریی جەمالی پێکهات بە سەرۆکایەتی فازل ئەلجەمالی، لەوێدا ناوی سەعید قەزاز شالیارگەی ناوخۆ بەرکەوت. سەرەتا ئەو لیبوردنی خواست لەوەی بەشداربێت لە کابینەکەی جەمالی بوەهۆی ئەوەی جەمالی خۆی شالیارگەی ناوخۆ بەڕێوەبەرێت، پاشان نیاز کەوتە سەر ئەوەی عومەر نەزمی لەبری ئەو بەشداربکەن، سەرئەنجام بەکۆششی هەندێکەس سەعید قەزاز قایلبو. وەک عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی دەڵێت پایەدارانی سەروو سوربوون لەوەی دەبێت سەعید قەزاز قایلکرێتبۆ بەشداربوون لەو کابینەیە ئەوبوو بە بەشداربونی ئەو کۆڕ پێکهاتو فەرمانی شاهانەی بۆ دەرچو.

لەکۆتایی ساڵی ١٩٥٣دا سەعید قەزاز نەخشەی ئاسایشی بۆ بەغداو شارەکان دارشتو پاش چەندینجار هەموارکردنەوەی کە دواهەمینی سەپتەمبەری ١٩٥٦بو بریاردرا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گشت جۆرە ڕۆداو دۆخێکی پێشبینی کراوبوو. واتە ئامانج لە نەخشەی ئاسایشی بەغداد بەکارهێنانی بوو بۆئەوەی:

- کاتی خۆپیشاندان هێوەری بەغداو دەوروبەری پێ دابینکرێت.
- بەشێوەیەکی سیستێماتی کاری هاوبەش بگیرێتەبەر بەگوێرەی دۆخو قۆناغەکانی پەرەسەندن، هەروەها چالاکی دابەشکرێت بەسەر بەشەکانی ئاسایشی بەغدا.

[36] ـ عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی/ تأريخ الوزارات العراقية/ بەرگی ٩ / چاپی ٧ / دار شؤون الثقافة العامة/ بغداد ١٩٨٠/ لاپەڕە ٢٩

قۆناغەکانی نەخشە:ـ

یەک:ـ وشە نهێنییەکەی (حەکیم) دەبێت‌و گشت هێزەکانی پۆلیس لە ئامادەباشیدابن، چەکـو کەرەستەیان بەسەردا دابەش دەکرێت بۆ بڵاوەپێکردنی خۆپیشاندەران‌و پێویستە لەبنکەی هەر بەشێکدا یەک ئامێری بێتەل دانرێت.

دوو:ـ وشە نهێنییەکەی (ڕەشید) دەبێت‌و لەبن فرمانی موتەسەریفدا دەبێت ئەویش لە سەرەتای دەرکەوتنی دیاردەکانی گێرەشێوێنی ئاڵۆز کە لەوانەیە ببێتە هوی ئاژاوەو کار بکاتە سەر ئاسایشی گشتی.

سێ:ـ وشە نهێنییەکەی (سەعد) دەبێت لەبن فرمانی موتەسەریفدا دەبێت، ئەویش ئەگەر پێکدادان لەگەڵ پۆلیس ڕوبدات[37].

سەعید قەزاز وەک شالیاری ناوخۆ دەستپێشخەربوو بۆ کەمکردنەوەی چاودێری لەسەر ڕۆژنامەگەری‌و مافی خاوەندارێتی بۆیە ڕۆژنامەکانی ئازادکرد. هەر ئەوبوو لەساڵی ١٩٥٣دا مافی دەرچونی بەخشی بە گۆڤاری (الثقافة الجديدة) کە بەئاشکرا لایەنداری مارکسیان بوو، هەروەها بە زۆر چاپەمەنی تری عیراق.

خۆپیشاندانەکەی بەسرا

ڕۆژی ٧/ ١٢/ ١٩٥٣ لە بەسرا خۆپیشاندان‌و یاخیبون ڕویدا، دەسەڵات پێشنیاری ئەوەیکرد سەعید قەزاز کە شالیاری ناوخۆبوو بچێت بۆ بەسراو کۆنترۆڵی دۆخەکە بکات‌و کارڕایکیی پێویست بگرێتەبەر بۆ ئاسایکردنی ڕەوش‌و باری ئاسایشی ـ لەمەڕ ئەوە سەعید قەزاز گوتی ـ کاتی گەیشتنی بۆ بەسرا لەگەڵ چەند تاخمی جیاجیای کرێکارانی مانگرتوو هەروەها ڕێکخراوی تر لە گۆمەڵگەی بەسرا کۆبووەتەوە، لەوێدا بۆی دەرکەوت کە بزوتنەوەیەکی ڕێکخراوەیی کۆمۆنیستان بووە بە مەبەستی ڕووشاندنی شکۆی دەسەڵات‌و لاوازکەنی ئەو ئاژاوانە دەنێنەوە. هەروەها دەڵێت نوێنەری

[37] ـ عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی/ موسوعة العراق السياسية/ بەرگی ٣ / الدار العربية للمطبوعات / بيروت ـ لبنان ١٩٨٦/ لاپەڕە ١١٩

ئەو کرێکارانە شەو هاتبوونە لای لەشوێنی حەوانەوەی لە ئوتێلی شەتولعارەبو ئارەزوویان دەربڕیوە بچنەوە سەر کار بەڵام پێویستیان بەوەیە دەسەڵات خۆیانو خێزانەکانیان بپارێزێت لەدەست سەرپەرشتیکارانی خۆپیشاندان[38].

ئەوکات سەعید قەزاز هەر لەو ئوتێلی شەتولعارەب کە لێی دابەزیوە کۆدەبێتەوە لەگەڵ بەڕێوەبەرانی پۆلیسی بەسراو زوبێرو بەندەرەکان، فرمانیان پێدەدات نەهێڵن کۆڕو کۆبونەوەی هاووڵاتیان لە پێنجکەس پتربێت، ئەگینا پێویستە گشت ڕێگەیەکی یاسایی بگرنەبەر بۆ بڵاوەپێدانیان. هەر ئەوکات سەردانی ئەو پۆلیسانە دەکات کە لەئەنجامی پێکدادان لەگەڵ خۆپیشاندەران بریندار بوون. بەڵام یەکێک لە ئەفسەرانی پۆلیس سوربوو لەسەرئەوەی سەعید قەزاز لە کۆبونەوەکەی ئوتێل شەتولعارەبی فرۆکەخانەی بەسرا لەگەڵ ئەفسەرانی پۆلیس لێیانی خواستوە هەرجۆنێک دەبێت بڵاوە بە خۆپیشاندەران بکەن ئەگەر پێویستکات تەقەیشیان لێبکەن[39].

کە سەعید قەزاز لە ١٥ی دیسەمبەری ١٩٥٣دا گەڕایەوە بەغدا، لەگەڵ ئەنجومەنی وەزیران کۆبووەتەوە بۆ گێڕانەوەی ئەو بارەی بەسرا تا چارەسەری بۆ بدۆزنەوە پێشلەوەی دۆخەکە مەترسیی تر بەدوای خۆیدا بکێشێت، هەروەها خواستی لەبەسرا بڕیاری یاسای نائاسایی بدرێت ئەگەرنا ئەوا دەست لەکاری شالیاری دەکێشێتەوە، ئەوکات ئەنجومەنی شالیاران ناچاربوو بەشێوەیەکی کاتی بڕیاری یاسای نائاسایی بدەن لە بەسرا[40].

دوو ڕۆژ پاش ئەوە خۆپیشاندان سەریهەڵدایەوەو تاخمێک خۆپیشاندەر گیران. هیزی سپا دابەزیوەتە نێو شار بۆ کۆنترۆڵی دۆخەکە بەڵام ڕوبەڕوبونەوە ڕوویداو دەسەڵات کەوتوەتەوە گرتنی چەنکەسێک لەسەرانی کرێکارو بزوتنەوەی نیشتمانی بەسرا، پۆلیس بە گەڕەکەکاندا بڵاودەبنەوە، سەرلەبەیانی ڕوژی دوایی بارەکە زۆر ئاڵۆز دەبێتو پۆلیس دەکەونە ڕوبەڕو لەگەڵ

38 ـ محاضر مجلس النواب ـ کۆڕی ٢٣ی ڕۆژی ١٧/ ١/ ١٩٥٤ لاپەڕە ٣٣٤ لەڕۆژنامەی "الحوادث" / هەروەها ڕۆژنامەی "اليقظة"ی ڕۆژی ١٨/ ١٢/ ١٩٥٣.
39 ـ گەواهی دیدەروان ئیبراهیم ئەلقازی/ محكمة الشعب/ بەرگی ١٠/ لاپەڕە ١٧٩.
40 ـ محاضر مجلس النواب ـ کۆڕی ١٤٤ ڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣ ژمارەی دۆسێ ٤٣٠

خۆپیشاندەران[41] و بڕیاراوە بە داخستنی نۆ ڕۆژنامە بە ناوەکانی ـ "الآراء"، "العزة"، "الجبل"، "الجريدة"، "الدفاع"، "الأخبار"، "الميثاق"، "النضال"و "النداء" ـ بۆ ماوەی یەک ساڵ لەبەر زۆرڕۆیی لەو وتارانەی بڵاویانکردەوەتەوە لەمەڕ ڕوداوەکانی بەسرا[42]. هەمانکات دوو ڕۆژنامە دران بەدادگای سزایی (الاهالي ـ ئۆرگانی الحزب الوطني الديموقراطي) لەگەڵ (لواء ـ ئۆرگانی حزب الإستقلال). ئەوەبوو ئەنجومەنی نوێنەران لە شالیاری ناوخۆیان خواست هۆی ڕودانی ئەو خۆپیشاندانە بەفراوانە ڕونکاتەوە کە کرێکارانی نەوتی بەسرا گێڕایان لەگەڵ هۆی داخستنی ئەو نۆ ڕۆژنامەیە.

لە ئەنجامی بڕیاری یاسا نائاساییەکەی بەسرا هەردوو پارتی "إستقلال" و "حزب الوطني الديموقراطي" دژی وەستان، هەرەها پارتی "الجبهة الشعبية المتحدة" هاتە پاڵیان. ئەوکات شالیاری کاروباری کۆمەڵایەتی خواستی ئەو باری یاسای نائاساییە لەسەر بەسرا لابرێت بەڵام سەعید قەزاز کە شالیاری ناوخۆبوو قایل نەبوو، ئەو پێداگربوو سەر مانەوەی تا ماوەیەکی تر، ئەوەبوو دوو شالیار بڕیاری دەستکێشانەوەی خۆیان دا[43].

سەعید قەزاز ڕۆڵی بنەڕەتی هەبوو لە درێژەدان بەو یاسا نائاساییەی بەسرا. ئەگەرچی ژاوەژاو کەوتە نێو ئەندامانی ئەنجومەنی پیران. ئەو هەر سووربو لەسەر مانەوەی ئەو بڕیارە یاساییە لە بەسراو دەیویست بمێنێت تا یادەوەریی ڕاپەڕینەکەی جەنیوەری (وثبة كانون الثاني[44]) بەهێمنی بەسەردەچێت، کاتێک دۆخەکە وەک پێویست بەسەرچوو شالیارگە بڕیاری شاهانەی

41 ـ محاضر مجلس النواب ـ ڕۆژی ١٧/ ١/ ١٩٥٤ لاپەڕە ٣٣٥
42 ـ محاضر مجلس الوزراء ـ کۆڕی ١٤٥ڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣ ژمارەی دۆسێ ٤٣٥.
43 ـ عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی/ سەرچاوەی پێشو/ بەرگی ٩ / لاپەڕە ٧٥ ـ ٧٧
44 ـ "ڕاپەڕینی جەنیوەری" ڕاپەڕینی گەلی عیراق دژ بە مۆرکردنی پەیماننامەی پۆرتسمۆث لەنێوان کابینەکەی ساڵح جەبری عیراقو دەسەڵاتی شای بەریتانی بۆ هەموارکردنی پەیماننامەکەی ١٩٣٠ی نێوان ئەو دوو لایەنە. خۆپیشاندان لە ڕۆژانی ٤ تا ٢٩ی مانگی جەنیوەری ١٩٤٨ لە بەغدا بەتایبەتیو شارەکانی تری عیراق بەگشتی روویاندا، دژوارترینی ڕۆژ ٢٧ی جەنیوەری ١٩٤٨ بوو کە زۆرترین ژمارەی خۆپیشاندەر بەدەستی پۆلیس کوژراون. (وەرگێڕ)

ڕاگەیاند بۆ کۆتایی هێنان بە یاسای نائاسایی لە شاری بەسرا[45]. سەرئەنجام لە ٢٧ی فەبریوەری ١٩٥٤دا کابینەی شالیاران دەستی لەکار کێشایەوە.

لافاوەکەی بەغدا

لە ١ی مارسی ١٩٥٤بەرانبەر بە ٢ی ڕەجەب ١٣٧٣ی کۆچی کابینەی جەمالی پێکهات کە ٥٢ هەمین کابینەی شالیری بوو تێیدا سەعید قرزاز بوە شالیاری ناوخۆ. ئەگەرچی تەمەنی ئەو کابینەیە هەندە نەبو چونکە لە ٢٩ی ئەپریلی ١٩٥٤ی بەرانبەر بە ٢٦ی شەعبانی ١٣٧٣ دەستی لەکار کێشایەوە. لەو ماوەیەدا ئاو لە ڕوباری دیجلە سەریکردو هەندێک لە بەربەستەکانی ئاو تێکچون بۆیە دەسەڵات لە شەوی ٢٩/ ٣/ ١٩٥٤دا پشتی بە لەشکر بەست بۆ ڕزگارکردنی شاری بەغدا. دانیشتوان تاوناتاوێک توشی دڵەڕاوکێ دەبوون لەوەی وا دووچاری مەترسیو نەهامەتی دەبن.

ئەنجومەنی شالیاران کۆبوەوەو بڕیاری دەرکرد بە چۆڵکردنی بەشی ڕەسافەی بەغداو گواستنەوەیان بۆ بەشی کەرخ، بەڵام شالیاری ناوخۆ دژبوو بەو بڕیارەو دەریبڕی کە ئەو پرۆسەی چۆڵکردنە تووشی کێشەی زۆریان دەکات. ئەو دەیگوت پێویستە ئەوە لەبەرچاوگرن کە لێشاوی کۆمەڵی شەڵەژاوی دانیشتوانو پەڕینەوەی ئۆتۆمبێلی زۆر بەبارەوە بەسەر تەنها دوو پرددا (ئەوکات لەبەغدا تەنها دوو پرد هەبوو) چاوەڕوانی چی جۆرە مەترسی دەبن. لەلایەکی ترەوە، چەندیان پێویستە بۆ پاسەوانیی کەلوپەلی جێهێڵراوی هاووڵاتیان لە مەترسی تاڵانیو جۆرەکانی تری زیان، بۆیە سەرەڕای ئامۆژگاری بەرپرسانی ئاودێری، ئەو هەر سووربوو لەسەر ئەوەی گشت شتێک لەجێی خۆی بمێنێت. ئەوەبوو خواستی ئاسمان خۆشبەختانە کارێکی کرد ئەو ڕەشەباو ڕەهێلەیەی وەستان کە ببوە هۆی ئەو هەڕەشەی لافاوە بۆ سەر بەغدا. وەکتریش کاربەدەستان توانیان چەمکی چالاکی لێهەڵکەنو بەهاوکاری گشت دەزگاکان لەگەڵ هاووڵاتیان توانیان لەو مەترسییە دەربازبن. بەوبۆنەیەوە شالیاری ناوخۆ "سەعید قەزاز" بە قوڕگێکی لەرزۆکو دڵی شکاوەوە وتارێکی پێشکەشکرد بەو هاووڵاتییانەی

[45] ـ عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی/ سەرچاوەی پێشوو/ بەرگی ٩ / لاپەڕە ٣١٣

بە گریانوناڵینەوە گوێیان لەو گرت کە گوتی:

هاووڵاتیانی هێژا

لە چەند ساتی ڕابوردودا دەنگۆی دڵتەزێن لەنێو دانیشتواندا بڵاوبوتەوە لەسەر درزبردنی هەندێک لە بەربەستەکانی ئاو لەشاری بەغدا. ئەو دەنگۆیانە لەڕاستیەوە دورن، بەسایەی خوداوە تا ئەمکاتە هیچ زەدەیەک ڕوینەداوە، ئەگەرچی نامەوێت سووک لەو مەترسیە بڕوانم کە لەوانەیە ئەمشەو بەغدا بگرێتەوە بەڵام، دەتوانم هاووڵاتیانی خۆشەویست دڵنیاکەم لەوەی مرۆڤ دەکارێت بەکۆشش زیانو پەژارە لە شارەکەی دورخاتەوە. ئێمە لەلای خۆمانەوە ئەوەمان کردووە. ڕۆڵە دڵسۆزەکانتان لە هێزەکانی سپاو پۆلیس، هەروەها کاربەدەستی دەزگاکانی تری دەوڵەت ئەوپەڕی توانایان خستوەتە گەڕ بۆ پاراستنی پایتەختو کەمکردنەوەی جەخت لەسەر بەربەستەکانی ئاو. ئەوەی لەسەر هاووڵاتیانە بۆ خواستی هاوکاریو گشت شێوەکانی تری یارمەتی ڕوبکەنە نزیکترین دەستەی هونەری بۆ وەرگرتنی زانیاری تەواو لەو دەزگا فەرمییە تایبەتەکان. ئەوەی لەسەرمانە، گشتمان پێکەوە بکۆشین ئەم قۆناغە سەختە بە ئاسودەیی ببڕین. پەنایش بە یەزدان بەسەر دەچێت. خوداو سروشی یەزدانی وڵاتە خۆشەویستەکەمان بپارێزیت لەگشت نەنگیەک.

ڕێزدار جەلال حەنەفی بەبۆنەی ئەو هەڵوێستەی سەعید قەزاز هۆنراوەیەکی بەناونیشانی (تحیة) لەو دیوانەی خۆیدا بڵاوکردەوە کە ساڵی ١٩٥٦ لەچاپخانەی "المعارف"ی بەغدا لەچاپدرا:

سەعید، ئەگەر دەبینیت چۆن دەرون
خۆبەخش خەرمانی ئەمەکت بۆدەنێرن
دەڵێن تۆی ڕزگارکەری میللەت
لەقەیرانی ئەشکو سەروماڵ دۆڕێن
لەبەر ئەومافەی هەتە لەسەر بەغدای بەئەمەک
بەبای نادات کۆششە مەزنەکانت

٢٦ ئەپریل ١٩٥٤ بەرانبەر بە ٢٦ شەعبان ١٣٧٣ کۆچی، کابینەی

عومەریی دوهەم (واتە ٥٣ هەمین ئەنجومەن) پێکهات لەوەیشدا سەعید قەزاز بوو بە شالیاری ناوخۆ. ئەو پێشنیاری کرد هەڵبژاردنی گشتی لە عیراقدا بەگشتی لەیەک ڕۆژدا ئەنجام بدرێت، بەڵام "سەرۆک شالیاران" ڕێزدار ئەرشەد ئەلعومەری دەیویست لەڕۆژی جیاجیا بێت تا بەئاسانی کۆنترۆڵ بکرێت، ئەوکات قەزاز خۆی بەناچار زانی نامەی دەستکێشانەوەیە بنووسێت:

پایەبەرز سەرۆک شالیاران

چوار ساڵ لەمەوبەرەوە بەهۆی ئەو ئەرکانەی کەوتوونە ئەستۆم نەمتوانیوە ماوەیەک پشوو وەرگرم. ئێستایش باری تەندروستیم پێویستی بە پشوو هەیە، بۆیە وەک پێویست کارم پێناکرێت. تکام وایە بفەرمون دەستکێشانەوەی کارم لە پلەی شالیاری ناوخۆ پەسەندبکەن. هەروەها ڕێزی بێپایانم پەسەندکەن.

واژو: سەعید قەزاز/ ٣ی ئۆگوستی ١٩٥٤

ڕێکەوتی ٣ زیلحجەی ١٣٧٣ی کۆچی

کابینەی شالیاران ڕۆژی ٣ی ئۆگوستی ١٩٥٤ دەستی لەکار کێشایەوە، لەهەمان ڕۆژ دوانزەهەمین کابینەی سەعیدی پێکهات (واتە ٥٤ هەمین کابینە) لەوەیشدا سەعید قەزاز بوو بە شالیاری ناوخۆ، بەڵام لەبەرئەوەی ئەوکات سەعید قەزاز لەدەرەوەی وڵات بوو شالیاری زانستییەکان "المعارف" خەلیل کەننە بوو بە بریکاری شالیاری ناوخۆ تا ئەوکاتەی سەعید قەزاز لە ٢٤ی ئۆگستی ١٩٥٤دا هاتەوەو دەستبەکار بوو.

شالیاری ناوخۆ سەعید قەزاز لە ١١ی ئۆگوستی ١٩٥٥دا جوو بۆ تورکیا بەمەبەستی گفتوگۆ لەگەڵ لایەنەکانی ئاسایشی تورک سەبارەت بە بیری ڕوخێنەرو باوەڕی تر کە پەیدادەبێتو لە ٥ی سەپتەمبەری ١٩٥٥دا گەڕایەوە بۆ بەغدا.

ئەو کابینەیەیش ١٧ی دیسەمبەری ١٩٥٥ی ڕێکەوتی ٣ جەمادی یەکی ١٣٧٥ی کۆچی دەستی لەکار کێشایەوەو لە هەمان ڕۆژی ١٧ی دیسەمبەری ١٩٥٥دا کابینەی سەعیدی سیانزەهەم دامەزرا تێیدا سەعید قەزاز بووەوە بە

شالیاری ناوخۆ.

لە ١٦ی جونی ١٩٥٦دا دەستەیەک لە ڕامیارانی تاخمەکەی "حزب الإستقلال"و حزب الوطني الديموقراطي" کە مۆڵەتیان لێ وەرگیرابووەوە پێشنیارێکیان پێشکەش کرد بە شالیارگەی ناوخۆ بۆ پێکهێنانی پارتێکی نوێ بەناوی (حزب المؤتمر الوطني) لەنێویاندا کامل چادرچی، محەمەد مەهدی کوببە، محمد حديد، فائق سامەڕائی، حسێن جەمیل، شەهید ئەلیاسری، هەدیب ئەلحاج مەحموودو چەندکەسی تر بوو. لەهەندێک ڕۆژنامەدا پەیڕەوو پرۆگرامی ئەو پارتە بڵاوکرایەوە. سەعید قەزاز لە ٩ی یولیوی ١٩٥٦دا بە نوسراوی ژمارە ١٠٨٤٥ وەڵامی پەسەندنەکردنی دانەوە، بۆیە لە ١٦ی یۆلیۆی ١٩٥٦دا پێداچونەوە بەو بڕیاری پەسەندنەکردنە خرایە پێش ئەنجومەنی شالیاران بەڵام تەنانەت پاش دەستکێشانەوەی کابینەکەیش هیچ بڕیارێکی لەسەر نەدرا.

ماوەیەکی پڕ لە ڕووداو، گرنگترینیان:

لە ١ی سەپتەمبەری ١٩٥٦دا لەمووسڵ قەسابەکان مانگرتنیان دەستپێکردو ئاژەڵ فرۆشانیش کەوتنە مانگرتن لەوەی ئاژەڵ بنێرن بۆ بازاڕ کە بەهۆیەوە گۆشت چێشتخانەو دۆکانەکانی گۆشتفرۆشی شار داخران. شارەوانی دەیویست چارەسەری ئەو بارە بکات بە دەستبەسەرداگرتنو سەربڕینی گشت ئەو ئاژەڵانەی لە دەرەوەی شارەوە دەهاتن بەڵام هەر بارەکەیان پێ چارەسەر نەکرا. هۆی ئاشکرای خۆپێشاندان خواستی قەسابەکان بوو لە هەڵگرتنی ئەوباجەی گومرگ خرابووە سەریان لەگەڵ لابردنی باربوی تایبەت لە وەرگرتنی ٣٠ تا ٦٠ فلس بۆ سەربڕینی یەکسەر مەڕو ٧٥ تا ١٥٠ فلس بۆ سەربڕینی یەکسەر مانگا. مانگرتن سەوزە فرۆشو نانەواو شوفێرانیشی گرتەوەو پەرەیسەند تا گەیشتە ئەوەی پارێزەرو ئەندازیارو پزیشکو کرێکارانی تر بەشداربن. بێ ڕودانی هیچ کردەوەیەکی نەنگ خۆپیشاندان یەک هەفتەی خایان تا ئەوکاتەی شارەوانی بەڵێنیدا خواستی قەسابەکان ئەنجامدات بۆیە لە ٧ی سەپتەمبەری ١٩٥٦دا کۆتایی بە مانگرتن هات.

کە شالیاری ناوخۆ سەعید قەزاز ڕۆژی ٨١ی سیپتەمبەری ١٩٥٦ گەیشتە

مووسڵ کۆتایی بەو بارە نائاساییە هاتبوو. دەسەڵات لەڕادیۆوە بانگەوازی بۆ بڕیاردانی باری نائاسایی لەمووسڵ بڵاوکردەوەو بەبڕیارێکیتر فرمانیدا بە دەستگیرکردنی یانزە کەس لەوانەی گوایە هاندەری مانگرتنەکەبون بۆیە ئەم ناوانە گیرانو ڕەوانەی نوگرەسەلمان کران: قاسم ئەلموفتی، غەربی ئەلحاج ئەحمەد، فەخری الخێرۆ، عەبدولغەنی ئەلمەللاح، سالم ئەلشێخ عەلی، محەمەد سەعید قەساب باشی، حامد سەعید قەساب باشی، نایف سەعید ئەلحەیۆ، غانم داوود، عەبدولڕەحمان قەسابو محەمەد سەفۆ ئەلعەلی.

پاش دوورخستنەوەی ئەوانە جگە لە پارێزەر غەربی ئەلحاج ئەحمەد چونکە ئەوکات لەبەغدا بوو توانی خوی بشارێتەوە تا ئەوکاتەی لەگەڵ ئەو دورخراوانە گەڕایەوە بۆ مووسڵ کە لە ٣/ ١٠/ ١٩٥٦ دا سەربەست کران، واتە ئەوانەی لە ٢٧ی سەپتەمبەری ١٩٥٦دا لە مووسڵ گیرانو پاشان بەهۆی ڕاگرتنی کارکردن بە یاسایی پاراستنی ئاسایش لەکاتی خۆپیشاندان‌دا ژمارە ٧٠ بۆ ساڵی ١٩٣٢.[46]

سەعید قەزاز کەوتە هێرش بۆ سەر ڕۆژنامەکانو ناوینان "ڕۆژنامە زەردەکان[47]" لەبەرئەوەی هەستی تیرۆرستیو هەڕەشەو دووبەرەکی نانەوەی لەنێو خوێندکاران بڵاوکردوەنەوە بەڕادەیەک بووەتە تێکدانی خووی ئەوان، کۆڕ لە باوک هەڵدەگەڕێتەوەو هاوولاتی دەکاتە دژ بە دەسەڵات، بۆیە دەسەڵات ناچاربوو فرمان لەمەڕ چاپەمەنی دەرکات.

کۆنگرەی پارێزەرانی عارەب لەقاهیرە بانگێشنامەی نارد بۆ سەندیکای پارێزەرانی عیراق تا بەشداربن لە کۆنگرەکەی ٣ی مارسی ١٩٥٦ بەڵام شالیارگەی ناوخۆ ڕێگەی نەدا بە چوونی ژمارەیەک پارێزەر بەگومانی ئەوەی دەچن بۆ کۆڕو کۆمەڵەی کۆمۆنیستیو ڕێکخستنی چالاکی

---

46 ـ لەبڕیارەکانی ئەنجومەنی نوێنەران/ کۆڕی ١٣ ڕۆژی ١٤/ ١/ ١٩٥٥.

47 ـ "ڕۆژنامەی زەرد" ناوێکە بۆ یەکەمجار لەو ڕۆژنامە وروژێنەرە نرا کە "ولیام ڕاندۆڵف هیرست" ساڵی ١٨٩٥ لەسەردەمی باڵادەستیی سەرمایەدارانی ئەمریکا بڵاوکرایەوە. لەبەر کەمی تێچوونی نرخ سەرەتا جۆرێک لە کاغەزی زەردی هەرزانبای بەکارهێناوە بۆیە ناونراوە ڕۆژنامەی زەرد، بەڵام لایەنی دەسەڵات وەک تانووت بۆ بێنرخ نیشاندانی ڕۆژنامەکە ئەو ناوەیان لێناوە (وەرگێڕ)

گێرەشێوێنیی دژ بەدەسەڵاتی عیراق. کاتێک کۆنگرەی پارێزەران لەقاهیرە بەوەیان زانی لەبروسکەیەکدا سەرزەنشتی ڕژێمی عیراقیان کردو سوپاسنامەو پێزانینیان نارد بۆ پارێزەران عیراق.

لەو سەردەمەدا زۆر ڕوداوی وروژێنەر ڕوویاندا. کاتێک هێزی کۆلۆنیالیستی کەوتنە دوژمنایەتی کردنی میسر لەبەرانبەردا میسر بەناوی گێڕانەوەی مافی ڕەوای بۆخۆیەوە خۆماڵیکردنی کەناڵی سوێسی بڕیاردا، ئەوجا هێزە هاوبەشەکانی بەریتانیا، فەرەنساو ئیسرائیل ڕۆژی ٢٩/ ١٠/ ١٩٥٦ هێرشێکی سیستێماتیی لەشکریی سێقۆڵیان کردەسەر. کۆششی زۆر کرا بۆئەوی پەیمانی ئاگربەستی نێوان بکرێت بە پەیمانی ئاشتیی هەمیشەیی بەڵام سەرینەگرت چونکە عارەب دەیانویست پەنابەرەکان بگەڕێنەوە بۆسەر خاکی خۆیانو کێشەی قودس بکرێتە باری نێونەتەوەییو پێش کەوتنە دانەوسان، ئیسرائیل دەست هەڵگرێت لەسەر بەشێک لە زەوی. لە بەرانبەردا ئیسرائیل ئەوەی پەسەند نەکرد بەو بەهانەیەی ئەوەی دەبێتە هۆی هەڕەشە بۆسەر ئاسایشی ئەو.

بەرانبەر بە چالاکی زۆری خۆبەختکارانی فەلەستینیو عارەب دژ بە ئیسرائیل، لە تۆڵەیدا ئیسرائیل زۆر بەتوندی بەرەنگاریان بوو. کاتێک میسر کەناڵی سوێسی داخست لەڕوی کەشتیوانی ئیسرائیلو گەمارۆی تاکە دەروازە ئاویی ئەوی دا بۆ نێو دەریای سور. ئیسرائیل ئەوەی بە جموجۆڵی جەگی ژمارد بۆیە شەڕو پێکدادانی زۆر لەسەر سنووری نێوان میسرو ئیسرائیل ڕویاندا سەرئەنجام لە ئۆکتۆبەرو نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٥٦دا جەنگی بەرفراوان لە نێوانیان هەڵگیرسا. خۆماڵیکردنی کەناڵی سوێس بوەهۆی ناکۆکی بەریتانیاو فەرەنسا لەگەڵ سەرۆکی میسر جەمال عەبدولناسر، بۆیە پاشگەزبونەوە لە تەندەرەکانیان بۆ پرۆژەی بەنداوی بەرز (السد العالي) لە باشووری میسر.

ئیسرائیل بەماوەی چەندڕۆژی کەم سەرکەوتنی زۆری بەدەستهێناو بەشی زۆری کەرتی غەززەو نیوەدورگەی سینای گرت، کاتی گەیشتنە لێوارەکانی کەناڵی سوێس بەریتانیاو فەرەنسایش هێرشیان بردە سەر میسر. پاش چەندڕۆژ نەتەوە یەکگرتوەکان کەوتە ناوبژیو جەنگ ڕاگیراو هێزی ناکاوی

ڕەوانەی ئەو دەڤەرە کرا بۆ چاودێریی پرۆسەی ئاگربەست. یەکێتیی سۆڤیەتو ئەمریکا پێکەوە کۆششی زۆریان کرد تا هەرسێ وڵاتی دەستدرێژکار بکشێنەوە بەڵام ئیسرائیل تا ساڵی ١٩٥٧ لەکەرتی غەززە مایەوە تا ئەوکاتەی ئەمریکا بەڵێنی دانێ کێشەی دەروازەی ئاوی بۆ ئیسرائیل چارەسەرکات.

گشت هێزە ڕامیاریەکانی عیراق بەشداربوون لە چالاکییەکانی بۆ پشتگیری گەلی میسرو ڕسواکردنی وڵاتانی دەستدرێژکار بوو، هەر لایەنەو بەپێی تواناو بارستایی خۆیو پانتایی باری ڕامیاریی. لەپاش هێرشە سێقۆڵیەکە بۆ سەر میسر لەبەغداو گشت شارو شارۆچکەکانی تری عیراق خۆپیشاندانی بێوچان هەڵگیرسا بۆ پشتگیری لە میسر. ئەوکات سەعید قەزاز کە شالیاری ناوخۆبوو کەوتە پلانڕێژی بۆ کۆنترۆڵکردنی دۆخەکەو بەرپاکردنی باری ئاسایشی بۆیە پەنایبرد بۆ سپا تا پێش لە کۆمەڵانی خۆپیشاندەر بگرنو بڵاوەیان پێبکەن. لەبەغداو شارەکانی تریشدا کەوتنە داڕشتنی پلانی ئاسایشی. شالیار فرمانی دەرکرد بۆ جێبەجێکردنی پلانە ئاسایشیەکەی بەغداو خۆی سەرپەرشتی دەکرد. دۆخەکە هەندە ئاڵۆزبوو گەیشتە ئەوەی پۆلیس تەقەبکات لە خۆپیشاندەرانو دەرئەنجام ژمارەیەک کوژرانو برینداری لێکەوتەوە.

لەئەنجامی هەڵگیرسانی خۆپیشاندان لەشارۆچکەی نەجەف، ئەوکات لەسەر موتەسەرفیەتی کەربەلا بوو. لەگەڵ تەقەکردنی پۆلیسی لە خوێندکارانی بێچەک لەناوەندی سەدیر، یەک خوێندکار کوژراو تاخمێک بریندار بوون، پاشان هێرش برایە نێو ناوەندی "خەوەرنەق"و لەوێ خوێندکارێک بە دەسڕێژی گوللـە کوژران. ئەوانەی بەرپرسبون لە تقەکردن پاش هێوەربونەوەی دۆخەکە سەعید قەزاز گوێزانیەوە بۆ شوێنی تر.

هەروەها لە شارۆچکەی حەی کە ناوبانگی دەرکردبوو بەوەی دەرەبەگ تێیدا باڵادەستن. ساڵی ١٩٥٤ خوێنێ زۆریان تێدا ڕژا، لەوێیش پۆلیس بەچەکەوە هێرشیان کردە سەر ئەو خۆپیشاندەرانەی بۆ پشتگیری گەلی میسرو دژ بە هێرشە سێلایەنەکەی ساڵی ١٩٥٦ هەستابوون لەوێدا زۆرکەس کوژراو برینداربوون، پاشان بەکارەساتێکی تر بڕایەوە، ئەویش دەستگیرکردنی دوو لاو بوو لە دانیشتوانی حەیو هەڵواسینی یەکێک لەوان بەمردویی.

خۆپیشاندانەکەی حەی دژ بەو هێرشە سێلایەنە بوو کە کرایە سەر میسر. کاتێک پۆلیس بە گوللـە بەرنگاریان بوو دانیشتوانی شار دژی هەستان سەرئەنجام شەڕو لێکدان لەگەڵ پۆلیس ڕویداو پۆلیس هەڵهاتن بەڵام شەو گەڕانەوەو بە هاوکاریی شێخ عەبدوڵڵا ئەلیاسینو دارودەستەکەی ڕژانەوە ناوشارو کەوتنە پشکنینی ماڵانو دەرگای ماڵیان دەشکان، دیسان شەڕو پێکدادان لە نێوان پۆلیسو هاووڵاتییان ڕوویداو چەندین هاووڵاتی کوژرانو زۆرکەس گیرانو پاش دادگاییەکی بێسەروبەر بڕیاری لەسێدارەدانی دوو کەس درا بەناوی عەتا مەهدی ئەلدەبباسو عەلی ئەلشێخ حمود. یەکهەمیان لەکاتی ئەشکەنجەدا گیانی لەدەستدا بەڵام دووهەم زۆر سەربەرز چوە بەر پەتی قەنارەو گیانی پاکی سپارد.

لەوشارە پێشتر لەساڵی ١٩٥٤دا کۆششی تێکۆشەرانەی تر ڕویدابوو، ئەوکات شارۆچکەی حەی کە شارۆچکەی سەر بە لیوای کوتە (پارێزگای واسـتی ئێستا) لەوێدا دەرەبەگەکان دەستی باڵایان بوو بەسەر هاووڵاتیانو کاروباری ئەو شارە قۆرخ بوو بۆ ئەوان. لەکاتی داکۆکی لەخۆیدا لەدادگای مەهداوی، خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز گوتی؛ هەردەم مشتومڕم بووە لەگەڵ شێخ عەبدولاڵ ئەلیاسین کە سەرۆک خێڵەکانی ئەلمەیاح بوو بۆ قایلکردنی بەوەی گۆڕستانێک بکەنەوە لەسەر ئەو زەوییانەی ئەو دەرەبەگە داگیری کردبوون بەڵام سەری نەگرت. ئەو دەرەبەگە بە دیواری قوڕ شورەیەکی بۆ شارۆچکەی حەی دروست کردبوو هەرچی لە دەرەوەی ئەو شورەیە بوو بەهینی خۆی دانابوو. ئەگەر کەسێک لەوشارە بمردایە، تەنانەت منداڵیش، دەبوو بیبەن بۆ نەجەف بینێژن. لەوە گیرتر ئەوەبوو ئەگەر کەسێک ویستبێتی سەربانی ماڵەکەی بە قوڕ سواغ بدات دەبو نزیکە ٥٩ میل ببڕێتو بچێت بۆ شاری ناسریە خۆڵی بۆ بهێنێت چونکە نرخی ئەوجۆرە خۆڵەی بۆ سەربان بەکاردەهات لە حەی بەهەمان نرخی گەنم و جۆ پێی دەفرۆشتن.

خۆپیشاندان گشتلایەکی عیراقی گرتەوە، لەپایتەختدا شەپۆلی تووڕەیی کۆمەڵی بێزارکرد بۆیە مانیان گرت لەئەنجامدا دوکانو بازار داخران. ڕۆژی ٢٨ی نۆڤەمبەری ١٩٥٦ خۆپیشاندان لە کووفە ڕویداو پۆلیس بە گوللـە ڕووبەڕویان بوو، منداڵێکی تێدا کوژراو یەکێک بریندار بوو،

هەمانکات لەدیوانیە، شامیە، حیللە، کەربەلا، ناسریە، عیمارە، بەسرا، کووتو عانەیش خۆپیشاندان هەڵگیرسا. بێزاری لەسەر ڕوداوەکانی نەجەف گەیشتە شارەکانی باکوری وەک کەرکووک، هەولێر، سلێمانیو مووسڵو لەوانەیشدا پشێویو خۆپیشاندان ڕویدا[48].

پاش ڕوخانی کابینەی شالیاران لە ٢٠ی جۆنۆی ١٩٥٧ لەڕۆژی ٣ی مارسی ١٩٥٨ کە بەرانبەرە بە ١١ شەعبانی ١٣٧٧ کابینەی سەعیدی چواردەهەم پێکهات لەوەیشدا سەعید قەزاز بوو بە شالیاری ناوخۆ. وەک لەملاوە سەعید قەزاز لەگەڵ "خەلیل کەننە" ناکۆک بوو، لەلایەکی ترەوە نووری سەعید بەڵێنی بە خەلیل کەننە دابو بیکات بە سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەران. کەننە بەشداری هەڵبژاردنی کرد بەڵام بە پشتگیری ناوی دەرچوو نەک بە هەڵبژاردنی ئازاد. کاتێک ئەنجومەنی نوێ بانگێش کرا بۆ دانیشتنی ڕۆژی ١٠ی مایسی ١٩٥٨ نوری پاشا پەشیمان بووەوە لەو بەڵێنەی دابووی، لەهاوڕێیانی خواست دەنگ بدەن بە عەبدولوەهاب مەرجان تا ببێتە سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەران. لەهەمان کاتدا شالیارانی وەک سەعید قەزاز، زیاء جەعفەری، عەبدولکەریم ئەلئیزریو ڕایح ئەلعەتیە کە ناکۆک بوون لەگەڵ خەلیل کەننەو خۆشیان نەویستووە، دەیانویست ئەو لە سەرۆکایەتی ئەنجومەن دورخرێتەوە، ڕاسپێردراو (عەبدولئیلا) یش بۆ ئەو مەبەستە هانی دابون[49].

لە شانزەهەمین خولی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی نوێنەراندا کە فەبریوەری ١٩٥٨بوو، ناوی سەعید قەزاز لەنێو لیستی هەڵبژێردراوانی سلێمانی بوو. ئەوکاتەی سەعید قەزاز لە شالیارگەی ناوخۆدا بوو بڕیاری دەرکرد بە داخستنی بەندیخانەی نوگرەسەلمان کە لەبیابانی باشور بوو. ئەو خرایە ژێر دەسەڵاتی شارۆچکەی سەماوەی سەر بە موتەسەرفییەتی دیوانیە تا بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی بەڕێوەبەرایەتی بیابانی باشوور، چونکە هاووڵاتیان ڕەخنەی زۆریان هەبوو لەسەر دوری ئەو بەندیخانەیە لە ئاوەدانییەکانی شارو دێ. لەلایەکی ترەوە لەنێویدا هەڵوێستی چەپەڵانەیان بوو بەرانبەر بەو بەندکراوە تایبەتییانەی چالاکوانی ڕامیاری بوونو دوردەخرانەوە بۆ ئەوێ. ئاماژەی

48 ـ عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی/ بەرگی ١ / لاپەڕە ١١٧

49 ـ عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی/ سەرچاوەی پێشوو/ لاپەڕە ٢١٩ـ٢٢٠

هەڵوەشاندنەوەی ئەو بەندیخانە بەدناوەی نوگرەسەلمان یەکێکە لە خاڵە ئەرێنییەکانی کردەوەی سەعید قەزاز کە لەو سەردەمی پادشاییەی عیراقدا شالیار بوو. بەڵام لە سەردەمی کۆماریدا ئەو بەندیخانەیە دیسان کرایەوە بە شوێنی زیندان بۆ زۆر لە هاووڵاتیانی عیراق.

ئەو کابنەیەیش لە ١٩/ ٥/ ١٩٥٨دا دەستی لەکار کێشایەوە.

بەشی سێ

١ / ٣ پرۆسەی دادگایی

لە ١٩/ ٥/ ١٩٥٨دا بەرانبەر بە ١ی زیلقیعدەی ١٣٧٧ی کۆچی، کابینەی شالیاریی بابانی پێکهات بە سەرۆکایەتی ئەحمەد موختار بابان، لەوەیشدا سەعید قەزاز بوو بە شالیاری ناوخۆ. پێشلەوەی تەمەنی ئەو ئەنجومەنە بگاتە دوو مانگ، شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ساڵی ١٩٥٨ هەڵگیرساو بوەهۆی ڕوخانی ئەو شالیارگەیەو سیستەمی پاشایەتی بەگشتیو سەردەمی کۆماری ڕاگەیانرا.

بەمەبەستی لێپرسینەوە لە سەرکردەکانی سەردەمی پاشایەتی، لەشالیارگەی بەرگریدا کۆمیتەیەکی لێکۆڵینەوەی سپایی تایبەت پێکهات بۆ دەستگیرکردنو لێکۆڵینەوەو سپاردنیان بەو دادگا سپاییەی تایبەتە بوو بە شالیارگەی بەرگری.

ئەو سەعید قەزازەی لەسەردەمی پاشایەتیدا شالیاری ناوخۆبوو، لەگەڵ هەڵگیرسانی شۆڕشدا لەماڵی خۆیەوە بە تەلەفۆن پەیوەندی گرتووە لەگەڵ موتەسەریفی شاری بەغداو بەڕێوەبەرایەتی زانیارگری سپا. ئەو ئامادەیی خۆی دەربڕیوە بەوەی هەرکات ئەوان بیخوازن دەچێتە لایان. پاش دوو کاژمێر ئەفسەرێک بە پێشهەنگی تاخمێک سەربازو بە ئۆتۆمبیلێکی لەشکری دەچێتە بەر ماڵەکەی دەستگیری دەکەنو دەیبەن بۆ بارەگای شالیارگەی بەرگری، لەوێ چاوی بە سەرکردەی شۆڕش زەعیم ڕوکون عەبدولکەریم قاسم دەکەوێت کە پێشتر یەکتریان ناسیوە بەوبۆنەیەوە کە سەعید قەزاز موتەسەریفی لیوای کەرکووک بوو عەبدولکەریم پلەدارێکی سپایی بووە لە

تیپی دووی کەرکووک.

سەعید قەزاز پێیوابوو بەو بینینەی سەرۆک عەبدولکەریم لێکۆڵینەوەیەکی پاکو دادگایی مافپەروەرانەی لەگەڵ دەکرێت چونکە زۆری باوەڕ بەخۆ بوو کە پاقژو بەهەڵوێستە، بە بەڵێنەکەی سەرۆک عەبدولکەریم قاسمیش پشتئەستور بوو کە نەیبردەسەر. گشت ئەوانە بونەتە هۆ بۆ خۆبەدەستەوەدانی سەعید قەزاز.

سەعید قەزاز لەپاش خۆبەدەستەوەدانی، دەستبەسەرکراوە براوەتە بەر لێکۆڵینەوە. بەپێی دۆسێی لێکۆڵینەوەی ژمارە ٧٠/ ١٩٥٨ لەڕۆژی ١٦/ ١١/ ١٩٥٨ سپێردرا بە دادگای سپایی باڵای تایبەت کە ڕۆژی ٢٤ی جەنیوەری ١٩٥٨یان دیاریکرد بۆ دادگاییکردنی.

پرۆسەی دادگایی سەعید قەزاز لەدادگای سپایی باڵای تایبەت (محكمة الشعب) ڕۆژی شەممە ٢٤ی جەنیوەری ١٩٥٩ کاژمێر پێنجی ئێوارە دەستپێیکرد. دادگا پێکهات لە سەرۆک عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداویو دەستەی دادوەریی هەریەک لە عەقید فەتاح سەعید شاڵی، موقەدەم شاکر مەحموود ئەلسەلام، موقەدەم حسێن خزر ئەلدوریو ڕەئسی یەک ئیبراهیم عەباس ئەللامی ئەندامی، هەروەها دادیاری گشتی عەقید ڕوکون ماجد مەحەمەدئەمین. سەرۆک بەناوی گەلەوە کۆڕەکەی کردەوەو تاوانبار سەعید قەزازی بەوناوە بانگ کرد. ئەویان هێناو خستیانە نێو ڕکەی تاوانباران. دادیاری گشتی کەوتە خوێندنەوەی ئەو ئاماژنامەیەی تێیدا هەندێک تانووتو تاوانی ناڕاستو ناویژدانیی لەسەر تاونبار خوێندەوە تێیدا دەڵێت؛ ئەو هەر لە منداڵیەوە کە لە قوتابخانەی سلێمانیی سەرەتایی بوو لەباوەشی مستەر "هۆڵمن"و "لایف"و "جاپمان"و "ئەدمۆنز"و سەرانی تری بەریتانیدا پێگەیشتوە. سەرئەنجام مستەر "لاین" کە پشکێنەری کارگێریی بوو لەشاری سلێمانی کردویەتی بە وەرگێڕو بری ١٣٠ ڕوپێی بۆ بڕیوەتەوە وەک موچە چونکە وەک مستەر لە ڕاپۆرتەکەیدا نووسیویەتی (گەنجێکی زرنگو قوزە).

لەپێشنیاری ١٦/ ٩/ ١٩٢٥یشدا پشکێنەری کارگێریی بۆ مستەر "ئەلدرمان" کە ڕاوێژکاری شالیارگەی ناوخۆ بوو دەنوسێت (ئەو حەمە سەعید ئەفەندیە لە فەرمانبەرە دەگمەنەکانی ئەم دەڤەرەیە، کاری ڕۆژانەی خۆی بەجۆرێکی

زۆر گونجاو ئەنجام دەداتو کارەکانی بەئاسانی هەڵدەسوڕێنێت[50] .)

باری چەواشەی سەیر ئەوەیە کە ڕێزدار خەلیل کەننە خۆی لەسەردەمی پاشایەتیدا شالیارو ئەندامی پەرلەمانیش بووەو لەنێو پەرلەماندا هێرشی کردوەتە سەر سەعید قەزازو تانوتی ئەوەی لێداوە کە لەباوەشی مستەر جاپمانو لەژێر چاودێری ئەودا گەورەبووە، واتە ئەو لەسلێمانی پشکێنەر بووەو سەعید قەزا لەوێدا فەرمانبەر بوو وەک گشت فەرمانبەرێکی تر. چەرخی ڕۆژگار هەڵدەسورێت ڕێزدار ماجد محەمەدئەمینی دادیار لە دادگای گەڵ هەمان وتەکانی ئەو خەلیل کەننەیە دەڵێتەوە کە شۆڕش ئەویشی دەستگیر کردبوو.

هەرگیز دادگا ئەوجۆرە لەڕووەستانەی بەخۆوە نەدیوە کە سەعید قەزاز بەجۆرێک لەتوڕەیی وەڵامی دایەوە هەستی سەرۆکو ئەندامانی دادگای هەژان. سەرەڕای جیاوازی پێگە لەتوانای دەربڕین دەڵێت: هەڵوێستی دادگا بێلایەن نابینم چونکە وا سووکاتەتی بەمن دەکرێت نەتەنها لەلایەن سەرۆکی دادگاو دایاری گشتییەوە بەڵکو تەنانەت لەلایە کەسانێک کە هیچ ناونیشانی فەرمییان پێوەنییە، بۆیە کەوتوومەتە ئەو باوەڕەی چارەنووسی من لەپێش دادگاییکردنەکەوە نووسراوە. باشە وەک دوائەنجامی ژیانمتان نووسیوەو چارەنووسمتان دیاریکردبێت، منیش کە لەمردنو سێدارە ناترسم، ئێستا وتەکانی خۆم دەڵێم تا دەنگم بگاتە دەرەوەی ئەم هۆڵە بۆ لای برا عیراقییەکانم تا بۆیان دووپاتکەمەوە کە من پتر لە سی ساڵ بە دڵسۆزیو پاک بۆ بەرژەوەندی ئەوان کارم کردووە.

لە سەعید قەزاز بەولاوە هیچ تاوانبارێک نەیتوانیوە لەبەردەم دادگاکەی مەهداویدا بوەستێتو ڕەخنە لە پاقژیی ئەو دادگایەو بڕیارەکانی بگرێت. تەمەنی ڕوو لە شەست ساڵ بوو کە بەرەوڕووی مەهداوی وەستاو پێیگوت من نە لەمردن دەترسم نە لە سێدارە، کاتێکیش مەهداوی لێیدەپرسێت، ئایا تۆ لە نەتەوەییانی عارەبی؟ سەعید قەزاز دەڵێت: من کوردمو عیراقیم، شانازیش

[50] ـ دۆسێی دانیشتنەکانی دادگای لەشکریی باڵای تایبەت (محكمة الشعب) بەشی ١٠ / لاپەڕە ـ ٣.

بە عیراقیبوونم دەکەم.

لەبەرئەوەی دەیزانی لەبەردەم دادگایەکدا وەستاوە دوورە لە دەسەڵاتی سەپاندنی پرنسیپەکانی ڕەوشی یاسا چونکە وەک سپاییو تایبەتە هیچ یەک لە دادوەرانی یاسایی نین. لە دەسپێکی داکۆکیەکەیدا داخوازێکی بوو کەمافی ڕەوایە بۆ گشت تاوانبارێک، هەرچیبێت ئەو تاوانەی لەسەری دادیی دەکەن. دەڵێت؛ بەوەی مافی داکۆکی لەخۆ پیرۆزە، ئەویش بەناوی ئەو پیرۆزییەی دادەوە دەخوازێت ڕێگەی بدەن داکۆکنامەکەی تا کۆتایی بخوێنێتەوە بێلەوەی کەس پێی ببڕێت، بەڵام کە مەهداویی سەرۆکی دادگا پێدەبڕێت ئەو خۆی لێ گرژکردەکاتو وەبیری دەهێنێتەوە کە ئەو بەڵێنی داوە کەس پێی نەبڕێت. ئەگەر مەهداوی لەباری شەڵەژاویدا نەبوایە دەبوو چاک بیزانێت کە بەڵێنی دادوەر لەخۆیدا بڕیارە، بۆیە پێویستە ڕێز لە بڕیاری خۆی بگرێت.

بارەکە هەرچۆنبێت ئەو وەک پیاوێکی پۆڵاینو پڕباوەڕ بەخۆ ئەو وتە دەنگدەرەوەی خۆی دەبڕیوە (وا من وەستاوم مەرگی خۆم لەنێو دوو کەوانە یان نزیکتریش دەبینم.. هەرگیز سێدارە من ناترسێنێت.. کاتێکیش دەچمە سەر سەکۆکەی لەبەرپێمدا کەسانێک دبینم شایانی ژیان نین... لە درێژەیدا دەڵێت؛ وا لەبەردەستی خودای مەزنو پڕشکۆدا وەستاوم تا دوا وتەم ڕاگەێنم وەک موسوڵمانێک لە دادپەروەریی بەبووهێنەرو ئاینی ئیسلامی ڕاستاڵ بەولاوە هیچ ئاواتم نەماوە. من وەک عیراقیەک سیوسێ ساڵ لەپێناو بەرژەوەندی وڵاتەکەمو بۆ یەکێتیی عیراقی پیرۆز کۆشاوم، بەئاشکرا لەڕووی گوێگراندا دەڵێم، شانازی دەکەم بەوەی پێشکەشم کردوە بە وڵاتەکەمو شانازی بەوەیشەوە دەکەم کە بەرەنگاری کۆمۆنیستیی جیهانیو مەترسیەکانی بووم لەسەر وڵاتی خۆشەویستم!! خۆ ئەگەر لەئەنجامی ئەو جەنگەم هەرچیەکم لێ بەسەربێت بە باوەڕێکی بتەو پەسەندی دەکەمو دەبمە مایەی شانازی بۆ خزمو خێشم وەک یەکەمین قوربانی سەر ئەو ڕێیە، بۆیە لەکۆتایی داکۆکنامەکەمدا ڕوی خواستی بەزەییو لێخۆشبون لەهیچ مرۆڤێک ناکەم بەڵکو ئەوبارە جێدێلم بۆ خوداو چاوەڕوان دەبم تا ئەوکاتەی خودا داوەریم دکات چونکە هەر ئەوە چاکترین دادوەر.)

لەڕاستیدا سەعید قەزاز پڕئارەزو خویداوە بەدەست هێزەکانی لەشکرەوە.

یەکسەر پاش هەڵگیرسانی شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ تەلەفۆنی کردووە بۆ موتەسەریفی شاری بەغداو بەڕێوەبەری زانیارگری سپا پاشان کە تاخمێک سەرباز بە پێشهەنگی ئەفسەرێک ڕەوانەی ماڵەکەی کراوە ئەو لەچاوەڕوانیاندا بوو، پاش گرتنیشی سەرۆک عەبدولکەریم قاسمی بینیوە، ئەو بەڵێنی داوەتێ لێپرسینەوەی پوختو دادگایی دادپەروەرانەی لەگەڵ بکرێت بۆیە پێویستە ماوەیەکی کەم لە گرتنگە بمێنێت، ئەوجا دەبرێت بۆ کۆمیتەی لێکۆڵینەوە لە شالیارگەی بەرگری. مەهداوی ناوبانگی بەوە دەرکردبوو کە وشەی ڕوشێنەرو گاڵتەجاڕی بەکاردەهێنێت لەڕوی ئەو تاوانبارانەی دەکەوتنە نێو ڕکەی تاوان. دیارە هەلی پایەو دەسەڵاتەکەی قۆستەوەتەوە بۆ ئەوە، بەڵام کاتێک ویستی سووکایەتی بە قەزاز بکات ئەو بە هەڕەشەوە وەڵامی دایەوەو گوتی:

تکای تایبەتیت لێدەکەم ،سوکایەتی بە شکۆم نەکەیت چونکە هرگیز ڕێنادەم کەس شکۆم بڕوشێنێت.

ئەوانەی بوون بە دیدەروانی دژ لەسەر سەعید قەزاز ئەمانە بوون ـ عەزیز شەریف، تۆفیق مونیر، کامل قەزانچی، فازل بابان، مومتاز ئەلدەفتەری، جاسم موخلس، میخائیل نەعوم، عەبدولجەبار فەهمی، سولتان ئەمین، عەبولسەلام ئەلجبوری، محەمەد عەبدولعەزیز، شاکر العانی، بەهیە مستەفا، عارف ئیسماعیل، دێوالي ئەلدوسکی، باقر کەمالەدین، سالح زەکی موسلیح، محەمەد حەسن سادق، داود ئەلئۆرفەلی، مەلا سالح عەلی، ئیبراهیم ئەلقازی، حەمدان حوسێن ئەلعەلی، هاشم سەید توعمە، نەزیمە وەهبی، موحسن ئەلحاج هوەیش، کەریم عەلەشو رەحیم عەلی .

پاش گوێگرتنی دادگا لە دیدەروانان، تاوانبار سەعید قەزاز لە داکۆکنامەکەیدا ئاماژەی دەربڕی لەسەر ئەو دیدەروانییانەو گوتی: نامەوێت چەندوچۆن لەگەڵ دیدەروانان بکەم چونکە هەر لەسەرتاوە ئەوان دژ بەمن وەستان، تەنانەت ڕێگە درا بە یەکێکیان پێش چوونە نێو بابەتی مەبەست هۆنراوەیەکی بخوێنێتەوە پڕ لەجوێنو تانوتو بەکارهێنانی وشەگەلێکی ناشیرینی ئەوتۆ پێویستە لەم دادگایەدا ڕێگەی پێنەدرێت کە ناسناوی گەڵی هەڵگرتووە. هیچ گومانیش نیە لەوەی زۆربەی گەواهیەکان هەڵبەستراوو بێنرخ بونو هیچ

پەیوەندیەکیان بە بەرپرسیارەتی خودی منەوە نیە. تاکە دیدەروان کە وێرای بەشێک لەچاکەی من بڵێت سەرۆکـو دادیاری گشتی پێی توڕەبوون، ئەویش دیدەروان شاکر ئەلعانییە، لەیەزدان دەپاڕێمەوە بە بەهرەی خۆی بیپارێزێت.

کاژمێر دەی پێشنیوەڕۆی ڕۆژی پێنجشەممە ٢٩ دیسەمبەر ١٩٥٩ تاوانبار سەعید قەزاز بەوشێوەی خوارەوە دەستیکرد بەخوێندنەوەی داکۆکنامەکەی:

تاوانبار: زۆرجار ئەوەتان دووپات کردەوە کە بەرگری لەخۆ پیرۆزە.. تکاتان لێدەکەم لەبەر ناوی ئەو پیرۆزییە تا کۆتایی داکۆکنامەکەم مەهێڵن کەس پێمی ببڕێت..

سەرۆک: فەرموو..

تاوانبار: سوپاس.. دەستبەجێ پاش هەڵگیرسانی شۆڕش پڕئارەزوو خۆمدا بەدەستەوە لەلای دەسەڵاتدارانی لەشکر.. ئەویش پاش پەیوەندی تەلەفۆنیم لەگەڵ موتسەریفی ئێستای بەغداو بەڕێوەبەری زانیارگریی سپا، بەوانم ڕاگەیاند کە هەرکات ئێوە بخوازن من ئامادەم بێمە لاتان.. پاش دوو کاژمێر ئەفسەرێک لەهێزی لەشکر لەگەڵ ژمارەیەک سەرباز هاتنە ماڵەوە یەکسەر منیان برد بۆ شالیارگەی بەرگری.. مەبەستیشم لە گێرانەوەی ئەو پێشەکیە، بەدرۆخستنەوەی دادیاری گشتیە کە دەڵێت من لەترسی کوشتن جلی ژنانەم لەبەر کردووە.. ئەو دەربڕینە هیچ بنەمایەکی ڕاستی نییە..

سەرۆک: لەبریی وشەی "بەدرۆخستنەوە" وشەی ڕاستکردنەوە بەکاربێنە..

تاوانبار: بەڵێنم لە ئێوەی ڕێزدار وەرگرت کەس وتەکانم پێنەبڕێت..

سەرۆک: ئەگەر ویستبێتت کەسێک پێت نەبڕێت.. ئەوە ناگەیێنێت سەرۆکی دادگایش پێتنەبڕێت.. مەبەستی تۆ ئەو هاووڵاتیە بەڕێزانەیە کە لێرە ئامادەن.. بەڵام هێرشی تۆ بە وشەی بەدرۆخستنەوە کارێک نییە بتوانین لێی بێدەنگبین.. پێویستە ڕاستی بکەیتەوەو بکەیت بە ڕاستکردنەوە..

تاوانبار: ئەو داکۆکنامەیە بۆ بەرگرییە لەمنو هەر من واژوی دەکەم.. من بەرپرسم لەگشت وشەیەکی تێیدا هاتووە..

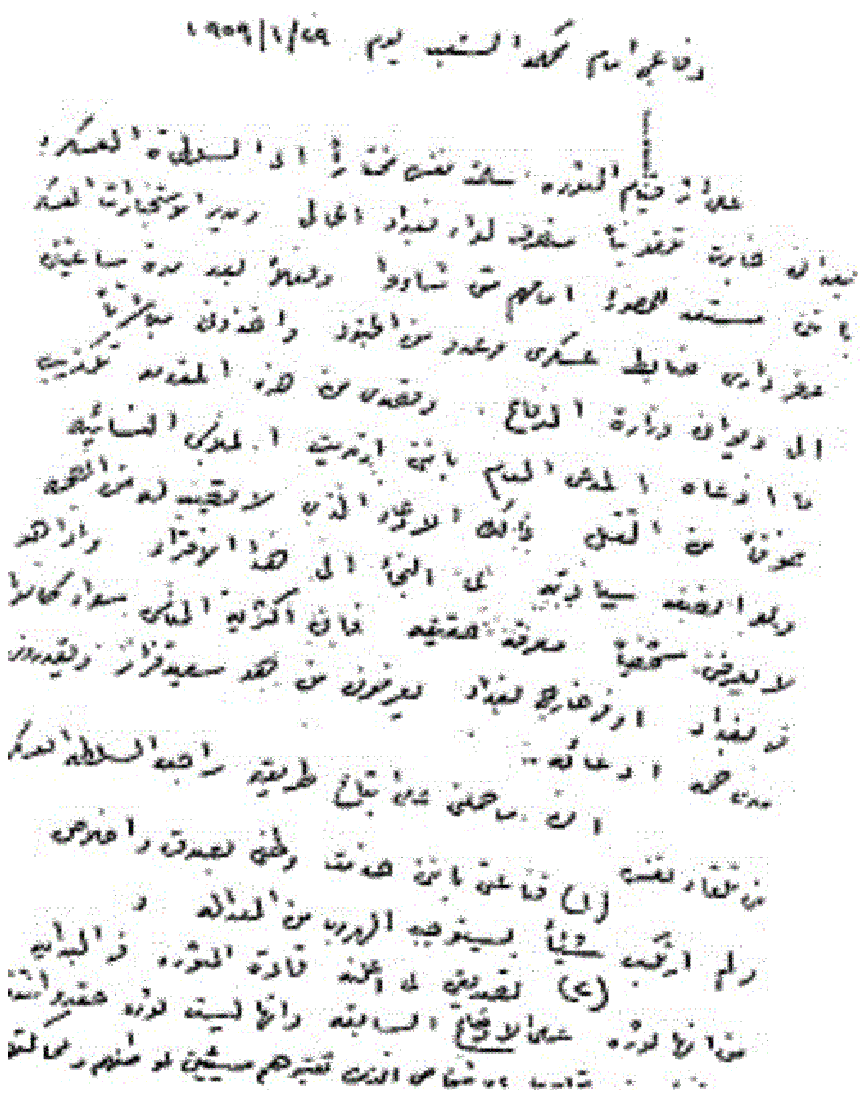

لاپەڕەی یەک لەدەستنووسی داکۆکنامەی سەعید قەزا کە لەبەردەم دادگای گەلدا خوێندییەوە

سەرۆک: دادیاری گشتی درۆ ناکات.. ئەو زمانی گەلە... (چەپڵە) سەردەمی درۆو درۆزنان بەسەرچوو.. بەناوی گەلەوە دەڵێم ڕاستی بکەرەوە (چەپڵەو پێداهەڵدان).. لەسەر داکۆکنامەکەت بڕۆ.

تاوانبار: ئەگەر بەڕێزیان دادپەروەربێت پەنا بۆ ئەوجۆرە دەلەسەیە نابات.. خۆ ئەگەر ئەو من چاک ناناسێت ئەوا زۆرکەس لە بەغدا یان دەرەوەی بەغدا دەزانن سەعید قەزاز کێیەو تا چڕادەیەک ڕاستگۆیە. ئەوەی پاڵی بەمنەوە نابێت بەئارەزوی خۆم پەیوەندی بگرم لەگەڵ دەزگای سپا: یەکهەم، باوەڕبوونم بەخۆیە کە هەمیشە ڕاستو دروستی کارم بۆ وڵاتەکەم کردوەو هیچی شتی وام نەکردوە پێویستکات لە دەسەڵاتی یاسا هەڵبێم.. دووهەم، باوەڕم بەو بانگەوازە کرد کە سەرانی شۆڕش سەرەتا بڵاویانکردەوە بەوەی شۆڕش هەڵگیرسا بۆئەوەی بارودۆخی ڕابوردوو بگۆڕێت.. شۆڕشی ڕقو تۆڵە نییە بەڵکو ئەوان لێکۆڵینەوە لەگەڵ کەسانێک دەکەن کە ناپاکبوون بەرانبەر نیشتمانو بە ڕێو ڕەوشێکی ڕەوا دادگایی دەکرێن.. کە ڕۆژی ١٥ی تەمووز (یولیو) چاوم بە سەرکردەی شۆڕش لیوا ڕوکون عەبدولکەریم قاسم کەوت (چەپڵەو پێداهەڵدان...)

سەرۆک: داکۆکنامەکەی پێمەبڕن.. ڕەوش وەهایە ئەو لە بەرگری ببێتەوە ئەوجا بکەونە چەپڵەو پێداهەڵدان..

تاوانبار: لەکاتی دیدارەم لەگەڵ سەرکردەی شۆڕشدا شکۆدار لیوا ڕوکون عەبدولکەریم قاسم بە وتەی نەرم پێداگربوو لەسەر ئەوەی من هاوڕێیم بەڵام بەپێی پێداویستی بارودۆخی ئەمڕۆ پێویستە ماوەیەک بەند بکرێم.. ئەویش بەبۆنەی ناسیاویی نێوانمان. کاتێک من لە کەرکووک موتەسەریف بووم ئەو لە بارەگای سپای دوو پلەداربوو، زۆر ڕوونو ئاشکرا پێمگوت وەک هەست بەڕادەی بەرپرسایەتی ئەو دەکەم کە پێشەوای بزوتنەوەیەکی شۆشگێڕانەیە، بۆیە ئامادەم لەبەردەم ئەو کۆمیتەی لێکۆڵینەوەیەی دیاریی دەکات بۆ پرسینەوە لە تاوانبارنو بەرپرسیارەتی ڕۆڵو کردەوکانی خۆم لەئەستۆ دەگرم.. ئەوەبو پاش گیرانی من بە ماوەیەک یاسای ژمارە ٧ بۆ ساڵی ١٩٥٨بڵاوکرایەوە. لەگەڵ دۆشدامام لەسەر ئەوجۆرە کاریگەری

بەرەودواییە لە یاسا کە پێشتر ڕوینەداو. ئەو وتانەی سەرۆکم هاتەوە یاد کە پێیگوتمو پێ دڵنیابوم گوایە دادگایی بەپێی ڕەوشی یاسا دەبێت بۆیە پێویستە چاوەڕوانی ئەنجامبم.. کاتێک دادگا کەوتە گەڕ دەبینم بەجۆرێکی تایبەت بەڕێوەدەچێتو هەڵوێست تێیدا سوکایەتیکردنە بە تاوانبارانو دیدەرانیش پتر لەوەی بۆ ڕونکردنەوەی ڕاستیو گوێگرتنبێت لەوەی دەیڵێن بۆیە بۆئەوەچوم کە لەوانەیە ئەو هەڵوێستە ئەنجامی ئەو بارودۆخە وروژاوییەبێتو ڕۆژێک دێت دامرکێتو گشت شتێک بگەڕێتەوە سەر ڕێڕەوی ئاسایی خۆی. ئەوتا ڕۆڵ گەیشتووەتە سەر ئەوەی من وەک تاوانبارێک بێم لەبەردەم ئێوەدا بوەستم بێلەوەی بۆمهەبێت ئەو پارێزەرە ببینم کە یەکەم ڕۆژ پەسەندمکرد ببێتە بریکارم بۆ داکۆکی. ئەو لەڕۆژی یەکهەمی دانیشتندا نەیتوانی ئامدەبێتو کە ڕۆژی دوایی هات لەچەند خولەکێک بەولاوە کە لە پێنج یا شەش خولەک تێنەپەڕی، ماوە بەمن نەدرا بیبینم... (سەرۆک پێی دەبڕێت)

سەرۆک: چکات تۆی پارێزەر خواستوتە تاوانبار ببینیت یان لێرە ئامادەبیت ئێمە ڕێمان لەتۆ گرتووە!؟

پارێزەر: سەرۆکی بەڕێز، لەڕاستیدا هیچ بەربەستێک لەڕوی مندا نەبووە بۆ بینینی تاوانبار جگە لەوەی لە یەکهەم دانیشتندا بەهۆی هەندێک دۆخی ناهەموارەوە پێنج خولەک دواکەوتمو لەبەر قەلەباڵغی زۆر نەمتوانی بێمە ناو هۆڵەکە، ئەوکات لە ڕادیۆدا بیستم کە ڕێزدار سەرۆکی دادگا لەمن دەگەڕێت، بێگومان ئەوە چاکترین نیشانەیە بۆ ئەوەی ئەو نیگەران بوو لەوەی پارێزەر تەنانەت یەک خولەک لەتاوانبار دوورنەبێت.

سەرۆک: بیهێڵن با درێژە بەوتەکانی بدات.. بەتی درۆ کورتە.

تاوانبار: فەرمون وا ئەمڕۆ دەکۆشێت داکۆکیم لەمن بکات، بێلەوەی توانای بینینم بوبێت تا هەندێک لە ڕاستیەکانی بۆ ڕوونکەمەوە لەسەر ئەو کێشانەی لەدادگادا هاتنەپێش.. هەرچی دانیشتنەکانی خودی دادگایشە هەر لە سەرەتاوە دۆخەکەی بێلایەن نەبووە. چەندین جار سوکایەتی بەمن کراوە، نەتەنها لەلایەن سەرۆکی دادگاو دادیاری گشتی بەڵکو لەلایەن کەسانێکیشەوە هیچ ڕواڵەتی فەرمیان پێوە نییە.. (سەرۆک پێیدەبڕێت):

ئەوە خواستی گەلە.

تاوانبار (بێ گوێدانە ئەو): ئەوەی من پڕباوەڕم پێی، چارەنوسی من لەپێش دەسپێکی پرۆسەی دادگاییەوە دیاریکراوە، جا لەبەرئەوەی نەخشەی ژیانم دیارەو لەبەرئەوەیش کە من لە مردنو سێدارە ناترسم، من بەوشێوەیە وتەکانم دەخوێنمەوە تا دەنگم بگاتە دەرەوەی ئەم دادگایە بۆ گوێی برایانی عیراقیم تا بۆیان دووپاتکەمەوە کە من.. (ئەوکات ژاوەژاو پەیدابو؛ سەری تاوانباریان دەویست)

سەرۆک: وتەکانی پێمەبڕن.. وازی لێ بێنن.. مافی بەرگری لەخۆ پیرۆزەو ئێمە پابەندین پێی بۆئەوەی هەرچی زوتر ڕاستیەکانی پێ ئاشکرا دەبێت..

تاوانبار: .. تا بۆیان دوپاتکەمەوە کە دڵسۆزانە پتر لە سی ساڵ ڕاستەو دروست کارم بۆ بەرژەوەندی ئەوان کرد، ئەگەر هەڵەیەکیشم کردبێت ئەوا مافی ئەوەم هەیە بەرگری لەخۆ بکەم.. بەڵام ئەوەتا پێمی ڕەوا نابینن..

سەرۆک: چۆن پێت ڕەوا نەبینراوە!!! ؟ دەی ئێستا بەرگری لەخۆت بکە، بۆ ئێمە ڕێمان لە بەرگری تۆ گرتووە؟ تا ئێوارە داکۆکی بکە، ئەوەی دەیخوازیت بیلێ.

تاوانبار: ئەوەتا من بەکێشکراوم بۆ ئەم شوێنە تا ڕوبەڕوی لێشاوی جوێن ببم لەلایەن بەرپرسان هەروەها لەلایەن چینێکی دیاریکراوەوە.(سەرۆک پێیبڕی)

سەرۆک: گەل دووقات تۆڵەی خۆی دەکاتەوە، چونکە سەربەستو بەهێز بووە.. (چەپڵەو پێداهەڵدان)

تاوانبار (بێ گوێدانە ئەو): ئایا منتان بەتایبەتی هێناوە بۆ ئەو مەبەستە.. ئەوە لەبری ئەو مافەی پێویستە دادگای بێلایەن دابینیدەکات بۆ تەنانەت تاوانبارترین کەس تا ئەو ئاستەی تاوانی بەسەردا دەسەپێتو فرمانی دادی لەدژ دەردەچێت.. من چەندوچۆن دەرنابڕم لەسەر دیدەروانیی دیدەران چونکە ئەوان هەر لە سەرەتاوە لەدژی من ئاراستە کراون.. تەنانەت

ڕێگە درا بەیەکێک پێشلەوەی بچێتە نێو بابەتی مەبەست، دەستیکرد بە خوێندنەوەی هۆنراوەی جوێنو توانج... (سەرۆک پێیبڕی)

سەرۆک: ئەی بێدەنگمان نەکرد!!؟ .. ڕاگیراو پێیگوترا، بۆتهەیە پاش دیدەروانیەکەت بیخوێنیتەوە..

تاوانبار: بەڵام بەکارهێنانی وشەی پیس نابێت لەدادگایەکدا بگوترێت کە مۆرکی گەلی پێوەیە، بێگومان گشت دیدەروانییەکان درۆو دەلەسەو هەڵبەستراو بوونو هیچ پەیوەندییەکیان بە بەرپرسایەتیی منەوە نییە.. ئەو تاکە دیدەرەیشی پێی بەجەرگی خۆیدا نا هەندێک باش لەبارەی منەوە دوا، سەرۆکـو دایاری گشتی پێی زویربوون.. لەخودا دەپاڕێمەوە چاودێری بکاتو بیپارێزێت.

سەرۆک: کامە؟

سەعید: شاکر ئەلعانی.

سەرۆک: هەر لەبەرئەوەی داکۆکی لەتۆ دەکات؟.. ئێمە بەشێک لە و وتانەیمان لابرد کە هەرگیز پەیوەندی بەتۆوە نەبووە.. ڕای گشتیش زۆرچاک دەزانێت بۆ ئێمە وتەی ئەو لەگەڵ بیروبۆچوونەکانی لادەبەین.. هەروەها دادیاری گشتی ئەوە دەزانێت.. ئێمە تەنها وشەی "الأدراک"مان شیکردوەتەوە، هێشتا ئەوە شیکردنەوەیەیش ماوە، هەروەها باری نەتەوایەتیی.. ئایا تۆ لە نەتەوەییانی عارەبی؟

سەعید: نا من کوردی عیراقیمو شانازی بە عیراقیبونی خۆم دەکەم.

دادیاری گشتی: لەبەرئەوەیە لەسەردەمی کابینەکەی نووری سەعید کە تاوانبار تێیدا شالیاری ناوخۆ بوو، شاکر العانی دادیاری گشتی بوو ،لیژنەی پاقژکردنەوەی دەزگاکانی ڕژێم لەسەر ڕەوشت خراپی ئەوی دەرکرد، وا ئێستا بۆی دەپاڕێتەوە لەخودا تا بیپارێزێت.. ئەمانە دەرچوی یەک فێرگەو لەهەمان یەک قوڕن.

سەرۆک: هەرگیز لەکاتێکدا ئەو دیدەروانییەکەی دەدا من بەوەم نەزانی! دادیار گشتیش ئەوە دەزانێت. ئەو پاش تەواوبوونی دیدەروانیەکەی

تێیگەیانم، من لە یەکهەم خولەکی دادگای گەلەوە تا ئێستای لە ڕاستیو بەرژەوەندی گەل بەولاوە لایەنگری کەس نەبووم (جەپڵە) باشە لەبەرچی تۆ بێئومێدیت.

تاوانبار: بێئومێد نیم.. ئێوە بەڵێنی ئەوەتان بەمندا کاتێک داکۆکنامەکەم دەخوێنمەوە کەس پێم نەبڕێت.

سەرۆک: ئەرێ ئەوە بەرگریە یان هێرش؟

تاوانبار: هەرچۆنبێت من بەرپرسم لەگشت ئەو وتانەی تێیدا هاتوون، من بەناوی پیرۆزیی ڕەوشی بەرگریەوە ئەوەم خواست.

سەرۆک: تۆ وەک ئەوکەسە دەکەیت کە دەخوازێت بە خەنجەرەوە پێشوازی لە کەسێک بکاتو پێی بڵێت دەخوازم بەناوی دۆستایەتی پیرۆزەوە تەوقەت لەگەڵکەم ئەوجا دەیداتە بەر خەنجەر. هەروەک دوێنێ لە دانیشتنەکەدا ڕونمانکردەوە.. ئەوەی بەناوی دۆستایەتیو بەناوی شۆڕشەوە ویستی سەرکردەی شۆڕش بکوژێت کە هاوڕێی خۆی بوو.. (تەواویکە..) [51]

تاوانبار: بەڵام ئەو تاوانانەی دادوەری گشتی ڕوبەڕوی منیان دەکاتەوە، هەر لە کۆنەقین دەچن چونکە هیچ بنەمایەکی پەندێری یان یاساییان نییە. (سەرۆک پێی دەبڕێت)

سەرۆک: ئەرێ پێشتر یەکترتان ناسیوە!!؟ قین واتای دوژمنایەتی نێوان دوو کەس دەگەیێنێت، ئەگەر مەبەستت قینی گەلە ئەوە ڕێی تێدەچێت، ئەرێ لەو لێکدانەوەمدا هەڵەم؟

تاوانبار یەکهەم، سەبارەت بە چوونی من بۆ بەسرا ڕۆژی ٥/ ٢/ ١٩٥٣ لەوەبەولاوە نەبوو کە کۆتایی بهێنین بەو ئاژاوەیەی ببوە هەڕەشە بۆ سەر ئاسایشی گشتیو هەڕەشە لەسەر سەربەستی ئەو هاووڵاتیانەی دەیانویست

[51] ـ مەبەستی لە هەڵگەڕانەوەی عەقید ڕوکون عەبدولسەلام عارفە لە سەرۆکی تاقانە عەبدولکەریم قاسم کە هێشتا کوودەتاکەی تەمووزی ١٩٥٨ ساڵی بەسەر نەچووبوو (وەرگێڕ)

بچنەوە سەر کار لە کۆمپانیای نەوت بۆ دابینکردنی موچەی ڕۆژیان. پەیوەندی من بەو ڕوداوی ناوبراو تێنەپەڕیوە لە سەرپەرشتیار کاری پیشەیی خۆمو بەپێی ڕەوشەکانی یاسای ڕۆو تا کەسەکان بتوانن مافی ڕەوای خۆیان بخەنە گەڕ لەکارو نەهێڵم کەس دەستدرێژیان بکاتە سەر. ئەگەر زیانی گیانیش ڕویدابێت ئەوە لەنێوان خۆیاندا بوە ئەوکات دەسەڵاتی دادوەری گشت کارڕاییەکی لەمەڕ گیراوەتەبەر.. دەخوازم لەوبارەوە پرس بخەمە لای شالیاری ناوخۆ کە ئەوکات لە دووهەم ڕۆژی بڕیاردانی یاسای نائاساییدا بوو بە دادوەری سپایی، هەروەها سپاسالاری لەشکری ئەمڕۆ کە ئەوکاتەی یاسای نائاسایی بڕیاردا ئەو سەرۆکی دادگای سپایی بوو لە بەسرا. بۆ دڵنیابوون لەوەی ئەگەر من بوبێتمە هۆی باری زیانەکان. هەرچی ئەو ڕوداوانەیشە کە بەداخەوە لە نەجەف، حەیو بەغدا ڕویاندا لەپاش دەستدرژییەکەی مانگی تشرینی ساڵی ١٩٥٦ بۆ سەر میسر پەیوەندی من بەوانەوە لە شالیارێکی نێو ئەنجومەنی شالیارانی حکومەتی سەردەم بەولاوە چیتر نەبوو. هەر هەڵوێستێکیتر لەکاتی ئەو ڕوداوانە یان بەهۆیانەوە لەمنەوە دەرچوبێت هەر بەپێی یاسای ڕۆژو بەپێی پێداویستی ئەوکاتە بووە بۆ پارێزگاری لە نیشتمانی عیراق. هەرچی ڕووداوەکەی سلێمانیشە بەهۆی گێڕانەوەی تەرمی خوالێخۆشبوو شێخ مەحموود، من چەند کاژمێرێک پاش ڕودانی لەڕێی بریکاری موتەسەرفی شارەوە پێمزانیوە، ئەوەی من کردبێتم هەر دامرکاندنی دۆخەکەو جێهێشتنی کارەکە بوو بۆ دادگا ڕەوشیەکان تا لەوشتانە بکۆڵنەوە کە بووەتە هۆو سەپاندنی سزا بەپێی دەرئەنجامی لێکۆڵینەوەکان، ئەویشی ئەنجامدرا لەلایەن چەند دادوەری سڤیلەوە بوو. بەڵام سەبارەت بەوەی من دەستم وەردابێت لە کاروباری هەڵبژاردنو دەسنیشانکردنی کاندید بۆ پەرلەمان، بەکورتی دەڵێم؛ زۆرجار سکاڵا سەبارەت بەو بارە لەلایەن کەسانێکەوە هاتوون کە دەیانویست کاربەدەستانی میری بەکێشکەن بۆ پشتگیری لەخۆیان چونکە لە بازنگەی هەڵبژاردنەکانیاندا بارستایی ئەوتۆیان نەبوە تا دەریانچێنێت، هەرکاتیش نەگەیشتبن بە ئامانج بوونەتە پێشهەنگ بۆ ئەوکەسانەی فرمێسک دەڕێژن بۆ ئازادیی هەڵبژاردنو گوایە دەستێوەردانی پیاوانی ڕژێم. بۆیە من لەوڕووەوە توانیم بەرپەرچی

وتەی دیدەروانان بدەمەوە چونکە لە هیچیەک لەو ڕوداوانەدا ئاماژە نیە دەریخات من سەرپێچیی یاساییم تێدا کردبێت... وا من وەستاوم مەرگی خۆم لەنێو دوو کەوانە یان نزیکتریش دەبینم.. هەرگیز سێدارە من ناترسێنێت... کاتێکیش دەچمە سەر سەکۆکەی لەبەرپێمدا کەسانێک دبینم شایانی ژیان نین. من ئەمڕۆ لەبەردەم خودای مەزنو پڕشکۆدا وەستاوم وەک موسوڵمانێک دواوشەم ئەوەیە دەڵێم لەڕاستیو دادپەروەری ئافریدەری مەزنو باوەڕ بە ئاینی ئیسلامی ڕاستاڵ بەولاوە هیچ ئومێدی ترم نەبێت.. وەک عیراقییەک وەستاوم کە سیوسێ ساڵی بەخشیبێت لەپێناو پارێزگاری لە یەکپارچەیی عیراقی پیرۆز.. ئێستا ڕوبەڕوی لووتکەی دیدەروانی وەستاوم بە ئاشکر دەیڵێم کە شانازی دەکەم بەو کارو فرمانانەی دەرمکردوونو لەپێناو نیشتمانی خۆشەویست بووە.. سەربەرزم بەوەی بەهۆی موسوڵمان بوونو نیشتمانپەروەریمەوە بەپێی ڕەوشی ئەو یاسایەی وڵات بەرنگاری کۆمۆنیستان بومەتەوە کە تا ئێستایش وەک ڕەشوی وڵات کارپێدەکرێت.. سەربەرزم بەوەی وەک شالیارێکی کاراو بەپێی سروشی خوداییو ئەو ئاوەزی لە سەرمدایەو دڵی نێو سنگم هەڵوێستم کردووە.. (پێکەنین.. هەمانکات سەرۆک پێیدەبڕێت)

سەرۆک: مافی داکۆکی پیرۆزە، بەهەر شێوەیەک دەخوازێت با بەرگری لەخۆی بکات، ئێمەیش بەسەختی سەنگەرمان لێگرتووە.. (چەپڵە)

تاوانبار (بێ گوێبداتە ئەوان): هۆشداریم داوە لەمەڕ شەڕانگیزی کۆمۆنیستیی جیهانیو مەترسییان لەسەر نیشتمانە خۆشەویستەکەم؛ ئەگەر لەئەنجامی ئەو جەنگەم توشی هەرچی ببم ئەوا بەدڵێکی پڕباوەڕەوە پەسەندی دەکەم. ئەوساکە خزمو خێشم کەسێکیان دەبێت شانازی پێوەبکەن چونکە دبمە یەکهەمین شەهیدی ئەو گۆڕپانە. لەکۆتایی داکۆکنامەکەمدا.. خواستی بەزەییو لێبوردن لەهیچ مرۆڤێک نییە بەڵکو باری خۆم دەدەمە دەست خوداو چاوەڕوان دەبم تا ئەوکاتەی خودا دادی خۆی دەسەپێنێت، چونکە هەر ئەوە بەهرەوەرترین دادوەر[52]..

[52] ـ دەقی ئەو داکۆکنامەیە لە بەشی دەهەمی دۆسێی دانیشتنەکانی دادگای سپایی باڵای

سەرۆک: ئێستا گوێبگرە.. بێگومان پێش دەسکردن بە مشتومڕ لەگەڵ تاوانبار، گوێتان لە شێوەگفتی خولی لەناوچوو بوو، لەگەڵ پێداگری تاوانبار لەسەر ڕەوتەکەی، (ژیری)یە مێشکبڕەکەیو درۆ لەسەرپێکانی لەسەر ئێمەو سەر دادیاری گشتی نیشانەی نیشانەی ئەون.. ئەوان بەهەمان ئەو شێوە درۆودەلەسەو زوڕنایەی داگیکەرو کۆنەپەرستان دەیکەن لەسەرمان، وەک ئەوەی گوتیان، ئەوکاتەییەکێک لە دیدەروانان بەهۆی ڕەوتی براکەیەوە سەرۆکی دادگاوی بەگیرهێنا، هێرشی کرایەسەرو ئەوەیان پێکرد کە شیاوبوو پێی، چونکە ئەوانە ناپاکنو بەکرێگیراوی چەپاوڵی گەلانن. بەهەڵکەوت، چەند هەفتەبوو براکەمم نەدیبو، وا ئێستا دەیبینم، ئەوە جەبار مەهداوییە (سەرۆک پەنجەی بۆ درێژدەکات لەنێو گوێگراندا دانیشتوە)، کێشەی جێهێشتنی پیشەکەی ئەوەیە... گشتکەس دەزانێت کە ئەو بریکاری ئەفسەربوو لەڕیزەکانی سپا، ئەو پلەیەی ئەوی تێدابوو بۆمن مایەی شانازیە چونکە گەنجێک بوو دڵگەرم بۆ گەلو نیشتمانەکەی. لەوە بەدواوەو پاش ئاشکرابونی ئەو درۆودەلەسانە، لەگەڵیدا درۆکانی تاوانبار، بەڵێنم بەخۆمدا چیتر وەڵامی سەگوەڕ نەدەینەوە، چونکە وەک ڕونمکردەوە گەڵ خۆی ڕاستییەکان دەزانێتو لە شۆڕشی١٤ی تەمووزی هەمیشە زیندو بەدواوە هیچ درۆیەک فریوی نادات (چەپڵەو پێداهەڵدان.)

سەرۆک: ئایا یاسای بنەڕەتی دەربڕینی ئازادی لەکاتی هەڵبژاردندا بۆ هاووڵاتی عیراقی دابین کردووە؟

تاوانبار: بەڵێ..

سەرۆکی دادگا: ئایا هەڵبژاردن بۆ ئەنجومەنی نوێنەران بەشێوازی ڕاستو بەگوێرەی ئارەزوی گەل بوو؟

تاوانبار: گشت ئەنجومەنی نوێنەران بەپێی یاساکانی ڕۆژی خۆی هەڵبژێردراون.

تایبەت (دادگای گەل)دا هاتوە، لەلای منیش لەسەر کاسێت هەیە بەدەنگی خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز.

سەرۆکی دادگا: وەڵامی پرسەکەم بدەرەوە.. ئایا هەڵبژاردنەکان ڕاستبوون؟

تاوانبار: نوێنەر بەپێی دەقی ئەو یاسایانە هەڵبژێردراون کە لەو سەردەمە هەبوو.

سەرۆک: ئایا بەگوێرەی خواستی گەل بوو؟

تاوانبار: هەڵبژاردن بەپێی ئەو یاسایانەبوو کە هەن... (پێکەنین)

سەرۆکی دادگا: بەپێی یاسا ئەوە مایەی پەسەند نییە، چونکە نازانێت بۆ تۆ دەستت وەرداوە لە پرۆسەی هەڵبژاردن لەپێناو بەرژەوەندی تاخمێکی دیاریکراو لەوانەی کۆن نوێنەری سەر بەرژێمی سەردەمی لەناوچو بوون‌و وەک دیدەروانەکان گوتیان تۆ ڕێگەت نەداوە کاندیدی نوێ بێنە پێش.

تاوانبار: هیچم نییە بیخەمە سەر لەو داکۆکنامەیە بەولاوە کە خوێندمەوە.

سەرۆکی دادگا: ئایا فرمانی لێسەندنەوەی ڕەگەزنامە دەگونجا لەگەڵ بەندەکانی یاسای بنەڕەتی؟

تاوانبار: بنەمای لێسەندنەوەی ڕەگەزنامە لە ساڵی ١٩٥٣وە هەیە بەپێی یاسای ڕەگەزنامەی عیراقی ساڵی ١٩٢٣، دەشێت ڕەگەزنامەی عیراقی لە گشت کەسێکی عیراقی بسەنرێتەوە کاری بۆ بەرژەوەندی وڵاتێکی بیانی کردبێت، هۆشداری پێدرابێت کە دەستبەرداری ئەو کارەبێت بەڵام نەیکات..

سەرۆکی دادگا: ئایا بنەڕەتی ئەوەی نەگوتوە کە نابێت هیچ عیراقییەک دورخرێتەوە؟

تاوانبار: .. ماوەم پێبدە.. ئەوجا پاش یاسای بنەڕەتی ساڵی ١٩٣٣ یاسایەکی تر دەرچو ڕێگە بە کێشانەوەی ڕەگەزنامە دەدات لەوکەسانەی بەر لەجەنگی جیهانگیری یەک بە ڕەچەڵەک لەخێزانێکی عیراقی نەبوون.

سەرۆک: ئایا ئەوە سەرپێچی‌یە لە یاسای بنەڕەتی یان نا؟

تاونبار: ئەوە کاری ئەنجومەنی ڕەوشڕشتی، پەرلەمان‌و دەسەڵاتی ئەوکاتەو

دیوانی تۆمارگەی یاسابیە. ڕووی ئەو پرسیارە نابێت لەمن بێت چونکە بوونی یاسا لەخۆیدا دەستورە بۆ وڵات..

سەرۆک: بۆچی بەهانەت دروستکرد بۆ دوورخستنەوەی ئازادیخوازانی وەک عەزیز شەریف‌و کامل قەزانچی‌و توفیق مونیر.. کە ناگونجێت تەنانەت لەگەڵ ڕەوشی لێسەندنەوەی ڕەگەزنامەیش؟

تاوانبار: من نابەجێیم نەکردوە بەڵکو بەپێی ئەو یاسایە کارمدەکرد کە ئەوڕۆژە لەکاردابوو.

سەرۆک: چۆن ئەوەنت کرد بە بیانی؟

تاوانبار: ڕەگەزنامەیان بەپێی بڕیاری ئەنجومەنی شالیاران لێ سەندراوەتەوە.

سەرۆک: باشە ڕاستە ئەوان بیانی بوون؟

تاوانبار: ئەوە بەپێی یاسا.. یاسایش ئەنجومەنی نوێنەران‌و ئەنجومەنی پیران پەسەندیان کردووەو قۆناغی تۆمارکاری‌و بەشی شیکاری یاسایی لایەنی کۆمیتەکانی شالیارگەی دادی بڕیوە، پاشان دیوانی تۆمارگەی یاسایی بەسەریدا چوەتەوە ئەوجا دارێژراوەو بووە بە یاسا، یاسایش دەبێت گشتکەس ملکەچی بێی.

سەرۆک: تۆ ئێستا گوتت موسوڵمانم‌و باوەڕم بەخودا هەیە.. توو ئەو باوەڕو موسوڵمانەتییەت؛ ئەوانە بیانین؟

تاوانبار: من ڕونمکردەوە کە یاسایان بەسەردا سەپاوە، ئەوە کارێکە ئەنجومەنی شالیاران بڕیاری داوە بەپێی ئەو یاسایەی هێشتا کاری پێدەکرێت..

سەرۆک: وەڵامی پرسیارەکەم بەگوێرەی موسوڵمانەتییەکەت‌و باوەڕەکەت بدرەوە.. ئایا ئەوانە بیانین؟

تاوانبار: عیراقی بوون.. کاتێک ڕەگەزنامەیان لێسەندرایەوە بوون بە بیانی..

سەرۆک: باشە ئەوە ڕاستە؟

تاوانبار: یاسا بەڕاستی زانیوە..

سەرۆک: ئەی خودی باری ڕاستی؟

تاوانبار: یاسا پێویستە گشتکەس پێی ملکەچبێت..

سەرۆک: کشت یاسایەک ئەگەر ناڕاست بوو بەیاسا ناژمێردرێت بەڵکو پووچەو زۆریش پووچە، ئەوە لەیاسای ڕاستەقینەدا بنەمایەکی یاساییە، نەوەک یاسای قەڵب..

تاوانبار: باشە بۆ تائێستا هەڵنەوەشاوەتەوە؟

سەرۆک: لەپاش شۆڕشی تەمووز (یولیۆ)وە بە پوچەڵ دەژمێردرێت، وا لەڕێی دارشتنی یاسای نوێدان.

تاوانبار: هێشتا پووچەڵ نەبووە!!

سەرۆک: باشە کەسی پێ دوورخراوەتەوە؟

تاوانبار: من لە بەندیخانەمو بێئاگام لێی..

سەرۆک: بەڵکو بەپێچەوانەوە گشت دورخراوەکانیان گێڕایەوە (چەپڵە) گەڕاونەتەوە یان نا؟

تاوانبار: نازانم..

سەرۆک: ئیتر ئەو ڕەخنەیە لەبەرچی؟

تاوانبار: رەخنەم نەگرتووە..

سەرۆک: ئەی نەتگوت ئەو یاسایانە تائێستایش لەکاردان؟ باشە لەسەر کێ؟

تاوانبار: بەپێی ئەو زانیاریانەی پێمگەیشتون یاساکان هێشتا ماون..

سەرۆک: وایە، دەستوری کاتی داڕێژراو بەدویداو لەبەر ڕۆشنایی ئەو دەستورە هەمیشەییە دادەڕێژن ئەوجا یاساو ڕێساو تێبینی تر دێن.. خۆ ئەوە بە یەک شەوورۆژ نابێت.. ئایا لە شەوورۆژێکدا ئەوە دەکرێت؟.. یان مانگــو دوو مانگیش دەخایێنێت؟.

تاوانبار: من کارم بەوە نییە..

سەرۆک: ڕێسا کۆمارییەکان ئامادەکراون کوتومت پێچەوانەی یاساکانی ئێوەن..

دادیاری گشتی: تائێستایش تاوانبار بەهزری نووری سەعیدو لەدۆخی ئەو باڵیۆزخانەیەدا دەژی کە نۆکەری بوو.. شۆڕشی تەمووز تەنانەت یاسای بنەڕەتیشی گۆڕی (چەپڵە) دەستورێکی کاتیشی هەیە گشت ئەو سەربەستیانە دەپارێزێت کە لەئەستوی گرتوون.

سەرۆک: ئایا خواستی کرێکارانی بەسرا ڕەوابوو یان نا؟

تاوانبار: ئەوە سنووری دەسەڵاتی شالیاری کاروباری کۆمەڵایەتی بوو، ئەو پیاوە چوو پشکنینی کردو لەبارەکەیشی کۆڵیەوە، ئەوە کاری ئەوبوو.

سەرۆک: تا ئێستا نەتگوت ئایا تۆ لەوانە بەرپرسبویت یان نا؟ ئایا داخوازیەکان ڕەوابوون یان نا؟

تاوانبار: شالیاری بەرپرس لەو بارەوە شالیاری کاروباری کۆمەڵایەتی بوو، ئەو لێکۆڵینەوەی ئەنجامداوە من هیچ لێکۆڵینەوەم نەکردوە لەمەڕ داخوازیەکان.

سەرۆک: ئایا چارەسەری ئەو جۆرە بارە لەئەستۆی شالیارگەی ناوخۆیە؟

تاوانبار: کام کارە..

سەرۆک: پرسینەوە لە کاروباری کرێکاران.. ئایا شالیارگەی ناوخۆ بەرپرسە لێیان؟..

تاوانبار: داخوازیەکان.. ئەوەم ڕونمکردەوە، کاری کۆمپانیا لەئەستۆی شالیارگەی کاروباری کۆمەڵایەتی بوو.

سەرۆک: باشە تۆ بۆ چوویت بۆ بەسرا؟..

تاوانبار: چوم بۆ بەجێگەیاندنی فرمان لە دابینکردنی ئازادی بۆ ئەو کەسانەی دەیانویست بچنەوە سەر کار..

سەرۆک: ئەوانە کێبوون؟

تاوانبار: کرێکار بوون لە کۆمپانیای نەوت.

سەرۆک: بە پێچەوانەی دەسەڵاتی خۆت؟

تاوانبار: پێچەوانەی دەسەڵاتی خۆم نەبوو، دابینکردنی ئازادی بۆ کۆمەڵ سەرپێچی نییە بۆ شالیاری ناوخۆی بەرپرس لە سەروماڵی گشتیو گشت سەربەستیەکانی تر..

سەرۆک: ئەی بۆچی فرمانتداوە بە بڵاوەپێکردنی خۆپیشاندانی کرێکاران؟

تاوانبار: من هیچ جۆرە فرمانێکم نەداوە..

سەرۆک: دوێنێ گوێبیستی دیدەروانان بوویت.. فرمانت داوە بە تەقە لێیان....

تاوانبار: بەرێز، دیدەروانان.. ئێستا لە داکۆکنامەکەمدا ئەوەم گوت، لەکاتی چەندوچۆندا تیشك دەخەمە سەر گەواهیەکانیان، گشت گەواهیەکان درۆبوون، گشتی هەڵبەستراون.. هیچیان بنەمای ڕاستییان پێوە نییە.

سەرۆک: دەبێت کێ هەڵیبەستبن یان ڕێکیخستبن.. دەشێت دادگا کردبێتی؟

تاوانبار: من نایزانم.

سەرۆک: محەمەد عەبدولعەزیز و ئیبراهیم ئەلقازی؟ گوێت لە دیدەروانیەکانیان بوو؟

تاوانبار: گوێم لە دیدەروانیان بوو.

سەرۆک: ئایا ئەوانەیش هەڵبەستراوبوون؟

تاوانبار: ئەوەی من خواستوومە لەوان دابینکردنی سەربەستی بووە بۆ ئەو کەسانەی دەیانویست بچنەوە سەر کار.

سەرۆک: ئەی لەکۆڕەکەی فرۆکەخانەدا نەبویت؟

تاوانبار: من لە ئوتێلی شەتولعارەب دابەزیبووم.. زۆربەی کرێکارو بەرپرسانی کار هاتن بۆلام.. لەنێویاندا بەرپرسی بەشی دارتاشیو بەرپرسی بەشی ئاسنگەری، سکاڵای ئەوەیان بوو کە ئەوان دەخوازن بچنەوە سەر کار بۆیە لەمنیان خواست لەبۆ چوونەوە سەر کار بیانپارێزم.

سەرۆک: کەواتە بۆ خەڵاتت بەخشی بەو پۆلیسانەی فرمانی تەقەلێکردنیتۆیان ئەنجامدا؟ گوێت لە گەواهیەکەی ئەفسەری پۆلیس ئیبراهیم ئەلقازی نەبوو؟

تاوانبار: پۆلیس زیرەکترن لەوەی بۆ ئەنجامدانی کاری یاسایی خۆیان گوێبدەنە هاندانی من.

سەرۆک: لەتوێی گەواهیەکانو ڕاپۆرتی بەرپرساندا دەرکەوت پۆلیس تەقەی لەو خوێندکارانە کردوە کە لە خوێندگەکانی نەجەفی پیرۆزدا مانیان گرتبوو، ئەوە بووەتە هۆی کوژرانی جەندکەسو برینداربونی چەندین خوێندکار. تۆ چی کارڕاێکییەکت بوو بەرانبەر بەوانەی بەرپرسبوون لەو تەقەکردنە؟ ئایا یاسا ڕێدەدات خوێندکار لەنێو پەیمانگەی زانستیدا بکوژرێن؟ ئەوە لە موسوڵمانەتیدا هەیە؟

تاوانبار: گشت تاوانەکانی لەکاتی ئەو ڕوداوانە بوون، خودی دەزگای دادوەری ئەو شوێنانە لێکۆڵینەوەی یاساییان سەبارەت کردووەو فرمانیان سەپاندووە بەسەر تاوانباراندا. ئەوانە هیچ پەیوەندی بە فرمانی منەوە نییە.

سەرۆک: بۆ نەچویت بۆ نەجەفی پیرۆز، وەک ئەوەی چوویت بۆ بەسرا ؟

تاوانبار: نەچوم بەڵام هەندێک لە هاوکارنی خۆمم هاندا بچن بۆ هێورکردنەوەی دۆخ.

سەرۆک: بۆ.. باوەڕت بە پیرۆزیی ئەو شارە نەبوو؟

تاوانبار: پیرۆزی.. منیش ڕێزلە پیرۆزیی ئەو شارە دەگرم.

سەرۆک: باشە بۆ بەڕاستی ئەو ڕێزەت لێنەگرت؟

تاوانبار: چی دیاردەیەک بەدەستەوەیە بۆ بێڕێزی من؟

سەرۆک: تۆ شالیاری ناوخۆ بوویت ئەو کارڕاێکییە لەگەڵ خۆپیشاندەران.

تاوانبار: تاکە یەک نیشانە لە بێڕێزیی من بەرانبەر بەو پیرۆزییە؟

سەرۆک: ئایا کوشتنی مرۆڤ لەوێ ڕێزگرتنە لە پیرۆزیەکەی؟

تاوانبار: لەلایەن منەوە نەبوو...

سەرۆک: ئەی تۆ وەک شالیارێک بەرپرسی یەکەم نەبویت؟

تاوانبار: من بەرپرسبووم لە شالیارگەی ناوخۆو بەرپرس لە ڕەوتی کار لەشالیارگەی ناوخۆ.

سەرۆک: ئەی دوو کەس لەنێو سەحنەی پیرۆزدا نەکوژران؟

تاوانبار: سەبارەت بە کوشتارو روداوە ناهەموارەکانی حەیو نەجەف وەک ئاماژەم پێدا دەسەڵاتی دادوەری کارڕاێکیو بەدواچوونی یاساییان بۆ کردووە.

سەرۆک: لانیکەم ئەگەر تۆ بەڕاستی موسوڵمان بویتو باوەڕت بەخودا بوو دەبوو ناقایلبیت بەو کردەوانە!

تاوانبار: من بەکارەکان ناقایلبووم بویە بەڕێوەبەری پۆلیسو ئەو ئەفسەری ئەوێ لەسەر دەستی من لەکار دەرکران.

سەرۆک: بۆچی پیرۆزی نەجەف تۆی بەکێش نەکرد بەڵام کۆمپانیایەکی بیانی تۆی بەکێشکرد؟

تاوانبار: بەڕێز.. کام کۆمپانیای بیانی..

سەرۆک: کۆمپانیای نەوت لە بەسرە..

تاوانبار: من ڕێز بۆ پیرۆزی نەجەف دادەنێم..

سەرۆک: ئەی تیسۆ؟ (پێکەنین).. دەرکەوت پۆلیسێکی نهێنی تەقەی لە خۆپیشاندەرانی نەجەف کردووە بۆئەوەی ئاژاوە بخاتە لەنێوان گەلو سپا، بۆچی تۆ پێشنیاری داخستنی ئەو کێسەت کرد لەبری ئاراستەکردنی بۆ ئەنجومەنی نائاسایی ئەو سەردەمە... ئایا ئەوەیش درۆیە؟

تاوانبار: بەپێی یاسا، داخستنی کێس دەگەڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی دیوان لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی پۆلیس، ئەوە کاری شالیاری ناوخۆ نییە..

سەرۆک: کەواتە تۆ پێشنیارت نەکردووە؟

تاوانبار: هەرگیز..

سەرۆک: هەرگیز؟

تاوانبار: هەرگیز.

سەرۆک: ئەی دیدەروان، زەعیمی خانەنیش ساڵح زەکی موسلح کە گشتمان چاکی دەناسین ئەفسەرێکی ڕاستگۆیە.

تاوانبار: وێڕای ڕێزم بۆ کەسایەتی ئەو، لەکاتی گێرانەوەی دیدەروانیەکەیدا تێبینی خۆمم لەسەر داوە.

سەرۆک: ئەی ئێستا چیدەڵێیت؟

تاوانبار: دەڵێم داخستنی دۆسیەو ڕاگرتنی لێکۆڵینەوەی یاسایی کاری شالیاری ناوخۆ نییە بەڵکو کاری دیوانی تایبەتە بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی پۆلیس..

سەرۆک:هۆی بەکارهێنانی (ماکینتۆش) چیبو وەک پسپۆر داتمەزران لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی پۆلیس؟

تاوانبار: ماکنتۆش کێیە؟

سەرۆک: پسپۆری بەریتانی ماکنتۆش، نایناسیت؟

تاوانبار: پۆلیسیش وەک دەزگاکانی تری میری پێویستی بە گۆڕانسازی هەیە.. کێشەی پۆلیسیش یەکێکبوو لەو پرۆسانەی لە ئەنجومەنی شالیاراندا مشتومڕی لەسەرکرا بۆئەوەی کەسێکی پسپۆر دامەزرێنن وەک کادری ڕێکخستنەوەی باری ڕاهێنانو بەڕێوەبردن.. بڕیاردرا لەڕێی شالیارگەی دەرەوە کەسێک بۆ ئەو کارە بدۆزنەوە، ئەوەبوو ئەوکەسەی بۆ دەستنیشان کرا، کاتێکیش ئەو هات تاکە فرمانی من ئەوەبوو، ئەو پسپۆرەی پۆلیس ڕاستەوخۆ بخرێتە بن فرمانی بەڕێوەبەرایەتی گشتیی پۆلیس.

سەرۆک: ئەو لەچیدا پسپۆربوو؟

تاوانبار: لە کارگێڕیو کۆنترۆڵ.

سەرۆک: سەرکوتکردنی خۆپیشاندانیش؟

تاوانبار: کاروباری بەڕێوەبردنو کۆنترۆڵ. من نەچومەتە نێو

وردەکاریەکانی پیشەی ئەوو ڕێنماییەکان ئایا لەلایەن منەوە دەرچوبن یان لایەن بەڕێوەبەری پۆلیس لە شالیارگەی ناوخۆ. ئەو کەسێک بوو لەبن فرمانی بەڕێوەبەرایتی گشتیی پۆلیسدا کاریکردووەو بەپێی ڕێنمایی ئەو بنکەیە لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی پۆلیس کاریکردووە.

سەرۆک: بەڵام پاشان بووەتە پسپۆر لە دامرکانی خۆپیشاندان؟

تاوانبار: دامرکانی خۆپیشاندان ئەگەر بێمۆڵەتبێت، یان زیانگەێنەر بووبێت بە ئاسایش ئەوە لە خودی کارەکانی پۆلیسە.

سەرۆک: ئەی پرسەکەی ماکینتۆش؟

تاوانبار: من بۆم ڕونکردیتەوە، ئەنجومەنی شالیاران بریاری دامەزرانی ئەوی داوە.

سەرۆک: لەکوێوە هێناتان؟

تاوانبار: شالیارگەی دەرەوە پەیوەندی کرد بە باڵیۆزخانەی عراق لە لەندەنو باڵیۆزخانە ئەوی دەستنیشانکرد.

سەرۆک: پێموایە ئەو لە "هۆنگ کۆنگ" بوو؟

تاوانبار: من ڕابوردوی نازانم.. دەسنیشانکردنی ئەو وەک پسپۆرانی تری دەزگانی میریی وەک کشتوکاڵو تەندروستیو گشت بەڕێوەبەرایەتییەکانی تری وڵات.

سەرۆک: ئایا موسوڵمانەتیو باوەڕ بەخودا ئەوەیە بشت بە پسپۆری بەریتانیی داگیکەرو دڕندە ببەستن؟ ئایا ئەوەیە موسوڵمانەتیو باوەڕە بەخودا؟

تاوانبار: ئایا دەزگاکانی دەوڵەت لەسەرەتای دامەزرانیەوە تاوەکوو ئەمڕۆیش هەر بەو بیانیانە نەچووە بەڕێوە کە لە بەڕێوەبەرایەتیەکان بەشێوەی پسپۆر دامەزراون؟

سەرۆک: ئاخر بۆیە ئێوە دادگایی دەکەین، ئەی شۆڕشی ١٤ی تەمووزی مەزن بۆچی هەڵگیرسا؟ (چەپڵە).. ئایا داخوازی خۆپیشاندەرانی بەغدا هەڕەشەبوو بۆ سەر ئاسایشی گشتی؟ یان دەربڕینی هەست بوو لە

دەرئەنجامی ئەو هێرشە داگیرکەرانە سێلایەنەی کرایە سەر خوشکی گەورەمان.. میسری مەزن؟

تاوانبار: هیچیەک لە خۆپیشاندەران نەهاتونەتە لام تا جۆری داخوازیەکەیان بزانمو هەڵیسەنگێنم.

سەرۆک: ئەی گەلی میسر برای گەلی عیراق نەبووەو نین؟

تاوانبار: ئێستایش بران.

سەرۆک: ئەی بۆ تۆ؟

تاوانبار: چی ڕویداوە؟

مەهداوی: بۆچی بەرت نەگرت لەو کارەساتی کوشتارە کە پاش هێرشە داگیرکەرانە سێلایەنەکەی بۆ سەر گەلی میسری تێکۆشەر ڕویدا، ئەوکات عەبدولجەبار فەهمیی موتەسەرفی بەغدا گشت جۆرە ڕێگاکانی گرتەبەر دژ بە خۆپیشاندەران بە سەپاندنی نەخشە ئاسایشیەکەی بەغدا کە بە فرمانی تۆ دارێژرا؟

سەعید قەزاز: گشت تاوانێک لە بەغدا یان دەرەوەی بەغدا ڕویدابێت، دەزگاگانی لێکۆڵینەوەو دادوەری لێکۆڵینەوە ڕاستەوخۆی تێدا کردووەو بەپێی یاسا لێیان کۆڵیوەتەوەو کارڕایەکیی یاساییان بۆ ئەنجامداوە، هەریەک لە دەزگا جیاجیاکانی میری بەرپرسارەتی خۆیانو دەسەڵاتیان بەکارهێناوە.

سەرۆک: هۆی چیبوو شکۆی شارۆچکەی حەیی تێکۆشەرتان ڕوشان؟

تاوانبار: کام شکۆ ڕوشاندنە؟

سەرۆک: ئەی دوێنێ گوێت لە دیدەروانەکە نەبوو؟

تاوانبار: گوێم لەو دیدەروانە، ئەویترو ئەویتر بوو، بەڵام هەڵوێستی من لەو کێشەیەی حەی، ئەگەر بەرپرسان بەوێژدانەوە لەو کێشەیە بکۆڵنەوە دەبینن کە من ماوەی سێ ساڵ مشتومڕم بووە لەگەڵ سەرۆک خێڵەکانی شاری حەی لە بەرژەوەندیی دانیشتوانەکەی.

سەرۆک: چۆن؟ بۆ دادگای ڕونکەرەوە.

تاوانبار: دوێنێ دیدەروانێک کێشەی ئەو زەویەی گێڕایەوە کە ئەوان پێویستیان بوو بە گۆڕستان هەروەها زەوی بۆ ئەوەی خانووی لەسەر دروستکەن، من لەساڵی ١٩٥٥ـەوە وەک لە دۆسێکانی شالیارگەی ناوخۆدا هەن‌و موتەسەریفەکانی لەوی کاربەدەست بوون "عەبدلحەلیم سەنەوی، ئیسماعیل حەقی ڕەسووڵ‌و حەسەن تاڵەبانی" ئاگادارن، دەتوانن بانگیان بکەن بۆ ئەم دادگایەو ڕاستی لەوان وەرگرن‌و بزانن ئایا من ماوەی سێ ساڵ مشتومڕی زۆرم نەبووە لەگەڵ عەبدوڵڵا ئەلیاسین وەک لایەنگیری دانیشتووانی حەی یان نا؟ ئەوە وەڵامی منە، بەڵام کەسێک بێت لەخۆیەوە درۆودەلەسە هەڵبەستێت، من بەرپرس نیم لەوەی دەیڵێت، ڕاستی هەر دەبێ دەرکەوێت.. تکا دەکەم لە یەکێک لەوانە بپرسن. تکات لێدەکەم لە یەکێک لە ناودارانی حەی بپرسن، تکات لێدەکەم پرس بە یەکێکی جیاواز لەو دیدەروانانە بکەن.

سەرۆک: بۆچی ئەوانەت نەخواست؟

تاوانبار: ئەوە چێدێڵم بۆ تۆ کە لەنێو دانیشتوانی حەیدا کەسێک یان دوان هەڵبیژێریت، یەک موتەسەریف یان دوان، یەکێک لە شالیارەکانی پێش، تا بزانن من چەندم گرنگی دابوو بە دانیشتوانی حەی‌و بەرگریم لەوان کردووە دژ بە جەورو ستەم.. کردوومە یان نا؟

سەرۆک: پێمانگوتی دیدەروانی داکۆک بۆخۆت دیارکە یان نا؟ بۆ نەتخواست؟

تاوانبار: با وابێت، نەمخواست! ئێستایش نایخوازم.

سەرۆک: (علی نفسها جنت براقش) بەکوردی ئەوە دەگەێنێ "وا قوڕی بەسەرخۆیدا کرد" [53]

بڕیاری دادو سەپاندنی سزا

[53] ـ دادگای سپایی باڵای تایبەت (دادگای گەل)ـ سەرچاوەی پێش ـ لاپەڕە ٢١٩ـ ٢٣١.

کۆنوسی کۆڕی حەفتاوچواری دادگای باڵای تایبەت ٤ی فەبریوەری ١٩٥٩ کاژمێر دەونیوی سەرلەبەیانی دیسان کۆڕی دادگا پێکهات بۆ بڕیاردانی داد لەمەڕ تاوانباران، ڕەفیق تۆفیق، بەهجەت عەتییە، عەبدولجەبار فەهمی، سەعید قەزاز، عەباس عەلی غالب‌و عەبدولڕەحمان حمود ئەلسامەرائی.

سەرۆکی دادگا عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی بەناوی خوداو بەناوی گەل دانیشتنەکەی کردەوە.

سەرۆک: تاوانبار سەعید قەزاز. (سەعید قەزاز بانگکراو لەگەڵ توانبارانی تردا چونە نێو ڕکەی تاوانباران)

سەرۆک: ڕەئیس ئیبراهیم عەبباس ئەللامی ئێستا دەفەرموێت بۆ خوێندنەوەی بڕیارەکانی داد.

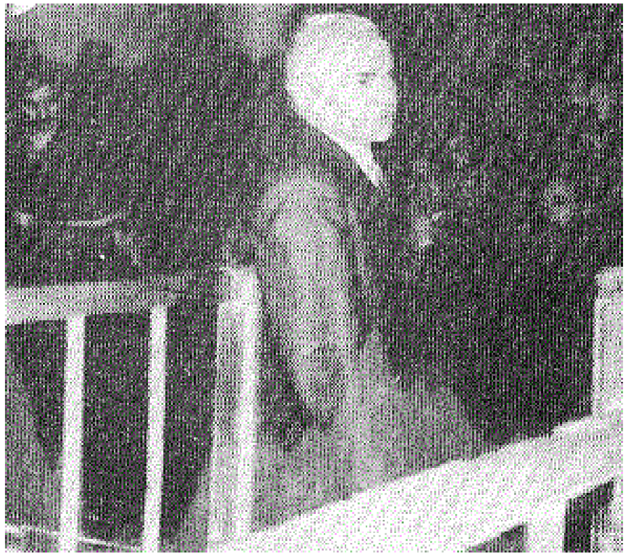

سەعید قەزاز لەنێو ڕکەی تاواندا لە دادگای لەشکریی باڵا (محکمة الشعب)

بڕیاری تاوانبارکردن

بەناوی گەلی عیراقەوە

دادگای سپایی باڵای تایبەت ڕۆژی ٤ی فەبروەری ١٩٥٩ لە بەغدا پێکهات بە سەرۆکایەتی عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی‌و ئەندامەتی هەریەک لە عەقید فەتاح سەعید شاڵی، موقەدەم شاکر مەحموود ئەلسەلام، موقەدەم حوسێن خضر الدوری‌و ڕەئیسی یەک ئیبراهیم عەبباس ئەللامی بەناوی گەلەوە ئەو بڕیارەی دا:

سپاردن

تاوانبار سەعید قەزاز بەپێی بڕیاری گوێزانەوەی ژمارە ١١١ی ڕۆژی ٦/ ١١/ ١٩٥٨ لەلایەن سەرۆکی گشتیی هێزە چەکدارەکان بەئێمە سپێردرا بەپێی بڕگەی (٣) لە بەندی (٢١٤) لە یاسای سزای بەغدادی‌و بڕگەکانی د، هـ لە بەندی دوو لەیاسای سزادانی ئاژاوەگێڕان. کێسەکەی بە ژمارەی ٧٠/ ١٩٥٨ تۆمارکرا.

هەروەک بەپێی بڕیاری گوێزانەوەی ژمارە ١١٨ لە ٢١/ ١١/ ١٩٥٨ی دەرچوو لەلایەن سەرۆکی گشتیی هێزە چەکدارەکانەوە، تاوانباری ناوبراو گوێزرایەوە بۆلای ئێمە بەپێی بڕگەی (هـ) لەبەندی دوو لە یاسای سزای ئاژاوەگێڕان. کێسەکەی بە ژمارەی ٧٣/ ١٩٥٨ تۆمارکرا.

لەبەر هاوپەیوەستیی ئەو دوو کێشەیە کە لەمەر یەک تاوانبارە، دادگا بڕیاریدا لەژێر نمرەی ٧٠/ ١٩٥٨دا وەک یەک کێس لێی بڕوانێت.

پوختەی کێسەکە:

لە سەپتەمبەری ١٩٥٣وە تاوانبار سەعید قەزاز لە شالیارگەی ناوخۆدا دەستبەکاربووەو لەو پلەیەدا پێنج ساڵ ماوە. لەو ماوەیەدا میللەتی عیراقی هێژا کەوتووەتە ژێر باری سەختی یاساو فرمانی ستەمکارانەو دابڕان لە گشتجۆرە مەرجێکی سەربەستی. زۆر پارت هەڵوەشێنراونەتەوەو ڕۆژنامە داخراون‌و سیخوڕی زۆر بڵاوکراونەتەوە بۆ ڕاوەدونانی ئازادیخوازان،

لێسەندنەوەی ڕەگەزنامە لێیان، دورخستنەوە بۆ دەرەوەی وڵات‌و بەستنەوەی عیراق بە پەیماننامە لەگەڵ وڵاتانی ڕۆژئاوا بە پێچەوانەی خواستی میللەت‌و بێلەوەی بۆ پەرلەمانە درۆینەکەیشیانی ئاشکراکەن. کاتێک میللەت دەیویست سەربەرزکاتەوەو ئارەزوی کپکراوی دەربڕێت‌و کاتێک خۆپیشاندان گشت لایەکی وڵاتی گرتەوە بۆ وەدەستهێنانی مافی ژیان، کاربەدەستانی ڕژێمی خولی لەناوچو هێزە سەرکوتکارەکانی ئاراستەکردن تا هەناسەیان کپکەن. ئەم تاوانبارە کە شالیاری ناوخۆ بوو لەوانەدا دەستی باڵای بووە. ئەو فرمانی داوە بە تەقەکردن لەو کرێکارانەی نەوتی بەسرا کە خوازیاری کەمترین ماف بوون، سەرئەنجام کوژران‌و بریندارکران. هەروەها لەکاتی هێرشە سێلایەنەکەی ساڵی ١٩٥٦ کە کرایە سەر میسری خوشکمان، ئەو فرمانی داوە بە تەقەکردن لە خۆپیشاندەران‌و چەندین کەسیان لێ کوژرا یان بریندار بوو پاشان لەترسی پتر وروژانی گەل شەو مردوەکانیان بەنهێنی ناشتووە. هەر ئەوکات لە کووت‌و حەی کوشتار ڕوویداوەو ڕۆڵە ئازادیخوازەکانی میللەت بە بڕیاری ئەو کەوتونەتە ژێر باری زەبرو زەنگ. تاوانباری ناوبراو یەکێک بوو لەوانەی داردەست‌و کلک بوون بۆ داگیرکەران‌و یەکێک لەوانەی ژیانیان لەپێناو نۆکەری داگیکەراندا داناوە، بۆیە لەکاتی هەڵبژاردندا فێڵی کردوەو پێداگربووە لەسەر لێسەندنەوەی ڕەگەزنامە بۆئەوەی بتوانێت دەنگی گەلی ڕاپەڕی‌و کپکات.

کارڕاێکیی دادگا

دادگا گوێی لە ڕاپۆرتەکەی دەستەی دادیاریی گشتی گرت، هەروەها لە تاوانباری پرسی ئەگەر بۆچوونی هەبێت لەسەڕ ئەو بڕیاری تاوانبارکردنە، لەوەڵامدا گوتی؛ بێتاوانم.

دادگا گوێیگرت لە گەواهی هەریەک لە دیدەروانان؛ عەزیز شەریف، تۆفیق مونیر، کامل قەزانچی، فازل بابان، نەعیم مومتاز، جاسم موخلس، میخائیل نەعوم، عەبدولجەبار فەهمی، سولتان ئەمین، محەمەد عەبدولعەزیز، شاکر العانی، بەهیە مستەفا، عارف ئیسماعیل، دێوالي ئەلدوسکی، باقر کەمالەدین، سالح زەکی موسلیح، عەبدولڕەزاق ڕحەیم، محەمەد حەسەن سادق، داود ئەلئۆرفەلی، سالح عەلی، ئیبراهیم ئەلقازی، حەمدان حەسەن ئەلعەلی، هاشم

سەید توعمە، کەرەم عەلەش، موحسن ئەلحاج هوەیش، نەزیمە ڕەشید وەهیبو رەحیم عەلی. بەڵام لەبەر ڕامبونی دادگا لەگەڵ ٤٦ دیدەروان کاتی ئەوەی نەبوو گوێ بۆ دیدەروانیان ڕاگرێت. پاشان دادگا گوێیگرت لە دەربڕینەکانی تاوانبارو لەگەڵی کەوتە مشتومڕ سەبارەت بەو تاوانانەی خراونەتە پاڵی، هەروەها گوێگرت لە داکۆکنامەی بریکاری تاوانبار ئەوجا بڕیاریدا کۆتایی بە دانیشتنەکان بهێنێت.

دەرئەنجام:

لەئەنجامی کۆی گەواهیو بەڵگەنامەکانو خوێندنەوەی ڕاپۆرتەکەی تاوانبار لەمەڕ هەریەک لە تاوانەکان، ئەمانە بۆ دادگامان ڕونبووەتەوە:

یەک: لەمەڕ کێشانەوەی ڕەگەزنامە، ئەوەی لە گەوهینامەکانی مامۆستا عەزیز شەریفو تۆفیق مونیرو کامیل قەزانچیو دیدەروان بەهیە مستەفا بۆ دادگا دەرکەوت، دەسەڵاتی نووری سەعیدی خۆفرۆش زەمینەی خۆشکردووە بۆ "پەیمانی بەغدا[54]" و دەرکردنی فەرمانی ناڕەوا بۆ لێسەندنەوەی ڕەگەزنامەو داخستنی زۆر پارتو ڕێکخراوو ڕۆژنامە. ئەم تاوانبارەیش کە شالیاری ناوخۆ بوو دەستی بووە لەنەخشەکێشانو سەپاندنی ئەو فەرمانە داپڵۆسێنەرانەی بەپێیان ڕەگەزنامە سەندرایەوە لەهەرسێ مامۆستاو پێچەوانەی دەقەکانی دەستوری ناوبراوە هەریەک لە تۆفیق مونیرو کامل قەزانچیی بە کەلەپچەکراوی ڕادەستی دەسەڵاتدارانی تورکیا کراوە لەوێ سێ ساڵ لەزینداندا بوون بێلەوەی ماوە بدرێن بەوپێیەی دەستور دیاریکریکردووە، خۆیان وڵاتێک هەڵبژێرن بۆ نیشتەجێبوون.

هەروەک لێسەندنەوەی ڕەگەزنامە لە عەزیز شەریف ستەم بوو، چونکە ئەوە بۆ تاوانبار ڕوون نەبووەوە کە بۆ بەرژەوەندی وڵاتێکی بیانی کاری کردبێت.

[54] ـ پەیمانی بەغدا (CENTO) / لە ٢٤ فەبریوەری ١٩٥٥دا دەوڵەتی عیراق بەیمانی هاوکاری سپایی لەگەڵ تورکیا مۆرکرد لەکاتێکدا تورکیا لە ٢٢ی ئەپریلی ١٩٥٤وە پەیمانی لەگەڵ پاکستان بەستبوو. لەوکاتەیشدا ئینگلتەراو عیراق پەیمانیان لەگەڵ یەک بەستبوو، بەو پەیمانە وڵاتانی پێکەوە گرێدراو لەژێر چاودێری ئەمریکا بوون بە چوار. (وەرگێڕ)

هەروەها ڕەگەزنامە لە بەهیە مستەفا سەندراوەتەوەو لەگەڵ منداڵە وردەکانیدا دوورخرانەوە بۆ ئێران. هەروەک ئەوکەسانەی سزا دەدران بە دوورخستنەوە، لەو شوێنانەی بۆی نێردراون دەخرانە ژێر چاودێری پۆلیسو بەزۆرو بەپێچەوانەی خواستی خۆیان بۆیانی نوسیوە کە خۆیان دەخوازن ماوەی دووسختنەوەکەیان لە نوگرەسەلمان یان بەدرە یانیش عێن تەمرو چبایش بەسەربەرن، ئەویش سەرپێچیە لە ڕەوشی بەندی ٢٨ی ئەو یاسای سزای بەغدادییە کە داگیرکەر بۆی دانابوون، بەوپێیە ئەو بەرانبەر بەگەلی عیراق لەداگیکەران ستەمکارتر بوو.

تاوانبار بەندیخانەکانی خستە ژێر دەسەڵاتی شالیارگەی ناوخۆ تا بتوانێت بەتەواوی کۆنترۆڵیان بکاتو هاووڵاتیانی ئازادیخواز بخاتە ژێر باری ئەشکەنجە تا بتوانێت لەخواستو ئارەزوەکانیانی دورخاتەوە. ئەو فەرمانەو فەرمانەکانی تریان نەتەنها پێچەوانەی بنەماکانی ئەو یاسا بنەڕەتیە بوون کە ئازادیی هەست دەربڕینو بیرکردنەوەو بونداریێتیو هەڵبژاردنو زۆر مافی تری بۆ هاووڵاتیان بڕیار دابوو، بەڵکو هەر پێشێلیشیان کردبوو.

تاوانباری ناوبراو دانی بە بەرپرسیارێتی خۆیدا ناوە کە ئەویش وەک شاڵیارانی تر بەشداربوە لە داڕشتنی فەرمانەکان، بەڵام بەرپرسیارێتیی ئەو مەزنترە چونکە کاریشی بەو فەرمانە ستەمکارانە کردووەو ئەنجامدەری کارڕایەکیش بووە پێیان. بۆیە دادگاکەمان دڵنیایە لەوەی بڕگەی (هـ) لە بەندی دوو لە یاسای سزادانی پلانگێڕان گونجاوە بۆی، بۆیە بڕیاردرا بەپێی ئەوان سزا بدرێت.

دوو: سەبارەت بە فێڵکردن لەهەڵبژاردندا: بەکۆی دەنگ کۆکبووین لەسەر ئەوەی هەڵبژاردن لەسەردەمی پاشایەتیدا فێڵی تێداکراوەو هیچ بەگوێرەی خواستی هاووڵاتیانو بەوپێی بنەماکانی یاسای بنەڕەتی نەبووە.

ڕژێمەکانی خولی بەسەرچوو جارجارە ئەوەیان دەربڕیوە کە گوایە دەستیان وەرنەداوە لە پرۆسەی هەڵبژاردن، بەڵام ئەوە تەنها فێڵو چەواشەکاری بووە جونکە بە چەپەڵترین شێوەی جەختو تۆقاندنو زیندانیو ئاوارەکردن ڕێگەیان بۆ نوێنەرانی چەپەڵی سەر بەخۆیان خۆشدەکرد تا ببنە هاوکار بۆ ڕژێمە لەناوچوەکانو پرۆسەی داڕشتنی یاسا ناڕەواکانیان. چەپەڵترین فێڵ

ئەوەبوو کە لە دوا هەڵبژاردنی ئەپریلی ١٩٥٨دا ڕویدا بۆ بڕیاردانی یەکێتییە فێڵاوییەکەی هاشمی[55] کە ٨٥%ی نوێنەرانی بێ هەڵبژاردن دیاریکراون، چونکە موتەسەریفو کارگێڕەکانی تریان هاندابوو کە پێویستە تەنها ئەوانەی دەسەڵات دیاریکردوون بەبێ هەڵبژاردن دەنگ بهێنن. لە دیدەروانیەکەیدا فازل بابان کە پێشتر موتەسەریفی شاری حیللە بوو ئەوەی ڕونکردەوە کە تا چی ڕادەیەک تاوانبار دەستی وەرداوە لە هەڵبژاردنەکانی ئەو لیوایەو کوتی ئەو ئاگاداری کردین لەوەی دان نانێت بەو دەرچونەی نوێنەرانی پێشوو، هەروەها قایل نییە بە نوێنەرە نوێکان جگە لە یەکێک. دیدەروان نەعیم مومتازیش بەوپێیەی پێشتر موتەسەریفی شاری دیالە بووە گوتی تاوانبار بانگیکردووە بۆ بەغداو ئاگاداری کردوە لەوەی پێویستە هەندێک ناوی دیاریکراو دەرچنو ئەنجامیش هەر بەوجۆرەبوو کە ئەو دەیویست. دیدەروان میخائیل نەعووم گوتی کاتێک خۆی کاندید کردووە چوەتە لای تاوانبار، ئەو پێیگوتووە سەرۆک شالیارانی خۆفرۆش نووری سەعید هەر دەخوازێت نوێنەرە کۆنەکان دەربچن بۆیە نوێنەری نوێ ناخوازێت. هەروەها زۆر بەڵگەی تر هەن لەبەردەستی دادگا، لەوانە بەدەنگەوە نەچونی هەووڵاتیان بۆ هەڵبژاردن چونکە باوەڕیان بەو دەسەڵاتەیان نەبوو کە لەخۆیدا نموونەی فێڵکردن بوو لە خواستەکانی گەل. دادگا گەیشتە ئەوباوەڕەی تاوانبار دەستی وەرداوە لە هەڵبژاردنو یاریدەر بووە بۆ فێڵکردن لەپێناو بەرژەوەندیی لایەنێکی تایبەتو سوود گەیاندن بە دەسەڵاتی سەردەمی لەناوچوو. بۆیە بڕگەی (د)ی بەندی دوو لە یاسای سزادانی گێرەشێوان بەگونجاو دەبینێت بۆ

[55] ـ کە میسرو سوریا ڕێکەوتن بۆ ئەوەی یەک بگرنو کۆماری عەرەبی یەککگرتو پێکبێنن، لە ١٤ فەبریوەری ١٩٥٨دا پادشای عیراق "فەیسەڵ"و پادشای ئەردون "حوسەین" دەستپێشخەریان کرد، لە بەغدا بڕیاری یەککگرتنی هەردوو دەوڵەتیان مۆرکردو دەڵەتی یەککگرتو ناونرا (یەکێتی عەرەبی ـ هاشمی) لەڕاستیدا باری ستراتیژی ئەو یەککگرتنە بەرانبەر بە یەککگرتنی دوو کۆماری میسرو سووریا بوو کە جەمال عەبدولناسری مسرو شوکری قوەتلی سوریا لە ٢٢ی فەبریوەری ١٩٥٨دا پرۆتۆکۆلەکەیان واژو کرد. بەڵام لە ١٦/ ٧/ ١٩٥٦دا، واتە دوو ڕۆژ پاش کودەتاکەی ١٤ی تەمووز بە فرمانی زەعیم ڕوکون عەبدولکەریم قاسم، یەکلایەنە عیراق لەو یەکێتیە کشایەوە. مایەی ئاماژەیە بڵێین، کۆماری عەرەبی یەککگرتویش ساڵی ١٩٦١ بە کودەتایەک لەلایەن عەقید عەبدولکەریم ئەلنەحلاوی سوریای لێ دابڕا. (وەرگێڕ)

سزا بەسەر تاوانباردا. بۆیە دادگا بڕیاریدا بەپێی ئەو سزای بدات.

سێیەم: سەبارەت بە خۆپیشاندان:

أ ـ **خۆپیشاندانەکانی بەغدای ساڵی ١٩٥٦**ـ ئەوکاتەی ڕژێمی نوری سەعیدی خۆفرۆش دەیویست پەیماننامەی بەغدا مۆرکاتو عیراق ببەستێتەوە بە ڕەوڕەوەی داگیرکەرانی نەفرەتلێکراو، کەوتە قەدەغەکردنی پارتەکانو داخستنی ڕۆژنامەو بە فەرمانی سەرکوتکەرانە ڕێی لەگشت سەربەستیەکان گرت. لە ساڵی ١٩٥٣وە تاوانبار کە شالیاری ناوخۆ بوو پلانی ئاسایشیی بەغدای داڕشت بۆ "گوایە" ڕاگرتنی باری ئاسایشی بەغدا. لەڕاستیدا مەبەست کۆنترۆڵکردنی ئەو بارە ناهەموارە بوو کە لە ئەنجامی هەڵوێستە بۆگەنەکانیان پەیدابوو. سەرئەنجام لەسەر خواستی تاوانبار کۆمیتەیان پێکهێناوەو لە نوێنەرانی شالیارگەی بەرگریو بەڕێوەبەرایەتی گشتیی پۆلیس بۆ داڕشتنی پلانی ئاسایشی بەغدا تا کارڕایێکی تەواو بگیرێتەبەر بۆ کپکردنی دەنگی هاووڵاتیانو ماوە نەدەن بە دەربڕێنی هزری خۆ. پلانەکەیش بریتیکرا لە قۆناغەکانی کۆکردنەوەی زانیاریو بڵاوەپێدانی خۆپیشاندان بە بەکارهێنانی نارنجۆکی فرمێسک ڕێژ، تەقەکردنو لەکاتی بەرگری ڕەوادا بۆ دوا چارەسەر پشتبەستن بە هێزی لەشکر تا خۆپیشاندەران بڵاوە پێبکەن. بەهەمان شێوە پلانیان داڕشت بۆ شارە مەزنەکان، بەتایبەتی شارە مەزنەکانی وەک مووسڵو بەسرا. ئەو پلانە ناڕەوایە بە پەنابردن بۆ فەرمانی داڕێژراو لەمەڕ خۆپیشاندانو کۆڕبەستن کە لەبنەڕەتدا سەرپێچی بوو لە یاسای بنەڕەتی. ئەو پلانە لەلایەن تاوانبار کە شالیاری ناوخۆ پەسەند کرا. پسپۆری بەریتانی "ماکنتۆش"یش لە داڕشتنی ئەو پلانەدا بەشدار بوو کە لە وڵاتێکی تری ژێردەستی بەریتانیاوە بۆ هەمان مەبەست هێنایان. کاتێک لە نۆڤەمبەری ١٩٥٦دا هێرشی سێقۆڵی کرایە سەر میسری خوشکمان، لەبەغدا خۆپیشاندان هەڵگیرسا بۆ دەربڕینی سۆزو پشتگیری لەو وڵاتە عارەبییەی خۆشک.

کاتێک تاوانبار فرمانی داوە بە سەپاندنی پلانی بەغدا، عەبدولجەبار فەهمی کە موتەسەریفی شاری بەغدا بوو دەچێت بۆ ناوەندی پۆلیسی سەراو لەژوری ئۆپەراسیۆنەکانی ئەوێوە ئەوجەنگە دژ بە گەل بەڕێوە دەباتو پەیوەندی دەگرێت لەگەڵ گەورەو بچووک.

(بەوپێەی موتەسەریفی ناوبراو گێڕایەوە) لەمەر تاوانبارو کەسانیتر لەسەر ڕوداوەکانو بەپێی ئەو دیکۆمێنتە زیندوانەی دادگا لێی ڕوانیون مەبەست لە چەکدارکردنی تاکەکانی پۆلیسی ئاشکراو نهێنیو دیتنەوەی شێوەی بەرگریی گوایە ڕەوا کە بوونەتە هۆی کوشتنو برینداریی زۆر، تاوانبار هیچ بەرپرچدانەوەی نەبووە دژ بەو هەڵوێستە سەرکوتکەرانە، بەڵکو پێشکاتیش ئەنجامەکانی ئەو پرۆژە ئاسایشییەی پەسەند کردبوو، بۆیە بە بەرپرس دەژمێردرێت لە ئەنجامە چاوەڕوانکراوەکانی ئەو پلانە ئاسایشیەی بەغداو هەرچی لێکەوتەوە، بەتایبەتی ئەوەی تاوانبار بەئاگا بووە لە ناشتنی ئەو کوژراوانەی عەبدولجەبار فەهمیو سوڵتان ئەمین گوتیان بەدزییەوە لەژێر پەردەی تاریکیی شەودا بووە تا لە توڕەیی میللەتی بشارنەوە. هەروەها بۆ درێژەدان بە کۆششی لە چەکدارکردنی پۆلیس. لە ٢٠/ ٥/ ١٩٥٧دا پەیمانی لەگەڵ وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بەستوە تا بتوانێت دەنگی میللەتیان پێ کپکات.

ب ـ **خۆپیشاندان لە نەجەف ١٩٥٦**: لەئەنجامی هەمان ئەو هێرشە نارەوایەی ئاماژەمان پێدا لەنەجەف هەندێک خۆپیشاندان ڕوویدا. لە ڕونکردنەوەیاندا دیدەروانان باقر کەمالەدین کە ئەوکات دادوەری لێکۆڵینەوە بووە لەگەڵ زەعیمی خانەنیش ساڵح زەکی ئەلموسلح کە ئەوکات سەرکردەی هێزەکان بووەو محەمەد حەسەن سادقی قایمقام لەگەڵ عەبدولڕەزاق ڕجەب کە بەڕێوەبەری ناوەندیی ئەلخوەرنەق بوو گوتیان؛ پۆلیس کەوتنە تەقە لە خوێندکارانی بێچەکی ناوەندیی سەدیرو لەتەنیشت پەرژینی قوتابخانەکەوە (ئەحمەد عەلی ئەلدوجەیلی)یان شەهید کردو چەندین کەسیش بریندار بوو. پاشان پۆلیس گەمارۆی ناوەندیی ئەلخەوەرنەقیان دا کە دەرگاکەی داخرابوو کۆڵمەکەیان شکاندو دەرگایان لەسەر خوێندکاران خستە سەرپشت، لەوێدا شەهید (عەبدولحەسەن ئال شێخ ڕازی)یان بەشێوەیەکی ئەوتۆ ناشیرین کوشت چەپاوڵی کوژەرانی دەردەخست، هەروەها جەند کەس بریندار بوون.

وێڕای ئەو چەپاوڵییە بێهاوتایە تاوانبار هیچجۆرە جوڵەی نەبووە وەک پێویست کارڕاێکی ئەنجامدات بەرانبەر تاوانباران، بەڵکو تەنانەت دادوەری لێکۆڵینەوەیش نەیتوانیوە کاری پێویست ئەنجامدات، تەنها ئەوەی شالیارگەی

ناوخۆ کردوویەتی بە سەرکردایەتی تاوانبار هەر، گواستنەوەی بەرپرسان بووە بۆ شوێنی تر. زەعیمی خانەنیش ساڵح زەکی ئەلموسلح ڕونیکردەوە چۆن تاوانبار دەستی وەرداوەتە کێشەی ئەو پۆلیسەی ئاسایش کە تەقەی کردبوو سوریش بووە لەسەر پشتگیریکردنی. کاتێک هێزی سپا گەیشتوون ئەو گوتویەتی گەر کارڕاێکی لەگەڵ پۆلیس بکرێت ئیتر باوەڕ بە دەسەڵات ئەوان لەق دەبێتو چیتر ناتوانین پشتانی پێ ببەستین. ئەوە دیاردەیەکی ڕوونو ئاشکرایە بۆ پشتگیریو لایەنگری ئەو بۆ ئەو کارە دڕندانەو چەپەڵەی تاوانەکانی ئەنجامدران.

ج ـ **خۆپیشاندان لە حەی**: حەی بەهەمان چەشنی شارە تێکۆشەرەکانی تری عیراق ناوبانگیان دەرکرد لە ئازایەتی بێهاوتاو هەڵوێستی مەردانە، جارجارە توشی گرفتو ستەم دەبون بەدەستی ئەو دەربەگانەی دەسەڵاتی تەواویان بوو بەسەر ئەو شارۆچکەیە. ساڵی ١٩٥٤ دووچاری هێرشی دەربەگەکان بوون، لەو گۆڕەپانەی شکۆو پڕئابرووەدا تەقە لەهاووڵاتیان کراوە زۆریان لێکوژراو بریندار بوون. هەروەها ساڵی ١٩٥٦ لەکاتی دەربڕینی پشتگیریی دانیشتوانی ئەو شارۆچکە تێکۆشەرە بۆ میسری خوشک کە دوچاری هێرشی سێقۆڵی بوو زۆریان لێ کوژراو بریندار بوون. دوائەنجامی کارەسات ئەوەبوو لە دادگاییەکی سەرپێییدا دوو قارەمان بەسزای مەرگ شەهیدبوون بەناوەکانی عەلی ئەلشێخ حمودو عەتا ئەلدەبباس. گشت ئەو نەهامەتییە تۆقێنەرانە بەبەرچاوو گوێی تاوانبار سەعید قەزازەوە ڕویانداوە کە شالیاری ناوخۆ بوو، ئەویش بۆ پشتگیری لە دەربەگەکانو دەسەڵاتە نۆکەرەکەی لەناوچوو. بڕیاری تاوانبارکردن/ پوختەی کێسەکە/ کارڕاێکیی دادگا/ دەرئەنجام/ سێهەم د ـ خۆپیشاندانی کرێکارەکانی نەوتی بەسرا/

د ـ **خۆپیشاندانی کرێکارانی نەوتی بەسرا**: ئەو هەڵوێستە چەوسێنەرانەیەی کۆمپانیای نەوتی بەسرا کەوتە بەکاری دەهێنا بەرانبەر بە کرێکارانو لە ئەنجامیدا، کرێکاران لەساڵی ١٩٥٣دا کەوتنە مانگرتن، بەهۆیەوە شالیاری کاروباری کۆمەڵایەتی چوو بۆ بەسرا تا گوێی شلکات بۆ داخوازیەکانیانو بکۆشێت بەپێی توانا بۆیانی جێبەجێکات، بەڵام کۆمپانیا ئاوڕی لە داخوازی ئەوان نەدایەوە، لەبری یەکێک لە کاربەدەستان کەناوی (مۆنی) بوو بە تاپڕ

تەقە لە کرێکارێک دەکاتو لەسەر ئەوە درا بە دادگای سزایی. وەک دیدەروان "دادوەر داوود ئەلئۆرفەلی" گێڕایەوە. تاونبار سەعید قەزاز چوەتە بەسرا بە مەبەستی بڵاوەپێدانی مانگرتن. کاژمێر پێنجی ئێوارەی ڕۆژی ١٤/ ١٢/ ١٩٥٣ بەڕێوەبەری پۆلیسو ئەفسەرەکانی کۆکردەوەتەوەو پێی ڕاگەیاندون کە دەبێت بەهێز ئەو مانگرتنە بڵاوە پێبکەن. وەک لە دیدەروانی بەڕێوەبەری پۆلیس محەمەد عەبدولعەزیزو ئەفسەری پۆلیس ئیبراهیم ئەلقازییشدا هات، تاوانبار نەیویستووە گوێ لەخواستی شاندی کرێکارانی کۆمپانیاکە بگرێت.

بەوبۆنەیەوە سەرلەبەیانی ڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣ هێزێکی ٩٨ پۆلیسی ئامادەکرابوون بە دوو ئۆتۆمبیلی پرچەکەوە گەمارۆی کۆمپانیاکەیان داوە بەتایبەتی بەردەم هەر پێنچ دەرگاکانیان لێ گرتوونو توانیویانە بڵاوە بە بەشێک لە کرێکاران بکەنو چەندکەسیان لێ بگرن، بەڵام لەکاتژمێر نۆ کۆڕی تر دەبەستن بۆیە پۆلیس لێیان دەکەوێتە تەقەو ژمارەیەک برینداریان لێ دەکەونە نێو چڵپاوێکەوەو سەرئەنجام شەهید (عەبدولڕەزا دەهەش) تێیدا گیان دەسپێرێتو تاخمێک بریندار دەبن، لەوانە فالح جوادو دەنیف جبارە کە لەکاتی لێکۆڵینەوەدا گەواهی خۆیان داوە، هەروەها کرێکار حەسەن حەمدان. وەک هەندێک لە دیدەروانان گوتیان ژمارەی بریندارەکان گەیشتە حەوت کەسو هەندێک دیدەروان گوتیان کە (ئوم جەببار) ناویش لەخودی ئەو ڕوداوەدا مردووە. هەندێک لە دیدەروانانیش گوتیان تاوانبار سەعید قەزازیان بینیوە کاتی ڕوداوەکە لەوێ بوە.

بەگەڕانەوە بۆ ئەو ڕاپۆرتەی ئەفسەری پۆلیس ئیبراهیم قازی بەرزی کردوەتەوە بۆ بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی بەسرا بە ژمارەی (ئاسایی) ڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣ لەمەڕ ئەو ڕوداوە، لە ناوەڕۆکیدا دەڵێت:

(ئاماژە بۆ فرمانی شالیاری ناوخۆ لە کۆبونەوەکەی کاژمێر پێنجی ئێوارەی ڕۆژی ١٤/ ١٢/ ١٩٥٣ بۆ گرتنەبەری گشت ڕێگەیەکی (یاسایی) بۆ بڵاوەپێدانی گشت گردبوونەوەیەکی پتربێت لەپێنج کەس. پێویستە ئەوە لەیادنەکەین کە ئەو ڕاپۆرتە لەسەردەمی گۆڕکراودا بەرزکراوەتەوە کە ئەوکات سەعید قەزاز لەوپەڕی دەسەڵاتو زەبریدا بوو. واتە:

یەکەهەم ــ فەرمانی بڵاوەپێدان بووە.

دووهەم ــ بڵاوەپێدان بەهەر جۆرێکی یاسایی بێت یان نایاسایی ئەوە دەگەیێنێت کە تاوانبار نەیویستوە گوێ لەداخوازی شاندەکە بگرێت، هەروەها نەیویستووە جەخت بخرێتە سەر کۆمپانیای نەوت بۆ گوێگرتن لەداخوازی ڕەوای کرێکاران. ئەوە لەخۆیدا نیشانەیە بۆ ئەوەی یەکێک بووە لە نۆکەرانی ئیمپریالی، بۆیە لەوەدا درۆیکرد کە گوتوویەتی ڕێگەی یاسایی بگرنەبەر بۆ بڵاوەپێدانی مانگرتن.

سێیەم ــ خودی بەکارهێنانی هێزو بوونە هۆی برینداری ئاماژەی (هەر ڕێگەیەکی یاسایی) بەدرۆدەخاتەوە. وشە نرخی چیە گەر لە کردەوەدا پێچەوانەبێت.

چوارهەم ــ پۆلیس ویستوویەتی ڕواڵەتی یاسایی ببەخشێت بەو کردەوانەی بەپێی ئەو فەرمانە لەبۆ کۆمەڵبەستن بووە کە ئەویش سەرپێچییە لە یاسای بنەڕەتی.

پێنجەهەم ــ ڕویخۆش نیشاندانی تاوانبار لەگەڵ تاکەکانی پۆلیسو خەڵات کردنیان بەبڕی (٢٥ دینار) بۆ کڕینی مێوەجاتو دەستخۆشی لێردنیان لەبەر بڵاوەپێدانی خۆپیشاندان بەوپێیەی ڕاپۆرتی کۆمیسەر حەمید شلال لەڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣دا نوسیویەتی ئەوە دەردەخەن کە تاوانبار پێشکات سووربووە لەسەر بەهێز بڵاوەپێکردنی خۆپیشاندانەکە.

شەشەهەم ــ نەگرتنەبەری ڕێگەی یاسایی دژ بە پۆلیسەکان ئەوە دەگەیێنێت کردەوەی ئەوانی لا پەسەندبوە.

بەوەی تاوانی کوشتنی شەهید عەبدولڕەزا دەهەش لەدۆخی هاودەمبونە لەگەڵ تاوانی کۆشش بۆ کوشتنی کرێکارانی تریش کە بنەماکانی برگەی (٣) لە بەندی (٢١٤)ی یاسای سزای بەغدادی بەسەردا دەسەپێت، بەوپێیە دادگا بڕیاریدا بەپێی ئەوان تاوانباری بکات.

بەکۆی دەنگ بڕیاردراو بەئاشکرا ڕاگەێنرا.

واژوکاران/

عەقید/ فاضل عباس ئەلمهداوي/ سەرۆک
عەقید/ فەتاح سەعید ئەلشالی/ ئەندام
موقەدەم/ شاكر مەحمود ئەلسەلام/ ئەندام
موقەدەم/ حوسێن خزر ئەلدوری/ ئەندام
رەئیسی یەک/ ئیبراهیم عەبباس ئەللامی/ ئەندام
بڕیاری داد [56]

ڕۆژی ٤/ ٢/ ١٩٥٩دادگای سپایی باڵا لەبەغدا پێکهات بەسەرۆکایەتی عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوىو ئەندامەتی هەریەک لەعەقید فەتاح سەعید شاڵی، موقەدەم شاکر مەحموود ئەلسەلام، موقەدەم حسێن خزر ئەلدووریو ڕەئیسی یەک ئیبراهیم عەبباس ئەللامیو بەناوی گەڵەوە ئەم بڕیارەی دا

دادگا بڕیاری سزای تاوانکار سەعید قەزازی دا بە:

یەک:ــ خنکاندن بە سێدارە تا مەرگ، بەپێی بڕگەی ٣ لە بەندی ٢١٤ لە یاسای سزای بەغدادی.

دوو:ــ بەندکردنی سەخت بۆ ماوەی دە ساڵ، بەپێی بڕگەی (ب) لە بەندی چوار لە یاسای ئاژاوەگێرانو بە ڕێنوێنی بڕگەی (هـ) لە بەندی دوو لە یاسای ناوبراو.

سێ:ــ بەندکردنی سەخت بۆ ماوەی پێنج ساڵ بەپێی بڕگەی (ب) لە بەندی چوار لە یاسای ئاژاوەگێرانو بە ڕێنوێنی بڕگەی (د) لە بەندی دوو لە یاسای ناوبراو.

چوار: سەپاندنی ئەو سزایانە بەسەریەکەوە دەبن، بەپێی ڕەوشی بەندی (٣٤) لە یاسای سزاکانی بەغدادیو لە ١٥/ ٧/ ١٩٥٨وە کە ڕۆژی گیرانیەتی بۆی دەژمێردرێت.

هەروەها دادگا بەپێی ڕەوشی بەندی (٥) لە یاسای سزادانی ئاژاوەگێری، سزای باربووی بەسەردا سەپاند کە دەبێت بۆ ماوەی دە ساڵ دابڕێت لە:

---

[56] ــ دەقی بڕیاری تاوانبارکردنو بڕیاری سزا لە کۆنوسی دادگا ــ بەشی دە/ لاپەڕە ٤٢٩٠ ــ ٤٢٩٣ وەرگیراوە.

١ــ ئەندامەتی پەرلەمان.
٢ــ ئەندامەتی ئەنجومەنەکانی ئەمینداریو شارەوانییەکانو ئەنجومەنەکانی کارگێری.
٣ــ دامەزران لە نووسینگەو کۆمپانیاو دەزگاو بانکەکان.
٤ــ ئەندامەتی پارتەکان.
٥ــ کاری ڕۆژنامەوانی.

بەکۆی دەنگ بڕیاردراو بەئاشکرا ڕاگەێنرا

واژوکاران/
عەقید/ فاضل عباس المهداوي/ سەرۆک
عەقید/ فەتاح سەعید ئەلشالی/ ئەندام
موقەدەم/ شاكر مەحمود ئەلسەلام/ ئەندام
موقەدەم/ حوسێن خزر ئەلدوری/ ئەندام
رەئیسی یەک/ ئیبراهیم عەبباس ئەللامی/ ئەندام

٢ / ٣ مشتومڕی یاسایی

بڕیارەکەی دادگای تایبەت کە ٤/ ٢/ ١٩٥٩ دەرچو، بەوەی لە بڕگەی یەکیدا سزای خنکاندنی تا مەرگی سەپاند بەسەر سەعید قەزازدا دەبوو قایلبونی سەرۆکی گشتیی هێزە چەکدارەکان وەرگیرێت بۆ ئەنجامدانی بڕیاری لەسێدارەدان، چونکە بەرزترین دەسەڵاتی وڵات ئەوبوو. بەڵام لەبەرئەوەی بڕیارەکانی ئەو دادگایە بنبڕ بوون، نە مایەی ئەوەبوو هیچ لایەنێک مشتومڕ لەسەر بکات نە پێداچونەوە، چونکە بڕیارەکانی ئەو دادگایە ملکەچ نەبوو بە بنەماکانی بەرپەرچدانەوە کە بناغەی دادگای سزای بەغدادییە، ئەو لەخۆیدا سەرپێچی بوو لە یاساو دەستور. هەر بڕیارو سزایەکی لەو دادگا سپاییەی تایبەت بە شالیارگەی بەرگری دەرچووبێت بنبڕو ئامادەبووە بۆ دەسبەجێ باش دەرچوونی جێبەجێ بکرێت. لەبەرئەوەی بڕیاری سزای سەپێنراو بەسەر سەعید قەزازدا خنکاندن بوو تا مەرگ، عەبدولکەریم قاسم پەسەندیکرد لەبەرئەوەی سەرۆکی گشتیی هێزە چەکدارەکانو سەرۆکی ئەنجومەنی شالیاران بوو. پێویستە ئەوەیش بڵێین کە پەسەندکردنی

عەبدولکەریم قاسم لەژێر جەختو زۆری لایەنە ڕامیارییەکانی چەپی عیراق بووە. لە بەرەبەیانی ڕۆژی ٢٠/ سەپتەمبەری ١٩٥٩دا لە بەندیخانەی ناوەندیی بەغدا، سزای مەرگ لەسەر ئەو پیاوە ئەنجامدرا.

ئەوەی دەیگێڕنەوە لەسەر شێوەی لەسێدارەدانەکەی، بەجۆرێکی نامرۆڤانە خنکاندویانە، چونکە پاشلەوەی سەعید قەزاز بکەوێتە لەقەفرتێو پێش گیانسپاردن، سەرپەرشکارانی جێبەجێکاری فرمانی لەسێدارەدان پەتی سێدارەکە دەبچڕێننو ئەو دەکەوێت بۆیە دووبارە لەسێدارەی دەدەن. پاشان خزموخێشی تەرمەکەی لە پزیشکی دادیاری بەغدا وەردەگرنەوەو هەر لەبەغدا بێدەنگ دەینێژن لەو گۆڕەی وا لەنێوان کۆمەڵە گۆڕی نزیک بە "باب المعظم"ی بەغدا.

پرۆسەی دادگاییکردنی سەعید قەزاز لەبەردەم دادگای سپایی باڵای تایبەت ئەنجامدرا کە دادگایەکی تایبەت بوو، هیچ پەیوەندییەکی بەسیستەمی دادی عیراقییەوە نەبوو. ئەو دادگایە پاش هەڵگیرسانی شۆڕشی ١٤ تەمووزی ١٩٥٨ دامەزر بۆ دادگاییکردنی سەرانی سەردەمی پاشایەتی، لەگەڵ ئەوانەی سەرکردەی گشتی هێزە چەکدارەکان بۆی ڕەوانە دەکرد لەوانەی پلانی تاوانبار دەکران بە پلانی گێڕەشێوێنی دژ بە دەسەڵاتی ئەوان، یان ئەو بەرپرسانەی سەردەمی پاشایەتی کە هەڵەو تاوانیانیان کردبێت بەرانبەر بە میللەتی عیراق. پەنا بەفرمانی گوێزانەوەی دۆسێی کێشەی ٧٠/ ١٩٥٨ سەبارەت بە سەعید قەزاز بەپێی بڕگەی ٣ لە بەندی ٢١٤ لە یاسای سزای بەغدادی کە تا ئەوکات لەکاردا بوو، هەروەها دوو بڕگەی "د، هـ" لە بەندی دووی سزای گێرەشێوێنان. هەروەها پەنا بە فرمانی گوێزانەوەی دۆسێی دووهەم لە کێشەی ٧٣/ ١٩٥٨ سەبارەت بە هەمان تاوانبارو بەپێی بڕگەی "هـ" لە بەندی دووی سزای گێرەشێوێنان، هەردوو کێشەیان لە یەک کێسدا کۆکرایەوە بە ژمارەی ٧٠/ ١٩٥٨و دادگاییەکە لەبەر ڕۆشنایی ئەو بەڕێوە چوو.

باری سروشتیی تاوان بەشێوەیەکی گشتی دوو بەشە، تاوانی ئاساییو تاوانی ڕامیاری. شێوە گشتییەکەی تاوان لەخۆیدا ئەو دیاردە کۆمەڵایەتیو هەڵوێستە مرۆڤانەیانەیە کە دەبنە هۆی هەڕەشە بە کردار یان سەرپێچی لەو کردارەی

مایەی سزادانەو لەڕوی یاساییەوە بە تاوان دەژمێردرێن. تاوانی ڕامیاری ئەو تاوانەیە کە بە مەبەستێکی ڕامیاری ئەنجام درابێت یان کاردانەوەی نێگەتیڤی دەبێت بۆ سەر مافی گشتی، یانیش تاکێک لە کۆمەڵ، یان دەبێتە هۆی ئەنجامدانی تاوان دژ بە پێکهاتەی ڕامیاریی دەوڵەت بەچۆرێک کاربکاتە سەر بارە سیستێماتیکییەکەی. جگە لەوانە گشت بزاوێکی تر بەتاوانی ئاسایی دادەنرێت. کەواتە تاوانی ڕامیاری بەو چالاکییە ڕامیارییە دەگوترێت کە یاسا بە تاوانی دەژمێرێت، ئەویش شێوازێکە لەو چالاکییە ڕامیارییەی کەسێک دڕندانە بەکاری دەهێنێت دژ بە نەیارانی. بنەمای تاوانی ڕامیاری ئەوەیە دەستدرێژی بکرێتە سەر مافی ڕامیاری لایەنی نایار، بۆیە گرنگە دادگا هۆکار یان پلانەر بۆ ئەو تاوانە ڕونکاتەوە چونکە ئەوە گرنگی خۆی دەبێت وەک پێوەر بۆ دەستنیشانکردنی جۆرو بابەتەکەی. بەپێی ئەو بنەمایە جەختی یاسا لەسەر ئەو دادگایە ئەوەبووە کە دەبوو جۆری ئەو تاوانە ئاشکرا بکەن کە سەعید قەزازی لەسەر دادگایی دەکرێتو لەبڕیاری سزا سەپاندنیشدا بگوترێت کە تاوانکەی ڕامیاری بووە. بەڵام ئەوکاتەی دادگا سەعید قەزازی بەپێی بڕگەی (٣) لە بەندی (٢١٤) لەیاسای سزای بەغدادی تاوانبار کردووە ئەوخاڵە جەوهەریەی بەهەند وەرنەگرتووە کە بەرانبەرە بە بەندی (٤٠٦ لەیاسای سزاکان)ی ئەمڕۆ، ئەویش کوشتنی دەست ئەنقەست دەگرێتەوە. لێرەدا وەک ئێمە دەیزانین کوچکەکانی تاوان دوانن، ماکیو مەتریالی، کوچکەی مەتریالی تاوان بریتییە لەو کردەیەی یاسا بە تاوانی دەژمێرێت یان سەرپێچی لە کارێک بەپێی یاسا بڕیاری لەسەر درابێت، واتە گشت ئەوانەی دەبنە هۆی تاوان، ئەویش لە سێ ڕەگەز پێکدێن؛ ڕەفتاری تاوانئامێز، ئەنجامی زیانبەخشو هاوپەیوەستیی هۆکار لەنێوان ڕەوشتو ئەنجامەکانی. بەڵام کۆچکەی ماکیی تاوان ئەوەیە ئەنجامدەر ئارەزوی کردبێت بۆ ئەنجامدانی کارێک بووبێتە هۆی تاوان یان هەر ئەنجامێکی تری تاوانئامێز، لەگەڵ بوونی باری شیاو بۆ بەرپرسیارەتی سزایی، ئەوکات بۆ دادگا هەیە پاش دڵنیابوونی تەواو لەسەر بەتاوان زانینی کردارەکە سزای بەسەردا بسەپێنێت، ئەویش پاش وەدەستهاتنی بەڵگەی سەپێنەر تەواو. ئەوجا بەڵگەکانی وەدەست دێن لەخولی لێکۆڵینەوە هەروەها پرۆسەی دادگایی بریتین لە، دانپێدانانی تاوانبار، گەواهیی دیدەروانان، دۆسێی لێکۆڵینەوە،

توێژینەوە فەرمییەکان، ڕاپۆرتە هونەرییەکان، دیاردەو ئەو بابەتانەی تری لەڕووی یاساوە بە بەڵگە دەژمێردرێن.

ئێمە لە دوسێی لێکۆڵینەوەی یەکهەمدا کە خراوەتە بەردەم دادگا دانپێدانانی تاوانبار سەعید قەزازمان نەبینی لەسەر ئەو ڕوداوانەی خراونەتە پاڵی، واتە ئەو تاوانی کوشتنەکەی (شەهید عەبدولڕەزا دەهەش) کە بە دۆخی هاودەمبوون ژمێردراوە لەگەڵ تاوانی کۆشش بۆ کوشتنی کرێکارەکانی تر، ئەویش ئەگەر ڕاستبێت دەکەوێتە چوارچێوەی تاوانی زۆرشێوەیی کە دەبێ پێکبێت لە دوو بەش، یەکێکیان شێوەییە ئەویتر واتایی دەگەێنێت، یان لە ڕیزبەندییەکی ڕاستەقینەدا بێت، واتە مەتریالی، ئەوکات پێویستە دادگا بڕوانێتە گەواهیی هەندێک لە دیدەروانان. ئێمە لەو مشتومڕەی دیدەروانی ئەفسەر ئیبراهیم قازیدا ناجۆرییەک دەبینین کە لەبەردەم دادگادا داویەتی، چونکە لە ڕاپۆرتەکەی ڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣دا کە بەرزیکردوەتەوە بۆ بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی بەسرا لەمەڕ ڕوداوەکانی شاری بەسرا دەبینین ئاماژەی داوە بە فرمانەکەی شالیاری ناوخۆی ڕۆژی ١٤/ ١٢/ ١٩٥٣ کە دەڵێت بڵاوە بەگشت کۆبونەوەیەک بکەن بەڕێگەی یاسایی، جا ئەگەر هەڵوێستو شێوەی تری نایاسایی بەکارهاتبێت ئەوا تاوانبار لێی بەرپرس نابێت چونکە ئەو شێوەی بڵاوەپێکردنەکەی دیاریکردوە کە دەبێت یاسایی بێت. هەروەها ملکەچبوون بۆ فەرمان ئەوەیە کوتوموت فەرمانەکە وەکخۆی ئەنجامدرێتو لەسنووری دەسەڵاتی ئەو لایەنەی بڕیاری دەدات. کەواتە ئەو فەرمانەی لەلای شالیاری تایبەتەوە دەرچووە (واتە شالیاری ناوخۆ) بەتەواوی یاسایی بووە دەبو ملکەچبوونی بەوپێیەبێت کە شالیاری بەرپرس شێوەکەیی دیاری کردووە. ئەو فەرمانەیش کە سەعید قەزاز داویەتی بڕیاری فەرمانبەرێکە یاسا مافی دەرکردنی پێداوە، ئەوکەسەیشی فەرمان بەناوی دەزگایەکی فەرمییەوە دەربکات بەرپرس نابێت لەو تاوانەی کەسێکیتر ئەنجامی دەدات چونکە بەهیچ شێوەیەک ئەو بەلایەنی بەرپرس دانانرێت لەو کردەوانەی بە پێچەوانەی فرمانەکەوە زیان بگات بە کەسانی تر. ئەگەر ئەنجامدانی ئەرکی سەرشان بەشێوەیەک لەشێوەکانی ڕێگەدان بژمێردرێت بۆ سەرپێچی، بۆ فەرمانپێکراو نیە لەو کارە بەولاوە ئەنجامدات کە فرمانەکەی پێکراوە، یان ئەگەر فەرمانبەر وایبۆچووبێت کە پێویستە کارەکە بەوشێوەیە

ئەنجامدات، یانیش وایزانیبێت کە پێویستە کارەکە بەوشێوەیە ئەنجامدرێتو لەڕووی ساویلکەییەوە فەرمانەکە بەهەڵە ئەنجامدات، گشت ئەوەانە بارگەلێکن بەکاری نایاسایی دەژمێردرێن. لەدادگادا ئەوە سەلمێنرا کە سەعید قەزاز ڕۆژی ١٥/ ١٢/ ١٩٥٣ گەیشتوەتە بەسرا بۆئەوەی کۆتایی بهێنێت بەو مانگرتنەی بووەتە هەڕەشە لەسەر ئاسایشی گشتی، بۆئەوە تاوانبار خواستی (عەقید ئەحمەد محەمەد یەحیا کە پاش هەڵگیرسانی شۆڕش بوو بە شالیاری ناوخۆ) وەک دیدەروان گەواهیی بۆ بدات، چونکە پاش بڕیاردانی یاسای نائاسایی لە بەسرا ئەو بوو بە دادوەری سپاییو لەسەر ئەو ڕووداوانە گاڵەی کرد بە دانیشتوان بەسرا. هەروەها (لیوا ئەحمەدساڵح ئەلعەبدی کە ئەوکات بوو بە سپاسالاری لەشکرو دادوەری گشتی سپا، ئەو لەکاتی بڕیاری یاسای نائاسیی بەسرادا بوو بە سەرۆکی دادگای سپاییو هەر ئەو لەساڵی ١٩٥٦دا فرمانی تەقەکردنی دابوو لە خوپیشاندەران). بەڵام دادگا وەک گوێینەداوەتە دیدەروانی ئەوان، ئەوەیشی نەسەلماندووە کە تاوانبار بوویێتە هۆ بۆ ئەو ڕوداوانە، یان ئەگەر سنووری دەسەڵاتی خۆی بەزاندبێت، چونکە لەپلەی یەکهەمدا بڕیارەکانی ئەو لەسنووری ئەو دەسەڵاتەدا بووە کە یاسا پێیداوە، بۆیە یاسا بەتەواوی دادەنێتو پشتگیریی لێدەکاتو دەیپارێزێت. دەبوو دەستەی لێکۆڵینەوەو دادگا پێداگربوونایە سەر ناسینی ئەوکەسانەی تەقەیان کردوەو لە لێکۆڵینەوەکانیاندا پتر قوڵبونایەتەوە بۆ ئاشکراکردنی ئەوکەسەی فرمانی تەقەکردنی پێداون، ئایا بەپێی ئەو فەرمانە شالیارییەی دراوە بە پۆلیس یاسایی بووە؟ لەو ئاستەدا نە هیچ بەرپرسیارەتییەکی تاوانیی ڕاستەوخۆ دەکەوێتە سەر تاوانبار، نە هیچ بەندێکی یاسایی هەیە کارەکەی ئەو بە دیاردەی تاوانی بژمێرێت، بەڵام ئەوەی دەڵێت داخوازی کرێکارەکان ڕەوابووە یان نا! ئەوە لە کارێک نییە لەئەستۆی تاوانباردابێت چونکە سنووری دەسەڵاتی ئەو وەک شالیاری ناوخۆ ئەوەبووە باری ئاسایشی گشتی بپارێزێت، چونکە بەدەنگ خواستی کرێکارەکانەوە هاتن یان نەهاتن لەسنووری کاری ئەودا نەبووە تا لێی بکۆڵێتەوە. وەکتر، یاسایەکی تایبەت بە کۆڕ بەستن هەبووە دەبوو کاری پێبکات. بەڵام سەبارەت بەوەی شالیاری بەرپرس فەرمان بدات ب خەرجکردنی ٢٥ دینار بۆ کڕینی مێوەجات بۆ تاکەکانی پۆلیسو دەستخۆشی لێکردنیان لەبەر ئەنجامدانی کار، بەهیچ

شێوەیەک بەتاوان دانانرێت. هەروەها ئەوەی بۆچی ئەو ڕێگەی یاسایی نەگرتووەتە بەر دژ بە پۆلیسەکان ئەوە لەئەستۆی ئەو دەزگایانەی دەسەڵاتە کە بەرپرسن لە چاودێری کاری فەرمانبەران، واتە (مافی گشتی) نەوەک شالیاری تایبەت.

سەبارەت بە کێشەکانی نەجەف‌و حەی‌و بەغدای پاش هێرشە سێقۆڵیەکەی ساڵی ١٩٥٦ بۆ سەر میسر. ئەوکات سەعید قەزاز شالیاری ناوخۆبوو، بەرپرسیارەتی ئەو وەک گشت شالیارێکی تری کاراو بەرپرس لە دۆخەکە، دەبوو بکۆشێت بۆ سەپاندنی یاساو جێبەجێکردنی فرمانەکانی دەسەڵات، چونکە بەسەر لوتکەی دەزگایەکی ئەنجامدەرەوە بوو. بەڵام سەبارەت بە هەڵبژاردن هەرگیز دیاردەیەک نییە بەوەوەی ئەو فێڵێ کردبێت یان دەستی وەردابێتە پرۆسەی هەڵبژاردن یان بە فەرمانی ئەو کرابێت. بەڵام ئەوەی بگوترێت ئەو دەستی هەبووە لە هاندانی بەرپرسێک بۆ کارکردن لەسودی پاڵێوراوێک بەرانبەر بە پاڵێوراوی تر بە تاوانێک دەژمێردرێت ئەگەر ڕاستیش بێت سزاکەی ناگاتە مەرگ. ئەگەرچی دادگا سزای بەسەردا نەسەپان، لەگەڵ ئەیشدا بەتاوانی ڕامیاری دەژمێردرێت. لەوبارەوە یاساڕێژ سزای بەندکردنی هەتاهەتایی بڕیارداوە بۆ تاوانی ڕامیاری لەبری سێدارە، بەڵام دادگای سپایی باڵای تایبەت بەهیچ جۆرێک ئاوڕی لەو لایەنە نەداوەتەوە کێشەکە بەڕامیاری بژمێرێت. بەوپێیەیش کە دادگاکە تایبەت بوو نە بە سپایی دەژمێردرێت نە سیڤیلی بۆیە لەهەردوو سەری گلۆڵەکەی لێ ونبوو، بۆیە ئەو کارڕاێکییە زۆر ئاساییەی لەگەڵ کێشەکە بەهۆی بێئاگایی دەستەی دادوەرەوە بووە لەو ڕەوشە یاساییانەی دەبوو بیگرنەبەر بۆ هەڵوێست لەگەڵ ئەو بابەتە کێشەیە. بۆیە ئەو بڕیاری سزایەی لەو دادگایە دەرچووە دورە لە ژیربێژیی قایلکەرو ئەو دیاردانەی لەبەردەستیاندا بوو لەسەر تاوانبار بەسنین بۆ سەپاندنی سزا بەپێی بڕگەی (٣) لە بەندی ٢١٤ی یاسای سزای بەغدادی، بۆیە بڕگەی یەکی ئەو بڕیارە کە لە ٤/ ٢/ ١٩٥٩دا دەرچووە پێچەوانەی یاساو ڕەوش‌و ژیربێژییە. دیارە لەژێر کاریگەری شڵەژاویی دەرون‌و بەپێی خواستی لایەنی نەیار بە سەعید قەزاز بەسەریدا سەپێنرا، چونکە باری دەرونی زۆر لەو کەسانەی هەژانبوو کە زەدەخۆرو زیانیان لێکەوتووبوون لەسەدت سیستەمی پاشایەتی. ئەوانە کەوتبوونە ژێر

باری شەقامی دژ بە ناودارانی ئەو سیستەمەی پاشایەتی‌و هەر ئەوان بوونە هۆی کاریگەر بۆ سەر دادگا تا ڕوبکاتە ئەو جۆرە تاوان‌و سزا سەپاندنە. هەروەها لەژێر کاریگریی هات‌وهاواری ئەو تەماشاکەرانەی نێو هۆڵی دادگا کە هیچ ڕواڵەتێکی یاساییان پێوە نەبووە، لەوەدەچێت ڕێگەپێدانی ئاشکرای سەرۆکی دادگا لەوی حەزو ئارەزوی خۆیان بەو هاتوهاوارو دەربڕینی دروشمانە تێرکەن بێگومان کاریگەری خۆی بووە. وەک ئامادەبووانی نێو هۆڵەکەی دادگا وشەی زۆر ناشێرین‌و بازاڕییان بەکارهێناوە دژ بە تاوانبار کەس نەبووە ڕێیان لێبگرێت، لەولایشەوە دادیاری گشتی بەدرۆ ڕوداوێکی بێبنەمای بۆ سەعید قەزاز هەڵبەستوەو پتر لە یەکجار خوێندنەوەی داکۆکنامەکەیان پێ بڕیوە. ئەوجا پێکهاتەی ئەو دادگایە کە بەگشتی لە پیاوانی لەشکر بوون‌و شارەزایی ئەوتۆیان نەبووە لەبارەکانی دادو یاساو پێداویستیەکانی کۆڕی دادوەری، هەروەها هیچیەک لە ئەندامانی بە سەرۆکەوە نە خوێندکاری یاسایا بوون، نە هونەری ڕستەی یاساییان زانیوە، نە وەک پێویست شارەزابوون لەسەر دەقی یاسایی، جگە لە دادیاری گشتی بەڕێز ماجد محمد ئەمین کە یاساناس بوو. باشە، وەک لەوکاتەدا دادگای عیراقی دادپەروەرو پاک‌و پوخت هەبوو چی پێویست بووە ئەو دادگای سپایی‌و تایبەتە پێکبێت کە دەرکەوت شارەزاییان تەنانەت لە ئاساییترین ڕەوشەکانی یاسا نەبووە. سەرۆکی دادگا پتر لەیەک جار سوێندی تاوانبار سەعید قەزازی داوە، ئەوە لەکاتێکدا نابێت بەهیچ شێوەیەک تاوانبار سوێن بدرێت. لەلایەکی ترەوە دادگا گوێینەگرتووە لە ٤٦ دیدەروان گوایە کاتی تەواویان بەدەستەوە نەبووە بۆ گوێگرتن لەو دیدەروانانی لەمەڕ تاوانگەلێک بوو سزاکەی گەیشتە سێدارە. لەلایەکی ترەوە داکۆکیکردنی بریکارەکەی تاوانبار کە دادگا بۆی ڕاسپاردبو (پارێزەر سەلاحەدین محەمەد) کە گوتی؛ کاتێک تاوانبار پەنای بۆبردووە ئەو بە نابەدڵی بەڵێنیداوە داکۆکی لەو تاوانبارەو هاوشێوەکانی بکات، ئەوجا نە پاکانەی بۆ بێتاوانی سەعید قەزاز کردوە نە خواستی بەزەیی بۆ نیشانداوە بەوپێیەی دەقەکانی یاسایی‌و ڕەوشی دادگا سزاییەکانی عیراقی‌و ویژدان‌و ڕەوشتی خۆیی‌و ڕوەشی کارەکەی کە وەک پارێزەری داکۆک بۆ ژیانی تاوانبار**!!**. خۆ ڕۆژنامەی "إتحاد الشعب" کە ئۆرگانی پارتی کۆمۆنیستی عیراقە لە ژمارەی ١٩٠ی ڕۆژی ٤/ ٩/

١٩٥٩دا ڕەخنەی ئاراستە کردن لەسەر پێداهەڵدانەکانی نێو هۆڵی دادگاو ئەوەی بەرپەرچ داوەتەوە کە پارتەکەی هیچ پەیوەندییەکی بەوبارەوە بوبێت. هەروەها بەوەی نامە لەگشت بەڕێوەبەرایەتییەکانی پۆلیس لەشارەکانی عیراقەوە گەیشتووە تیایاندا نەبونی فرمان یان بروسکەیان دەرخستوە بەوەی شالیاری ناوخۆ سەعید قەزاز فرمانی دابێت بۆ تەقەکردن یان بەکارهێنانی توندوتیژی دژ بە خۆپیشاندەر، بۆیە ئەو خاڵانەی بوونەتە بنەما بۆ ئەو بڕیارە تایبەتەی سەپا بەسەر سەعید قەزازدا یاسایی نین بۆیە پەسەند نین تا پێی تاوانبارکرێت. دەتوانین بڵێین سەعید قەزاز لەسەر تاوانی نەبوو سزادراوە بۆیە پێویستە ئەوبارە بەهەند وەرگیرێت بۆ دووبارە دادگایی کردنەوەی تا بڕیاری دادو سزای ڕاستی بەسەردا بدرێت گونجاو لەگەڵ ڕاستیی ئەو تاوانانەی نێو دۆسێی ئەو کێشەیەدا هەن، ئەگەرچی پاکانە بۆ هەندێک کارو هەڵوێستی لێی بەرپرسیار بووە، خۆ ناکرێت گشت تاوانو هەڵەکانی ڕژێمی سەردەمی پاشایەتی بخرێنە ئەستۆی ئەو.

مامۆستای پارێزەر عەبدولقادر ئەلدبوونی دەڵێت؛ دادگاکەی مەهداوی هیچ واتایەکی دادوەریانەی پێوە دەرنەکەوتووە بەڵکو تا ئەو ڕۆژەی لەگەڕدابوو بریتییبوو لە جۆرێک قەیرانی دادوەریو تاوەکوو ئەمڕۆیش هەر بە هۆی تێکشکێنەر دەژمێردرێت بۆ پێەوەرو ڕەوشی دادگاکان.

هەروەها کێشەکەی سەعید قەزاز (بەپێی باوەڕی ئەلدبوونی) هەڵبەستراوبوو بەمەبەستی لێدانی سەرکردەکانی سەردەمی پاشایەتی، لەوانەی هەڵوێستی گیریان بووە دژ بە کۆمۆنیستانی عیراق، هەروەها بەپێی بۆچوونی ئەو کە پارێزەرێک بوو پتر لە ٤٥ ساڵ یەکوچان لەدادگا کاریکردوە بۆ چەسپاندنی یاساو گشت بوارەکانی تری کارڕایەکیی دادوەری. ئەو بڕیارەی سزایان پێ سەپان پوچەڵبووەو بڕیارەکەی داد ستەمئامێزو خودی دادگاکە دوربووە لە ڕەوشی پاقژو لە سەرەتاوە تا کۆتا باری دادپەروەریی لێی بزربوو[57].

"پارێزەری موسڵاوی" مامۆستا مەحموود ئەلچەلەبی دەڵێت؛ سەعید قەزاز

[57] ـ چاوپێکەوتنم لەگەڵ مامۆستای پارێزەر عەبدولقادر ئەلدبوونی لەمووسڵ ڕۆژی ٩/ ١٢/ ١٩٩٥

لەڕووی دادگا (لاوازەکەی!!) مەهداوی وەستابوو بەشانازییەوە داکۆکی لەشکۆی خۆی دەکردو پڕباوەڕ بوو بە خوداو بە چارەنوسی خۆیی[58].

ئەوەی ستەمکاریی دادگاکەو ناڕەوایی بڕیارەکانی بیسەلمێنێت، ئاوڕنەدانەوەی دادگایە لەگشت ئامرازەکانی بەزەیی. تاوانبار سیوسێ ساڵ وەک فەرمانبەرێکی گشتی کاریکردووە، هەروەها تەمەنی لەپەنجا ساڵ بەرەوژوور بوو، بەدرێژایی ژیانی کارمەندیی هیچ سەرپێچییەکی یاسایی یان کەتنو تاوانی ئەنجام نەداوە. گشت ئەوانە هۆن بۆئەوەی بڵێین دادپەروەری لەودا بزربووە، ئەوەیش کە پارێزەری داکۆک لەتاوانبار ئەوی نەبینیوە تا هەندێک ڕاستی لەو بوارانە بۆ ڕوونکاتەوە کە لەدادگادا لێی دەڕوانن، بەڵکوو بەپێچەوانەوە لەبری پارێزەری داکۆک بۆ تاوانبار بۆی بووە بە پارێزەری دژ. هەروەها دەستەی دادوەر ئەو بنەما دادوەرییانەیان لەیاد کردوە کە تاوانبار بێسوچە تا ئەوکاتەی تاوانی بەسەردا دەسەپێت. بۆیە ڕێڕەوی ئەو دادگایە هەر لەسەرتاوە ناڕەوشیو بێلایەن نەبووە کە سزای بەسەر تاوانباردا سەپاندووە بێلەوەی ڕێیبدەن پاکانە بۆخۆی بکات.

مامۆستای پارێزەر جەرجیس فەتحوڵڵا دەڵێت: کە ساڵی ١٩٥٦ ئەو کوشتارەی لەئەنجامی خۆپیشاندانەکانی بەسرا ڕویدا بڕیارێکی یاسای نائاسایی دەرچوو کە بەهۆیەوە ڕەوتی یاسای پەککەستو بەرپرسیارەتی ڕاستەوخۆ کەوتە دەستی سەرتیپی هێزەکانی ئەوێ کە ناوی (ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی) بوو، واتە ئەو دادوەرە گشتیەی سپا کە لەبەرەبەیانیی چواردەی تەمووزەوە تا ڕوخانی دەسەڵاتەکەی قاسم لەوپلەیەدا بوو. دەتوانم زۆر ناوتان بۆ بژمێرم لەهاوتای (ئەلعەبدی) کە شۆڕشی ١٤ی تەمووز کردنی بە بەرپرسو پلەو فەرمانی گرنگی پێسپاردن. (ئەگەر بە دیدی یاسایی بۆیبچین) بەرپرسایەتیی ئەوان لەکوشتنی خۆپیشاندەراندا کەمترنەبوو لەبەرپرسیارەتی قەزاز[59].

[58] ـ چاوپێکەوتنم لەگەڵ مامۆستا مەحموود ئەلچەلەبی لەمووسڵ ڕۆژی ٢٨/ ١٠/ ١٩٩٥

[59] ـ محەمەد حەمدی ئەلجەعفەری/ محكمة المهداوی/ مطابع دار الشؤون الثقابیة العامة، بەغدا ١٩٩٠ / لاپەڕە ٧٦ ـ ٧٧٠

مەهداوی زۆرجار قوشقی بووە بەمەبەستی سوکایەتی کردن تانوتی لە سەعید قەزاز داوەو بە خۆفرۆشو پیاوکوژو شالیاری خوێنڕێژو مۆرکی شەرمانگیز ناوی بردووە، بەڵام هەرکات سەرۆکی دادگا هێرشی کردبێتە سەر سەعید قەزاز هەرگیز لێی بێدەنگ نەبووەو لەنێو ڕکەی تاوانەوە بەهەمان شێوەو هەمان گوڕ وەڵامی مەهداویی داوەتەوەو ئازاو دلێرانە لەگەڵی کەوتووەتە مشتومڕ بێلەوەی هیچ ترسی پێوە دیاربێت.

قەزاز لەکاتی فەرمانبەریدا بەوە ناسرابوو کە توندو بەزەبرە، هەروەها لەو سەردەمەی پاشایەتیدا کەشالیاری ناوخۆ بوو ناوبانگی دەرکردبوو بەوە لەکاتی خۆپیشاندانی کۆمۆنیستەکاندا زەبرو هێزی زۆری بەکارهێناوە بۆ بڵاوە پێکردنیان، بۆیە بەبۆنەی ئەو کۆنەقینەوە لەبەندیخانەدا جۆرەها باری ئەشکەنجەیان لەگەڵ بەکارهێناوە، لەبەر هەمان هۆ مەهداوی لەدادگا کۆشیویەتی شکۆی بشکێنێت، بەڵام ئەو لەنێو ڕکەی تاوانبارانەوە بەسەر مەهداویدا دەیقیڕان دەیگوت: "نەکەی سووکایەتیم پێبکەیت.. دادگایم بکە بەڵام بۆتنییە سوکایەتیم پێبکەیت.. من بەوبۆنەیەوە کە شالیاری ناوخۆ بووم فەرمانم بەجێگەیاندووە، ویستومە ئازادی دابینکەم بۆ ئەوانەی هانایان بۆ هێناومو بۆ ڕژێمەکەم، ئەگەر ئەمرۆیش شالیاری ناوخۆبم هەر ئەوە دەکەم کە ئەوکات کردومەو هیچ پەشیمان نیم لەوانەی کردومن". سەعید قەزاز بەو وتە بەناوبانگەی لەبەردەم دادگادا کۆتایی بە داکۆکنامەکەی هێنا کە گوتی (وا سەردەکەومە سەر قەنارە کەسانێک لەبەرپێمدا دەبینم مافی ئەوەیان نییە بژین) دیارە هەر ئەوە بووەتە هۆی ئەوەی ماوەیەکی زۆر لەژوری تەنهاییدا بەندیکەن. وەک زۆرکەس کۆشیویانە کاری تێبکەن تا پێشنیاری لێبوردن بنوسێت بۆ دادگا لەسەر ئەو وتانەی گوتوونی بەڵام ئەو هیچ گوێینەداوەتە ئەوجۆرە بیرە. پاش کۆششی زۆری بێهوودە ڕویان کردوەتە هاوسەرەکەی تا نامەیەکی بۆ بنووسێت بۆئەوەی کەمێک نەرمی نیشانداتو لێبوردن بخوازێت لە دادگا تا لەبەندیخانەدا کەمێک ئەرکی لەسەر سوک بکەن بەڵام ئەو لەسەر پشتی نامەکە بۆی دەنوسێتەوەو دەڵێت (چاوڕوانبە ببیت بە بێوەژن) ئەوجا کە ئەوەیشیان بەرگوێ دەکەوێت دیسان قوشقی دەبن، هەڵدەسن دروشمێک لەسەر پارچە پەڕۆی دوورودرێژ دەنوسنو لەبەردەم دەروازەی شالیارگەی بەرگریدا هەڵیدەواسن تێیدا نوسراوە (عەبدوڵڵا شاویو کامل قازانچی لەژێر

گڵدان بەڵام سەعید قەزازو بەهجەت عەتییە هێشتا خۆش دەژین). دیارە مەبەستیان لەوەبوو کە عەبدولکەریم قاسمی پێ بوروژێنن تا لەگشت هاتنە ژورەوەی شالیارگەی بەرگریدا ئەوە ببینێتو ئەو هەڵوێستەی سەعید قەزازو بەهجەت عەتیەی وەبیر بێتەوە کە دژبوون بە بزوتنەوە ڕامیارییە نیشتمانپەروەرەکان. سەعید قەزاز هەردەم مانەوەی ئەو هێمای سەر پەڕۆیەی لەو هاوولاتیو خزمانەی پرسیوە کە چوون بۆ سەردانی لە بەندیخانە. چونکە بوونو مانەوەی هەندە لایان گرنگ بوو هەرکات کۆن بووبێت نوێیان کردوەتەوە تا ئەوکاتەی قەزازو عەتییە لەسێدارە دران. ئەوەبوو لەکاتی سێدارەدانیشدا گوریسی قەنارەکەیان بۆ شل بەستوە تا لەکاتی سەرکەوتنی سەعید قەزازو دەسکردن بە پرۆسەی خنکاندنەکەی سەرنەگرێتو ئەوان چێژ لەو دیمەنەی وەرگرن. ئەوجا کە تەختەکەیان لەبنپێی ڕاکێشاوە ئەو کەوتووەتە سەر زەوی، دووبارە هەڵیانگرتووە بە بوراوەیی ملیان کردووەتەوە بە قەنارەدا[60].

بۆئەوەی خوێنەر ئاشناکەین بە وێنەیەکی ڕاستەقینە لەدیمەنی سەرۆکی دادگا عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی کە بەناوبانگتر بوو لە خودی دادگای گەل، لەوڵاتێکی خاوەن مێژوی وەک عراق کە هێشتا زۆر لەو پێوەرە قەشەنگانەی بەبەرەوە مابو کە ڕەوشو نەریتەکانی ڕاگرێت، بەڵام لە کودەتاکەی فەبریوەری ١٩٦٣ بەدواوە تاوەکو ئەمڕۆ زۆر درزو برینو ناسۆرو باری نەنگیمان چەشتو بینی لەدەستی ئەو ڕژێمە یەک لەدوای یەکانەی بەرەی ڕاست کە پاشان پەیدا بوون. پێویستە بۆ نرخاندنی کەسێک ئەوە بکرێت بە پێوەر کە چی پێشکەش کردووە بەو گەلو نیشتمانەو لە ڕەوتەکەیدا تا چڕادەیەک بەخشندە بووە لەگەڵ کۆمەڵو نیشتمانو لەپەڕاوی مێژودا چیی بۆ تۆمارکراوە سەبارەت بە هەڵسوکەوتی لە بارەکانی ڕامیاریو کۆمەڵایەتییەوە بێ گوێدانە ئەوەی سەر بە چلایەنێکی ڕامیاری بووە یان بەچکەی کام چینو نەتەوەو ئاین بووە. بۆیە پێویستە بەدیدێکی بێلایەن بەمێژودا بچینەوە تا

[60] ـ مەحموود خالس/ ذاکرة الورق. شەست ساڵ لەمێژووی عیراقی نوێ لە بیرەوەرییەکانی مەحموود خالس ـ نووسیسنی د. وەلید مەحموود خالس/ چاپی، المؤسسة العربیة للدراسات والنشر/ بەیرووت ٢٠١٠ لاپەڕە ٥٣٣

لەڕوی نیشتمانپەروەرییەوە بگەینە ئەنجامێک ناوەخنەکەی ڕاستیو ویژدانو ژیربێژیی دووربێت لە هەڵچونو لایەنگیری. ئێمە بەوپێیەی هەمیشە ڕاستی بە کۆڵەکە دەزانین بۆ ڕاگرتنی مێژوو، بۆیشمان بووەتە هاندەر تا پشتی پێببەستین لەم پرۆسەی تۆمارکردنو هەڵسەنگاندنە تا بمانگەیێنێتە ئەنجام.

پێدەچێت کاتی هەڵسەنگاندن جیاوازییەک ببینین لەنێوان ئەو تاوانبارەی دادگا بەناڕەوا سزای بەسەردا سەپانو سەرۆکی دادگاکە کە بە شەهیدی کۆچیکردو هەڵەو تاوانەکانی لەگەڵ خۆی برد.

ناوەخنی زۆر لەڕاستیەکانی ئەو سەردەمە بەسەرچووەی عیراق کە پڕبوو لەگێژاو، هەندێک ناوی تێدا دەرکەوتن ڕۆڵی گرنگیان جێهێشت بۆ مێژوی رامیاری عیراقو خۆیشیان بوون بە بەشێک لە مێژوی ڕامیاریی عیراق. ئەوانە وەک کاریان کردە سەر ڕوداوەکانی، پێیشیان کاریگەربوون، وەک هەڵوێستی نەرێنیان بووە هەڵوێستی ئەرێنیو مرۆڤانەی ئەوتۆیان نواندووە. ناوهێنانی تەنها یەکێکیان دەبێتە هۆی لاسەنگی لە تەرازوەکەی ڕۆژگارو بێلایەنی بزر دەبێت. هاوکات مەبەستی نیازکراو ئاشکرا دەبێتو ئارەزووی قەتیسماو لەمێشکی نووسەردا زاڵ دەبێت بەسەر ڕاستییەکانداو لەوانەیە زۆر جار ببێتە هۆی شاردنەوەیان.

ئەوەی لەو سەردەمەی پاشایەتی عیراقدا کاریگەری بوبێت بۆ سەر مێژوەکەی، پەنابردن بوە بۆ دەسەڵاتی خێل یان پایەی کۆمەڵایەتی یانیش کەسانی ڕامیاریی سەر بە لایەنەکانی دەسەڵات لە خولەکانی سەردەمو ڕژێمی پاشایاتی، کەس لە دەرەوەی ئەو بازنگەیە بۆینەبوە ناو بۆخۆی تۆمارکات.

ئەو کاریگەرییەی لە چاغی دەسەڵاتی پاشایەتیدا کەوتبووە سەر مێژوو پشتئەستوور بوو بە بنەچە خێڵەکییەکە یان چینی کۆمەڵایەتی یانیش سەر بە ڕێکخستنێکی ڕامیاریی نێو تۆڕی ئەو پارتانەی سەر بە ڕژێمی پاشایەتی بوون. بەدەر لەو سێ بازنگەیە کەس نەیتوانیوە دەرپەڕێتو ناوی خۆی تۆمارکات.

بەڵام بزوتنەوە نیشتمانییەکەی عیراق کە لە ڕیزی نەیاردا وەستابوو بەرانبەر

بە ڕیزی دەسەڵاتی پاشایەتیو ناکۆک لەگەڵی، نەخشەی بۆ ڕەوشو بەهاو بیروباوەڕە نیشتمانپەروەرانەکەی بەپێی دیدی خۆیو بۆچوونە ڕامیارییەکانی خۆی دیاری دەکر. لەنێوان ئەو بارانەوە ناو دەردەکەوتن دوور لە ڕەوشی خێڵەکی یان چینایەتی یانیش سەر بە دەسەڵات. ئەوەبوو ئەو بزواوە جۆشی سەندو ئاوێتەبوو بە هەستە نیشتمانپەروەرییەکەی کۆمەڵ، بۆیە ناوی کەسانی بایەخدار دەرکەوتن ناوی خۆیان لەڕیزی وردەکارییەکانی چالاکییە ڕامیارییەکانی عیراقدا تۆمارکرد. بۆ توێژەر نییە ئەو ناوانە پشتگوێخات، هەروەها بۆی نییە ڕۆڵی ئەوان پشتگوێخات لە سەرقاڵکردنی مێژووی ڕامیاریی عیراق چیی لەو ماوە دیاریکراوەدا تۆمار کردبێت لەوانەی لەبۆ ئەوبوون یان دژ بەو. ئەوی لەو سەردەمەدا بە بزووتنەوەی پارتە ڕامیارییەکانەوە دەبینرا زۆر لەگەڵ یەک یەکانگیر بوون ئەوکاتەبوو کە جەماوەری میللەتی عیراق ڕێزی لێ دەگرتن، بەوجۆرە نا لێکچوونێکی زەقی خستەڕوو بەرانبەر بە ڕەوشی ئەو دەسەڵاتەی پاشایەتی کە لەبەر زۆر هۆ، ڕوژبەڕۆژ جەماوەری عیراقی لێ دووردەکەوتەوەو ناکۆک بوو لەگەڵ ئامانجو ئارەزووی بزووتنەوە نیشتمان پەروەرەکانی وزەی خۆیان یەکخست لە بەرەیەکی یەکگرتوودا بۆیە هێزو کاریگەرییان لە گۆڕەپانی عیراقیدا پەرەیسەند.

بەڵام پاش ڕمانی دەسەڵاتی پاشایەتی ئەو بنەمایە گۆڕا، واتە لەپاش ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨و سەرهەڵدانی سیستەمی کۆماری بەسەرۆکایەتی زەعیم عەبدولکەریم قاسمو بەپێی نەخشەی ئەفسەرانی ئازاد کە بەهرەیان لە هێزو پێزی ئامانجو بنەماکانی گشت بزوتنەوە ڕامیاریو نیشتمانییەکانی عیراق وەرگرت گونجانیان لەگەڵ ئامانجو ئاواتەکانی گەلی عیراق. لەنێو زۆر ناودا لەڕیزی ئەفسەرانی ئازاد، ناوی عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی دەرکەوت. ئەو یەکێک دەبێت لە ئەندامانی ئەو شانانەی ئەفسەرانی ئازاد کە پەیوەندیی ئاشکرایان بووە لەنێوی ڕێکخستنەکانی سپا. ئەو لەوانەبوو کە بەکردار بەشداربووە لە شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨. ئەوکات پیشەیەکی ئەوتۆ نوێ بۆ ئەو پیاوە دیاریرا نە هیچیەک لەئەفسەران بەوەیان زانیوە نە هیچ نەخشەیەکیان بۆ کێشابوو نە لە لەپلانە نیشتمانییەکەیشیاندا هەبوو، ئەویش پلەی سەرۆکایەتی دادگای سپایی باڵای تایبەت بوو لە شالیارگەی بەرگری

(دادگای گەل) کە دادگایەکی شۆڕشگێڕانە بوو بەپێی یاسایە پێکیانهێنا بەتایبەتی بۆ دادگاییکردنی سەرانی ڕژێمی پاشایەتی، بەڵام پاشان کێشەی تریشیان بۆ دەچوو، ئەویش بەبۆنەی هەندێک وەپێشهاتی باری ڕامیاریو دەرئەنجامی ئەو درزەی بووەهۆی ئەو لێکدابڕانەی ڕیزەکانی کۆمەڵو نیشتمانەکەیش دوچاری بوون.

ئەو دادگایە پێهات لە سەرۆک عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداویو ئەندامەتی هەریەک لە عەقید فەتاح سەعید شاڵی، موقەدەم شاکر مەحموود ئەلسەلام، موقەدەم حسێن خزر ئەلدووریو ڕەئسی یەک ئیبراهیم عەبباس ئەللامیو نمایندەیی دادیاری گشتی عەقید ڕوکون ماجد محەمەد ئەمین.

بەبۆچوونی ئێمە نە لەمێشکی سەرکردایەتی شۆڕشدا هەبوە دادگایەکی لەوشێوەیە پێکبێت نە پلانیان بۆ نابوو، بەڵکو بەشێوەیەکی ناکاوو پەلە لەئەنجامی بارێکی شڵەژاودا بڕیاری یاسایان بۆ داوە. ئەو دادگایە، سەرەڕای سپایی بوونی، جیاوازو تایبەتیش بوو. خاڵی نوێو ئەرێنی لەو دادگایەدا زیندوو ڕاستەوخۆ بڵاوکردنەوەی دانیشتنەکانی دادگاییکردنەکان بوو لە ئێزگەکانی تەلەڤیزیۆنو ڕادیۆدا، واتە بە دەنگو ڕەنگەوە بێ هیچ سەنسۆرو مۆنتاژو چاودێریی دەزگا هاوپەیوەستەکانی عیراق.

ئەوە دیاردەیە وەک نوێ بوو بۆ مرۆڤی عیراقیو پێی ڕانەهاتبوون، بوو بە کارێکی هاندەریش بۆ ئاگاداربوونی عیراقییان لە دادگاییکردنی ئەو بەرپرسو شالیارانەی لەسەردەمی پاشایاتیدا عیراقیان بەڕێوەبردووە. واتە ئەوانەی پێیان دەگوتن (سەرانی خولی لەناوچوو). گوێگرانی ڕادیۆ هەروەها بینەرانی تەلەڤزیۆن "ئەگەرچی زۆر سنووردار بوو جونکە تەنها بەغداو شارەکانی نزیک بەو دەیانبینی" لەلای هاووڵاتیان یەکجار زۆر پەسەندبوو چونکە لەبیری هیچکەسێدا نەبوە چی لە سەرانسەری عیارق هەروەها دەرەوەیدا وا بەئاشکرا لەڕێگەی ڕادیۆوە گوێبیستو (لە دەڤەری بەغدا)یشدا ئەوجۆرە دادگاییە ببینێت. ئەوکات مەهداویمان لە نزیکەوە بۆ دەرکەوت بە دەنگێکی کۆکو پڕتوانا بۆ مشتومڕ لەگەڵ دژەکانیو بەتوانا لەڕوی بەکارهێنانی وشەی نەریتیو کولتووری، هەروەها توانایەکی وردبین بۆ کۆڵینەوەی لە دیاردەو ڕوداوو گەواهی لەگەڵ مشتومڕ کردن لەسەریانو

پرسیارو وەڵام لەبارەیانەوە لەگەڵ تاوانباران. ئەگەرچی ئەو پیاوە نە یاسای خوێندبوو نە زانستیی دەرونی یانیش سزایی بواری یاساو سیستەمەکەی نە دادگایشدا کاری کردبوو، بەڵام دیاربوو خۆی لەسەر ڕۆشنبیریی گشتی ڕاهێناوە بۆیە ئەو تواناو کارامەییەی پەیدا کردووە.

لە یەکەمین ڕۆژی دادگایکردنەوە سەرنجی گشتیی بۆلایخۆی کێشکرد، ئەویش لەڕێگەی شرۆڤەو ئاماژەکانی وتەی نەستەق کە هاوکات لەگەڵ مشتومڕی دادوەریدا هۆنراوەی عارەبیو عیراقی بەکارهێناوە بەجۆرێک، تا ئەوکات، بینەری عیراقیی نە پێشتر پێی ڕاهاتبوو نە بەمێشکیاندا هاتبوو ڕۆژێک بێت ئەوجۆرە ببینن یان ببیستن، یان تەنانەت ئاگاداربکرێت لەوجۆرە پرۆسەی دادگاییکردنی شالیارو جەنەراڵو بەرپرسانو بیانبینن لەنێو ڕکەی تاواندا بەداماوی وەستاون دەپاڕێنەوەو لێبوردن دەخوازن لە گەلی عیراقو سەرکردایەتی شۆڕش. ئەوە چگە لە هەندێک لەو کەسایەتیانەی شکۆی خۆیان پاراستووە، لەسەروی گشتیانەوە ڕێزدار سەعید قەزاز کە بابەتی ئەم توێژینەوەیەمانە. دانیشتنەکانی دادگا بێبەش نەبوو لە هەڵەی یاساییو جۆرێک لە باری ستەمی دژ بە تاوانبارانو ڕوشاندنی شکۆی خودی باری داد، چونکە سەرۆکی دادگا هەڕەشەی لەشێوەی تانوتدا دەهاویشت، لەکاتێکدا دەبوو ئەو بێلایەن بێت. هەروەک دەبوو بزانێت ئەو تاوانبارەی دادگایی دەکات هێشتا تاوانەکەی بەسەردا نەسەپاوە. وەک دەزانین ئەوەی لەسەر تاوانێک دەگیرێت بێتاوانە تا ئەوکاتەی بڕیاری تاوانی بەسەردا دەسەپێت. بەڵام بەرپرسیارەتی بەشێکی زۆر لەو هەڵانەی کراون دەکەوێتە ئەستۆی خودی سەرۆکی دادگا، بەشەکەی تریش دەکەوێتە سەر ئەو جەماوەرە گوێگرەی لەنێو هۆڵەکەدا ئامادەن بۆ گوێگرتن لە کۆڕەکانی دادگایی، بەڵام ئەوەی بوە هۆی شکست بۆ بەهاو بارستایی دادگاکە خۆدی ئەو هاتو هاوارەبوو لە بانگو دروشمی ڕامیاری هاوکات لەگەڵ بەڕێوەچوونی پرۆسەی دادگا بێلەوەی پێیان ببڕن یان لێیانی قەدەغەکەن، سەرئەنجام ئەوە بوەهۆی شەڕو ناکۆکیە ڕامیاریەکانی ئەوکات لەعیراق ڕویانداو بوونە هۆی درێژەدان بە بارە ناهەموارەکانو ڕێگە خۆشبوو بۆ دەستو پەنجەی چەپەڵی دەسەڵاتە عارەبیو بیانیو ئەو نۆکەرانەی خۆیان ترنجانە نێو لەشی عیراقو ناکۆکییەکانیان گەیاندە ئاستی ناکۆکیی قووڵ

لەگەڵ شەڕو پێکدادانی ڕامیاری لەنێوان پارتە ڕامیاریە نیشتمانپەروەرەکانی عیراق. سەرئەنجام ڕەنگیدایەوە لەنێو ڕیزەکانی کۆمەڵو پارتو باری کەسێتیو کشا بۆ سەر گشت دابو نەریتە قەشەنگاکانی عیراقو ژەهری خۆی بڵاوکردەوە بەناو گشت ماڵاندا تا ئەو ئاستەی بگاتە سەر پارووی گشت هاووڵاتیان بێجیاوازی.

ئەو درزەی لەجەستەی عیراقدا پەیدابوو زۆر کەوت لەسەر عیراقو بوو بە کۆسپ لەبەردەم ڕەوڕەوەی سەرکەوتنو وەپێشچوون. پاش لەوەی زۆر لە بنکە تارەکانو دەزگا سیخوڕییە بیانییەکان لەگەڵ لایەنە نەیارەکان بەو دەسەڵاتە بە پێزانین بووبێت یان نەزانی، پێکەوە دەکۆشان ئەو ئەزموونە نیشتمانییە لەناو بەرن کە قۆناغەکانی بێ هەڵە نەبوون. بەوهۆی ئەانەوە زۆرکەس پابەندبوون بەوەی لەگەڵ لەسەرکردایەتییە نیشتمانپەروەرانەکەی عەبدولکەریم قاسم بکۆشن هەنگاوی سەرکەوتووانە هەڵهێنن لەپێناو گۆڕاندا. ئەوە بارێکی ئاسای بوو ڕوویدات لەنێو ڕێڕەوی ئەو ئەزمونە نوێیە لەگەڵ ئەو کرۆکـو نەنگیو هەستو هەڵوێستی جیاواز لەگەڵ بیروبۆچوونی ئەو سەرکردانەی بزووتنەوەکەو پێشهەنگ بوون بۆ شۆڕش (واتە ئەفسەرانی ئازاد). پاشان درزو دووبەرەکی لەنێویان ئەوانیشدا پەیدابوو تا گەیشتە ئەوەی هەندێکیان بکەونە دەسگیرکردنی لایەنی نەیار. سەرئەنجام گەیشت بەوەی تاخمێت بکەوێتە ژیانبڕی لە بەشەکەی تری نەیارو دواقۆناغ ئەوەبوو ئەفسەرانی ئازاد لەیەک دوردەکەوتنەوەو شیروتیر لەیەک سوین. زۆر لایەن ئەو ناکۆکیانەیان قۆستەوە لەبۆ بەرژەوەندی خۆییو گەڕانەوە بۆ ڕەوتی کلاسیکی تا گەیشتە ئەوەی ڕوداوەکان قووڵو قوڵتربنو ڕەوڕەوەی چوون بەرەو ڕوخانی ئەو دەسەڵاتە نیشتمانیەی عەبدولکەریم تا دەهات خێراتر دەبوو.

گوتراوە، دژەکردار بەهەمان ڕادەی هیزی کردارە. بەڵێ هەمان ئەوە ڕوویدا کاتێک هێزی دژەکردار پەیدابوو لەنێو نەیاران بە دەسەڵاتی عەبدولکەریم قاسمو یەکێک لەو هەڵانەی هێزە نەیارەکان ئاماژەیان پێ دەدا خودی دادگاکەی مەهداوی (دادگای گەل) بوو کە بووە هێمایەکی نەرێنی بۆ دەسەڵات.

ئەگەرچی گشت ئەو هەڵانەی مەهداوی دەیکردن کاردانەوە بوون دژ بە کارو هەڵوێستی ئەو هێزانەی نەیاربوون بە کۆمارو عەبدولکەریمی سەرکردەی، بەڵام عەقید مەهداوی ئەو هەڵانەی لە دڵپاکیو خۆشەویستییەوە بووە بۆ کۆمارە ساواکەیو گەلی عیراقو سەرکردەکەی بوو بەڵام ڕەفتارەکانی ساکارانە دەربڕیوە، بۆیە تاوەکو ئەمرۆیش خاڵی مشتومڕ لەنێوان زۆربەی پارتە نیشتمانیەکانی عیراق خودی مەهداوییە. وەک خۆی یەکلایی کردبووەوە لەوەستان بەڕوی ئەوانەی لەخانەی دژدا بوون بە شۆڕشو کۆمار. وەک هەرگیز پاڵینەداوە بەوانەی دوژمنی عیراقو نیشتمانەکەی بوون، نە لەنیشتمان هەڵگەڕاوەتەوە، نە لەهەڵوێستی لایەنگرانەی بۆ گەلو کۆشین لەپێناو ئاسودەیی ئەودا لایداوە. وەک دانەوسانی نەکردووە لەسەر ئەو هەڵوێستەی، نە هێمنانە دامرکاوە نە پەیماندار بووە لەگەڵ هیچ هێزی ڕامیاری تر بۆ ڕوخاندنی عەبدولکەریم قاسم کە سەرۆکـو پوورزایشی بوو.

مەهداوی پشتی سەرۆک عەبدولکەریم قاسمی گرتبوو تا ئەو ڕادەیەی بوو بەودەنگەی بەناوی ئەوەوە دەدوا، بۆیە لەخۆڕایی نەبو کە جەماوەری عیراق دەکەوتنە سەر شەقامو گۆڕەپانە گشتییەکانو کۆڵانی بێدەرەتانان تا هاوار بۆ سەرۆک عەبدولکەریمو مەهداوی بکەن. هاوکات لەگەڵ وێنە بەرزکردنەوەیان، لێیان دەخواستن ئەوجۆرە سزایانە بڕیاردەن کە پارتە ڕامیارییەکان مێشکی جەماوەریان پێ زاخ دەدا.

لەگشت مرۆڤێکدا لایەنی ئەرێنیو نەرێنی هەن، بۆیە هەر دەبێت باری نەرێنی لەسەر مەهداویش تۆمارکرابێت، بەڵام کاتێک لەوانە دەڕوانی کە لەسەر مەهداوی نووسراون وتاریان تێدا دەبینی دیارە کوێرانە کەوتوونەتە ژێر کاریگەری باری ڕامیاری، بۆیە تەنها لایەنە نەرێنیەکانی نیشان دەدەنو زۆر ڕوداوی ڕاستیی لێ دەشارنەوە.

هەرکات ئەو پەرتووکانە بخوێنینەوە کە بۆ کۆڵینەوە لە ژیانی عەقید فازل ئەلمەهداوی نوسراون، بێگومان بۆچوونی نووسەرەکەیمان بۆ دەردەکەوێت کە تەنها لەسەر لایەنە نەرێنیەکانی ژیانی ئەو پیاوەی نوسیوە، بێلەوەی کەسیان لەگەڵ گێڕانەوەی ئەو ڕوەیدا خۆیاندابێت لە بیروباوەڕی ئەو پیاوە، باری کەسێتی، نیشتمانپەروەری، سەرڕاستیو پاقژی ئەو، بەڵکو تەنها

پێداگربوون لەسەر دادگاکەو ئەو کارو هەڵوێستە نەرێنیانەی عەقید مەهداوی کردونی لەگەڵ لادان لەباری پێشڕژدی گشتی دادو ڕەوشکانی دادگا عیراقیەکانو سیستێمی دادگای سزایی.

هێرشی گشت ئەو لایەنانەی ناومان هێنان هەر پتر دەبو نەتەنها لەوکاتەوی درز پەیدابو لەنێو عیراقیانو مەهداوی هێشتا زیندوبو لەو دادگایە کاریدەکرد کە بەوەوە ناوی دەرکردو بەپێچەوانەوە. بەڵکو گشت توانایەکیا بەکار دەهێنا بۆ مانەوەی لەپێناو تۆڵە سەندنەوەو بەدناو کردنی ئەو پیاوە دیارە بەمەبەستی ڕامیاریی تایبەت بە ڕۆژی خۆی. پەرتووکی زۆرو وتاری زۆر بڵاوبوونەوە زۆربەیان لە لایەنە نەرێنییەکانی ژیانی مەهداوی دەدوان جگە لەو کەمەی لە ڕاستییکانیان ڕوانیوە بابەتیو ژیبێژانەو توێژینەوەی سەرکەوتویان ئەنجامداوە لەمەڕ هۆو ئەنجامەکانی، بەڵام هیچکەس خۆیان نەداوە لە گێڕانەوەی ژیانی ڕاستەقینەو لایەنی ئەرێنیی فازل عەبباس ئەلمەهداوی.

ئەو نووسینانە بەشبون لەو هێرشە ڕامیارییە دژانەی دەکرانە سەر دەسەڵاتەکەی سەرکردە عەبدولکەریم قاسمو پاشان دژ بە بەرەی چەپ کە عەقید مەهداوی لەگەڵیدابوو یان بەیەکێک لەوان ژمێردراوە، بۆیە وەک زۆربەیان ویژدانیان بەلاوە نابوو، زۆرڕۆییان کردووە لە قانگدانی ڕوداوەکان بە وتەو قسەڵۆکی ناڕاستی هەڵقوڵاو لە ڕوانگەی ڕامیاری کوێرانەی ئەو سەردەمەی لەوڵاتدا تەشەنەی کرد.

ئەو مەهداوییەی تا دواچرکە دەجەنگی، بەوجۆرە کڵۆڵ نەبوو کە هەندێک چاپەمەنی لێی دەگێڕێتەوە، جونکە لەکاتی ڕودانی کۆدەتاکە ئەو لە دەرەوەی شالیارگەی بەرگری بوو، دەستبەجێ خۆی دەگەێنێتە لای سەرۆکەکەیو لەشالیارگەی بەرگریدا تا دواچرکە شانبەشانی جەنگیوە چونکە باوەڕی بتەو بووە بە دۆزەکەی خۆی. تەنانەت شەو کە سەرکردەکەی پێیدەڵێت بکشێتەوە وەک زۆر لەو ئەفسەرانەی پلەو پایەدارانەی لەو بەرزتربوونو گەر دەسەڵاتەکەیان بمایە لەو پتر سودمەند دەبوون، بەڵام کە زۆر لەوان خۆیان دەربازکرد مەهداوی هەر لەگەڵ ئەوکەسە مایەوە کە ڕوونو ئاشکرا دەیزانی ڕزگار نابێت، ئەو هەرماو نەکشایەوە. کاتێکیش سەرۆک عەبدولکەریم بڕیاریدا خۆ بەدەستەوە بدەن تا چیتر خوێن نەڕژێتو ژیانی ئەوانە

پارێزراوبێت کە لەپێناو عەبدولکەریم قاسمی سەرکردەیان بەرگری دەکەن، ئەو بێ چەندەچۆن ملکەچی فرمان بووەو خۆی بەدەستەوە داوە، تا ئەوکات پیاوانەو خۆڕاگر لەمەرگ نەترساوە، ئەجا بێ دادگایی شەهید کرا.

ناونرا "شایەرو زوڕناژەنی کۆمۆنیستان" بەڵام لەڕاستیدا ئەوپیاوە بوو کە موشیر عەبدولڕەحمان عارف بۆی ملکەچ بوو هەروەها ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر کلکەلەقێی بۆ دەکرد. واتە ئەو دووەی لەپاشادا بوون بە سەرک کۆماری عیراق. بەڵام کاتێک خۆی بەدیلی کەوتە ژێردەستی ئەوان لەبەردەمیاندا هیچ خۆی کڵۆڵ نەکرد وەک ئەو هەڵوێستی ئەو دووەی زۆر خوێڕیو ترسنۆکانە لەبەردەمیدا پاڕاونەتەوە. ئەوە ڕاستییەکە وەک مێژو لەسەڕ مەهداوی دەگێڕدرێتەوە، وەک ئەوەی لەسەڕ هەریەک لە عەبولسەلام عارفو ئەحمەد حەسەن ئەلبەکریشی دەگێڕدرێتەوە. زۆر ڕاستی هەن لەسەر ژیانو کەسایەتی فازل عەبباس ئەلمەهداوی بەدەستی ئەنقەست پشتگوێ دەخرێن، ئەوە لەکاتێکدا مێژوی عیراقی هاوچەرخ بەیەکێک لەوکەسانەی دەژمێرێت کە لەلایەن باڵە ڕامیاریو هێزە نیشتمانیو کۆمەڵایەتییەکانی عیراقیو عارەبی زۆرترین چەندوچۆنی گەرمو بۆچوونی جیاوازی لەسەر کراوە. لەپاش عەبدولکەریم قاسم ئەو یەکێکە لەو کەسایەتییانەی پتر ڕاستیەکانی دوچاری شێواندنو لەناوچوون بووە.

پێویستە بەویژدانە بڵێین کە فازل عەبباس ئەلمەهداوی ئەفسەرێکی پاقژ بوو. ئەوەی لەنێو دۆسێی ڕاژەکەیدا دەبینرێت وا لە نووسینگەی کارگێڕێ شالیارگەی بەرگریدا پارێزراوە، لەگەڵ دۆسێی خانەنشینیەکەی، دەریدەخەن ئەو لەکارو ڕەوشتی کەسێتیدا زۆر پاکو پوخت بووەو لە ڕیزەکانی سپادا لەخۆبوور کاری دەکرد، هەروەها ئەو ڕاپۆرتانەی بەڕێوەبەرو ئەفسەرانی بەرپرسی بۆیان نوسیوە ئاماژەن بۆ ئەوە. ئەو پلەکانی لە سپای عیراقدا بەپێی ڕێڕەوی ئاسایی خۆی بڕیوە تا گەیشتووەتە پلەی عەقید، کاتێکیش شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ هەڵگیرسا پلەی ئەو عەقید بوو. کاتێک بوو بەسەرۆکی ئەو مەترسدارترین دادگایەی شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ دایمەزرانو ناونرا (دادگای سپایی باڵای تایبەت بە شالیارگەی بەرگری)، ئەوەی لەنێو کۆمەڵانی گەلدا ناوبانگی دەرکرد بە (دادگای گەل) بەڵام

پارتو کەسانی نەیار پێیان گوتووە (دادگاکەی مەهداوی). ئەو تا دوا هەناسەی کە لەڕۆژی نۆی فەبریوەری ١٩٦٣دا بەو شێوازەی بینیمان، لەنێو ئێزگەی ڕادیۆی عیراقدا بێ لێکۆڵینەوەو دادگایی شەهید کرا، دەسپاک بوو، وابەستەی کار بوو، لەباری کۆمەڵایەتیدا هەرگیز لەکەس دانەبڕاوە بەهۆی گۆڕانی پلاو پایاو دۆخ بەجۆرێک تەنانەت ناحەزانیشی ناتوانن پێچەوانەی ئەوە بڵێن.

ئەوەی لەمەهداویی دەگێڕنەوە، بابەتییانەو دەربڕینەکانی لەسەرپێ بووە، حەز بە گاڵتەو پەند، هیچ ڕوداوێکی ئەوتۆی لەسەر تۆمار نەکراوە دەریخات پارەویست بووبێت یان حەزکات پارە کۆکاتەوە تا پێی دەوڵەمەند بێت. ناوبانگی بەوە دەرکردبوو کە زۆر پەیوەستبووە بە پەیوەندی کۆمەڵایەتییەکانی، تەنانەت ئەوکاتانەی سەرۆکی باڵاترین دادگای وڵات بوو ئەوانەی لەیاد نەکردوە.

پەیوەندیان پێوە کردووەو پێیانگوتوە چەندی دەوێتو بە چی شێوەیەک دەیەوێت با بیبخوازێت لە بەرانبەر سەپاندنی سزای سووک بۆ سەر هەندێک لەو تاوانبارانەی لەسەر ناپاکی لەمەڕعیراق نێردرابوون بۆلای ئەو دادگاییان بکات بەڵام هێشتا سزایان بەسەردا نەسەپابوو، ئەوکات مەهداوی پێدەکەنێتو لەوە پتر ناڵێت کە ئیمامی عەلی (س) گوتویەتی (يادنيا غري غيري) "واتە ـ فەلەک کەسێکیتر فریودە" بەڵام سەیر لەوەدایە دوائەنجام گشت ئەوانە سزای سووکیان بەسەردا سەپا.

مەهداوی یەکێک بووە لەدروشمەکانی ١٤ی تەمووزو چالاکوان لەبواری بزوتنەوەی ئاشتیخوازانی جیهانی، هەروەها سەرۆکی دادگای شۆڕش کە بە کۆششی ئاسایی خۆی بەوە گەیشت بەپێی ئەو دیدە ڕامیارییەی لەوڕۆژەدا باڵی کێشابوو بەسەر شەقامی عیراقیدا، ئویش لەپێناو وەدەستهێنانی دادپەروەری.

ئەو نەیویستووە وەک گشت ئەفسەرو بەرپرسانی تر پێشنیار بەرزکاتەوە بۆ وەرگرتنی پارچە زەوی لە گەڕەکی یەرمووکی بەغدا بە بەهانەی ئەوەی ژنەکەی خانویەکی لە کەسەکانیەوە بۆ ماوەتەوە بۆیە نەیویستووە پێچەوانەی ویژدان بێتو هەندی بتاونێت سەرپێچی نەکاتو هەر بەپاکی بمێنێتەوە.

مەهداوی ئەو ئەزمونە مێژوییەو تواناکانی خۆیی (ئەرێنی بووبێت یان نەرێنی) تۆمارکردو خۆی خنیە نێو ئەو گێژاوە ڕامیاریەی عیراق. هەژارانی عیراق هەندەیان خۆشویستووە بەئارەزوو دەکەوتنە هەڵواسینی وێنەکەی لە کەپرو سریفەی ماڵی قوڕو چەبیشەی[61] ماڵە هەژارەکانی هۆر[62]، بەڵام دووچاری هێرشی زۆر بووە لەلایەن هەندێک ئێزگەو دەزگای مێدیای عارەبیو بیانی بەناوبانگ کە پشتگیری دەکران لەلایەن هەندێک پارتی ئایینییان نەتەوەیی عیراقیو بزوتنەوەی ڕامیاری عارەبیو دەزگاو کۆمەڵەی تری وەک ئێزگەی ڕادیۆی لەندەنو دەنگی ئەمەریکاو ئێزگەی دەنگی عەرەب[63].

مەهداوی نە شالیاربوو نە بریکاری سەرۆکی گشتیی هێزە چەکدارەکان یان دادوەری گشتی سپا، بەڵکو تەنها سەرۆکی ئەو دادگایەی شۆڕش بوو کە بەهۆی پێداویستی ئەو قۆناغەوە پێکهات، ئەگەرچی لەگەڵ دەرئەنجامەکانیدا نین، بەڵام پتر لە گشت ئەوانیتر سەرنجی گشتیی بەلای خۆدا ڕاکێشاو دادگاکە بەوەوە ناوبانگی دەرکرد پتر لەوەی ئەو بەناوی دادگاکەوە ناوبانگ دەرکات. لەمێژوی عیراقو بوارەکانی سپاییو دادوەریدا زۆر ناوی چەپەڵو

[61] ـ (صريفة) واتە ماڵی بەحەسیری زەلو قامیش دروستکراوی چەقێنراو لەسەر زەوی ڕووت ـ (چبيشة) ناوی تاکێکە لەو ماڵانەی بەحەسیری قامیشو زەل دروستکراو لەسەر کۆمەڵێك زەلو قامیشی زۆر ڕاگیراو بەسەر ئاوەکانی هۆرەوە، دانیشتوان خۆیانو گامێشو ئاژەڵەکانیان لەسەری دەژین. بەکۆی ئەوجۆرە ماڵە دەگوترێت "چبایش" هەر بەوبۆنەیەوە ئەو شارۆچکەیە ناونراوە چبایشو سەر بە پارێزگای زیقارە. (وەرگێڕ)

[62] ـ (هۆر) دو گۆمی فراوان هەن لەنێوان شارەکانی ناسریەو بەسرا (باشووری عیراق) بەناوەکانی حەممارو حەوێزە، هەردەم دانیشتوانی لەچینی هەژاربوون، پیشەیان گامێشداریو ماسی گرتنە (وەرگێڕ)

[63] ـ (صوت العرب) یەکهەمو بەناوبانگترین ئێزگەی ڕادیۆیی عەرەبی میسربوو لەساڵی ١٩٥٣وە دەنگی بگاتە گشت وڵاتانی عارەب زمان، ئامرازیك بوو بەدەست جەمال عەبدولناسرەوە بۆ بڵاوکردنەوەی وتارەکانی سەبارەت بەو یەکێتیەی عەرەب کە دەیویست پێکی بهێنێت بەڵام کە عەبدولکەریم قاسمی سەرکردەی شۆڕشی تەمووزی ١٩٥٨ نەچوە ژێر ڕکێفی، ئەو ئێزگەیە کەوتە بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتو وتاری دژ بە عەبدولکەریم واسمو گشت داروەدستەی دەسەڵاتەکەی (وەرگێڕ)

بێزلێکراو تۆمار بوون کە پێشان سەرۆکی دادگای سپاییو ئەنجومەنی دادی نائاسایی بوون، کەسانی وەک شەمسەدین عەبدوڵڵاو شاکر مەدحەت ئەلسعوودو ئەلنەعسانیو نەجمەدین عەبدوڵڵا ئەلعانی کە دەبوونە هۆی برانەوەی تەمەنی گەنجێتی لەو عیراقییانەی بە سزای نەگونجاو لەگەڵ ئەو تاوانانەی دەخرایە ئەستۆیانو دیاریکردنی مانەوە بۆ ماوەی ئەوتۆ درێژ لە بەندیخانەکان کە هیچ نەگونجاوە لەگەڵ یاسا، نە هێشتویانە داکۆکی لەخۆ بکەن نە دادگایی ئاشکراو لێکۆڵینەوەی پاقژیان لەگەڵدا کراوە. عیراقییەکان ئەوەیان لەیادە کە چۆن لەو دادگاو کۆڕانەدا سزا بە گۆترە دراوە نەک بەپێی ئەو تاوانو ئەتکەی دەبوو بسەپێت بەسەر تاوانباردا، ئەو سزایانە لەخۆدا تاوانی قورسبوون بۆ سەر کۆمەڵو یاساو تەنانەت بواری دادوەریش. دادگاو کۆڕە نائاساییەکانی عیراق لاپەڕەی شوورەییو شەرمئانگیزی لەسەر دادو دادوەرییانی عیراقی تۆمار کرد. گشت ئەوانە بوونەتە هۆ بۆ ئەوەی هۆکارە ناوەکیو دەرەکییەکانی لەو دۆخەی عیراقدا سەریان هەڵداو ئەوەی لەئەنجامی ئەو ناکۆکییانەی بە دەستێوەردانی لایەنە عارەبییەکان بەرپا بوونو دەرئەنجام ئەو کودەتا لەشکرییەی لێ پیدابوو کە کۆتایی هێنا بە ژیانی سەرکردە عەبدولکەریم قاسمو کەسانی نزیک بەوی وەک عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداویو عەقید وەسفی تاهیرو ئەوانەی تر کە بڕیاردرا هەر زۆر زوو کۆتایی بە ژیانیان بێت.

لەکاتێکدا شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ هەڵگیرسا پلەی مەهداوی عەقید بوو، بەدرێژایی خولی ئەو شۆڕشە هەر لەو پلەیەدا مایەوە، ئەگەرچی کاتی یاسایی پێویست بۆ بەرزبونەوەی پلەی تێپەڕبوو ئەو هەر فۆرمەکانی پێشنیار بۆ بەرزکردنەوەی بێ واژو گەڕاندوەتەوە بۆ ئەوشوێنەی لێیەوە دەهاتو لەسەری دەنوسی (من بریکارکراوم بۆ پیشەی سڤیل، پێشنیار دکەم پلەبەرزکردنەوەکەم دواخەن) ئەگەرچی ئەوە لەنێو دۆسێکەی لە بەڕێوەبەرایەتی خانەنشینیدا هەیە تا ئێستا هیچ توێژەر یان نووسەرێک ئاماژەیان بەو تێبینییە نەداوە.

تاکە یەک خاڵ لەسەر مەهداوی تۆمار نەکراوە نیشانیدات ئەو لەگەل لایەنێک پلانی گێڕابێت دژ بە سەرکردەی شۆڕش عەبدولکەیم قاسم وەک ئەوەی

عەقید عەبولسەلام عارف کردی، بەڵکو مەهداوی هەر بەئەمەک بوو لە خۆشەویستی بۆ زەعیم عەبدولکەریمو ڕێزی گرتووە لە بنەماکانی شۆڕش بەپێچەوانەی ئەوەی مێژوی عیراق لەسەر عەبولسەلام عارفـی تۆمارکردووە. زۆر لەپیاوانی سپا سودیان لەو دۆخە نائاساییەکەی ساڵانی سەرەتای سەردەمی شۆڕش وەرگرت، بەڵام مەهداوی هەروەک عەبدولکەریمی سەرکردە تا ئەوکاتەی لە ٥/ ٢/ ١٩٦٣ بەدەستی تاخمی کودەتاچییان بێ لێکۆڵینەوەو دادگا تیرۆر کران، لەهەمان ئەو پلەیەدا مابوون کە لە بەرەبەیانی شۆڕشی تەمووزی ١٩٥٨ بویان.

چەندوچۆن لەسەر هۆی پێکهێنانی ئەو دادگا سپاییە لەبری دادگای سڤیلیو ئاوڕنەدانەوە لەباری یاسایی لەمەڕ چۆنێتی پێکهێنانی، ناکرێت لەڕێگەی کاسایەتی خۆدی مەهداوییەوە بێت بەڵکو پێویستە بەپێی لەو بنەمایانە بڕوانین کە سەرکردایەتی شۆڕشو کۆمارە نوێبارەکە بووی. دەکرێت ئەوە بەخاڵێکی نەرێنی بژمێرین، چونکە هیچ هۆیەک نییە بۆ دروستبونی لەکاتێکدا دادگای سڤیلی هەبوو بۆ ئەوجۆرە دادگاییکردنە، تەنها ئەوەی پێویستبوو پەیڕەویی پێ بکەن کۆڕەکانی دادگایی ئاشکرابێتو بێ سەنسۆری چاودێرو بێ لێبڕین لەسەر بوو لەڕوبەری تەلەڤیزیۆن نیشندرێتو ڕاستەوخۆ لە ڕادیۆی عیراقەوە بڵاوکرێتەوە.

هەرکات بمانەوێت لەجۆری بەڕێوەچونی دادگاییەکانی پاش خولی مەهداوی بکۆڵینەوە لەگەڵ بڕیارەکانی سزاو ئەو ناسۆرییانەی بوونە دەرئەنجامیو چۆن بەنهێنی جەورو ستەمو سوکایەتییان کردووە بە مرۆڤـو یاسا. ئەوکات بەفراوانی جیاوازیی نالەباریی باری مرۆڤایەتیمان بۆ ڕوون دەبێتەوە لەنێوان سەردەمی مەهداویو ئەوانی دەسەڵاتەکانی پاش ئەو.

بێگومان پێویستمان بە وتەیەکی پاقژو ڕوون هەیە لەمەڕ ڕەوتی ئەو فازل عەبباس ئەلمەهداوییەی ناسناوی خۆی زاڵبوو بەسەر پلەکەیدا. هەروەها پێگەی ئەو بەسەر ناوی ئەو دادگایەدا کە کەمکەس لە توێژەرو ڕۆشنبیران ناوی دەزانن، بەڵام کۆمەڵ بەناوی (محكمة الشعب) ناسیویەتی.

دەڵێین ئەوکاتەی مەهداوی کەوتە نێو گەمەی ڕامیارییەوە، بەئاگابوو لە پانتاییو ئەنجامەکانی، بەڵام هەر پێداگربوو لەسەر تێپەڕبوون بەنێو مینی

چێنراوو دۆڵە پڕ لە لێشاوکانی خوێن بەهۆی لەیەکدانە جەرگبڕەکانی هێزە ڕامیارییەکانی عیراقی کە لەهەندێک باردا توشی هەڵە دەبوون‌و لەهەندێکی تردا سەرکەوتوو دەبوون. بەڵام ئەو هەر وەک عیراقییەکی نیشتمانپەروەرو پاک دڵسۆزبوو بۆ بنەماکانی شۆڕش‌و سەرۆک عەبدولکەریم قاسم‌و ڕۆڵەیەکی دڵسۆزبوو بۆ گەلەکەی کە سەرئەنجام بوو بە یەکێک لە شەهیدانی بزووتنەوەینیشتمانی لەو عیراقەی ژیانی خۆیی بۆ بەختکرد.

بەوجۆرە عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی کوڕی (فضل) کە بە گەڕەکێکی ڕەمەکیی بەغدا ناودەبرا، لەنێو مێژوی ڕامیاریی عیراقدا گۆشەیەکی بۆخۆی گرت. ئەگەرچی ئەو ماوەیەک بووەتە مایەی مشتومڕو ئامرازی ناکۆکی لەنێو ڕامیارانی ناوەوەو دەرەوەی عیراق، بەڵام هیچکەس لەسەر نیشتمانپەروەربوونی ئەو ناکۆک نییە.

مەهداوی لەژێر چەتری نیشتمانیدا خوی خستە ڕیزی پێشەوەی مێژو، لەکاتی جێهێشتنی ڕوداوەکانی مێژویش لەژێر هەمان شێوە چەتردا بە شەهیدی لێیدەرچوو. بۆ ویژدان دەیڵێین کە لەسەرتای دادگایی کردنەکانەوە هەست بە جۆرێک لە لایەنداری کراوە چونکە هیچکات سەرۆکی دادگا عەقید فازل عەبباس ئەلمەهداوی هەروەها دادیاری گشتی عەقید ماجد محەمەد ئەمین بەو ڕادەیە دڕ نەبوون کە بەرانبەر بە سەعید قەزاز کردیان. دیارە لەژێر باری سۆزێکدا بێ لێکۆڵینەوەی وردی دادپەروەریانەی دوور لە ڕاستی ناوزڕاندنی ئەویان کردبوە ئامانج. ئەگەرچی مەبەستی ئێمە ئەوەنیە بۆ سەعید قەزازی داپۆشین یان پشتگیریی لێبکەین لەمەڕ ئەوانەی ڕویانداوە. بەڵام هەڵوێستەکانی سەعید قەزاز لەنێو دادگا ڕاقەو یاریدەر بوون بۆ ئاشکرابوونی چیکەسێتی ئەو پیاوە کە لەسەر ئاستی ڕادیۆو سەر ڕووبەری تەلەڤیزیۆن‌و بەردەم گوێگرانی خاوەن ویژدان دەرکەوت. کەس نییە لەوکاتەدا بە نابەدڵی پاڵپێوەنرابێت بۆ نوسینی ئەو پرۆسەیە، چونکە وتووێژەکان پوخت‌و ئاشکرا تۆمارکراون گشتکەس دەتوانێت پێیدا بچێتەوە بێلەوەی گریمانی بۆ بابەتەکانی دانێت لەسەر ئەو کۆڵینەوانەی دەگەنە ئەنجام لەمەڕ ڕابوردووی ئەو پیاوەو هەڵوێستی ئەو لەدادگا. ئەو پیاوە لەدادگادا پڕهێز بینراو پڕباوەڕ بەخۆی. خۆ ئەگەر بپرسن؛ بۆچی هەڵوێستی سەعید قەزاز بەوجۆرە بوو؟ ئایا بەڕاستی

نائومێد بوو؟ ئایا زانیویەتی بڕیاری چارەنووسی پێشکات دراوە؟ ئایا هەستی بەوە کردبوو ئەوانەی لە ڕابوردوودا کردوونی پێویست بەوجۆرە هەڵوێستە دەکات؟

ئەو پرسانە دەمانڕانێت بەرەو ئەوەی لەنزیکەوە سەعید قەزاز بناسین، چونکە نە مرۆڤ هەردەم بەگوێرەی ئەو ئامرازانە دەجوڵێت کە مەبەستیەتی ئاشکرابن نە گێڕانەوەی هۆکار دەبێتە بۆ ئاشکراکردنی شاراوەکان. گێڕانەوەی ڕووت هیچ هەڵوێستێک ناهێنێتە گۆڕ، چونکە ئەوە تەنها بەدیدە نووسەر دەژمێردرێ، بەڵکو ئەوەی دەیئافرێنێت‌و دەیخاتە جووڵە خودی مرۆڤی خاوەن پرۆسەکەیە.

گومان لەوەدا نییە کە بەرپرسیاریەتی شالیاری ناوخۆ، سەعید قەزاز هەر دەبوو بدرێت بە دادگاو بەشێک لەوانەی لەعیراقدا ڕویانداوە بکەوێتە ئەستۆی ئەو. هەروەها گومان لەوەدا نییە کە ئەو بەشێکی کارابوو لە سیستەمی پاشایەتی‌و درێغی نەکردووە لە بەرگریکردن لێی تەنانەت تا ئەو ساتانەی لەبەردەم دادگادا وەستابوو هەر باوەڕی پێی بووە، لەگەڵ ئەوەیشدا دانی ناوە بە بەرپرسیارەتی خۆی لە بەشێک لەوانەی لەخۆیدا بە ئاسانکاری‌و ڕێخۆشکەر دەژمێردرێن بۆ ئەو دادگایەی گشت ئەوانەی وەلاوەناو هەرچی ئەو تاوانانەی دەسەڵات کردوونی خستیانە ئەستۆی ئەو.

کاتێک سەعید قەزاز لەنێو ڕکەی تاوانەوە بەڕوی گشت ئامادەبواندا دەڵێت؛ داکۆکینامەکە هینی ئەوەو واژوی ئەوی لەسەرەو خۆی بەرپرسە لەگشت وشەیەکی تێیدا دێت، لەوە دەگەین کە قەزاز لەسەرەتای وەرگرتنی پیشەی کارگێڕیەوە بەرپرسیارێتی گرتوەتە ئەستۆ. گشت ئەوانەی سەعید قەزازیان ناسیوە دەزانن کە هەرگیز ئەو نائومێد نەبووە، چونکە بەجۆرێک هەڵوێستی نوانواندووە، سوور زانیویەتی چارەنوسی چییە بۆیە بەوجۆرە ئازایەتییەو بێ خۆنواندن لەو دوا ناخۆشترین چرکانەی ژیانیدا ئەو هەڵوێستەی نواندووە. ئەو کە گوتی زۆربەی هاووڵاتیان چی لە بەغدا یان دەرەوەی بەغدا دەزانن سەعید قەزاز کێیە، دیارە بەڕاستی دەیزانی چی دەڵێت. شێوەی وەستان‌و بەرەنگاربوونەکەی سەرەڕای لاسەنگیی بارو ئاستی دەسەڵات لەنێوان کەسێکی نێو ڕکەی تاوان بەرانبەر بە سەرۆکی دادگا، بەپێویستی زانیوە

وەڵامی ئەو سوکایەتی پێکردنە بداتەوە هەر لەبۆ ڕەوابوونی دادو بەرگری لە شکۆی خۆی، ئەگەرچی پڕباوەڕبووە بەوەی مردن لەوەوە وا لەنێوان دوو کەوانە یان کەمتر، هەر لەمردن نەترساوە چونکە مرۆڤ تەنها یەکجار دمرێت، بۆیە قەزاز هیچکات لە دانیشتنەکانی دادگادا داماوی نەنواندوە.

لەوباوەڕەدا نیم دووکەس لەعیراقدا ناکۆکبن لەسەرئەوەی هەڵوێستی قەزازو دەرئەنجامەکەی لە دەماری ئازایەتیو شکۆمەندیو پڕباوەڕی بەخۆ نەبووبێت. لەوەیشدا دووکەس ناکۆک نابن تەنانەت مەهداویی سەرۆکی دادگایش کە سەعید قەزاز پاقژو ڕاست بووەو ئەو پلەوپایانەی لە سەردەمی پاشایەتیدا پێیبڕاوە شایانی بووە.

خوالێخۆشبوو مەحموود خاڵس کە ئەوکات سەرۆکی دادگای جوداکەرەوە بوو لە یادەوەرنامەی ڕۆژی ٣٠/ ١/ ١٩٥٩یدا دەڵێت (کە ڕۆژنامەکانم دەخوێندەوە دەبینم داکۆکنامەی سەعید قەزازم بەشێوەیەک شێواندووە لەو دەقە ناچێت کە مرۆڤ لە ڕادیۆدا گوێی لێبوو یان لەسەر ڕووبەری تەلەڤیزیۆنەکان بینییان. قەزاز لە داکۆکنامەکەیدا سەرکەوتوو بوو. دادگاو دادوەری گشتی بە شێواندنی ڕاستییەکان چەواشەمان دەکەنو قەزاز پڕباوەڕە بەوەی سزاکەی هەر سێدارەیەو وایش دەرچوو، بەڵام لەڕاستیدا دەبوو سزاکە بگۆڕن بۆ بەندکردن، کاریش بە خودا دەسپێردرێت.)

ئەگەر پێویست بە نرخاندنی گشتی بکات بۆ ئەوەی بەسەر سەعید قەزازدا هات، لەوە پتر ناڵێم کە ئەو تاوانلێکراو بوو نەوەک تاوانکار.

بەشی چوار

١ / ٤ دواڕۆژانی ژیانی سەعید قەزاز

کاتێک مرۆڤ بەوە بزانێت وا دواچرکەکانی ژیانی لێ نزیک دەبێتەوە جۆرێک لە گرژیو جۆشی تایبەت دەرون دادەگرێت، لەوانەیە ئەوکات لەپێناو مانەوەدا ورە بەرداتو ببێتە کەسێکی کلۆڵ یان بکەوێتە پاڕانەوەو خواستنی یارمەتی لە بەندکەرانی یان ئەوانەی فەرمانی لەسێدارەدانیان بەدەستەو ڕەوتی نەرم دەوێنێت لەگەڵ هاوڕێیانی زیندان، یانیش چاوەڕوانی

ئەو چرکەیە دەکات لەپڕ تروسکاییەکی ڕزگاربوونی تێدا دەرکەوێت، ئەگینا لەبەر باوەڕی بە چارەنوس خۆڕاگر دەبێت. هەر ئەوانەی بەڕاستی ئەو چرکەساتانەی ژیانیان بینیبێت دەکارن ڕاستگۆیانە ئەو چرکەساتی دواڕۆژانی ژیانی سەعید قەزاز بزانن‌و بگێڕنەوە. سەعید قەزاز لەدادگای مەهداویدا بوێرو ئازا بوو، کاتێک سزای لەسێدارەدانی بەسەردا سەپا ئازاو پۆڵاین‌و پڕباوەڕ بەخودای مەزن، جارجارە لەڕادەبەدەر خۆڕاگری پێوە دەرکەوتووە. تا ئەوجۆرە گەواهییانە لەسەر سەعید قەزاز ببیستین لە کەسانێک هەڵوێستی ئەو ڕۆژانەی لەنزیکەوە لێ بینیوە، پەیوەندیمان گرت لەگەڵ عەقیدی خانەنیش بەڕێز سەدیق ئەلسەففار کە ئەویش یەکێکبوو لەوانەی گیرابوون لەسەر ڕووداوەکانی ساڵی ١٩٥٩ مووسڵ[64] کە کوودەتا سپایی بوو دژ بە عەبدولکەریم قاسم، درا بە دادگای باڵا لەشالیارگەی بەرگری (دادگای گەل)و سزای لەسێدارەدانی بەسەردا سەپاندو برایە هەمان بەندیخانەکەی بەغدای ناوەندی. لە پاش دوو مانگ‌و بیست‌و شەش ڕۆژ لەسەپانی سزای لەسێدارەدان بەسەر سەعید قەزازدا ئەوە سەدو چل شەو لەگەڵی ژیاوە. سەففار ژیانی ئەو ڕۆژانە دەگێڕێتەوە کە لە بەندیخانەی بەغدا لەگەڵ سەعید قەزاز بووە دەڵێت؛ (ئەو دەمبینی سەعید قەزاز پیاوێکی وریای خاوەن ورەی بەرز بوو، سزای لەسێدارەدان هیچ کاری لەو نەکردبوو، ئەو هەردەم لە کاتەکانی پشودا لەحەوشەی بەندیخانە کۆنەکەدا لەوکاتانەی گشیان بە بەرگی سزادراوی مەرگەوە یەکیان بینیوە.

64 ـ بەرەبەیانی ڕۆژی ٨/ ١٩٥٩/٣ لەشاری مووسڵ بزووتنەوەیەکی کوودەتایی هەڵگیرسا بە سەرۆکایەتی عەقید ڕوکون عەبدلوەهاب ئەلشەواف کە سەر بە نەتەوەییانی عەرەب‌و ئەو لایەنە ئیسلامیانەی مووسڵ بوو کە خوازیاری یەکگرتنی عیراقبوون لەگەڵ میسرو سووریا بۆ پێکهێنانی کۆماری عەرەبیی یەکگرتوو، دیارە ئەوەیش لەدژی سەرکردە عەبدولکەریم قاسم کە لایەنگری بەرەی چەپ بوو لەعیراق. یەکسەر بە برینداربونی شەواف لەئەنجامی بۆمبارانکردنی بارەگاکەی‌و پاشان گیانلەدەسدانی لە نەخۆشخانەی مووسل، هەروەها دەستگیرکردنی سەرۆکی ڕێکخستنەکەیان عەقید ڕفعەت ئەلحاج سرری‌و عەمید نازم ئەلتەبەقچەلی کە سەرتیپی دووی عیراق بوو لە کەرکووک لەگەڵ هاوڕێیانی تریان، کۆتایی بەو بزووتنەوەیە هات کە بە فیتی جەمال عەبدولناسر هەڵگیرسا. (وەرگێڕ)

بەڕێز سەففار ئەوە دێنێتەوە یاد کە کاتی یەکەم چوونەژورەوەی زیندانییەکی بە بەمەرگ سزادراو ئەو لەپێشوازیدا دەوەستاو دەیکۆشی کەرکی پەژارەیی سزاکانیان لەسەر سووک بکات. لە یادەوەری جەژنی کرێکارانی جیهانیدا ١/ ٥/ ١٩٥٩ کە عەبدولکەریم قاسم وتاری پێشکەش کرد بە کۆمەڵ، جەماوەر هاواریان بۆ کردوە (خۆفرۆشانی کۆنو نوێ) لەسێدارە بدە. واتە پیاوانی سەردەمی پاشایەتیو ئەوانەی بزوتنەوەکەی مووسل. عەبدولکەریم گوتی بڕیاری لەسێدارەدان بەدەستی ئەوە پێویستە ئەوان شتیتر بخوازن پەیوەستبێت بە وڵات. کە سەعید قەزاز گوێی لەو وتانە بوو پاش تەواوبوون دڵنەوایی دەکردین بەوەی سەرۆک عەبدولکەریم بڕیاری لەسێدارەدانەکەمان جێبەجێ ناکات. هەروەها ڕەشید عالی گەیلانیيش ئەوەی گوت بۆیە گشتمان دڵخۆش بوین.

ڕێزدار سەففار دەڵێت؛ کاتمەکانمان بە خوێندنەوەی پەرتووک بەسەربردوە، هەریەک لەئێمە ئەوەی دەخوێندەوە کە ئارەزوی لێبوو، سەعید قەزاز زۆر دژبوو بە کۆمۆنیستی جیهانیو خۆیی. بێیخۆشبوو هەردەم پەیامی پێبگات لەسەر شالیارگەی ناوخۆی لەگەڵ بیستنی باری پلە بەرزبوونەوەی فەرمانبەرانو چۆنێتی دابەشبونی پایە کارگێڕیەکانی ناو شالیارگە. بە سەرکەوتنی فەرمانبەرە چاکەکان دڵخۆش دەبوو، بەڵام کە بیبیستایە کەسانی ناشایستە بەهۆی پشتگیریو دۆستایەتییەوە پێشخراون پێی دڵگران دەبوو. سەعید قەزاز لەهۆڵێکی تایبەتدابوو، ئەحمەد موختار بابان، غازی داغستانی، بەهجەت عەتییە، عومەر عەلیو فازل ئەلجەمالی لەگەڵ ئەوبوون. هەمیشە گلەیی لە غازی داغستانیو عومەر عەلی دەکرد چونکە سپایی بوون، ئێمە لەوڕووەوە هاوبیری نەبوین، بەڵام پاشان وازی لەو بیرەی هێنا. ئەو خاوەن ڕەوشتو مرۆڤدۆستو لێبور بوو. وەک دەڵێن، ڕۆژێک دوو بەندکراوی نوێیان هێنا یەکێک لەوان ئەفسەرێک بوو لەوانەی پاش دەسگیرکردنی لە ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ زۆر نالەبار بووە لەگەڵ سەعید قەزاز، کاتێک ئەو (فازل ئەلساقی)ی بەڕێوەبەری ئەو گرتنگەیە بووە کە سەعید قەزازی لێبووەوهەردەم پێیخۆشبووە ئازاری بداتو بە وتەی نابەجێ دڵگرانی بکات، بەڵام پاشان کە ڕۆژگار وەرگەڕاو فازل ساقی کەوتە زیندانەوەو هێنایانە هەمان ئەو ژوورەی ئێمە، لەبارێکدابوو سەعید قەزاز دڵی پێ دەسوتاو کەوتە

یارمەتیدانی، ئەگەرچی ئەو لە زندانێکی تەنیادا سەردانی لێ قەدەغە کرابوو، هەردەم جگەرەو خواردنی بۆ بردووەو بۆ تاوێکیش لێی دانەبڕاوە، بێ گوێدانە ئەوەی کاتیخۆی ئەو پیاوە چەندە خراپ بووە لەگەڵی. جارێکیتر مامۆستا فازل ئەلجەمالی بەقورسی نەخۆشکەوت، ئەو کەوتە چارەسەرو یارمەتیدانیو پەیوەندی کرد بە بەرپرسی گرتنگەکەوە تا دوکتۆری پێگەیاندووەو بۆ چارەسەرکردنی، کە دوکتۆر ڕاچێتەی دەرمانی نوسی مامۆستا فازل جەمالی کە لەسەردەمی پاشایەتیدا سەرۆک شالیاران بوو پارەی پێنەبوو، سەعید قەزاز لەگیرفانی خۆیەوە پاری بۆداوە. ڕۆژێک لە حەوشەی بەندیخانەدا سەدیق ئەلسەففارو بەهجەت عەتییەو یوسف کەشموولەو ڕەفیق عارفو سەعید قەزاز وەستاون مشتومڕیانە لەسەر ئەوەی بەهجەت عەتییە ڕاپۆرتی بەرزدەکردەوە بۆ شالیاری بەرگری بەڵام ڕەفیق عارف گلەیی لەوە کردووە کە دەزگای ئاسایش گشت ئەفسەرە باشەکان بە پلانگێڕی دژ بەڕژێم تاوانبار دەکات بۆیە گشت گلەییەکان کەوتە سەر ڕەفیق عارف کە گوێینەداوەتە ڕاپۆرتە چاکەکانی ئاسایش، لەوێدا سەعید قەزاز بەوبۆنەیەوە کە شالیاری ناوخۆبوو پشتگیری لە وتەکانی بەهجەت ئەلعەتییەی دەکرد.

سەعید قەزاز ڕۆشنبیرێک بوو ئینگلیزیی باش دەزانی، بەڕێز سەففار بینیویەتی کە پەرتووکی جەواهر لال نەهرۆ (چەندین سەرنج لەسەر مێژووی جیهان)ی بەئینگلیزی دەخوێندەوە. ئەو لەبەڕێوەبەرایەتی شارۆچکەوە تا شالیاریی پلەی ناوخۆ پیشە کارگێڕییەکانی بەئازایەتی خۆی بڕیوە. هەمیشە ئەوەی دووپاتکردوەتەوە کە هیچ پەشیمان نییە لە گشت ئەوانەی لەژیانیدا کردبێتی، بەڵکو شانازیشی پێوە دەکردنو پێیخۆشە بیانگێڕێتەوە. لەکاتی وتوێژیشدا وەک لایەنگری پەیمانی بەغدا نەبوو نەیاریشی دەرنەبڕیوە بە بیرۆکەکەی. هەڵوێستی نووری سەعیدی زۆر بەدڵبوو بەڵام ڕەخنەی هەبوو لەسەر عەبدولئیلای ڕاسپێردراو.

ئەوکاتەی خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز وتاری داکۆکیەکەی لەدادگای مەهداویدا خوێندەوەو گەڕایەوە بۆ بەندیخانە بەڕێز سەففار لێیپرسیوە؛ هۆی ئەو داکۆکییە بەتینو وەڵامە وشکانە چیبوو ڕووبەڕوو بە سەرۆکی دادگات دەگوت؟ لەوەڵامدا سەعید قەزاز پێی دەڵێت؛ کاتێک لەنێو ڕکەی تاوانبارانی

دادگاکەی مەهداویدا بووە دەبینێت وەسفی تاهیر کە یاوەری عەبدولکەریم قاسم، کە پێشان یاوەری نووری سەعید بوو، لەو خانەیەدا دانیشتووە کە جاران پاشای عیراقی لێ دادەنیشت، دڵگەش ڕوانیویەتە سەعید قەزازی نێو ڕکەی تاوانی ئەو دادگایەی مەهداوی کە پێشان هۆڵی پەرلەمان بوو لەتەنیشت شالیارگەی بەرگری، ئەوجا ئەو، واتە سەعید قەزاز وتە مێژوییەکەی دەڵێت "سێدارە من ناترسێنێت، ئەوکاتەی سەردەکەومە سەر سەکۆکەی لەبن پێمدا کەسانێک دەبینم مافی ئەوەیان نییە بژین" لەوێدا مەبستی وەسفی تاهر بووە. پاش ئەو داکۆکیەی لە دادگا، گواستیانەوە بۆ زیندانی تاکەکەسیو لێیان خواست لێبوردن بخوازێت لەدادگا بەڵام ئەو هەر سوربوو لەسەر ئەوەی لێبوردن ناخوازێت، سەرئەنجام گێڕایانەوە بۆ زیندانەکەی پێشوو لای هاوڕێکانی.

سەعید قەزاز باوەڕی بە یەکپارچەیی عیراق بووەو شانازی کردووە بەوەی ئەو عیراقییەو کوردێکە لەسەر خاکی عیراقو لەنێو چوارچێوەی عیراقدا.

سەبارەت بە دەسگیرکردنی دێوالی دۆسەکی دەڵێت؛ گرتنی ئەو لەڕووی ئاسایشییەوەشتێکی پێویست بوو چونکە ئاسایشی لیوا (پارێزگا) لای ئەو زۆر گرنگ بووە. سەعید قەزاز ئەفسەرێکی پۆلیس بەناوی بەشیر سەلمان دەنێرێت بۆ دەسگیرکردنی دێوالی دۆسەکیو پاشان خۆی دەچێت بۆ دهۆک. کاتێک بەشیری ئەفسەر بۆی دەهێنێت، سەعید قەزاز دەیخاتە نێو پیکابەکەی پۆلیسو ئۆتۆمبیلەکەی خۆی جێدێڵێتو لەگەڵ ئەودا دەگەڕێتەوە بۆ موتەسەرفیەت، لەوێ بەپێی یاسای خێڵەکی سزای بۆ دەردەکات.

لەنێو هاوڕێیانی شاری مووسڵدا هەردەم ناوی مامۆستای ڕۆژنامەوان عەبدولباست یونس ڕەجەبی لەسەر زمان بوو چونکە زۆر سەرسام بووە بە بوێریو ویژدانی ئەو. گشت پیاوچاکانی مووسڵی لەیادبوو لەگەڵ هەندێک بیرەوەری لەگەڵ بنەماڵەی کەشموولە، لەنێویاندا ئیدریس کەشموولەو عەبدولکەریم کەشموولەو عەبدولڕەزاق کەشموولە. لەکاتی پشوەکاندا ئەوانەی بۆ ڕێزدار سەففارو یوسف کەشموولە دەگێڕایەوە، ئەوانیش ڕووداوەکانی مووسڵو ئەوانەی تری لەمەڕ پێکدادانی هێزە ڕامیارییەکانی شارەکەیان بۆ دەگێڕایەوە.

کاتێک پێیان ڕاگەیان کە وا کاتی ئەنجامدانی سزاکەی هاتووە، هەستایە سەرپێو بەڕویەکی خۆشی پڕباوەڕەوە ماڵئاواییکردن لە بەندکراوەکانو توند تەوقەی لەگەڵ دەکردنو یەکبەیەک سڵاوی لەگشت هاوڕێیانی بەندیخانەکەو باسەوانەکانیش کرد. لەڕۆژی دواییدا زۆر خزمو کەس هاتبوونە بەردەرگای بەندیخانەکە بۆ دوا چاوپێکەوتنی ڕۆڵەکانیان. لەنێو ئەوانەی هاتبوون بۆلای سەعید قەزاز، ژنو کێژەکەی لەگەڵ هاوسەرەکەیدابوو بەڵام ئەو بە "وەنناس"ی پاسەوانی گوتبوو ڕێگە نەدات خێزانەکەی بێن بۆ دیتنیو پێیشیان بڵێت کە ئەو ناخوازێت بیانبینێت. پاسەوان بەوە دەشەڵەژێتو تووشی سەرلێشێوان دەبێتو نەیزانیوە چیبکات. ژنان دەگرینو چرکەسات ڕوو لە کۆتایین. سەرئەنجام پاش پاڕانەوەی زۆری پاسەوان، خێزانەکەی دەکاتە ژوورەوە. لەلایەکەوە کیژەکەی سەعید قەزاز جوێن بە بە ڕژێمەکەی عەبدولکەریم قاسم دەداتو لەولاوە ژنەکەی دەگریا، ئەویش هەر لەدوورەوە لەقوژبنێکی زیندانەوە ماڵئاوایی لێکردنو بەکوردی پێیدەگوتن هەرچی زووە بڕۆنو جێمهێڵن با چارەنوسی دیاریکراوی خۆم ببینم. دواشەو هیچکەس لەبەندەکان تا کاژمێر چواری بەرەبەیان نەخەوتن، ئەوکات سەعید قەزازو عەبدولجەبار فەهمیو عەبدولجەبار ئەیوبو بەهجەت عەتییە بران بۆ ژوری سێدارە کە لەنێو هەمان بەندیخانەدابوو. پاسەوانەکان چوبونە سەربانی بەندیخانەکە تا پرۆسەی لەسێدارەکە ببینن، یەکێک لە پاسەوانەکان بە دڵتەنگییەوە گەڕایەوە، کە بەڕێز سەففار پرۆسەی لەسێدارەدانەکەی لێدەپرسێت ئەو لەوەڵامدا دەڵێت کە ئەوان کاتی لەسێدارەدانی سەعید قەزازدا پەتی قەنارەکەیان بچڕاندوەو ئەو کەوتووەتە نێو چاڵەکە ئەوکات بەتێکی تریان بەستوەو سەرلەنوێ لەسێدارەیان داوەتەوە، دیارە ویستویانە چێژ وەرگرن لە ئازاردانەکەی پێش گیان سپاردن. بەوجۆرە سەعید قەزاز دووجار لەسێدارەدراوە. بەڵێ سەعید قەزاز ژیانی جێهێشت بەڵام کردەوەو هەڵوێستەکانی هەر ماون. عومەر عەلی لەگشت بەئازارتربوو بۆ لەسێدارەدرانی ئەوان هەروەها فازل ئەلجەمالی[65].

یونس بەحری کە کادرێکی ڕادیۆ بوو هەمان ڕۆژی ١٥ی تەمووز ١٩٥٨

---

[65] ـ یونس بەحری / ٧ أشهر في سجون بەغداد / چاپی ١ / بەیروت ١٩٦٠ لاپەڕە ٣٠

لەگەڵ سەعید قەزاز دەگیرێتو پێکەوە دەبن، دەڵێت: ڕۆژی ١٨ی تەمووزی ١٩٥٨ کاتێک موقەدەم نووری کە بەڕێوەبەری گرتنگەکە بوو بەلاماندا تێپەڕی تۆفیق سوێدی بانگی دەکات:" یا سعادة المقدم، العدل أساس الملک" ــ واتە جەنابی موقەدەم، دادپەروەری بناغەی سامانە.

موقەدەم نووریش دەڵێت: ئەوە ڕاستە بەڵام ئەگەر ئێوە دادپەروەر بونایە ئێمە نە ئەم شۆڕشەمان دەکرد نە ئێوەمان دەخستە نێو زیندان، ئەوجا لەمڕۆ بەدواوە بەکارهێنانی وشەی "سعادة" و "معالي" قەدەغەکراوە، لەمەودوا تەنها یەک وشە دەخوات ئەویش "سیادة[66]"یە. ئەوجا ئەلسوێدی گوڕیدایە خۆیو پەنای بردە بۆ خووە فیاڵویەکەیو گوتی: وا ئێمە لەژێر فەرمانی ئێوەداین، دادپەروەر بڕیاری خۆی دەداتو مێژوویش لەخۆیدا دادوەرە. کاتێک سەعید قەزاز هاتە نێو وتەوتەکەوە بە زمانی کوردی پێیگوت: مامۆستا سوێدی تەنها لەمەڕ خۆت بدوێ چونکە من خۆم بە بەرپرس دەزانم لەگشت ئەوانەی کردوومن، لەوەڵامدا سوێدی دەڵێت: تۆ سەعید بەگ چاک دەزانیت دەسەڵات هەر بەدەستی عەبدولئیلاو نوورییەوە بوو، بەڵام ئێمەی سەرەک شالیارانی تر لە بەردی شەترەنج بەولاوە جیتر نەبوین، کەیو چۆن بیانویستایە بەوجۆرە دەجووڵاین. سەعید قەزاز بەتوڕییەوە هەستایە سەرپێو چاوی بڕییە ئۆفیق ئەلسوێدی، ئەوەی لەبیرکرد کە لەبەندیخانەدایە، زۆر بەتوندیو پێداگرانە گوتی: تۆ درۆ دەکەیت. ئەوە منو هەندێکیتر لەو شالیارانە نین کە تۆ لەمن چاکتریان دەناسیت، کاتێک من بەرپرسیارەتیم لەئەستۆبوو نە عەبدولئیلام ناسیوە نە نووری، بەڵکو هەر کارو بەرپرسیاری خۆمم لەبەرچاو بووە، ئێستایش وا من لەم گرتنگەیەوە لەبەردەم خوداو بەردەم گشتکەس دەیڵێم، بەرپرسیارەتی ناخەمە ئەستۆی هیچیەک لەوان، بەڵکوو من تاکە بەرپرس

[66] ــ هزر لای ڕامیاران زۆر سەیرە، تەنانەت یاری بە وشەیش دەکەن. تا ١٤ تەمووزی ١٩٥٨ "صاحب السعادة ــ واتە خاوەن کامەرانی" و "صاحب المعالي ــ واتە خاوەن شکۆ" بەکاردەهات بەڵام کاتێک دەسەڵاتی ڕامیاری گۆڕا دەبوو وشەو ناویش بگۆڕێتو بوترێت "یا سیادة فلان ــ واتە فڵانی شکۆدار" باشە چی جیاوازیەک لەنێوان وشەگەلی شکۆدارو خاوەن شکۆدا هەیە!. وا ئەمڕۆ پاش ٥٥ساڵو چوار جار کودەتا بەسەر یەکدا، بە کاکی شالیارو سەرۆک شالیاران دەگوترێت " معالي الوزیر..." هەر "صاحب"ـەکەی ماوە، دیارە ئەویش پاش کودەتایەکی تر دەگەڕێتەوە. (وەرگێڕ)

بووم هەرنەبێت لەوانە "پەنجەیشی درێژکرد بۆ موتەسەریفی بەغدا عەبدولجەبار فەهمیو بەهجەت ئەلعەتییەو ئەو فەرنبەرانەی تری سەر بە شالیارگەی ناوخۆ بوون بە پلەکانی موتەسەریفو ئەمیداری پایتەختو شارەوانییەکان[67]"

لیوا حازم عەلی یەکێک بوو لە بەندکراوانی کێشەی بەشداری لە بزوتنەوەکەی مووسڵ، دەڵێت؛ ئێمەیان گواستەتەوە بۆ هەمان ئەو خانوەی پێشتر تێیدابوین، لەهەندێک لە پیاوانی سەردەمی پاشایەتی لەوێ بوون، گشتیان لەیەک ژوردا بوونو دەرگایان لەسەر داخرابوو، سەربازێکی "إنزبات"یش بەرانبەر بە دەرگاکەی ئەوان دادەنیشت. پاش نەختێک لەوژورەوە هەریەک لە سەعید قەزازو بەهجەت عەتییەو عەبدولجەبار فەهمیو عەبدولجەبار ئەیوب هاتنە دەرەوە ــ واتە ئەو تاخمەی سەردەمی پاشایەتی کە سزای لەسێدارەدانیان لەسەربوو. کە بە بەردەم ژوورەکەی ئێمەدا تێپەڕین "وەک حازم ئەلعەلی گێڕایەوە" هات بۆلامانو گوتی؛ ئەوە چی ئێوەی هێنایە ئێرە، کێشەکەتان چییە؟ گوتمان هیچی لێنازانین هەر ئەوەندەیان بەئێمە گوت، بگوێزنینەوە بۆ ئێرە. لەڕویدا دیاربوو کە وا شتێکی سامناک چاوەڕیی خۆیو هاوڕێکانی دەکات. ئەوەبوو پاشان ئەوانیان گواستەوە بۆ ئەوشوێنەی ئێمەی لێوە هاتین.. ئەوجا لە کاژمێر هەشتی ئێوارەدا فەرمانەکەی دادوەری سپای گشتی ژمارە ١١٦ بڵاوکرایەوە[68]، بەمجۆرە...

ڕاگەیاندن لەلایەن دادوەری سپای گشتییەوە

پیاوکوژە خۆفرۆشەکانی بوون بە یاریدەری داگیرکەرو ئەو چاوچنۆکانەی چاویان بڕیوەتە وڵاتەکەمان، ئەوانەی بەرانبەر بە نیشتمانی خۆشەویست بێئەمەک دەرچوونو ویستیان ئاسیشی وڵاتو هاووڵاتییان بخەنە بەر مەترسیو پلانی چەپڵیان داڕشت دژ بە ئارامی ئەو کۆمارەی عیراق کە

[67] ــ حازم حەسەن ئەلعەلی / إنتفاضة الموسڵ / دەزگای چاپی/ العربیة / بەغدا ١٩٨٧ لاپەڕە ٨٤

[68] ــ حازم حەسەن ئەلعەلی / سەرچاوەی پێشوو / لاپەڕە ٢٠٢

هەنگاوی ناوە بەرەو جیهانی سەربەستیو پێکهاتە پرشنگدارەکەی ئەو لە ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨دا دەرکەوت. ئەو کۆمارە ئاشتیخوازە بێلایەنەی بووەتە خاوەن تەواوی شکۆو سەربەخۆیی، ئەوەی پێکهاتەکەی خۆی دەپارێزێت لە دەستتێوەردانی دەرەکیو هێوەری دابیندەکات بۆ ئەو گەلە قارەمانەی لەعیراقو گشتلایەکی نیشتمانی عارەبیدا هەن. ئەو خۆفرۆشانەی هەتاهەتایە شەرمو شوورەیی بەدووویانەوە دەمێنێتو نەوەی ئایندەمان هەر بە نەفرەتەوە یادیان دەکەن. ئەو خۆفرۆشانەی بوون بە خاکەناز بەدەستی بیانیانی داگیرکەر تا ئەم کۆمارە دارمێنن، ئێستا پێویستە سزای ئەو خۆفرۆشییەی خۆیان بچێژن کە کردیان دژ بە گەلو نیشتمان.

لە کاژمێر چواری رۆژی یەکشەممەی رێکەوتی ٢٠/ ٩/ ١٩٥٩ لە گۆرەپانی "ئوم ئەلتوبوول"ی وەششاش، سزای مەرگ ئەنجام دەدرێت بە دەسرێژی گوللـە لەسەر تاخمێک لەو سپاییانەی بەشداربوون لە پلانەکەی ئەلشەووافی خۆفرۆش.

ژمارەی زۆر لەوانەی سزای مەرگیان بەسەردا سەپابوو بۆیان سووک دەکرێت بۆ سزای زیندانیو ماوەی سزای زیندانیش لەسەر ئەوانیتر کەمدەکرێتەوە، لەماوەیەکی نزیکدا ناوەکانیان ئاشکرا دەکرێت.

لەداهاتوویشدا بەسزای تاوانبارانی تردا دەچینەوە.

پاش بەئەنجام گەیشتنی سزاکان لە رۆژی ٢٠/ ٩/ ١٩٥٩دا لەلایەن ئێمەوە بەدرێژی راگەیاندنیان لەسەر دەردەچێت.

واژوو/ لیوا روکون ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی/ دادوەری سپایی گشتی

کاژمێر ٢ی پاشنیوەرۆی رۆژی ٢٩/ ٥/ ١٥٥٥ ئەم بڵاوکراوەیە خوێنرایەوە:

راگەیاندنی ژمارە ١١٦ لەلایەن دادوەری سپایی گشتییەوە

هاووڵاتییانی هێژا ــ دوابەدوای راگەیاندنی ژمارە ١١٦ لە ١٩/ ٩/ ١٩٥٩

یەک: کاژمێر چواری بەرەبەیانی ئەمرۆ لە بەندیخانەی بەغدای ناوەندی

سزای لەسێدارەدان ئەنجامدرا لەسەر هەریەک لەم خۆفرۆشە تاوانبارانە؛ سەعید قەزاز، بەهجەت ئەلعەتییە، عەبدولجەبار فەهمیو عەبدولجەبارئەیوب. ئەوانە پێش شۆرشە سەرکەوتووەکەمان یارمەتی ئەو داگیرکەرە چاوچنۆکانەیان داوە کە چاویان بریبووە بەهرەمەندی وڵاتەکەمانو پلانیان دەگێرا بۆ تێکدانی ئاسایشی وڵات.

هەروەها کاژمێر حەوتی سەرلەبەیانی ئەمرۆ سزای مەرگ بە دەستڕێژی گوللـە ئەنجامدرا لە گۆرەپانی نیشانگەی ئوم ئەلتبوول لەسەر ئەو ئەفسەرانی لەریزی سپا دەرکراو ــ زەعیمی روکون نازم تەبەقچەلی، عەقیدی یەدەگ رفعەت ئەلحاج سری، موقەدەم روکون عەزیز ئەحمەد شەهاب، رەئیس روکون داوود سەید خەلیل، عەقید خەلیل سەلمان، رەئیسی یەک تۆفیق یەحیا ئاغا، رەئیس یەحیا حوسێن ئەلحەماوی، موقەدەم روکون عەلی تۆفیق، رەئیس هاشم ئەلدبوونی، مولازمی یەک حازم خەتتاب، مقەدەم ئیسماعیل هورمز، رەئیسی یەک مەجید ئەلچەلەبیو رەئیس زەکەریا تاها ئەویش پاش دەرچونی بریارەکانی داد لە لایەن دادگای سپایی تایبەتی باڵاو پەسەندیکردنی رێزدار شالیاری بەرگری لەمەر ئەوانەی بەشداربون لەو بزووتنەوەی یاخیبوونەکەی خۆفرۆش عەبدولوەهاب ئەلشەواف رێکیخست دژ بە ئاسایشو هێوەریی کۆمار. بۆ هاووڵاتیانی دووپات دەکەینەوە کە چارەنوسی ئەم خۆفرۆشانە پێیگەیشتن، چارەنوسی گشت ئەوکەسانە دەبێت کە دەبنە پلانگێر یان دەبنە داردەست بۆ بیانیان بەمەبەستی تێکدانی ئاسایشو پێکهاتەی کۆمارە خۆشەویستەکەمان بە سەرۆکایەتی رۆڵەی خۆبەخت بۆ گەل زەعیم عەبدولکەریم قاسم. لە کۆتایی ئەو راگەیاندنەدا کە برگەی دووهەمی ئاماژەبوو بۆ سووککردنی هەندێک لەوانەی سزای مەرگیان بەسەردا سەپابوو بۆ سزای کاتی لەگەڵ کاری قورس بۆ ماوەی پانزە ساڵو تاخمێکیان بۆ ماوەی دە ساڵ.

واژوو/ لیوا روکون ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی/ دادوەری گشتی/ رۆژی ٢٠/ ٩/ ١٩٥٩

لەدرێژەی گێرانەوەیدا رێزدار حازم ئەلعەلی دەڵێت:

بەڵام ئەوەی بەسەر هاورێکانماندا هات لە پیاوانی سەردەمی پاشایەتی،

ئەوانەی بەرەبەیانی ٢٠/ ٩/ ١٩٥٩ لە بەندیخانەی ناوەندیی بەغدا سزای سێدارەیان لەسەر ئەنجامدرا، هەریەک لە سەعید قەزاز، بەهجەت ئەلعەتییە، عەبدولجەبار ئەیوبو عەبدولجەبار فەهمی بوون. پێموایە پێویستە مرۆڤ بڵێت کە (بێنرخی)ی ئەو وەها لێکراوانە (واتە کۆمۆنیستەکان)و کینەی ڕەشیشیان بەرانبەر بەوانەی باوەڕیان نییە بە ئایدیۆلۆژییە گوماناویو نۆکەرانە (وەها)کەی ئەوانو دیاریکردنی تەنانەت جۆری تۆڵەکردنەوە لەو نەیارانەی وا لەسەر ڕێی ئەو مردنەن کە خۆیان سەپاندویانە بەسەریدا.

ئەوەی ئاشکرایە، سەعید قازاز بەناوبانگترین شالیاری ناوخۆی سەردەمی پاشایەتی بوو، لەنێو پیاوانی سەردەمی پاشایەتیشدا بوێرترینی ئەو تاوانبارانە بووکە بەر دادگای مەهداوی کەوتن. هەڵوێستی ئەو لە دادگا بەرانبەر بەو بڕیارەی خۆی دەیزانی (لەسێدارەدانە) هیچ باکی نەبوو بۆیە بەو بڕگەیە کۆتایی بە داکۆکنامەکەی هێنا "وا سەردەکەومە سەر قەنارە کەسانێک لەبەرپێمدا دەبینم مافی ئەوەیان نییە بژین".

کۆمۆنیستان ئەو وتانەیان لەیاد نەچوو بۆیە دروشمێکی دورودرێژیان لەسەر پارچەیەک پەڕۆ نوسیو بەسەر قاوەخانەکەی بەرانبەر دەروازەی شالیارگەی بەرگریدا هەڵیاواسی، تێیدا نووسرابوو (عەبدولڵاڵ شاویو کامل قازانچی لەژێر گڵدان بەڵام سەعید قەزازو بەهجەت عەتییە هێشتا خۆش دەژین). دیارە مەبەست وروژاندنی عەبدولکەریم قاسمو وەبیرهێنانەوەی بوو تا لەکاتی هاتنە ژورەوەی شالیارگەی بەرگری ئەوە ببینێت کە سەعید قەزازو بەهجەت عەتییەی هێشتا لە ژیاندان.

سەعید قەزاز هەردەم مانەوەی ئەو دروشمەی سەر پەڕۆکەی دەپرسی کە کۆمۆنیستان زۆر گرنگییان بە بوونو مانەوەی داوە ، بۆیە هەر کە کۆن دەبوو نوێیان کردووەتەوە تا ئەوکاتەی قەزازو عەتیە لەسێدارەدران. بەوپێیەی هەندێک لەو سەربازانەی سەعید قەزازو هاوڕێیانیان گەیاندووەتە بەر سێدارە، گوتیان؛ ئەو کۆمۆنیستانەی سەرپەرشتیی قەنارەکەیان دەکرد پەتی ئەو قەنارەیان شل بەستبوو کە سەعید قەزاز بە هەنگاوی جێگیر چوەتە سەری، کاتێک تەختەکەیان لەبنپێی ڕاکێشاوە کەوتوەتە سەر زەوی، ئەوان دووبارە بە نیوەبوراوەیی هەڵیانگرتەوەو ملیان کردووەتەوە بە قەنارەکەدا،

دیارە تەنها لەبەر چێژ وەرگرتن لەو دیمەنی ئەشکەنجەیە هەروەها جۆشی دەرونی نەخۆشو پڕلەکینەو ڕەشی نەفرەتلێکراویانی پێ دامرکێنن ("ولاتحسبن الله غافل عما یفعل الظالمون" واتە وامەزانن خودا بێئاگایە لەوەی ستەمکاران دەیکەن) تا لەهەڵواسینی دووهەمدا ڕەوانی سەرکەوت بۆلای پەروەردگار. ئەوەیە جەوری مرۆڤ بەرانبەر بە مرۆڤی برای[69].

سەبارەت بە دیدی خۆی لەسەر سەعید قەزاز کە ئەو ماوەی بەندیخانەیە پێکەوەبون بەڕێز ئەلعەلی دەڵێت: ئەو سەعید قەزازەی لە سەردەمی پاشیەتیدا شالیاری ناوخۆ بوو، لەنێو سزادراواندا نزیکترین بوو لە دڵی ئێمە، چونکە لەڕادەبەدەر بوێرو ڕوخۆشو بێفیز بوو، بۆیە زۆرمان ڕێز هەبوو بۆ ئازایەتیو جوامێری ئەو. ئەوەی لەخوێندنەوەی داکۆکنامەکەیدا بەمەهداویی گوت (وا سەردەکەومە سەر قەنارە کەسانێک لەبەرپێمدا دەبینم مافی ئەوەیان نییە بژین) لەسەر ئەو وتەیە ماوەیەکی زۆر خرایە زیندانی تەنیایی. لەسەر ئەوەی لێیان خواست پێشنیاری لێبوردن بنووسێت بۆ دەستەی دادگاو هەر نەیکرد، کۆمۆنیستەکان پەیوەندی دەکەن بە هاوسەرەکەیو پێیدەڵێن نامەیەکی بۆ بنووسێتو هەمان پێشنیاری لێوردن بۆ دادگا بنوسێت، بەڵام کە نامەی هاوسەرەکەی پێگەیشت، وەڵامی لەسەر هەمان کاغەز دەنووسێتو پاش سڵاو دەڵێت (چاوەڕوانبە ببیتە بێوەژن). کە زانیان ئەو هەر قایل نەبیە نامەی لێبوردنی بۆ دادگا بنوسێت، ناچار لەزیندانی تەنیایی دەریانکردو گواستیانەوە بۆلای هاوڕێکانی کە لەبەشی تایبەت بە سزادراوانی سێدارە بوون، بەڵام کۆمۆنیستانو ئەندامانی دەستەی دادگای مەهداوی ئەوەیان هەر لەیادنەکرد تا لەکاتی جێبەجێکردنی پرۆسەی لەسێدارەدانیدا لەسەر ئەو هەڵوێستە سزایاندا[70].

"فازل ئەلساقی" کە بەرپرسی گرتنگەی ئەبوغرێب بووە، لەگەڵ سەعید قەزاز زۆر خراپ بوە. ڕۆژگار وەردەگەڕێت ئەلساقی بەتاوانی پلانگێڕان لەدژی عەبدولکەریم قاسم دەسگیر دەکرێتو دەینێرن بۆ هەمان گرتنگە. یونس بەحری دەڵێت؛ ئەحمەد موختار بابان پێیگوتووە کە فازل ئەلساقی لەنێو

[69] ـ حازم حەسەن ئەلعەلی / سەرچاوەی پێشوو / لاپەڕە ٤٢

[70] ـ حازم حەسەن ئەلعەلی / سەرچاوەی پێشوو / لاپەڕە ٩٩.

بەندکراوە نوێکاندایەو خواردن دەخوازێت چونکە ٧٥ کاژمێرە هیچی نەخواردووە، ئەوکات خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز پێیدەڵێت:

بگرە ئەو خۆاردنە بەرەو بیدە بە فازل ئەلساقی، بەوەی ئێستا ئەویش وەک ئێمە بەندەو بووەتە هاوڕێمان خودا لە بەرودوای تاوانەکانی خۆشدەبێت[71].

مامۆستا عەبدولقادر دبوونی بوی نوسیوم دەڵێت؛ لەکاتی دواسەردانی لە شەهید هاشم ئەلدبوونیی برای کە لەگەڵ شەهیدانی تری بزوتنەوەی مووسڵی ١٩٥٩بوو، شەوی پێش لەسێدارەدانی سەعید قەزاز لەحەوشی بەندیخانەکە، خوالێخۆشبو سەعید قەزازی لەنێو زیندانەکەیدا بینیوە، ڕێزی خۆی نیشانداوەو چوەتە بەردەم زیندانەکەی، وێرای سڵاو پێیگوتوە: ("أنا هلل وأنا إليه راجعون" واتە ئێمە لەپێناو خوداینو هەر بۆلای ئەو دەگەڕێینەوە) و وەک مژدە پێیگوتووە؛ کە گشت ستەملێکراوێک شەهیدەو شەهیدیش ستەم دیدەیە، سەعید قەزاز پێیدەڵێتەوە ئێمە لەزۆر باردا هەڵەمان کردووەو لەگەڵ زۆر کەسیش بەهەڵەداچوین، برام لێم ببورە. ئەوکات دبوونی پێیدەڵێت: بەخودا لەڕێزو شکۆ بەولاوە هیچی ترم بۆ ئێوەنییە. بەو گفتوگۆیە زۆر دڵگەش بووەو لەکاتی وتووێژەکەدا سەعید قەزاز بەو وشانەی پچڕپچڕەی پێی دواوە داناییو باوەڕ بەخۆ لەگەڵ باوەڕ بە سروشی خودای مەزن دەردەبڕی. سەرەڕای گشت ئەو پەژارە زۆرەی تێیکەوتبوو ئەلدبوونی چشتێکی دێتەوە یاد، پێیدەڵێت: ئەوەی ڕۆژێک گوتووتە (من ناخەوم تا دیجلە نەخەوێت) بە هەڵوێستی بەرزو شانازی دەژمێردرێت بۆت..

قەزاز (بەڕوویەکی گەشەوە): ئەوەت لەیادە؟

ئەلدبوونی: پێموایە، لەڕۆژنامەکانی ڕۆژی خویدا خوێندمەوە!!

قەزاز: ئەوە لەیاد چوو!

ئەلدبوونی: لەلای خوداو لەنێو کۆمەڵیشدا کردەوەی چاک بزر نابێت، مێژویش تۆمارگەیە بۆ گشت کردەوەی چاکـو باری تر.

[71] ـ ـ چاوپێکەوتنم لەگەڵ مامۆستای پارێزەر عەبدولقادر ئەلدبوونی لەمووسڵ رۆژی ٩/ ١٢/ ١٩٩٥

لەوکاتەدا پاسەوانەکان پەلەیان لێدەکەن کۆتایی بە وتووێژ بهێنن، ئەوکات دبوونی پێیدەڵێت:

تۆ پەڕاوێکی پاقژت جێهێشتو لەدادگادا چەشنی پیرێکی بەهرەدارو ئازا وەستاویتو لە کردەوەیشدا نیشتمانپەروەر بویت. نەترست لەدڵدا بووە نە لاوازی، چارەنوسیش خودای مەزنو پڕشکۆ بۆی نوسیویت. لەوکاتەدا پەژارە لەدڵی ئەلدبوونیدا سەردەکات و چاوی پڕفرمێسک دەبێت..

قەزاز پێیدەڵێت: خودا چاوی لەبەندەکانی هەیەو هەر ئەوە خاوەن بەزەیی[72].

دوکتۆر کەمال ئەلسامەڕائی دەڵێت[73]

پاشنیوەڕۆی ڕۆژی ٢١/ ٩/ ١٩٥٩ لە ژورەکەمدا دانیشتبووم لە نەخۆشخانەی ئەلسامەڕائی، گەنجێکی تەمەن سی ساڵ خویکرد بەژووردا، بە لەچکێکی تەنک سەری پێچابوو، خاوەن ورگێکی پڕو باڵای مامناوەندی، بەجۆرێک لەڕێز سڵاوی کرد ئەو پەژارەییەی پێ نەشاردرایەوە کە زاڵبوو بەسەر ڕوخساریداو بەزمانێک دوا هەستمکرد لەزاری کوردێکەوە دەردێت، گوتی: نەخۆشێکم هەیە پێویستم بە یارمەتی ئێوەیە.

گوتم: تائێستا نەچۆم بۆ سەردانی نەخۆش لەماڵەوە، واچاکە نەخۆشەکە بێت بۆ نەخۆشخانە چونکە لەوانەیە پێویستی بە چارەسەری کوتوپڕی هەبێتو کەرەستەی پێویست لەماڵەوە دەسنەکەوێت.

گوتی: ئەو نەخۆشی خۆتەو من دوکتۆر کەماڵی مێردی ئەوم، سەری لەمن نزیک کردەوەو گوتی ـ پەری کچی سەعید قەزازە..

دەمزانی کە سەعید قەزاز لەدادگاکەی مەهداوی (باڵای تایبەت)دا سزای لەسێدارەدانی بەسەردا سەپا، بەڵام بەهۆی پەیوەندی باوکی لەگەڵ من بەو گەنجەم گوت: فەرموو بچین بۆلای..

[72] ـ د. کەمال ئەلسامەڕائی/ حديث الثمانين/ بەغدا ١٩٩٦ لاپەڕە ٣١٦

[73] ـ بۆ زانیاری پتر بڕوانە خشتەی بڵاوکراوە لە پەرتوکەکەی حەننا بەتاتۆ/ العراق ـ پەرتوکی یەکهەم ـ چاپی مؤسسة ألبحاث العربية / بەیرووت ١٩٩٠ لاپەڕە ٣٩٤

کە ئۆتۆمبیل کەوتە جووڵە من لەتەنیشتی دانیشتبوم لێمپرسی: دوکتۆر کەمال، ماڵتان لەکوێیە؟

لەوەڵامدا گوتی: لەتەنیشت گەراجی ئیبراهیم سەعد.

من شوێنی ئەو گەراجەم نەزانی بەڵام دەمزانی کە ماڵی سەعید قەزاز لە نەخۆشخانەی سامەرائییەوە دوور نییە، پێمگوت: ئەوەی من بزانم ئێوە لەماڵی سەعید قەزاز دەژین کە نزیکە لە نەخۆشخانەی ئەلسامەرائی.

گوتی: بەڵێ ڕاستە، بەڵام هەر کە دادگایی سەعید قەزاز لە دادگاکەی مەهداوید دەستپێکرد (منداڵان) کەوتنە بەردبارانی ماڵەکەمان بۆیە ناچاربووین لەوماڵە بارکەین، ئێستا لەشوێنێکی دوور لەچاوان خانومان گرتووە بەکرێ.

پاش کەمێک بێدەنگی لێمپرسی: باشە دوکتۆر، پەری چییەتی؟ کە وەڵامی نەدامەوە من پێموابوو نەیبیست بۆیە پرسیارم دووبارە کردەوە..

ئەوجا گوتی: دوێنێ شەو بەڕێوەبەری بەندیخانەکە تەلەفۆنی بۆ یەکێک لە خزمانمان کردووە تا پێمان ڕاگەیێنێت بچین بۆ دیتنی باوکی پەری. ئەگەرچی پێشتر دەمزانی ئەوە دوا بینینی پێش لەسێدارەدانیمان دەبێت، منو دایکی پەری لەگەڵ پەری چوین تا بیبینین. سەربازێک ئێمەی لەنزیک لەتەنیشت تاقێکی لاسکە خورما ڕاگرت کە سەرڕێ بوو بەرەو خانویەکی بچووک، باوکی پەری لەوێوە بە سەرتاشراوی دەرکەوت دوو سەرباز مەچەکیان گرتبو، ئەوکات دایکی پەری لەگەڵ پەری خۆیان پێ نەگیرا هەندە گریان پەری لەهۆشخۆی چو باوکی "سەعید قەزاز" لێی هاتەپێش، بەرزیکردەوە نای بەسنگی خۆیەوەو ماچیکرد، ئەوجا ڕویکردە دایکی پەری، ماچیکردو گوتی: من زۆر بەتۆ دڵخۆشبووم دایکی پەری، لەئێستاوە خۆت ڕاهێنە بەوەی دەبێت بە بێوەژن، ئەوە فەرمانی خودایە.

دوو سەربازەکەی مەچەکیان گرتبوو دەیانگوت: بەسە سەعید بەگ.

ئەوەم لەدەمی دکتۆر کەمال بیست کە بەڕێوەبوین بۆلای ژنەکەی "پەریی کچی سەعید قەزاز."

کە گەیشتینە ئەوماڵەی پەری نەخۆشی تێدابوو، ماڵێکی ئاسایی لەبابەتی ساڵانی پێش چلەکانی بەغدا بوو، دوو ژوری بچوک لەتەنیشت دەرگای دەرەوە هەروەها هۆڵێک زۆر فراوان نەبوو، لە تەنیشتەکانەوە دوو ژوری لەسەربوو ڕوو لەدەرگای دەرەوەو دەرگایەکی کراوەی بوو دەیڕوانییە سەر باخێکی پشتەوە.

پەری کچێکی گەنج بوو لەسەرەتای یەکەم هەلی زەیستانیدا، تووشی بارێکی هیستیریی گرژ بوو، هەستم بەهیچ دیاردەیەک نەکرد ئەو بارە دەرونییە کاری کردبێتە سەر منداڵدان یان کۆرپەکەی. لەوەم دڵنیاکردنو دەرمانی هێوەرکەرم بۆ نوسی. کەویستم لەدەرگای ژورەکە بچمە دەرەوە بەئەسپایی لەدوکتۆر کەمالم پرسی: ئەی دایکی پەری لەکوێیە، دەکرێت بیبینم؟

کاتێک ڕێنماییکردم بۆ هۆڵێ ماڵەکە بینیم ئەو لەسەر تەختێک دانیشتووە پشتی داوەتە دیوارێک ڕوی وشک بووە چەشنی پەیکەرێکی بەردی سپیی، نە ژیان لەچاویدا مابوو نە بینایی. نەمزانی چیجۆرە سەروخۆشییەک ئەو ژنە هێوەر دەکاتەوە؟ پێموابوو چاکترین سەروخۆشی ئەوەیە خولەکێک بێ ورتە لەتەنیشتی دانیشم، ئەوەمکرد بەڵام کاتێک هەستام ئەو نەهامەتییە جێهێڵم، گوێم لەوبوو بە دەنگێکی نوساوەوە گوتی: سوپاس دوکتۆر کەمال.

٢ / ٤ دوا وتە

گەر بەچاوی لێکۆڵەر بڕوانینە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی سەعید قەزاز دەبینین، لەگەڵ ئەوەیش کە پیشەکەی لەلا زۆر پیرۆزو خۆشەویست بووە، ئەو پلەوپایەکانی کردووە بە ئامراز بۆ یارمەتی باری کۆمەڵایەتی، سەرئەنجام بەهۆیەوە توانیویەتی بناغەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی فراوانتر بەهێزکات لەنێوان کوردو عارەبو تورکمان (دەکرێت مووسڵ بەنمونە وەرگرین) بەوپێیەی خوالێخۆشبوو عەبدولباست یونسو ڕێزدار ئەکرەم ئەلسەففار بۆمنیان گێرایەوە، پەیوەندی ئەو لەگەڵ کەسایەتی جۆراوجۆر لاسەنگ بووە، لەلایەکەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ ڕۆشنبیرو ڕۆژنامەوانو پارێزەرو پیشەوەران بووە، لەلایەکی ترەوە لەگەڵ چینە هەژارەکەی مووسڵدا بوو. لەگشت ئەوانە بەدەر، هیچکات پیشەکەی نەکردووە بە ماسک یان ڕوپۆش لەنێوان خۆیو کۆمەڵدا، بەڵکو هەمیشە دەرگای نووسینگەکەی

کراوەبووە بۆیە هەدێکجار کارو هەڵوێستو جۆری فەرمانەکانی ڕەنگدانەوەی باری شکۆو ڕەوشتی بووە، یانیش پەیوەستبوون ڕەوشی هاوڕێتیو ڕێزگرتن لەبارەکانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی. بەڵام لەلای هەندێک ئەوانە بە سەرپێچی ناوبراوە لە بنەماکانی پیشەو پلەو پایەکەی، گوایە ئەو ویستویەتی بۆ بەرژەوەندی خۆیی بەکاریان بهێنێت. بەو بۆنەیەوە کە شالیارگەی ناوخۆ بوو کە ئەویش گرنگیی خۆی هەبووە، بە یەکێک لە سەرانی سیستەمی پاشایەتی دەژمێردرا.

لەو نمونانەی کە تەنها یەکێک نەبووە، ڕێزدار تالیب موشتاق لە بیرەوەرییەکانیدا نوسیویەتی دەڵێت؛ سەعید قەزاز پێیگوتم کوڕەکەت (باسم) ڕادەستی دەزگای ئاسایشی ڕامیاری نەکەیت بۆ لێکۆڵینەوە. دیارە بەوە هاندانیداوە بیشاریتەوە تا ڕزگاریکات لە لێکۆڵینەوە لەسەر ئەو چالاکییانەی ڕاپۆرتی لەسەر درابوو، ئەوە لەکاتێکدا سەعید قەزاز خۆی بەرپرسی یەکەمبوو لە پیشەی ئاسایشی ڕامیاری.

دوکتۆر کەمال ئەحمەد مەزهەر لەپێشەکی پەرتووکی بەڕێز عەبدولڕەحمان ئەلبەیاتیدا لەزمانی بەڕێز محەمەد کەریم فەتحوڵڵاوە دەگێڕێتەوە کە تا دواکاتەکانی سەردەمی پاشایەتی ئەو ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان بوو, لەپاش شۆڕشی چواردەی تەمووز ١٩٥٨ لەوان جودابووەتەوە چوەتە ڕیزی پارتی کۆمۆنیست. ئەو زۆر سەرسام بووە بە باوەڕپاکی سەعید قەزازو سەرڕاستیو زۆریتر لەو هەڵوێستانەی لەکەسێکی وەک ئەو ڕانەبینراوە کە لە پەیوەستبون بە دابو نەریتە کۆمەڵایەتییەکاندا بێهاوتابوو، لەگشتی سەیرتر یارمەتیی ڕاستەوخۆی ئەوبوو بۆ سکرتێری پارتی دیموکراتی کوردستان، خوالێخۆشبوو ئیبراهیم ئەحمەد کە فەرمانی گرتنی دەرچووبوو، لەلایەکەوە شالیارەی ناوخۆ دەویست لەبەرچاوی پیاوانی ئاسایش بزری بکات، لەولایشەوە جەختی نەخستە سەر ئەو دەزگا پەیوەندیدارانەی بەڵگەی سەپێنەریان لەسەر بووە بۆ گرتنی.

زۆر ڕێزو خۆشەویستیی هەبوو بۆ نووسەرو ڕۆشبیرو مێژونوسو هونەرمەندانان. ئەگەرچی هەڵوێستی ناحەزانەی بووە لەدژی کۆمۆنیستان، هەر ڕێزو خۆشەویستی زۆری بووە بۆ نووسەرانی چەپ ئەگەرچی ئاگای لە

پەیوەندی نەیاریی دژ بە دەسەڵاتی پاشایەتیشیان بوبێت، بۆ نمونە زولنوون ئەیوبی ڕۆشنبیرو نووسەری ڕۆمان کە یەکێکبوو لە کادیرە پێشکەوتووەکانی پارتی کۆمۆنیستی عیراقی بەڵام پاشان لێی جیابووەوە. یان هەڵوێستی بەرانبەر بە هۆنەری مەزنی عارەب، محەمەد مەهدی ئەلجەواهری. بەوانە قەزاز سەلماندوویەتی کە ڕەوتی مرۆڤانەییو ڕوناکبیریی ئەو زاڵبووە بەسەر لایەنە ڕامیارییەکەیدا بۆیە پلەوپایەکەی کردبووە ئامراز بۆ یارمەتیدان.

ئەو مووسڵەی من کردوومە بە سەنتەری لێکۆڵینەوەکەم لەسەر سەعید قەزاز، ئەگەرچی "قایلبوونی کۆمەڵ ئامانجێکە کەس پێیناگات" هیچکەس لەوێ هەڵوێست یان کردەیەکی خراپ یان ناڕەوایان لە سەعید قەزاز نەبینیوە. ئەوەتا پاش گشت ئەو ساڵانە لە کۆچکردنی سەعید قەزاز هێشتا پیاوانی ئەو شارە قەشەنگو پڕ لە چاکەیەم بینی لە گشت چین هەروەها خاوەنبیرە جۆراوجۆرەکانی بەگشتی هاوڕابوون لەسەر ڕەگو ڕیشەی ڕەوشتو جوامێری لەناخی ئەوپاوەدا.

ئەوەیش ناشارمەوە کە ڕەخنەی زۆرم لەهەندێکەس بیستووە سەبارەت بە باری ڕامیاریی کەسایەتی سەعید قەزاز، لەوانە... پەیوەندی سەعید قەزاز لەهەڕتی لاوییەوە بە دەزگاکانی زانیارگری بەریتانی... سەعید قەزاز یەکێکە لەوانەی لەعیراقدا داگیکەرانی بەریتانی پێیانگەیاندووە بۆ بەربەرەکانێی کۆمۆنیستانو بەرەی سۆشیالیستیو بیرە نیشتمانپەروەرییەکان، تیایشیانداهەیە تائێستا هەر بە ناوهێنانی گرژ دەبن.

پیاوێکی نەناس کەس نازانێت چۆن پەیدابووەو چۆنیش وا سەرکەوتو بوو بە شالیارو سەپێنرا بەسەر ئەنجومەنی نوێنەراندا**!!** کەسێکی دەمارگیری لەگەڵ فەرمانبەرەکانی بندەستیدا توند ڕەوشتو زۆر وەشکو بەزەبر.. سەعید قەزاز نۆکەرێکی ملکەچ بوو بۆ ڕژێمی پاشایەتیو دەسەڵاتی ئینگلیزی داگیرکەر تا ئەو ڕادەیەی ژیانی خۆیی بۆ ئەوان بەخت کردن.. لەگەڵ زۆریتر لەو بابەتە ڕەخنانە. بەڵام ئایا دەکرێت باوەڕکەین یان کەسانیتر باوەڕ بەوە بکەن کە ڕاستە سەعید قەزاز لەوجۆرە پیاوەی دەزگاکانی زانیارگری ئینگلیز بووە؟ وا پەنجاوپێنج ساڵ تێپەڕی بۆ ئەو نهێنییە هەر

دەرناکەوێت؟ ئەگەر ئەویش وەک کەسانی تر وایزانیبێت کۆمۆنیستی وڵاتەکەی تێکدەدات، دەشێ ئەوانە ئەو بۆچوونەیان لەکوێوە وەرگرتبێت؟ کێبووە زاخدەری مێشکیان بەو بێری دژبوونە بە کۆمۆنیستان؟ ئەی ئەو باوەڕە چۆن لەلای سەعید قەزاز دروست بوو؟ پاش گشت ئەو ماوە دورودرێژە لە کۆچکردنی ئەو پیاوە نەمتوانیوە بگەم بە وەڵامی ئەو پرسانە. بەڵام ئایا بۆ مرۆڤ هەیە هەرچۆنی بوێت بیربکاتەوە، یان وا هەزارەی سێهەمیساڵ دەرباز دەبن هێشتا ڕێز لە هزری بەرانبەر ناگرین؟!

ئەو پیاوێکی پێداگرو کارامە بووە لە کارداو پیشەکەی لا خۆشەویست بوو. گشت ئەوانە خاڵی ئەرێنین لەسوودی ئەو.

ئەو ناوبانگی بەوە دەرکردبوو کە گیرە لەسەر ئەو بڕیارانەی بەگونجاوی زانیون بۆ بەرژەوەندیی گشتی. هەرگیز پلەوپایەی لا گرنگ نەبووە. پێشنیاری دەستکێشانەوەی لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی بەندەرەکانی عیراق باشترین نمونەیە کە لەبەر سووربوونی شالیار عەبدولوەهاب مەرجان لەسەر دانانی ئیبراهیم ڕازی وەک کۆنترۆڵکاری باڵا لە بەشی ئابوری بەڕێوەبەرایەتی بەندەرەکان، بەڵام بەهۆی نەشارەزایی ئەو کەسەوە لە کاروباری گرنگترین بەشی بەندەرەکان ئەوی لا پەسەند نەبووە. هەروەها لێبوردن خاوستنی لە بەشداری کابینەکەی فازل ئەلجەمالی کە ١٧/ ٩/ ١٩٥٣ پێکهات تا ئەوکاتەی ناوبژیکار قایلیان کرد بمێنێتەوە.

لێرەدا پرسێک خۆی دەسەپێنێت، دەشێ هۆی مانەوەی سەعید قەزاز چی بووبێت لەشالیارگەی ناوخۆ لەگەڵ گشت ئەو گۆڕانەی هاتوون بەسەر کابینەکانو سەرۆک شالیاراندا؟ ئەو بەشداربوو لە کابینەی جەمالی یەک ١٩٥٣، کابینەی دووهەم ١٩٥٤، شالیاری ناوخۆ لە کابینەی ئەلعومەری ١٩٥٤ هەمان ساڵ لە کابینە شالیاری نووری سەعیدی دوانزەهەمو سیانزەهەمی ساڵی ١٩٥٥ و چواردەهەمی ساڵی ١٩٥٧ هەروەها کابینەکەی ئەحمەد موختار بابان کە لە ١٩/ ٥/ ١٩٥٨دا بوو تا هەڵگیرسانی شۆڕشی چواردەی تەمموز (یولیۆ) ١٩٥٨ کە لەعیراقدا کۆتایی بە دەسەڵاتی پاشایەیی هێنا. گۆڕانی خێرا ڕویدەدا لەکابینەی شالیارانو خودی شالیارەکان بەڵام سعید قەزاز لەگشت ئەو گۆڕانکاریانە هەر وەک شالیاری ناوخۆ ماوەتەوە،

بۆیە دەکرێت بۆ ئەوە بچین کە کەسێکی گونجاوبووەو ڕەوتی دەسەڵاتی ناوخۆیی ئەو سەردەمەی پاشایەتی وردو پوختو پڕبایەخ بەڕێیکردوون، لەبەر ئەوەی دیارە کەسێکبووە جێی باوەڕی خاوەن شکۆ (پاشاو ڕاسپێردراو) لە ئەنجامدانی ڕەوشو ڕەوتی شالیارگەی ناوخۆ کە لەوڕۆژانەدا سەرکەوتوانە بەڕێوە بردووە، هەروەها یەکێک بووە لەو شالیارە چاپوکانەی چاوی بەسەر کارەکانیەوە بووە، چونکە کەسێکی وریاو گیرو بەکۆشش بوو.

لەگشت ئەوانە گرنگتر ئەویە کە هەستی بۆ هیچیەک لە بزوتنەوە ڕامیارییە نیشتمانپەروەرەکانی دژ بە دەسەڵاتی پاشایەتی عیراق نەبزواوە، ناوبانگی بەوە دەرکردبو کە دژە بە بزوتنەوەی کۆمۆنیستیو لەڕادەبەدەر دڵسۆزبو بۆ بنەماڵەی پاشایی لەعیراق.

گشت ئەوانە هۆی کاریگەربوون بۆئەوەی سەعید قەزاز ببێتە ئامرازی هاوبەش لەگشت پێکهاتەی کابینەکان، هەر لەوکاتەوەی بوو بە شالیار لە "کاروباری کۆمەڵآیەتی" ٢١/ ١٢/ ١٩٥٢و شالیارگەی ناوخۆ لە ١٧/ ٩/ ١٩٥٣ تا هەڵگیرسانی شۆڕشی ١٤ی تەمووز (یولیۆ) ١٩٥٨ زۆرجار ئەوەی بەئاشکرا دەربڕیوە کە قایلبوو بە هەڵوێستەکانی نووری سەعید بەڵام ڕەخنەی بوو لەهەڵوێستی ڕاسپێردراو عەبدولئیلا، هەروەها پەیوەستبووە بە یەکپارچەیی عیراقو هاوبەشبوونی کوردو عارەب لەم نیشتمانە.

ئەو شارەزاییە بەرزەی ئەو بووی لەبواری کارگێڕیی پیشەییدا زایدەی هۆشو کارامەیی کەسایەتی خۆی بوو، هەروەها ژیرو خاوەن توانای ڕاستەوخۆ دەربڕینو لەنێو هەر کۆمەڵێکدا کاریکردبێت لەباری پەیوەندی کۆمەڵایەتیدا زیرەک بووە. مەرج بۆ ئەو کەسایەتییانەی پەیوەندی کۆمەڵایەتییان لەگەڵ دەبەست پێویستبوو لایکەم لەگەڵ ئەو هاوبیربن لەمەڕ تێگەیشتن لە چەمکە گشتییەکانی باری ڕامیاری. گرنگترینیان پاراستنی سیستەمی پاشایەتیو بەرژەوەندی عیراق بەپێی ئەو چەمکانەی ناومانهێنا.

نازانین ئەگەر خودی سەعید قەزاز یان خێزانەکەی لەسلێمانی هیچیان لەپاش مابێت یان تەنانەت لەگشت ئەو شوێنانەی عیراق کە کاری تێداکردوون، لەو بەڵگەنامەیە پترمان بەدەستەوە نیە کە مێژونووس حەننا بەتاتو لەنوسینێکی

لەسەر عیراقدا "پەرتووکی یەک" لیستێکی تایبەتی تێدایە بە خاوەندارێتی تەواوی زەویوزاری بەناوی گشت سەرەک شالیارو شالیارانی سەردەمی پاشایەتی، لەو لیستە تەنها ناوی سەعید قەزاز نابینرێت[74].

وەک هیچ خانوبەرە یان مەنەیەک بەناوی ئەوەوە نییە مرۆڤ ناتوانێت بڵێت ئەو لەپاش مردنی شتێکی بۆ خێزانەکەی جێهێشت یان بوەی تر بەناوی خۆی یان خێزانەکەیەوە، بۆیە دەتوانین بڵێین ئەو هیچ گوێینەداوەتە ئەوەی تەنانەت لەو موچەیەی وەریدەگرت شتێک پاشەکەوت بکات، بەتایبەتی ئەو کە ساڵانی زۆر لە پلەوپایەی بەرزدا بوو دەیتوانی لەخەرجی ئەو خێزانە بچووکە هەرنەبێت کەمەکێک پاشەکەوت بکات، یان بەرێگەی گەندەڵی کە هەرگیز نەیگرتوەتە بەر.

مێژونوسی عیراقی مامۆستا میر بەسری دەڵێت سەعید قەزاز زۆر بێفیزو نمونەی پاقژی بوو، ئەوکاتەی شالیاری ناوخۆبوو دەهات بۆ فرۆشگای ئۆتۆمبیلی شۆڤرلێتی (کۆمپانیای لاویی هاوبەش (ئەوکات من) واتە مامۆستا میر بەسری (بەرێوەبەری ئەوێ بووم، دەهات گەورەو بچوکی دەدوانو گوێی بۆ رەخنەو پێشنیاری گشتیان شلدەکرد. ئەو شتەخۆشانەی لەیادمە، هەفتەنامەی "الحارس" هۆنراوەیەکی ویژدانیی منی بڵاوکردەوە، ئەوجا سەرنووسەری هەفتەنامەیەک کە هیچ ناوبانگی نەبوو، بەگوێرەی دیدو بۆچوونی خۆی وتارێکی لەسەر بڵاودەکاتەوە گوایە ئەو هۆنراوەیە پێداهەڵدانە بە دەوڵەتی ئیسرائیل.. بەتەلەفۆن سەعید قەزازم لێ ئاگادار کردو رۆژنامەکەیشم برد بۆ شالیارگەی ناوخۆ، ئەوکات بەرێوەبەرایەتی راگەیاندنی گشتی لەسەر ئەو شالیارگەیە بوو، خوێندیەوەو گوتی: سەیرە..!

رۆژنامەکەی گلدایەوە بێلەوەی هیچ بڵێت. پاش ماوەیەک یەکێک لەو هاورێیانەم کە لەبواری راگەیاندندا کاری دەکرد جارجارە سەردانی دەکردم، گوتی: رێزی تۆ لای شالیاری ناوخۆ زۆرە!! وەک پێمگەیشتووە رۆژنامەی ... وتارێکی لەسەر تۆ نوسیەوە لەسەر ئەوە شالیار بەرێوەبەری گشتیی

74 ـ لەنامەیەکدا مامۆستای مێژونوس میر بەسری رۆژی ٢١/ ٥/ ٢٠٠٠ ناردویەتی بۆ نووسەر.

راگەیاندنو ئەو رۆژنامەنوسەی بانگ کردوەو بە رۆژنامەوانەکەی گوتوە:

ئەوکاتەی هەزاران کەسی جوو باریانکردو چوون بۆ ئیسرائیل، ئەگەر منیر بەسری بیویستایە بچێت بۆ ئیسرائیل یان هەر وڵاتێکی تری جیهان، لەوێیش بەهەمان رادەی ئێرە یان پتر رێزی لێدەگیرا، بەڵام ئەو ویستویەتی لەو وڵاتەی خۆیدا بژی کە خۆشیدەوێت. ئەوجا هەرەشە لە هەردوو پیاو دەکات بەوەی نەکەن خۆ لەئۆقرەی کەس بدەن یان بەپێچەوانەی مەبەستەوە وتاریان لێکدەنەوە، ئەوجا بە بەرێوەبەری راگەیاندنی گشیی گوتووە: ئەگەر ئەو خاوەنی رۆژنامەیە لەوجۆرە کارەی دووبارە کردەوە راپۆرتێکم بۆ بنوسە تا رۆژنامەکەی داخەم.

هەروەها مامۆستا مونیر بەسری لە کورتەیەکی بیرەوەرییەکانی خۆیدا لەسەر سەعید قەزاز دەڵێت: پێش شۆرشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ سەعید قەزاز ئۆتۆمبیلێکی شۆڤرولێتو بەفرگرێکی لای ئێمە کری، بەڵێن وابوو تێچوەکەی بە بەشی مانگانە بداتەوە. هەر لای ئێمەوە تەلەفۆننی کرد بۆ بەرێوەبەری پۆلیسی هاتوچۆ تا ئۆتۆمبیلەکەی بۆ تۆمارکات، بەرێوەبەر پێیدەڵێت ئێمە هەندێک ژمارەی تایبەتی بچوکمان لاداوە بۆ شالیارو پیاوانی دەسەڵات، سەعید قەزاز پێیدەڵێت؛ ژمارەی تۆمارکراوی ئاسایی گەیشتوەتە چەن؟ ئەوەی لەیادمبێت گوتی پەنجا هەزارو هەندە.. بەغداد، سەعید قەزاز گوتی یەکهەمین ژمارەی پاش ئەوەم بۆ دانی. لەپاش شۆرشی ١٤یتەمووزی ١٩٥٨ کە ئەو گیرا، ژنەکەی هات بۆلامان گوتی ئۆتۆمبیلەکەو بەفرگرەکەم لێ وەرگرنەوە چونکە نیمە بەشە مانگانەی پارەکەیانتان بدەمەوە. ئەوەبوو بەرێوەبەری گشتیی کۆمپانیا "محەمەد کامل ئەلخزێری" پێیگوت: ئێمە گشت ئەوبەشەی لەسەر مێردەکەت مابوو کوژاندمانەوە، ئەوە کەمترین پاداشتە توانیمان بیکەین بەرانبەر بە گشت ئەو بەهرانەی مێردەکەت بەخشیویەتی بەم وڵاتە، ئۆتۆمبیلەکەو بەفرگرەکەیش هینی خۆتەو هیچ بیر لە پارەکەی مەکەرەوە.

هەروەها مامۆستا مونیر بەسری لەپەرتووکی (أعلام الكرد) واتە "ناودارانی کورد" لاپەرە ٢٤٢دا سەبارەت بە رەوشتی سەعید قەزاز نووسیویەتی دەڵێت: بەو سەرکەوتنەی بۆ سەر سەکۆی سێدارە بێ ترسو دڵەراوکێ وتەیەکی

هۆنەر "ئەبیلحەسەن ئەلئەنباری"ی سەلماندووە كە دەڵێت:

لەژیاندا بەرز، هەروا كاتی مردن
بەڕاستی تۆ كەسێك بویت، دەرئاسا

بەڵام بۆئەوەی لەسەری نەبێتە بەڵگە، پەخشكەر ئەو دەستەواژەیەی بێ ئاگاداری من لەچاپدا لاداوە[75].

ئەوەی مێژوونوس مونیر بەسری دەیڵێت پێویستە بەلایەنی ئەرێنی دانرێت بۆ كەسایەتی سەعید قەزاز كە هەڵپەكارو بەوێژدانەوە مافی هاووڵاتیی عیراقیی پاراستووە لە دەستدرێژیو شێواندن. دەڵێت ئەگەرچی ئەو شالیاری ناوخۆبوو لە تۆماركردنی ئۆتۆمبیلەكەیدا گوتویەتی ژمارەیەكی پاش دوایین ژمارەی تۆماركراوی بۆ تۆماركەن، ئەوە دەگەیێنێت كە كەسێك نەبووە خۆی باڵاتر بنوێنێت لەسەر كەسانی ئاسایی. ئەرێ ئەوە كارێكی نامۆ نییە لەم سەردەمە ئاڵۆزەی ئەمڕۆدا كە چینی شالیارو سەركردەكان جۆرەها بەهرەو تایبەتمەندی بە ماف دەزانن بۆ خۆیانو هەر دەبێت ژیانیان جیاوزبێت لەژیانی گشت كەسیترو لە فەرهەنگی ئەواندا واتای ملكەچیو یەكسانی هەر نییە.

ڕۆژێك لە كادیرێكی پارتی كۆمۆنیستی ئەو سەردەمەم پرسی كە سەعید قەزاز تێیدا شالیاری ناوخۆ بوو، بەڵام پاشان لەكاری ڕامیاری دووركەوتەوە، گوتم؛ هەڵوێستی پارت چێبوو بەرانبەر بە سەعید قەزاز، گوتی؛ سەعید قەزاز پرسۆزبوو بۆ دازگا داپڵۆسێنەرەكانی دژ بە ڕێكخراوە نیشتمانپەروەرەكانی عیراق بۆیە هیچكات نەرمی نەنواندوە بەرانبەری، هەروەها سۆزی بۆ هیچیەك لە ڕیكخراوە نیشتمانپەروەرەكانی عیراقی پێش شۆرش نەبوو. ئەو لەخودی پاشا پاشاتر بوو، بۆیە پارتە نیشتمانپەروەرەكانی خۆشیان نەویستووەو هیچ سۆزیان بۆ ئەو نەبوو. زۆر توندیش بەرپەرچی ئەو بۆچوونانەی دایەوە كە پارتی كۆمۆنیست لەپشت ئەو هەڵمەتی پێشنیاری لەسێدارەدانی بوبێت، بەڵكو نەتەنها كۆمونیستانی پێشو پاش شۆرشی

75 ـ فەیسەڵ حەسوون/ وتاری بڵاوكراوە لە ڕۆژنامەی "الشرق االوسط" لە ١٣/ ١٩٩١/٢ لەژێر ناونیشانی "أحداث سیاسیة وحكایات صحفیة ـ شهادات في هوامش التأریخ."

چواردەی تەمووز، بەڵكوو كە جەماوەر بەگشتی ئەویان خۆش نەویستووە. هەروەها بەهجەت ئەلعەتییە ناوبانگی وەك سەرۆكی مەزنترین دەزگا داپڵۆسێنەرەكانی عیراق دەركرد. پارتی كۆمۆنیست قەزازی بە بەرپرس زانیوە لە كوشتارەكەی بەندیخانەی كووتو سەركوتكردنی بزوتنەوەكەی حەی، چونكە ئەو دەستی باڵاو كارای بووە لەو ڕوداوانە.

سەعید قەزاز لەگشت بڕیارە فەرمییەكانی پاشایەتیو پێهاتەی كابینە شالیارییەكان هەر بەو ناسناوە تۆماركراوەو لەنێو كۆمەڵیشدا هەر ئەو ناوەی بوو. مایەی سەرنجن لە دۆسێكانی دەزگای لێكۆڵینەوەی تایبەت بە شالیارگەی بەرگرییساڵی ١٩٥٨یشدا بەهەمان ناو تۆماركراوە، لەكاتێكدا دەبوو ئەوان ناوی سیانی تاوانبار بەكار بهێنن بۆ دۆسێی لێكۆڵینەوە. هەروەها ئەو فەرمانی ئاراستەكردنەی لەلایەن سەركردەی گشتیی هێزە چەكدارەكانەوە دەرچوەو زەعیم عەبدولكەریم قاسم واژوی لەسەر كردوە، لەگەڵ دوو بڕیارەكەی تاوانباركردنو سزادانی دادگای سپایی باڵای تابەت دەریكردووە (دادگای گەل) هەر بەناوی سەعید قەزاز دەرچون نەوەك ناوی سیانی تاوانبار. ئەوەی بارەكە پتر نامۆ دەرخات بڕیاری پەسنكردنی سەركردەی گشتیی هێزە چەكدارەكانیشە بۆ لەسێدارەدان كە بە واژوی خودی "عبدولكەریم قاسم"و ئاماژنامەی ژمارە ١١٧ی ڕۆژی ٢٠/ ٩/ ١٩٥٩ی دادوەری گشتیی سپا، لیوا ڕوكون ئەحمەد ساڵح ئەلعەبدی، كە پەیامی لەسێدارەدانەكەی سەعید قەزازی بڵاوكردەوە بەوەی لە بەندیخانەی ناوەندیی بەغدا ئەنجامدراوە، لەوەیشدا هەر بە ناسناوی (سەعید قەزاز)بوو.

سەعید قەزاز لەگەڵ ڕەوشی گشتیی دەرەوەو ناوەوەی دەسەڵاتی ئەو سەردەمەی پاشایەتی تەبا بوو. لەباوەڕیدا پێداگر، لەدەربڕیندا ڕاستگۆو بوێر. بەڕاستی كۆششو تواناو پلەوپایەی كارەكەی بەكارهێناوە بۆ دژایەتی بە پارتی كۆمۆنیستی عیراق. نەك لەبەرئەوەی سەر بە لایەنێكی ڕامیاری یان پارتێك بووبێت، بەڵكو هەر لەبەرئەوەی پێیوابووە كۆمۆنیستی جیهانی دەبێتە هۆی مەترسێ بۆسەر وڵاتەكەی. ئەو بۆچوونە لە پەنجاكانی پاش جەنگی جیهانیی دوو بەدواوە باوبوو لەنێو نەیارانی بیری كۆمۆنیستی. سەعید قەزاز نە ئەوجۆرە بیرو بۆچوونەی خۆی شاردوەتەوە نە لەلای كەسیش هۆی

سووربونی لەسەر ئەو هەڵوێستە گێڕاوەتەوە، بەڵکو هەر پێداگربوە لێی، لە داکۆکینامەکەیدا لەبەردەم دادگای گەلیش گوتی شانازیشی بەو بیرەوە دەکەم. ئایا بەگشت ئەوانە خووی کەسایەتی ئەو سەعید قەزازەمان بۆ دەردەکەوێت کە هەرگیز لەدژی سیستەمی پاشایەتی نەدواوە، یان دژ بە ئەنجومەنەکانی نوێنەرانیو یاساکانی ئەوان؟ یان ئەوەی هەردەم خۆی دەدزییەوە لە پرسیارەکانی سەرۆکی دادگا کاتێک لە گۆشەی تەسکدا بەگیری دەهێنا تا ناچاری بکات ڕەخنە لە یاسای لێکێشانەوەی ڕەگەزنامە دەرخات؟ لەوێدا سەعید قەزاز پاساوی بۆ دەستوری بوونی ئەو یاسایە هێناوەتەوە بەوەی شالیارگەی داد ئامادەی کردوونو دیوانی تۆمارگەی یاسایی پێیاندا چوەتەوە ئەوجا نێردراوە بۆ ئەنجومەنەکانی نوێنەرانو پیران، ئەوجا بەفەرمانێکی شاهانە دەرچووە تا ببێتە ڕێڕەوی یاساییو گشتکەس پێی ملکەچبێت.

لەگەڵئەوەی زۆرکەس دەزانێت کە شالیاری ناوخۆ وەک دەسەڵاتی ئەنجامدەر ڕەوتی ڕاستی بەکارهێناوە، بەڵام بریارەکەی دادگا وای نیشاندەدات کە قەزاز نەخشەکێشی یاساکان بووە.

وەک لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکانیدا سەرڕاست بوو، پەیوەندییە مرۆڤانەیکەیشی هەر پاراستووە. ڕۆژنامەنوس عەبدولباست یونس دەڵێت؛ لەوڕۆژەوە سەعید قەزاز وەک موتەسەریف گەیشتە مووسڵ تا ئەوڕۆژەی گیراو سزای سێدارەی بەسەردا سەپا پەیوەندیم لەگەڵیدا بوو. مێژوونوسی خوالێخۆشبو "سەعید دیوەچی"و ڕێزدار ئەکرەم ئەلسەففارو زۆریتر لە مەزنساڵانی شاری مووسڵ ڕاستی ئەوەیان بۆ گێڕامەوە کە تا ئەوکاتەی لەپاش شۆڕشدا دەستگیرکرێت لەگیرفانی خۆیەوە یارمەتی ناردووە بۆ هەندێک خێزانی بێدەرامەتو هەر بەسەری کردوونەتەوە بێلەوەی ناوی هێچیان ئاشکراکات، چگە لەوەی ڕاستەوخۆ بەهۆی پیشەکەیەوە وەک موتەسەرف یارمەتی زۆرکەسی بێدەرەتانی داوە یان ناردوونی بۆ دەزگاکانی تایبەت بەوبارە.

بەرانبەر بە لایەنە ئەرێنییە باڵاکانی ئەو لایەنی نەرێنیشی بووە، بەڵام گەر بمانەوێ لەڕووی ڕەوتی ژیانی بچینە نێو قواڵیی ناخی ئەو پیاوە، خۆ لە وێستگەگەلێکدا دەبینیتەوە پڕ لە ڕێزو شایستەیی. کاتێک لە بیروبۆچوونو

کارامەیی ئەویش بڕوانین لەگەڵ خۆبەخشی بۆ پیشەکەی، لەگەڵ ئەوەیدا لە سەنگەرو ڕیزی نەیاردا بوو بەو بزوتنەوە ڕامیاریانەی دژبون بە دەسەڵاتی پاشایەتی، لەنێو ناخی ئەودا بەربەرەکانێ دەبینین لەنێوان ڕەگەزەکانی چاکەو خراپە، بەڵام ئەوەی زاڵبووە بەسەر کەسایەتیو هەڵوێستی ئەودا بەزۆری ڕەگەزو لایەنی چاکە بووە.

دەشێ چی پاڵی بە سەعید قەزازەوە نابێت پەیوەندی بتەوی هەبێت لەگەڵ کەسانێکی خاوەن بیری ڕامیاری دژ بە دەسەڵاتی پاشایەتی، یان ئەوانەی لەبواری ڕۆژنامەوانیدا کاریان دەکرد، کەسانی وەک عەبدولباست یونس ڕەجەبی خاوەن ڕۆژنامەی "المثال"ی مووسڵیو یەحیا قاسمی خاوەن ڕۆژنامەی "الشعب" ؟

گومانمان لەوەدا نییە کە لە پەیوەندی مرۆڤانەیی خۆیدا گوێینەدابێتە بیروبۆچوونی کەسانی بەرانبەر، واتە مەرجی پێویست لای ئەو بۆ پەیوەندییە مرۆڤانەییەکان هەر بنەمای خۆیی بوە نەک بەگوێرەی ئەو بارە ڕامیارییەی باوەڕی پێبوو ئەگەرچی لەباری بەرژەوەندی وڵاتدا بە دەگمەن لەگەڵیان هاوبیر بووە.

سەعید قەزاز نە نۆکەربووە بۆ ئینگلیز، نە ڕەگەزپەرست بۆ لایەنی نەتەوەکەی خۆی، لەمێژویشدا هیچ دیاردە یان هەڵوێستی ئەوتۆ لەسەر سەعید قەزاز تۆمارنەکراوە دەریخات ئەو کۆشیبێتی عیراق لەتکرێت[76] یان

[76] ـ ئەوەی من لە بەدواچوون بۆ وەدەستهێنانی زانیاری پتر لەسەر خوالێخۆشبوو سەعید قەزاز پێیگەیشتووم (وەک لە پێشەکی وەرگێڕو پەراوێزو پاشکۆی ئەم پەرتووکە دەیبینن)، بەڵێ هیچ دیاردەیەک نییە بۆ بیری تێکشکانی ئەو سنوورە جوگرافییەی عیراق کە لەسەرەتای بیستەکانی سەدەی پێشوودا نەخشەی کێشرا، بەڵام ئەو پیاوە زۆر پێداگربووە لە پاراستنی سنووری دەڤەرە کوردییەکەی نێو ئەو سنوورە. وەک لە سەردەمی عوسمانیدا زۆر ناوچەی لێ کراون بە تورکمان نیشین، بەتایبەتی درێژایی هێڵە جوداکەرەوەکەی عیراقی عارەبی لەگەڵ دەڤەری کوردستان (هێڵی تەلەعفەر تا خانەقیو مەنەلی) لەگەڵ نیشتەجێکردنی خێلە دەوارنیشینەکانی عارەب لە دەوروبەری حەویجە، ئەو لە بەرابەردا کۆشیویەتی خێڵی کورد لەوێ جێگیرکات تا ڕێژەی کوردیان تێدا بەرزکاتەوە بەمەبەستی لەدەستنەدانی پێناسە کوردییەکەی. بڕوانە پەراوێزی ٣ (وەرگێڕ)

دووچاری ژێردەستیو سەرشۆڕیی بکات وەک ئەوەی لەسەردەمی زۆردارو دیکتاتۆرانی عیراقدا ڕوویدا.

پێوەرە گشتیەکان سووربوونی سەعید قەزاز نیشن دەدەن لەسەر پاقژیو کارامەیی لە بەڕێوەبردنی ئەو شالیارگەیەی سەرتاپا دەسەڵاتی بەدەست خۆیەوە بووە لەچوارچێوەی ڕەوشو ڕەوتی خودی شالیارگەی دوور لە دەستێوەردانی کۆشکی پاشایەتی.

لەوکاتەی شالیارگەی ناوخۆ کەوتە ئەستۆی سەعید قەزاز، مۆڵەتی بەزۆر ڕۆژنامە داوە لە بەغداو شارەکانی تری عیراق کە زۆریان ئۆرگانی پارتی ڕامیارەکانی نەیاربوون، بۆ نمونە ڕۆژنامەکانی "الفكر الجديد، الفرات، الدەستور، البيان، اليقضة، الموطن، الأفكارو الثقافة الجديدة" هەروەها زۆری تر.

بێگومان ئەوە نیشانەی ڕێزگرتنی سەعید قەزازە لە ئازادی بیروبۆچوون کە بەری لێنەگرتوون ئەگەر "بەبۆچوونی ئەو" سنووریشیان نەبەزانبێت.

مێژونووس دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد ئەوەی دووپات کردووەتەوە کە بۆ هەڵسەنگاندنی کەسایەتی ئەو پیاوە لەگەڵ ڕۆڵو ئەو هەڵوێستانەی بەدڵخواز ئەنجامی داون پێویستە ئەوە لەبەرچاو بگیرێت کە پەروەردەی کام بنەماڵە بوەو لە چی دۆخێکدا گەورە بووە. ئەو مرۆڤێکی خاوەن باوەڕ، پیاوچاک، زمان پاک، لەڕادەبەدەر بوێر، یەکجار زۆر حەز بە ژیاری ڕۆژئاواییو بەهاکانی بووە. لەوانە بەدەر ئەو تایبەتمەندییەی سەعید قەزازی پێناسرا، لەڕادەبەدەر هەستیاربووە بەرانبەر بزوتنەوە شۆڕشگێڕیەکان بەگشتیو لایەنەکانی چەپ بەتایبەتی.

بەڕێز فەیسەڵ حەسسون کەڕۆژی ٢٥ی تەمووز (یۆلیو)ی ١٩٥٨ بەندکراوە دەڵێت: لە یەکهەم بەرەبەیانی نێو بەندیخانەمدا لەنێو ئەوانەی لەسەر جێگاکەم کۆبونەوە بۆ پرس سەبارەت بە بارودۆخی دەرەوەو ڕووداوەکانی شۆڕش، یەکەمکەس ئەوم ناسی. بەگشتی سەریان لەگرتنی من سوڕمابوو..

ڕێزدار سەعید قەزاز کە دوا شالیاری ناوخۆی پێش هەڵگیرسانی شۆڕش، ڕاستەوڕاست پێیگوتم؛ سێ ڕۆژ پێش شۆڕش ویستم بە تەلەفۆن لەگەڵت

بدوێم.. بەڵام دەسنەکەوتی بۆیە سێ جاریتر کۆشیم هەر بێهوودە بوو. گوتم؛ بەڵام کەس پێی نەگوتم ئێوە تەلەفۆنتان کردبێت.. گوتی: بۆ من شێتم بەوکەسەی لە نوسینگەی تۆدا وەڵامی تەلەفۆنەکەی دامەوە بڵێم من شالیاری ناوخۆم، چونکە ناسیاوی لەنێاونماندا نەبو ئەوکات دەبومە هۆی دڵەڕاوکێو پەژارە بۆتو مێشکت دەکەوتە شەشو بێش لەسەر ئەوەی ئایا شالیاری ناوخۆ جێ لەتۆ بوێت.. ئەوکات بۆمدەرکەوت سەعید قەزاز چی جۆرە پیاوێکە بەڵام ئێمە بە پیاوێکی داپڵۆسەری نێو دەسەڵاتو دوو لەوجۆرە جوامێرییە دەزانی کە پاشان لێیم بینی.

سەعید قەزاز لەدرێژەیدا گوتی؛ کاتێک ئەو زنجیرە وتارەی منی خوێندوەتەوە کە لەسەر یەکهەم سەردانی سلێمانیو دەڤەرەکانی تری باکوری عیراقم نووسیبوو، تێبینی بووە لەسەر ئەوانەی نزیکەی هەفتەیەک پێش ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ بڵاوبونەوەو گشت ئاواتی ئەوەبووە خودای مەزن یارمەتی بدات لە گەشتێکی تردا من لەگەڵخۆی ببات بۆ باکوری عیراق تا بەچاوی خۆم جوانی ئەو شوێنانەی نیشتمان ببینم کە جاری پێش پێیان نەگەیشتووم، تا بەدرێژی لەسەر خۆشیەکانی ئەویو لەمەڕ دانیشتوانو کێشەکانی بنوسم.

بەگوێی خۆم بیستمو بە چاو بینیم چۆن بەسەر پیاوانی کاگێڕیو ئاسایشی سەر بە شالیارگەکەیدا دەگەڕا لەوانەی لەوێ گیرابون تاکو کۆ پێیدەگوتن؛ هەرکات لیژنەو دەزگاکانی لێکۆڵینەوە سەبارەت بە کارو پیشەکانتان پرسیارتان ئاراستە دەکەن، بێ دوودڵی بەرپرسیارەتی بخەنە ئەستۆی شالیارەکەتان ـ شالیاری ناوخۆ ـ وەک ئەوەی بڵێن هەرچیمان کردوە بە فەرمانی سەعید قەزاز بووەو ئێمە هەر ئەنجامدەری فەرمان بووین. چارێکیتر گوێم لێبوو دەیگوت: من شالیاربووم نەک بووکە سەماکەرە.. بۆیە ئامادەم گشت بەرپرسیارەتییەکانی شالیاری بگرمە ئەستۆ، ئێستا کە لە دەسەڵات دورمو بێتوانا کراوم، ئەوە ناڵێم کە کەسانیتر دەیڵێن.. هیچ ناڵێم بە نابەدڵی ملکەچی فەرمانەکانی عەبدولئیلاو نووری سەعید بووم.. خۆ عەبدولئیاو نووری سەعید مردون دەتوانم ئەوە بیڵێمو گشت بەرپرسیارەتی بخەمە ئەستۆی ئەوان کە لەژیاندا نەماون.. بەڵام من پڕئارەزو بەئاشکرا دەیڵێم، وەک شالیار بەرپرسیارەتی ئەو کردەوانە دەگرمە ئەستۆ کە وەک

شالیارو بەگوێرەی باوەڕی خۆم ئەنجام داوەو هیچ لەبەر خۆ دزینەوە لە سزا لێیان پەشیمان نابم، هەرچیش دەبێت با ببێت[77].

هەروەها ڕێزدار تۆفیق ئەلسوێدی دەڵێت؛ ڕوداوەکانی سووریا کە بە سەرکەوتن ژمێردرا بۆ هەڵوێستی فەرەنسییەکان، بە کۆششی خودی سەرۆک نەبوو بەڵکو بە هاوکاریی شالیاری ناوخۆ سەعید قەزاز لەگەڵ عەبدولکەری ئەلئەزری[78] بوو بێلەوەی سەرۆک ئاگادار بکەنەوە لە چەندوچۆن‌و هەندێک لە بەندە بناغەییەکانی[79].

هەروەها بەڕێز فەیسەڵ حەسسون لەکۆتایی یادەوەرنامەی ڕۆژنامەکەیدا دەڵێت؛ لە بەهجەت ئەلعەتییەی پرسیوە ئەگەر هیچ لەبارەی بزوتنەوەکەی ئەفسەرانی ئازادی زانیبێت، ئەو دانی بەوەداناوە کە زۆریان سەبارەت بەوان زانیوەو جموجۆڵیانی خستبوە ژێر چاودێری بەڵام جار لەدوای جار ئاگادارییان لە عەبدولئیلاوە بۆ دەهات کە نەکەن دەست لەکاری لەشکر وەردەن بەڵکو پێویستە دەزگای ئاسایش دوربێت لەوانەی لە سنووری دەسەڵاتی ئەودا ڕوو دەدات، بۆیە ناچاربوە لەدوا مانگانی پێش هەڵگیرسانی شۆڕشدا تەنها بۆ سەعید قەزازی ڕوون بکاتەوە چونکە نەیویستوە بەرپرسیارەتی ئەو بێدەنگیە لەئەستۆی ئەودا بمێنێت.. هەرچی سەعید قەزاز بوو خۆشی بە هەڵوێستەکانی عەبدولئیلا نەهاتووەو زۆریش ڕقی لێبووە، دیارە ئەویش هەمان هەستی بەرانبەر بووە...

کاتێک سەعید قەزاز لەکابینەی سەعیدی دوانزەهەمدا کرایەوە بە شالیار، دەسەڵات فەرمانی لێکشانەوەی ڕەگەزنامەی دەرکردووە لەوکەسانەی خاوەنبیری ڕووخێنەرن لەژێر ژمارەی ١٧ی ساڵی ١٩٥٤ هەروەها فەرمانی چاودێری‌و پوختکردنەوەی سەندیکای کرێکارانی ژمارە ١٨ی ساڵی ١٩٥٤و فەرمانی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەو پارت‌و یانەکانی ژمارە ١٩ی ساڵی ١٩٥٤و فەرمانی چاپەمەنیەکانی ژمارە ٢٤ی ساڵی ١٩٥٤ هەروەها

77 ـ تۆییق ئەلسوێدی/ مذكراتي لنصف قرن من تاريخ العراق والقضية العربية / دەزگای چاپ‌و پەخشی "الحكمة" / چاپی دوو/ لاپەڕە ٥٣٣.

78 ـ ـ ئەوکات شالیاری دارایی بوو (وەرگێڕ)

79 ـ ـ تۆییق ئەلسوێدی/ هەمان سەرچاوە

فەرمانی ڕوودانە ناکاوییەکانی ژمارە ١٠ی ساڵی ١٩٥٦ کە لەکاتی کابینەی سەعیدیی سیانزەهەمدا دەرچون.

ئەگەر گشت ڕوداوەکان لەگەڵ یەک ئاوێتەکەین‌و تاکتاکە لەیەکی بدەینەوە.. دەبینی ئەو کەسێکی وشک‌و گیر بووەو وەک کەسایەتی بەهێز ناوبانگی دەرکرد، پڕ بە کورسیەکەی شالیارگە بەو ڕادەیەی وابزانێت پڕ بەپێست بۆ ئەو شالیارگەی ناوخۆیە بەبوو هاتووە. پڕباوەڕبوو بەوەی سیستەمی پاشایەتی گونجاوترینە بۆ عیراق بۆیە دەبوو بەوپەڕی تواناوە بەرەنگاری ئەوانەبێت کە خاوەنبیری پێچەوانەن، سەرئەنجام ئەو درزە گەورەو دووڕێیانییە پەیدابووە لەنێوان ئەو و هێزە ڕامیارە نیشتمانپەروەرەکانی دژبوون بە دەسەڵاتی پاشایەتی عیراق.

وەک ئەو خودانی خێزانێکی بچووکی پێکهاتوو لە ژنێک کە هیچ ڕۆڵی کۆمەڵایەتی گرنگی لەئەستۆ نەبوو جگە لەوەی لەنێوماڵی سەعید قەزادا وەک گشت دایکانی تری هاوکاتی خۆی سۆزو ڕێز دەربڕێت بۆ سەعید قەزازو کەس‌و خزم‌و خێش لەگەڵ ئەو کچە تاقانەیەی سەعید قەزاز هەر نەوی بوو.

تاڕادەیەک ئەو خێزانە بچوکە خۆشگوزەران نەبوو، چونکە پلەوپایەی خودانی خێزانەکە وەک شالیاری ناوخۆ، سودی ئەوتۆی پێنەگەیاندبون، توانای گەشتێکی دەرەوەی عیراقیان نەبووە، لەکەسیش نەبیستراوە ژن‌و کیژەکەی سەعید قەزاز بەشێوەیەکی سەرنجکێش بینیبێت لەوکاتەی شالیاربوو لەبغدا یان کە لەشارەکانی تری عیراقدا موتەسەریف یان فەرمانبەری کارگێڕی بووە. جێی سەرسوڕمان ئەوەیە کە ئەو خێزانە نەیتوانیوە خانویەکی ئەوتۆیان هەبێت گوجاو لەگەڵ پلەوپایەی شالیارێک، بەڵکوو ئەو شالیارە هەر کرێچی بووە لەو خانووە کۆنەی میریدا کە پاش شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٠٥٨ بەپێی یاسا لێی دەرکران‌و خێزانەکی خانویەکی ئاسایی سەربەخۆیان بەکرێ گرت.

خۆ موچەی مانگانەی شالیار لەو سەردەمەی پاشایەتیدا بەشی ئەوەی کردووە خانویەک بکڕێت یان یەکێکی نوێ دروستکات، بەڵام ئایا سەعید قەزاز هیچی جێهێشت؟ دەبێت ئەو بێوەژنەی چەندە کلۆڵ بێت کە پاش تەمەنی پەنجا

ساڵی بێمێرد مایەوە تەنها لەگەڵ ئەو کیژە تاقانەیەی شوی کردبوو بە دوکتۆرێکی پسپۆر لەهەناودا بەناوی (کەمال عەبدوڵڵا ناجی) کە پاشان بوو بەڕازگری کۆلیجی پزیشکی لەزانکۆی سلێمانی. ساڵی ١٩٧٧ کۆچی دوایی کرد، ئێستا کیژەکەی سەعید قەزاز لەگەڵ منداڵەکانیدا لە لەندەن دەژینو ساڵی ١٩٨٤ خاتو "زەکیە تۆفیق قەزاز"ی هاوسەری سەعید قەزازیش لەعیراق کۆچی دوایی کرد.

زۆر لەوانەی بینیومن سووربون لەسەر ئەوەی سەعید قەزاز هەرگیز خۆی دانەماڵیوە لە بەهاو ڕەوشە کوردێنیە ڕەسەنەکەی، ئەو نەرم بوو بێ ترسو وشک بوو بێ ستەم.

هیچکات سەعید قەزاز گۆشەگیر نەبووە یان گرێیی لەمێشکیدا بوبێت، بەڵکو پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی پێچەوانەی ئەوە دەنوێنن، واتە کەسێکی کۆمەڵایەتیو حەز بە شۆخی بوەو هەمیشە پێیخۆشبوە هاوڕێکانی کۆکاتەوە تا شەویان لەگەڵدا بەرێتەسەر. لەباری ڕۆشنبیریشدا گاڵتەی پێنەکراوە چونکە هەمیشە خوێنەر بووەو ئاگاداری لەبارەی زانست، کولتوور، باری ڕامیاری، ڕاگەیاندنەکانو بەشێوەیەکی گشتی وێژەو بارەکانی تری ڕۆشنبیری بووە. خوالێخۆشبوو عەبدولباست یونس کە ئەو ماوەیەی لەمووسڵ هاوڕێتی کردووە دەڵێت؛ سەعید قەزاز شەوانە دانیشتنی بۆ خۆشدەکردینو تا درەنگانێک لەگەڵمان دەمایەوە، سەرلەبەیانی ڕۆژی پاشیش وەک ئاسایی دەچووەوە سەر کارەکەی.

سەعید قەزاز وەک ڕەگەزێکی دیارو کارا خۆی خنیوەتە نێو مێژوی عیراق، نەوەک بەهۆی ناوبانگی خێڵی قەزازەوە یان باری نەتەوەیی ئەو خۆ سەپاندنەی بۆ ڕەخساندبێت، یانیش پەیوەندی خزمایەتی بووبێت لەگەڵ بنەماڵەی پاشاکانی عیراق، بەڵکو ڕۆشنبیری ئەو "دوور لە ڕاستبوون یان نەبوونی" بەئاشکرا دژایەتی خۆی ڕاگەیاندوە بە بزووتنەوە نیشتمانپەروەرییەکانو دڵسۆزی تا ڕادەی خۆبەختکردن بۆ سیستەمی پاشایەتی عیراق بەتایبەتو بۆ کارەکەی بە گشتی. ئەوانە بەشێوەیەکی گشتی بۆی بوونەتە بنەمایەک لەسەری بوەستێتو پێی بگاتە ئامانج. هەر ئەوە وایکردووە سەرۆک شالیارەکان لەساڵی ١٩٥٣وە تا ١٩٥٨ کە شۆڕشی

تەمووزی تێدا هەڵگیرساو کۆتایی هێنا بە دەسەڵاتی ئەوان، بیریان لەوە نەکردووەتەوە کەسیتر لەبری ئەو دانێن بۆ شالیارگەی ناوخۆ.

ناوی سەعید قەزاز بەوە درەوشایەوە کە لە بەڕێوەبەرایەتی نوسینگەی کارگێڕیدا هێزو تواناکانی خۆی بۆ دەسەڵات سەلمان. لە بەڕێوەبەرایەتی شارەدێوە تا بەڕێوەبەری نووسینگەی موتەسەرفیەتو پاشان بونی بە قایمقامو موتەسوریف. پتر دەرکەوتنی ئەو لەکاتی ئەو گیریەی نواندی بەرانبەر شالیاری گەیاندنو کار، بەڕێز عەبدولوەهاب مەرجانو ڕەوانەکردنی بروسکەی دەستکێشانەوە لەکاری بەڕێوەبەرایەتی گشتی بەندەرەکانی عیراق. هەروەها کە پۆستی شالیارگەی ناوخۆی وەرگرتو لە بەیوەبردنیدا بەگوێرە ڕەوتو دیدی دەسەڵاتی ئەو سەردەمەو تێیدا سەرکەوت.

بەڵام ئەکاتەی وەک تاوانبارێک لەبەردەم دادگای سپایی باڵای تایبەت (دادگای گەل)دا وەستا، سەعید قەزاز بەناوبانگ بوو. ئەوەی شێوازی هەڵوێستی ئەوی جیاکردەوە لەگەڵ سەرانی تری سەردەمی پاشایەتی ئەوەیە کە هەڵوێستی ئەوان لەنێوان مامناوەندو داماویدا بوون، بەڵام هەڵوێستی سەعید قەزاز ئازاو بوێرو پڕباوەڕ بەخۆ بەرگری لە کەسانی تریش دەکرد نەتەنها لەخۆی.

ئێستا ئێمە دەخوازین لەئاستی ئەو وێستگە گرنگانەی ژیانی سەعید قەزازدا بوەستین، ئەویش پێداگری بوو لەسەر گرتنە ئەستۆی گشت ئەو ڕوداوانەی لێپرسینەوەیان لەسەر دەکردو ئەو دیکۆشی هەڵەو تاوانی کەسانی تریش لەسەر خۆی کۆکاتەوە. ئەوە تاکە هەڵوسێتی نەبوە تا بە باری تووڕەیی یان هەژانی دەرونی بژمێرین یانیش لاواز یان بەهێزبوونی باری کەسێتی. ئەو گەڕاوە بەسەر بەندکراوەکاندا لە پایاوانی کارگێڕو ئاسایش تا پێیان ڕاگەێنێت دوودڵ نەبن لەوەی بەرپرسیارەتیەکە بخەنە ئەستۆی ئەو وەک شالیاری ناوخۆ. دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد لە پێشەکی پەرتووکی ڕێزدار عەبدولڕەحمان ئەلبەیاتیدا دەڵێت: بێ هیچ گومانێک ئەو کانزایەی سەعید قەزازی لێ پێکهاتبوو تاکو بێهاوتا بووە، مەگەر هەر خۆدا خۆی کارێک بکات مرۆڤ لاوازی نەنوێنێت لەبەردەم هەلی هەڵکەوتوو بۆ مانەوە لەژیان یان دەربازبوون لەزەبری ئەو جەربەزانەی ژیانی کۆمەڵو مرۆڤیان بەدەستە،

ئەگینا چۆن توانیویەتی لەنێو ڕکەی تاوانەوە، سەرەڕای گشت ئەو شەپۆلە هیستیرییەی ئاڕاستەی دەکرا، بەوشێوە بێهاوتایە، پڕشکۆو سەربەر بوەستێیو بدوێت

بەهیچ شێوەیەک دادگاییو بڕیاری سزای مەرگ کاری نەکردوەتە سەر خۆڕاگرییو شکۆی سەعید قەزاز، بەڵکو بەپێچەوانەوە بە تەواوی سەربەرزییەوە گەڕاوەتەوە بۆ زیندانەکەی. ویژدانی خۆی بەوە ئاسودە کردووە کە هەر ئەوە نیشاندات باوەڕی پێبووە، تەنانەت پاڕانەوەی هاوسەرو دایکی کچە تاقانەکەیو خزمانی کاریان تێنەکرد. هەروەها ئامۆژگاریی ئەوانەی نەگرتە گوێ کە لەزیندانداا لەگەڵی بوونو بەگشتی نیگەرانی ئایندەی ئەو بوون.

هەروەها دوکتۆر کەمال مەزهەر بەگوێرەی بیرەوەرییەکانی ئەحمەد موختار بابانی دوا سەرەک شالیارانی سەردەمی پاشایەتی دەڵێت؛ (ئەوانەی لەنێو گرتنگەو بەردەم دادگادا خۆڕاگر مانەوە، بێگومان باوەڕی بتەویان بەخۆ بوو، هەروەها بەو بیروباوەڕەی بویان، ئەگەرچی زۆرجار ئێمە لەسەر دیدو نرخاندنیان ناکۆک بوین) لەکۆتاییدا دوکتۆر کەمال دەڵێت، تەنها ئەوجۆرە مرۆڤەن ئامادە نەنن لە ئاڵۆزترین چرکرکانی ژیانیشدا سەرشۆڕ بکەن.. ئەوە ڕاستیەکە پێویستە گشتمان پێی قایلبین بێ گوێدانە گشت جۆرەکانی ناکۆکی لەمەڕ جیاوازیی بیروبۆچوونو سەربەلایەنی. ڕەسەنبوونی مرۆڤ پێش هەرشتێک بە کانزاکەیەتی.

مێژونووسی عیراقی، دوکتۆر سەیار کەوکەب ئەلجەمیل، لەمەڕ ئەو هەڵانەی کەوتنە ئەستۆی عەبدولکەریم، دەڵێت: (بڕیاری لەسێدارەدانی خوالێخۆشبوو سەعید قەزازی پەسەندکرد کە پێشان شالیاری ناوخۆ بوو بێلەوەی هیچ تاوانێک بەدەستی رودابێت، بەڵکو تەنها لەسەر خواستی کۆمۆنیستەکانو لەبەر ڕاگرتنی هەستی ئەوان بوو. دانیشتوانی کەرکووک فرمێسکی زۆریان ڕشت بۆ لەسێدارەدانی سەعید قەزاز، دیارە ئەو نیشانی سوپاسو پێزانینە لەسەر ئەو کارە چاکانەی کردونی بۆ نیشتمان.. لەسەروی گشتیان کردنەوەی نانەواخانەکانی ئیعاشەبوو لە شارەکەیاندا لەو ساڵانی برسێتییەدا نانی هەرزانی دابینکرد بۆ هەرژانی میللەتو نەیهێشت لەوڵاتدا برسێتی

پەرەبسەنێت.

بەکورتی.. ئەمڕۆبێت یان سبەی مێژو هەر پاداشتی کردەوەی گشت کەس، بەچاک یان خراپ، وەکخۆی دەداتەوە، ئەگەر چاکە بێت یان خراپە).

لە ئاستێک تردا لەگەڵ سوێدی ڕۆژی ١٨/ ٧/ ١٩٥٨ سەعید قەزاز لەبەردەم گوێگرانو بۆ خودا ئەوە دوپاتدەکاتەوە کە ئەوانە (مەبەستی لە کارمەندو پاياونی ئاسایشی سەر بە شالیارگەی ناوخۆ بوون) هیچ بەرپرس نین بەڵکوو بەرس هەر خۆیەتی لەبەرئەوەی ئەوان بنفەرمانی ئەو بوون. لەبەردەم دادگایشدا سووربووە لەسەر بەرپرسیارێتی خۆیو دیدەروانی داکۆکیشی نەویستووە بۆ پشتگیری لە داکۆکییەکەیو بەرپەرچدانەوەی ئەو تاوانانەی ڕووبەڕووی کرایەوەو بەسەریدا سەپا.

ڕفعەت ئەلچادرچیی کوڕی نیشتمانپەروەرو ڕامیار، کامل ئەلچادرچی دەڵێت: پاش یەک ساڵ لە شۆڕش، ڕەشید موتڵەگ هات بۆ سەردانی باوکمو بردیە لاوە، بەڵام پاش ڕۆیشتنی ئەو باوکم گشت ئەوەی بۆگێڕامەوە کە لەنێوانیاندا گوتراوە، گوتی: ڕەشید داخوازیەکی قاسمی بۆ هێناوم بەوەی پێویستە هەردولامان بیروبۆچوون لەیەک نزیک بکەینەوە لەپێناو پێشخستنی ڕەوتی شۆڕش بەرەو شێوەیەکی چاکتر. باوکم لەوەڵامدا گوتویەتی؛ تازە کات بەسەرچوە چونکە عەبدولکەریم هەر بەتەنها وڵات بەڕێوە دەباتو هەرگیز ناتوانین زاڵبین بەسەر ئەو تاکڕەوییە. ڕەشید گوتویەتی؛ پێویستە چاوپۆشی لە هەندێک هەڵوێستی ئەو بکەن چونکە هەرنەبێت، وەک دەڵێن، قارەمانی شۆڕشە. لەوەڵامدا باوکم پێیدەڵێت: بەڵام قارەمانی شۆڕش عەبدولکەریم نەبوو. ڕەشید بە سەرسوڕمانەوە دەپرسێت: ئەی کێ قارەمانی شۆڕش بوو؟ باوکم دەڵێت: سەعید قەزاز!! چونکە شۆڕش لەسەعید قەزاز بەولاوە کەسی نەهێشتوەتەوە ئاگای لە پێکهاتەکەبێت، بۆیە ئەو قارەمانی شۆڕشە. باوکم ئەو ئاماژەیە بە هەڵوێستە بوێرانەکەی سەعید قەزازی کاتی دادگایی بەردەم مەهداویی وەک گاڵتەپێکردن گوتووە [80].

[80] ـ ڕفعەت ئەلچادرچی/ صورة أب/ مؤسسة األبحاث العربية / بەیروت ـ لوبنان /١٩٨٥ لاپەڕەی ٦١.

لەوکاتەوەی پاش هەڵگیرسانی شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨و خۆیدانی بەدەستەوە لای دەسەڵاتو ناردنی بۆ دەزگاکانی لێکۆڵینەوەی تایبەتو ئاراستەکردنی دۆسێی لێکۆڵینەوەکەی لە ٢٤/ ١/ ١٩٥٨دا بۆ دادگای لەشکری باڵای تایبەت (دادگای گەل)و دەسکرا بە دادگایکردنیو سەرئەنجام دەرچونی بڕیاری تاوانبارکردنو سزادانی لەڕۆژی ٢ ٢٤/ ٢/ ١٩٥٩و گەیشتن بە دوا قۆناغەکانی لەبەرەبەیانی ڕۆژی ١٩/ ٩/ ١٩٥٩دا کە ئەنجامدانی سزای لەسێدارەدان بوو تا مەرگ لە بەندیخانەی ناوەندیی بەغدا، سەعید قەزاز هیچ ورەی بەرنەداوەو هەر بەرپرساتەیی گرتووەتە ستۆی خۆی. نە پێشنیاری بۆ بەزەییو لێبوردنی داوە بەسەرۆکی دادگا نە بەو سەرکردەیەی وڵات کە تاکە بڕیاردەربوو لە پەسەرنکردنی سزای لەسێدارەدانەکەی لەدادگاوە دەرچوو، دەتوانێ ڕایگرێت یانیش هەر هەڵیوەشێنێتەوە وەکئەوەی کردی بۆ ئەو سزایانەی تری دەرچون لەسەر ئەو تاوانبارانەی کێشەکانیان لەوڕۆژانەدا زۆر مەترسیدارتربوو بۆ سەر ژیانی زەعیمو ئاسایشی دەسەڵاتەکەی.

لەو کاتو قۆناغەوە کە سزای مەرگی بەسەردا سەپا، واتە لە ٢٤/ ٢/ ١٩٥٩ تا ڕۆژی لەسێدارەدانی ١٩/ ٩/ ١٩٥٩ دەکاتە شەش مانگو بیستو پێنج ڕۆژ. لەوماوەیەدا سەعید قەزاز دەیزانی کە ژیانی بەرەو کۆتایی دەچێت وا ئەوە مردن لەبردەمیدایە، بەڵام هەڵوێستی لەنێو زیندانی سزادراوان بە سیدارەیش هەر پیاوێکی ئازاو خاوەن ورەی جێگیرو بەرز بووە، هیچکات لەوە نەچووە ڕۆڵی ئەوە بنوێنێت، بەڵکو بەپێ هەمان ئەو خووە هەڵوێستی کردووە کە بەدرێژایی ژیان بوویەتی.

لە پەیوەندییەکی تەلەفۆنیدا خاتو پەری سەعید قەزاز ئەو وتەیەی ڕاسکردەوە کە ڕیزدار فوئاد عارف لەمەڕ چاوپێکەوتنەکەی باوکیو زەعیم عەبدولکەریم قاسم ڕوویداوەو بەڵێنی پێداوە لەسێدارەی نەدەن بەڵام قاسم بەڵێنەکەی نەبردەسەر.

ڕێزدار عەبدولڕەحمان ئەلبەیاتی لەزمانی بەڕێز کەمال ئەلسامەڕائییەوە دەڵێت؛ ژنەکەی سەعید قەزازو کچەکەی دواکەسبوون پێش لەسێدارەدان سەعید قەزازیان بینیبێت، بەڵام لەو پەیوەندییە تەلەفۆنییەدا خاتو پەری سەعید

قەزاز گوتی؛ لەوکاتەدا خۆیو دایکیو مێردەکەی لەرومادی دەژیان، کە شەوێکی درەنگ پەیامەکەیان پێدەگات دەستبەجێ لەدۆخێکی زۆر ناخۆشدا دەکەونە ڕێ، کاتێک لەبەرەبەیاندا دەگەنە بەغدا دەبینن سزای لەسێدارەدانەکەی خودالێخۆشبووی باوکی ئەنجامدراوە، هەر تەنها ئەوەیان پێکراوە تەرمەکەی لە پزیشکی دادیاری وەرگرنو بە بێدەنگی بیبەن لە گۆڕستانی باب ئەلموعەزەم بینێژن.

هۆنەروان محەمەد مەهدی ئەلجەواهری دەڵێت؛ جارێکیان دەچوەێت بۆلای بەهجەت ئەلعەتییە تا مۆڵەتی سەردانێکی دیمەشقی بۆ وەرگرێت بۆ بەشداری لەپرسەو ناشتنی عەدنان ئەلمالکی. بەهجەت عەتییە پێیدەڵێت: باوکی فورات.. خۆت دەزانیت کە کاری تۆو ئەوانەی لەپلەی تۆدان بەدەست شالیاری ناوخۆیەو خۆیشت شارەزای (سەعید قەزاز) هەیتو دەزانیت چەندە تۆی خۆشدەوێت بۆیە تکات دەکەم تا سبەی ماوەم بدە.جەواهری دەڵێت؛ زۆر سوپاسەوە.

لەوکات سەعید قەزاز شالیاری ناوخۆبوو، ئەوکارەیش بەدەستی ئەوبوو. ئەوکاتەی من بۆۆم بە باخەوان، پێشتر وتارێکی مەترسیدارم نووسی بوو لەسەر بەڕێوەبەرایەتی ئاسایشو سیخوڕەکانیو گرودەوەیانو جۆن خۆمو ماڵەکەمیان خستبوە ژێر چاودێری. پەرپرسی لەوکارەیش هەر خۆی بوو.

سەعید قەزاز بەوە ناسرابوو کە پاقژو جوامێرە، واتە ئەو ئەو ڕەوتەی سووربوو لەسەریو نزیکەی سێ ساڵ پاش ئەو ڕووداوە، واتە لەکاتی (عەبدولکەریم قاسم)دا بۆ بوەهۆی لەدەستدانی گرانترین شتی مرۆڤ بتوانێت ببیەخشێت، ئەویش ژیانە. پاشان دێینە گێرانەوەی.

ڕۆژی پاش.. ئەو پیاوەم لەسەر بەڵێنی خۆی بینییەوە، بەڵام سەعید قەزاز لە ئەنجومەنی شالیاران بوو.

باش نزیکەی یەک کاژێر پێمزانی کە کۆبونەوەی ئەنجومەنی شالیاران کۆتایی هاتووە، تەلەفۆنم بۆ (بەهجەت ئەلعەتییە) کرد گوتی خێرا بگەرە لام، خۆت دەزانیت سەعید قەزاز هیچ داخوازیەکی تۆ ناگێرێتەوە ئەگەر پاسپۆرت بێت یان هەرچی تر، بەڵام وەک هاوڕێیەک دەڵێت، ئەگەر جەواهری لەمن

بپرسێت ئەوا پێیدەڵێم نەڕوات، بەڵام ئەگەر هەر سوور لەسەر خواستەکەی.. پاسپۆرتەکەی بدەرێ[81].

سەبارەت بە دووخویی ئەو، جەواهیری دەڵێت؛ سەرم لەوە سووڕماوە، چۆن قایمقامێک لەسەردەمی پاشایەتیدا بەنیازبوون لەسەر بەرتیل زۆر خوارد لەکارەکەی لادرابێت، بەڵام لەسەردەمی شۆڕشدا بکرێت بە شالیار هەر لەبەرئەوەی فرمانە نابەجێکانی قاسم ئەنجامدات، بەڵام سەعید قەزاز کە موتەسەریفی شاری کووت‌و سەرۆکی ئەو قایمقامەو بەرپرسی یەکهەمی بوو، لەکاتی خۆیشیدا دووهەم بەهێزترین پیاوی وڵات‌و پاقژترینیان‌و لەگشت توونتر بوو بۆ سزادانی سەرپێچیکار. ئەم سزای لەسێدارەی بەسەردا دەسەپێت‌و ژیانی لەبەر دەبڕن هەر لەبەرئەوەی کاتیخۆی نەیار بووە بەو بابەتە فرمانەی ئەمڕۆ عەبدولکەریم قاسم دەیخوازێت.

بەڕاستی ئەو هاوڕێیانەی قاسم کە هێشتا لەژیاندان دەکارن ببنە بەڵگەی سەپێنەر بۆ دەرخستنی ڕاستی ئەوەی لەنێوان عەبدولکەریم قاسم‌و سەعید قەزازدا بوو.

جەواهیری دەڵێت؛ لەوانەیە پێویستم بە گەواهی نەبێت بۆ ئەوانەی سەعید قەزاز لە بەرزترین پایەی دیدەروانیدا دەریبڕین، ئەوە لەکاتێکدا وەستابوو چاوەڕوانی بڕیاری بنبڕبوو. مەهداوی زۆرجار بەشی لە وتانەی لەلای سەرکردەی گشتی گۆڕیوەو پێی گوتووە؛ گەر مەبەستی عەبدولکەریم قاسم نەبێت، دەشێ کێیتر بێت؟[82] لەوەی دەڵێت؛ (وا دەچێتە سەر سەکۆی سێدارە لەبەرپێیدا کەسانێک دبینێت شایانی ژیان نین).

باشە چی شتێک پالی بە شالیارێکی وەک سەعید قەزازەوە ناوە ڕێز لە جەواهیری بگرێت کە یەکێک بوو لەوانەی دژبوون بە ڕەوتی ڕژێمی پاشایەتی ئەگەر ڕێزلێنانی لەبەر هۆنەروانیو نووسین‌و ڕۆشنبیریی ئەو نەبێت؟

---

81 ـ محەمەد مەهدی ئەلجەواهری/ ذکریاتی/ بەرگی ٢ / دار الرایدین ـ دیمەشق ١٩٩١ / لاپەڕەی ١٣٤ ـ ١٣٥.

82 ـ سەرچاوەی پێشوو/ لاپەڕەی ٢٣٠.

گەواهیەکی نوێی گونجاو لەگەڵ ڕەوتی خودیی ئەم بابەتی لێکۆڵینەوەیەمان‌و نمایشێکی بوخت‌و ڕێک‌و ڕەوان بۆ ئەو ڕوداوە مێژووییانەی هۆنەروانی مەزن محەمەد مەهدی ئەلجەواهری دەیگێڕێتەوە لەمەڕ سەعید قەزاز کە پیاوێکی جوامێرو پاقژو بەزەبر بووە بەرانبەر بە سەرپێچیکاران. پاقژی ئەو ڕەواڵەتێک بوو لەم سەردەمەدا نابینرێن. ئەو ڕواڵەتەی گشت یەکێک لەوانەی بینیومن لەکاتی کۆڵینەوەم لەژیانی سەعید قەزاز، لەسەر هەمان شت کۆکبوون، بویە من بەئەنقەست ئەوانە دەگێڕمەوە کە کەسانی ناکۆک لەگەڵ سەعید قەزاز بۆیان نوسیوە یان تەنانەت ئەوانەی لەڕوی ڕامیارییەوە نەیاربون بە هەڵوێست‌و بیروبۆچوونی سەعید قەزاز. بەڵام کە ئەوجۆرە کەسەر گەواهی لەسوودی سەعید قەزاز بدەن نیشانەی ئەویە کە ڕاستیەکان بزرنابن ئەگەرچی بۆ ماوەیەکیش بەدەستی ئەنقەست بزرکرێن یان لەبەر هەر هۆیەکی تر داپۆشرێت، ئەوا پاش ماوەیەکی کورت یان درێژ هەر سەر هەڵدەداتەوە.

سەعید قەزاز کە لەدەستەی ڕۆشنبیران بووە، کۆک نەبوو لەگەڵ سەرۆک خێڵ‌و دەرەبەگەکان. لەو ڕووەوە ڕێزدار جەرجیس فەتحوڵڵا دەڵێت: قەزاز پەیڕەویکردنی بە سیستەمی کارکردن بەیاسای خێڵەکی سەروژێر هەڵگێڕایەوەو وەک ئەوەی شمشێرێکی خستبێتە سەر ملی هەندێک لە سەرک خێڵ‌و دەرەبەگەکانی (بادینان) لەسەر ئەوەی یاسایان پێشێل دەکردو دەستدرێژی زۆریان دەکردە سەر هاووڵاتییان بە تاڵانکردنی مەڕوماڵات‌و داگیکردنی زەوی‌و زارو دەستدرێژی لەسەر شورەیی‌و ئابڕویان. قەزاز بە کەلەپچەکراوی دەیهێنان، بەشێکی لێ فڕێدەدانە بەندیخانەو باربوی زۆری خستنەسەر بەشی تر بە قەرەبووی پارە یان چەک، بەوجۆرە فیزی لەوان دەبڕی‌و شکۆی دەشکاندن تا گەیشت بەوەی هێزی پێ نەهێشتن. ئەگەرچی هەندێک لەوان ئەندامی ئەنجومەنی نوێنەرانیش بوون.

جارێکیان (قەزاز) خۆی چووەتە نێوجەرگەی ناوچەی دەسەڵاتی یەکێک لەو پێنج شەش کەسە هەر بەتەنها لەگەڵ یەک عەریفی پۆلیس (جۆرج) بێ هیچ گوێدانێک ئەوەی ئاغاکە بە نمایشێکی چەکدارییەوە خۆی بۆ ئامادە کردبوو، بەڵام قەزاز وەک موویەک لەنێو گونکە هەویر لەنێو چەکدارەکانی

دەریدەکێشێتو بە کەلەپچەیی دەیخاتە نێو پیکابێکی سەرکراوە پۆلیس دەیباتو لە زیندانددا قایمی دەکاتو بە قەرەبوی زۆر باری قورس دەکات.

بەئارەزو ویستی من بەشێک لە دادگاییکردنی ئەو گەورە دەرەبەگی خاوەن دەسەڵاتە (ئەحمەد ڕەشید) ببینم کە پێی دەگوترا میری بەرواری. ئەو پێش دادگایی لە بەندیخانە توندی کردو لەوێوە بۆ دادگاییکردن بەکەلەپچەکراوی هێنایە بارەگای موتەسەرفیەتو لەوێ بەجۆرێک دادگایی کرا تا ماوم ئەو دیمەنەم لەیاد ناچێت. ئەو (ڕەشید بەگ)ـە پڕهێزەی شانازی بەو نیشانەی ڕافیدەین دەکرد کە پێیبو، زۆری نەبرد، وەکئەوەی (قەزاز) شتێکی هاتبێتەوە یاد لەپڕ تووڕەبوو وتەگەلێکی لەدەم دەرچوو کەبیستم باوەڕم بەگوێی خۆم نەکرد چونکە لەدەمی یەکێکیتر دەرچوایە بێجگە لە (قەزاز) هەرگیز لەژێر سزای قورسی تاوانەکەی دەرباز نەدەبوو، چونکە ئەوەی گوتی تانوت بوو لەخودی پاشا. ئەوە لەکاتێکدا (ئەحمەد ڕەشید) بۆنەی وەرگرتنی ئەو نیشانەی ڕافیدەینی بەدەمدا هات[83].

هەروەها مێژونووس دوکتۆر کەمال ئەحمەد مەزهەر ئەو ڕوداوەی لەپێشەکی پەرتووکی بەڕێز ئەلبەیاتیدا (سعید قەزاز ودوره في سياسة العراق حتى عام ١٩٥٩ دووپات کردوەتەوە.

مامۆستا عەبدولقادر بریفکانی بۆ منی گێڕایەوە بەوەی ڕێزدار مەسعوود بارزانی کە منداڵێکی بچووک بوو لەگەڵ مەزنەکانی خێزانیدا دەچنە لای سەعید قەزاز کە موتەسەریفی مووسڵ بوو بۆئەوەی بکۆشن هەندێک لەو پیاوە بارزانیانە ڕزگارکەن کە بەهۆی یاخیبوون لە دەسەڵات بەندکرابوون، ئەوکات بوێریی ڕێزدار مەسعوود بارزانی پێش تەمەنەکەی کەوتبوو، دیارە بەهۆی ئەو هۆشیاریو زیرەکییەوە بووە کە باوکی پێی گۆشەکردووە، واتە سیمبوڵی بزوتنەوەی کورد مەلا مستەفای بارزانی. کاتێک لەو مێزە نزیک دەبێتەوە کە موتەسەریف لەپشتیەوە دانیشتوە، ئەوکات گەورەکان سەرقاڵی وتوێژ دەبن ڕێزدار مەسعوود بارزانی لێی دەپرسێت، بۆچی خزمەکانی

[83] ـ جەرجیس فەتحوڵڵا/ رجال ووقائع بي الميزان/ دەزگای ئاراس ـ هەولێر چاپخانەی پەروەردە ٢٠٠١ لاپەڕە ١٦٦ـ ١٦٧

ئێمەت گرتووەو ئازادیان ناکەیت؟

سەعید قەزاز یەکێک لە چاوەکانی پەرتووکخانەکەی ڕادەکێشێتو پێنوسێکی ڕەنگاڵ دەردێنێت وەک دیاریەکی بچووک دەیدات بە بەڕێز مەسعود بارزانی ئەویش بەو دیاریەی موتەسەریف دڵخۆش دەبێت ئەوجا ڕێزدار سەعید قەزاز بە مەسعوود بارزانی دەڵێت؛ من دەزانم کورد خاوەن مافە بەڵام ئەو مافە تەنها بە زۆری چەکو هێز دابین ناکرێت بەڵکو زۆر کێشە بەو پێنوسە چارەسەر دەکرێتو مافیش بۆ ئەوان دابین دەبێت. لەوانەیە ئەو پێنووسە قەشنگە تا ئێستایش لەلای ڕێزدار مەسعود بارزانی مابێت.

ئەو چیرۆکە تا چی ڕادەیەک ڕاستە یان نا، ئەو زانیویەتی مافی نەتەوەکەی چیەو ئەوەیشی زانیوە کە ئەو مافانە خوراون هەر دووپاتی کردوەتەوە کە هێزو یاخیبوونو ڕاپەڕین کێشەکانیان چارسەر ناکات. بڕوانە ئەوە دیدەی بەر لە ٤٠ ساڵی سەعید قەزاز، تا جێ ڕادەیەک قووڵ بیری لە کێشەکانی گشت ئەو ساڵە سەختانە کردووەتەوە.

زۆر گەڕاوەو ماوەیەکی زۆریش شالیاربووە، بەڵام هەر وەک عیراقییەکی دروست شانازی بە عیراقیبوونی خۆیەوە کردووە. هیچ کردەوەی ئەوتۆی لێ دەرنەکەوتووە بەرژەوەندی برا کوردەکانی یان خزمو خێشی پتر لە بەرژەوەندیی عارەبێکدا ڕاگرێ. عیراق لای ئەو هەر یەک عیراق بووەو ئەوەی لەئەستۆی ئەودابووە لەبەردەم خودای تاکو ئەنهایەدا هەر بەیەکچاو لێی ڕوانیون، بۆیە گوێینەداوەتە ئەوەی بەرانبەری لەچی نەتەوەیەکە. پێوەری گرنگ لەلای ئەو بە کوردبوون یان عارەبو تورکمان ئەوەبووە، بەڵکو ئەوەی تا چڕادەیەک دڵسۆزە بۆ سیستێمەکەی پاشایەتیو سیستەمی کارەکانی ناوخۆو دەرەوە. بۆیە ئەو نمونەی کەسێکی کوردی قارەمانو خاوەن شکۆو ڕەوشتی پاک بوو، پێویستە کاتی کۆڵینەوە لە کەسایەتی سەعید قەزاز لە هەردو تای تەرازووەکەی بۆ بڕوانین. لە ڕواڵەتی مرۆیی هەروەها باری ڕامیاری کە بەشێکی دانەبڕاوبووە لەو سیستەمەی کاری تێدا کردووە. کاتێک دەکەوتینە هەڵدانەوەی ئەو لاپەڕە کەمانەی دەستمان پێی گەیشتووە، وێنەی مرۆڤێک دەبینین ڕواڵەتی جوامێریی زاڵبووە بەسەر کشت ڕواڵەتەکانی ڕامیاریو دەسەڵاتو پایەکانیدا.

ئەوەی ئێمە لەسەری کۆکین، گشت شالیارو ئەندام پەرلەمانی ئەو سەردەمە بە پشتگیرییو بارستایی خێڵ یان ناوبانگی خێزانیو باری کۆمەڵایەتی دەبوونە هۆ بۆ وەرگرتنی پلەوپایە لەباری رامیاری یان پیشەی فەرمیو پێشکەوتن تێیدا. هەروەها لایەنی دەسەڵاتیش پێویستیی بەوجۆرە ناوو نابانگە بووە تا بەکاری بهێنێت بۆ ڕاگرتنی بەڵاسو تا ڕادەیەک گونجاندنی بۆ ماوەیەکی گونجاو. بەڵام کاتێک لە باری ژیانی سەعید قەزاز دەڕوانین هیچیەک لەو بارانەمان بەرچاو ناکەوێت. ئەگەرچی کورد بوو بەڵام ئەو نابینین بەنوێنەرایەتی کورد هاتبێتە نێو دەسەڵات، نە بە نمایندەی خێڵ یان کەسێکی بەهێزی یان لایەنێکی ڕامیاری، نە گەمەو سەنگوسەوای پارتایەتی کردووە تا ببێتە نمایندەی لایەنێک بۆ گەیشتن بەو پایانەی بوویەتی. ئەو هەمیشە خاڵی هاوبەشو ئەو سەنگەی بەڵاس بووە کە لەساڵی ١٩٥٣وە تا هەڵگیرسانی شۆڕشی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ تاو باری پێکهێنانەوەی کابینە شالیارییەکانی عیراقی پێ ڕاگیراوە. ئەوەی بەکێشمانکات بۆ نێو گۆمی ڕامان یان وردبوونەوە لە بارێک بتوانی بە باری سەعید قەزازی ناوبەرین، ئەوەیە کە سەرەڕای گشت جیاوازی بیروبۆچوونو لێکدانەوەی ڕامیاری لەنێوان هەریەک لە فازل جەمالیو عومەریو نووری سەعیدو ئەحمەد موختار بابان، هەروەها جیاوازیان لە شێوازی بەڕێوەبردنی دەسەڵاتو دەستنیشانکردنی ناوی شالیار بۆ شالیارگەکان هەر سەعید قەزاز سەنگی یەکالکەرەوە بووە.

لەو نامەیەم دەڕوانی کە لە مێژونوسی عیراقی "مامۆستا میر بەسری"یەوە پێمگەیشت تێیدا دەڵێت: سەعید قەزاز کەسێک بوو نە لەژیاندا مافی خۆی دراوەتێ نە کاتی مردن.. بەڕاستی لەوکاتەدا بەناو نامەکانی ماجستێرو دوکتۆرای خوێندکارانی بەشی مێژودا دەگەڕام لە زانکۆکانی عیراق کە زۆرنو هەریەک بەشێوەیەک خۆیداوە لە ناوی شالیارو سەرۆک شالیارو کەسانی ڕامیاریی تری سەردەمی دەسەڵاتی پاشایەتی، بەڵام لەنێویاندا ناوی سەعید قەزازم بەرچاو نەکەوت، منیش قووڵ کەوتمە پرسی.. (ئەوە پێش بەچاپ گەیشتنی تێزەکەی بەڕێز عەبدولڕەحمان ئەلبەیاتیی ساڵی ٢٠٠١) پەیتا پەیتا پرسیومە.. باشە بۆ؟

کە لەساڵی ١٩٩٤دا چووم بۆ شالیارگەی ناوخۆی عیراق ویستم هاوکاریم بکەن تا لە دۆسێی سەعید قەزازو باری ژیانی کارگێڕی ئەو بڕوانم، ببینم بەرپرسانی ئەوێ بەچاوی سووک لە کارەکە دەڕواننو ئامۆژگاری ئەوەیان کردم واز لەوکارە بهێنمو بگەڕێمەوە بۆلای کاری دادوەری خۆمو بکەومە چارەسەرکردنی ئەو کێشە زۆرەی لە دادگاکاندا کۆبونەتەوەیەوە. ئەگەرچی ئەوە نەبوە هۆی دەستبەردانم لەو کارە بەڵکو دۆسێی خانەنیشینییەکەی سەعید قەزازم لەشوێنی خۆی نەدۆزیەوە!!

دەبێ لە بەرژوەندی کێ تارمایی دەپۆشرێت بەسەر ژیانی کەسێکدا ٣٣ساڵ کاری لەپێناو عیراقدا کرد؟ باشە بۆ تەنها ئەو، لەکاتێکدا توێژینەوە کراوە لەسەر گشت هاوتاکانی ئەو لە شالیارو کارگێڕانی تری گۆڕەپانی ڕامیاریی ئەو سەردەمە؟ هەروەها دەپرسین، بۆ گشت تاوانی کردەوەکانی سیستەمی پاشایەتی بە درێژایی ٣٨ ساڵ بخرێتە ئەستۆی تەنها ئەو؟ هەروەها بۆ روی گشت ئەو بارە هەستیارە تەنها لە سەر سەعید قەزاز بکرێت؟ لەکاتێکدا ئەو خاوەن بیری چاکسازی بوو بەڵام بەجۆرێکی چیاواز لەوانەی لایەنەکەی تر. هەندێک کەس لەسەر ئەو نووسینەی من لەمەڕ سەعید قەزازم نووسی گوایە کۆششە بۆ نواندنی سەعید قەزاز وەک کەسێکی مرۆڤ دۆستو نیشتمانپەروەر، بەڵام "وەک ئەوان دەڵێن" تێیدا سەرکەوتو نەبوم، یان کۆشیومە ئەو تاوانانە لەسەر سەعید قەزاز داماڵم کە پێوەی لکێنراون. بەڵام ئەوەی پێویستە گشتمان خۆی لەسەر ڕاهێنین، دەربڕینی وتەی ڕاستو پەیرەوکردنیەتی بە شێوازێکی ئاواڵە تا مێژوی عیراقی پێ بنووسرێتەوە. خۆ منیش سەر بەو سەنگەرەی نەیارم بە سەنگەری سەعید قەزازی لەنێویدا بوو. کارەکە بۆ من زۆر قورستر دەبێت. هەرچۆنێکی لێکدەینەوە, نە دەتوانین تاوان لەسەر دەسەڵات بسڕینەوە نە سەعید قەزاز دەرکێشین لە بەرپرسیارێتی ڕوداوەکان، بەڵام پێویستە لەکاتی شیکردنەوەو هەڵسەنگاندنی ئەو ڕوداوانە پێوەری کاتو شوێن بەرچاو بگرین. هیچ گومان لەوەدا نیە کە هیچکەس ناتوانی نکوولی لەو جوامێرییە بکات کە قەزاز لەکاتی لافاوەکەی بەغدای ساڵی ١٩٥٤دا تۆماریکرد چونکە لاپەڕەیەکی پرشنگدارو نمونەیی بوو. هەروەها مێژوی عیراقی نوێ ئەوەی بۆ سەعید قەزاز تۆمار کردووە کە خاوەنی بیرۆکەی نانەواخانەکانی ئیعاشە بووەو یەکجار زۆر سودی

گەیاندووە بەو کۆمەڵەی هەژارو کەمدەرامەت کە لەوکاتە بەدواوە نانیان بەنرخی پشتگیرکراو دەسکەوتووە. دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد لەزمانی عەمیدی خانەنیش‌و شالیاری سەردەمی کۆمار خەلیل ئەلزەوبەعی دەیگێڕێتەو چۆن سەعید قەزاز لەو ڕۆژانی لافاوە بەناوبانگەکەی بەغدا فەرمانە دەمیکەی خودی ڕاسپێردراوی تەختی عیراق "میر عەبدولئیلا"ی پشتگوێخست کە بە سەرۆکی یاوەرەکانیدا ناردبووی‌و لەڕێگەی ئەلزەوبەعییەوە پێی ڕاگەیانێت بەزوترین کات بڕێک کۆمەکیماڵی لەشێوەی یارمەتی ڕەوانە بکات بۆ میری ڕەبیعە. ئەو لەوەڵامدا پێیدەڵێت، هەژاران پتر پێویستیان بەو یارمەتییە دەبێت. بەدەگمەن لەو سەردەمەی پاشایەتیدا کەسێک هەڵکەوتووە وەک ئەو سەرپەرشتیی کارەکانی ڕێکخستنەوەی مافی زەویوزاری کردبێت بەپێی ئەو یاسا تایبەتەی بۆ دەرچو، ئەو پیاوە بەوپەڕی کۆشش ڕێگربوو لە دەستێوەردان‌و بەکارهێنانی ئەو یاسایە بۆ بەرژەوەندی خاوەن زەویەکان لەسەر ئەستۆی جوتیاران. پێویستە ئەوەیش بڵێین کە لەو گۆڕەپانەدا قەزاز تاکەکەسی پاڤژ بوو چونکە بە شمشێرێکی تەختەوە هێرشی دەبردە سەر قەڵای سەختی دەرەبەگان. وەک مەبەستە پڕشکۆکانی بۆ چاکسازی ناشاردرێنەوە، ئەوەیش ناشاردرێتەوە کە دڵسۆزانە دەیڕوانییە ڕەوتێک بەگوێرەی باوەڕی خۆی سیستێمەکەی پێ بپارێزێت. کۆتایی وتەکانی دوکتۆر کەمال بەوە هاتووە کە قەزاز لەوپەڕی هۆشیارییەوە چاک زانیویەتی سەردەمی دەرەبەگایەتی تەواو بەسەرچوو.

مامۆستا فەرهاد عەونی سەرۆکی سەندیکای ڕۆژنامەوانانی کوردستانیش بابەتێکی جوانی سەبارەت بە پیاوچاکی سەعید قەزاز لەڕۆژنامەی خەباتدا بڵاوکردوەتەوە لەژێر ناونیشانی (تا دیجلە نەخەوێت من ناخەوم) ئەوە لەکاتێکدابوو کە پارێزەر کەنعان محەمەدئەمین بەرزنجی وتارەکانی بڵاوکردەوە لە ژمارەکانی ٤٢٦و ٤٢٧ی ڕۆژنامەی)إلتحاد(ی ڕۆژانی ٢٢و ٢٩/ ٦/ ٢٠٠١ سەبارەت بە هەڵوێستی سەعید قەزاز بەرانبەر شێخ مەحموودو ڕوداوەکانی سلێمانی. مێژو هیچ ناکۆکیەکی لە نێوان شێخ مەحموودو قەزازی تۆمار نەکردوە بەڵکوو هەر ڕێزو خۆشەویستی بووە لەنێوان ئەو دوووە، نمونەیش بۆ ئەوە، سەردانی ڕۆژانەی خۆی‌و خێزانەکەی بوو بۆلای (شێخ) لە نەخۆشخانەی ئەلحەیدەری بەغدا کە لەوێ نەشتەرگەری

بۆ کرا ـ خاتو پەڕی سەعید قەزازیش ئەوەی بۆمن سەرڕاست کردەوە ـ خۆ ئەگەر هەڵوێستێکی پێچەوانەی بووبێت ئەوا دەزگای لێکۆڵێنەوە لە هەڵوێستەکانی قەزاز ئەوەیشیان بە تاوان لەسەر تۆمار دەکردو لەسەریشی دادگایی دەکرا. ئێمە وەڵامی خۆمان لەسەر ئەو وتارانە نوسی‌و لە ژمارەی ٤٣٢ی ڕۆژی ٣' ٨/ ٢٠٠١ لە ڕۆژنامەی "إتحاد" لاپەڕە ١٥ بڵاوکرایەوە.

قەزاز دەیزانی کورد خاوەن مافە، بەڵام بەبۆچوونی ئەو، لەم وڵاتەدا کە هەزاران ساڵە کوردو عارەب تێیدا هاوبەش دەژین، ئەو مافە بەڕێگەی دانەوسان دەسێنرێت. سەرەڕای ئەو ڕەوش‌و شێوە تێگەیشتنەی سەعید قەزاز کە پڕباوەڕبوە پێی، لەتوانایدا نەبووە هزرو بیرێکیتر زاڵکات بەسەر لایەنی بەرانبەر.

بە گەڕانەوە بۆ سەردەمی پتر لە نیو سەدە دەبینین بۆچوونە قوڵەکانی سەعید قەزاز لەگەڵ ئەو دیاردانەی جێی باوەڕی ئەوبوون پێش کاتی خۆی کەوتووەو بووەتە تروسکایی پڕسوود بۆ تێگەیشتن لە شێوازی وەدەستهێنانی مافی نەتەوەیی لە دەسەڵات.

تائێستایش پێنوس هەن بەرپرسیارێتی گشت ڕوداوەکانی عیراق دەخەنە ئەستۆی خودالێخۆشبوو سەعید قەزاز. وتارێکی نووسەر مستەفا عەلی نوعمان ڕۆژی ١/ ٦/ ٢٠٠٣ لە ماڵپەڕی "أصوات العراق" کە لەسەر مێژوی عیراق بڵاوکرایەوە، تێیدا ڕەخنە لەو ڕێپۆرتاژی "بين زمنين" دەگرێت کە لە کەناڵی تەلەڤیزیۆنی "أبو ظبي" بڵاوکرایەوە ، تێیدا دەڵێت:

(کە لەو پرۆگرامەدا هاتەسەر ژیانی سەعید قەزاز، ئەو نارەسەن‌و پیاوکوژە جەربەزەیەی لێکردین بە شەهیدو قارەمان‌و مافخوراو، پارێزەری دیموکراسی‌و سەربەستی. لە "بين زمنين"دا ئەو کاتەی تەرخانکرابوو بۆ داکۆکی لە سەعید قەزاز درێژتربوو لەوکاتەی تەرخانکرا بۆ پشتگیری لە عەبدولکەریم قاسم کە بابەتی خودی زنجیرەکە بوو. ئەوەی ئەو زنجیرەیە بینیبێت وا دەزانێت قەزاز شەهیدو زەبون‌و تاوانلێکراوەو، بەڵام ڕاستیی ڕوداوەکان پێچەوانەی ئەوە دەگێڕنەوە. قەزاز بەرپرس بوو لە کوشتنی سەدان کەسی بێچەک‌و بێوەی لە هاووڵاتییانی عیراق. ئەو لەو سەردەمە بەسەرچووەدا پاڵەوانی دامرکاندنی خۆپیشاندانەکان بوو. پاڵەوان بوو لە

کوشتنی بەندکراوانی بێچەکی نێو زیندانەکان. ئەگەر ئەو شالیارەی فەرمانی تەقەکردنی داوە بەرپرس نەبێت دەشێ کێبێت بەرپرس؟ ئەگەر ئەو بێتاوان بێت، ئەی کێ تاوانبارە؟

لەساڵی ١٩٥٦دا (هەژدە ساڵ بووم) بەچاوی خۆم بینیم چۆن پۆلیس لەبەردەم پۆلیسخانەی گشتی مووسڵدا تەقەی لە خۆپیشاندەران دەکرد، لەیەک چرکەدا شانزە کەس لە خۆپیشاندەران کوژران‌و پتر لە حەفتا کەس بریندار بوون، لەنێو کوژراواندا حازم ئەلباروودی هاوڕێم بوو، ئەو لەهەمان تەمەنی مندابوو، من‌و ئەو بۆ دوو مەبەست بەڕێوەبووی بچین بۆلای باوکی. لەلایەک ئەو خۆپیشاندانە ببینین کە لە قوتابخانەی ئامادەیی بەرگوێمان کەوت لەمەڕ پشتگیری لە میسر دەگەڕێت. مەبەستی دووهەم، گەیاندنی "سەفەرتاس"ی خواردن بوو بۆ دوکانەکەی باوکی لە بازاڕی "العتمەیی". وەستابووین لە خۆپیشاندانەکەمان دەڕوانی زۆرمان لا سەیربوو. لەگەڵ دەرکەوتنی تاخمێک لەژمارە نەدەهات، بە دروشم‌و پێداهەڵدان هاتن لەناکاو لەنێو پۆلیسخانەکەوە گوللـە داباری، من ئاوڕمدایەوە بۆ حازم دەگەڕام، بینیم لەولامەوە کەوتووە خۆێن لەسنگی دەچۆڕێت، کراسەکەی پڕبوو لەخوێن، نەمزانی چیبکەم، ئایا جێیهێڵم‌و وەک ئەو هازارانە هەڵبێم؟ خۆ ئەگەر بمێنمەوە منیش دەمرم، ئەوکات لە کۆلانەکدا قوژبنێکم گرت، فرمێسک لەچاوی من دەڕژێت‌و لەشی هاوڕێکەم لەوگۆڕە کەوتووە گیانەڵایەتی. ئەو ڕوداوە هەندەی کار لەمن کرد وادەزانم دوێنێ بوو.

دەبێ کێ بەرپرسبێت؟ ئەو پۆلیسەی تەقەیکرد؟ ئەو ئەفسەرەی فەرمانیداوە بە پۆلیس، یان فەرماندەکەی؟ یانیش سەرچاوەی سەرەکی، واتە شالیار؟

چی دەبوو گەر خۆپیشاندانەکە بمایە؟ خۆ دروشمەکانیان بۆ پشتگیری میسر بوو دژ بە دەستدرێژیکەران. هیچ وشیەکم تێدا نەبیست دژ بە نووری سەعید، یان بە پاشا بوترێت. هیچ کارێکی گێرەشێوێنێش نەکراوە. ئیتر گوللـەباران بۆ؟ توندوتیژی بۆ؟ کوشتنی کەسانی بێتاوان بۆ؟

لەو زنجیرەیەدا ڕۆڵی دادگایی کردنەکەی نمایش کرایەوە، وتەکانی دەگوترانەوەو زۆر جەختیان خستبوە سەر هەمان ئەو وتانەی گوتوونی، وەکئەوەی یەکێک بێت لە قارەمانانی ئازادی، نەوەک پیاوکوژێک دەستی

سوور بە خوێنی کەسانی بێتاوان‌و منداڵ).

بەڵام دوکتۆر ڕەشید ئەلخەیون وتارێکی لە ڕۆژنامەی "شرق الأوسط"ی لەندەنی ڕۆژی ١٠/ ٥/ ٢٠٠٥ بڵاوکردوەتەوە تێیدا دەڵێت: (عیراقیان بەوە دڵگران نەبون سەعید قەزازی کورد شالیاری ناوخۆ بێت. بەشێک لە کردەوەکانی ئەو شالیارە کۆشین بوو بۆ بەهێزکردنی پشتوێنەی یەکپارچەیی عیراق، ئەویش بە دامەزرانی ڕۆڵەکانی باشور لە باکوورو بەپێچەوانەوە). ئەگەر بەدیدێکی دوور لەگرژی کەسایەتی سەعید قەزاز هەڵسەنگێنین دیارە بەو ئەنجامە دەگەێن کە نمونەی ڕامیارزان‌و کادیری ئاسایی بووە بەڵام ئەوەی بەسەریدا زاڵبوو خۆشەویستی بوە بۆ سیستێمی پاشایەتی‌و ئەو بەرپرسیارەتییە کۆمەڵایەتییەی کەوتبووە ئەستۆی. تا دوا چرکەکانی ژیانیش دەستبەرداری ئەو دابو نەریتە نەبووە کە لەمێشکیدا چەسپابوو.

تائێستایش وتەکانی هاوڕێی مووسڵیم "ئەبا عەززام" لەیادە کە هەندێک زانیاری لەسەر سەعید قەزاز بۆ دەگێڕامەوە ئەوکاتەی موتەسەریفی شاری مووسڵ بوو. ئەو کە موچەی مانگانەکەی وەرگرتووە بۆ شەوەکەی دەچوە گەڕەکی باب لەگش‌و باب ئەلجەدید، لەوێ چوار ماڵی هەژاری بەسەردەکردەوە، لەدەرگاکانی دەداو هەندەی بەپێی توانا بڕێک پارەی پێ دەبەخشێن، کاتێکیش باریکرد بۆ بەغدا بەهەمان ئەم هاوڕێیەیدا بۆی ڕەوانەکردوون بێلەوەی ناوی سەرچاوەکەیان پێبڵێت. ئەو یارمەتییەی لێنەبڕیون تا ئەوکاتەی گیراو دادگایی کرا.

کاتێک بە سەرگوروشتەی ژیانی سەعید قەزازدا بچینەوە دەتوانین ئەوەی لێ هەڵێنجین کە فەرمانبەرێک بوو پایەپایە سەرکەوتنی بڕیوە، لەکارەکانیدا زۆر گیرو کارا بووەو هەر بەوەیش ناوبانگی دەرکرد. ئەو چەمکەی لەمێشکدا ئەودا ڕوابوو، بەشێکی بە ئەزموونی ژیان فێری بوو، بەشەکەی تری زایدەی ئەو هزرەی بوو کەخۆی زۆر بەڕاست زانیوە. تێگەیشتنی ئەو لەچەمکی کار ئەوەبووە کە لەڕادەبەدەر ملکەچی کارو پیشەی گشتی‌و واتاکانی دەسەڵات‌و دەوڵەت‌و پاشا بێت چونکە ئەوانەی بە پیرۆز زانیوە. هەروەها ڕێزی بووە بۆ ئەو فەرمانبەرانەی باری گشتی کە بەشێوەی یاسایی‌و ڕیزبەندیی گونجاو پلەوپایەی دەبڕن. سەرەڕای ئەوانە خاوەن هزرو هۆشێکی بێهاوتا جیاوازبوو

کە تا ناخۆشترین دوارۆژانی ژیانی لەسەری دەڕۆیشت. بەڵام باوەڕی بە هەندێک بیروبۆچوون، ئەگەرچی دەستم بە سەرچاوە سەرەکییەکانی نەگەیشتوە، بۆ ئەوە دەچم کە دەرئەنجامی زۆر خوێندنەوەو پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی بووە. لەتوێی لاپەڕەکانی ئەو بیرەوەریەی خۆی نوسیونی، خاتو پەری سەعید قەزاز وێنەیەکی بۆ ڕەوانە کردم، ئەوەی نووسیوە کە یەکجار شێوەی باوکی هاتوەتە بەرچاو، چونکە ئەوکاتەی باویکی دەمرێت ئەو تەمەنی سێ ساڵ بووە بۆیە باپیری بە سۆزی زۆرەوە ئەوی خستوەتە بن چاودێری خۆیو پەروەردەی کردووە. برایەکی بوە بەناوی (عەلی) هەر بەکۆرپەیی مردوە. ناوی قەزاز لەوەوە هاتوە کە پیشەیان کاری ئاوریشم بووە (قز = ئاوریشم، قزاز = ئاوریشمکار) ژیانی ئەو هەر لە دۆخێکی خەمناکدا بووە، تەنها ئەوکاتانە خۆشی بینیوە کە لەتەک دایکیدا چوونەتە سەر گۆڕی باوکی. قەزاز هەردەم بیری لەوە کردووەتەوە کە خاوەنی ئەو شتانە نییەکە منداڵان هەیانە. لەگەڕەکی خۆیان چوەتە بەر خوێندن لە حوجرەی[84] مەلاشەریف کە لەنێو مزگەوتی شێخ جەلال بوو، لەوێ قورئانی پیرۆزی خوێندووە. پاش ئەوانە دێتە سەر گێڕانەوەی نەهامەتیەکانی جەنگی جیهانی یەک، لەوکاتەدا تەمەنی دە ساڵ بووە. پاشان قەزاز خوێندن دەگوێزێتەو بۆ قوتابخانەی خواجە ئەفەندی لەوێ مامۆستا عەبدولعەزیز ئەفەندیی عوسمان ئاغا وانەی وێژەی فارسی پێگوتوون، دەڵێت ئاستی فێربوون لەوێ زۆر بەرزتربووەو مامۆستاکانیش توانای چاکیان بوو لە فێرکردنی زمانی تورکیو فارسی، لەوێ وانەکانی هونەرو وێژەو هۆنراوەو فێربووە، هەر لەو کاتی خوێندنەیدا هەستی بە جیاوازی چینایەتیی نێو خوێندکارانی کردووە، لەوێ دۆستایەتی بەهێزی بووە لەگەڵ کوڕی مامۆستا ئەحمەدو عەبدولڕەحمانی سەعید ئەفەندی ئامۆزای کەساڵی ١٠٣٣ مردووە. تا ئەوکاتەی قەزاز لەژیاندا دەبێت ئەوی هەر لەیادبووەو بۆی دڵگران بووە. پاشان دەگوێزێتەوە بۆ خوێندگەیەکی فەرمی. قەزاز (بەگوێرەی بۆچوونی ئەو!) کۆمۆنیستی

[84] ـ لەیادمە، کاتی منداڵیم هەندێک لە هاوتەمەنانم بۆ خوێندن دەچوون بۆ "حوجرە" واتە خوێندن لای مەلاو بەو خوێندەگەیە دەگوترا "حوجرە"و بە خوێندکارەکەیش گوتراوە قوتابی "بەعەرەبی= كُتَّابی" ئەویش بریتیبوو لە ژورێک لە تەنیشت مزگەوت یان لەناویدا لەوێ فێری خوێندنەوەی قورئان دەبوون (وەرگێڕ)

مەترسی دەبێت بۆسەر عیراقو ئایندەی جیهان بۆیە لای چاکبووە بەربەرەکانێی بکات بەوشێوەیەی خۆی بە لەباری زانیوە، بەڵام ئەو شێوازە زۆر لە ئاساییو سەرتایی دەچوو بە بەراورد بەوە کەرەستانەی لەعیراقی ئەمڕۆدا ڕژێمەکەی سەدام حوسێن بەکاریان دێنێت نەتەنها دژ بە کۆمۆنیستان بەڵکوو دژ بە گشت بیری پێشکەوتنخواز. هەروەها ئەگەرچی زۆر پەیوەستی ئاین نەبووە بەڵام لەوباوەڕەدا بووە کە هەڵەکردن بەرانبەر بە ئاین گەورەترین تاوانە بۆیە پێویستە بەری لێبگیرێتو سووربووە لەسەر ئەوەی گوتویەتی، شانازی دەکات بە بەربەرەکانی کردنم لەگەڵ کۆمۆنیستانی عیراق. بەبۆچوونی ئەو نیشتمانپەروەریو موسوڵمانەتی ئەوەیە دەبێت دژبێت بە بزووتنەوەی کۆمۆنیستی.

ئەوەی مایەی سەرنجە سەعید قەزاز گرێدراوی هیچ ڕێکخستنێکی ڕامیاری یان پارتێک نەبووە بەڵکو هەر تەنها بە توانای خودی ئەو شالیارگەیەی بەڕێوە بردووە کە هەردەم شانازی پێوە کردووە. ئەوە لەشتێکی سروشتی ناچێت کە سەرەڕای گشت ئەو گۆڕانە زۆرەی بەسەر کابینەی ئەنجومەنی شالیارگەکانی عیراقدا هاتوون هەر لە ساڵی ١٩٥٣وە تا هەڵگیرسانی شۆڕش لە ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨و ڕووخانی دەسەڵاتی پاشایەتیو بوونی عیراق بە سیستێمی کۆماری، هەر سەعید قەزاز ڕاسپێردراوە بۆ پۆستی شالیارگەی ناوخۆ. دیارە سەرانی ڕامیاریی ئەوڕۆژەی عیراق بەئاگابوون لە بەهرەو تواناکانی سەعید قەزاز کە بەئازایەتی خۆیو لەڕێگەی بڕینی پایەکانیدا ئەو ڕادە شارەزاییەی پەیداکردوە، ئەگەرچی لە بنەماڵەکەیەوە پاشینەیەکی ئەوتۆی نەبووە بوبێتە پاڵپشت بۆی بۆ کاتی داڕشتنەوەی پێکهاتە ڕامیارییەکانی دەسەڵاتی عیراقی پێش سیستێمی کۆماری.

٣ کۆتایی

سەعید قەزاز ناوبانگی بەوە دەرکردبوو کە هاوسۆزە لەگەڵ دەزگا داپڵۆسێنەرەکانی لەعیراق بەرگربوون لە بزووتنەوە ڕامیارییەکان، هەروەها بەوەی ڕاهێنەری کارمەندەکانیان بووە. لە بەرانبەردا دەکرێت لەڕادەی ڕنگدانەوەی چەمکەی ئاسایی هزری ئەو تێبگەین بۆ سەر کارو پیشەکەی، هەروەها ڕادەی پەیوەستی ئەو وەک سەرەنێزەی کار لە شالیارگەی ناوخۆدا

لەگەڵ گشت ئەندامەکانی کە پێویستبووە ئەو بەرپرسایەتییە لە ئەستۆیان بووە بەڕێکوپێکی ئەنجامی بدەن لەنێویاندا دەزگاکانی پۆلیس‌و ئاسایشی ڕامیاری.

هەندێک دیاردەی بتەو هەن ناکرێت دووکەس لەسەری ناکۆکبن، گرنگترینیان ئەوەیە، سەرەڕای گشت ئەو هێزو توانایەی سەعید قەزاز بووی لە کونترۆڵکردنی شالیارگەی ناوخۆو، لەگەڵ پانتایی دەسەڵاتی لەو ڕۆژەداو توانای لە سەپاندنی دەسەڵات وەک کەسێکی توندڕەو، هیچکات ئەو دوو ڕواڵەتەی بەکارنەهێناوە بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆیی، بۆیە کەس نەیتوانیوە لەوڕووەوە بیبەزێنێت. ئەوانە بەسن بۆ مرۆڤ بیزانێت کە ئەو خاوەنی تاکە یەک خانووی سەربەخۆ نەبووە خێزانەکەی تێدا بحەوێنێتەوە. ئۆتۆمبیلی میرییشی بەکارهێناوە بۆ کاروباری خێزانی، بەڵکوو هەر خۆی تەرخان کردووە لەپێناو کارەکانی تا ئەو ڕادەیەی جیاوازی نەخستوەتە نێوان ژیانی خۆیی‌و شالیارگەی ناوخۆ. خاڵێکی سەیر کە پێویست بیگێڕینەوە ئەوەیە کە پاش دادگاییکردنی لەبەندیخانە هەر گوێی ڕادێراوە بۆئەوەی پەیام لەبارەی شالیارگەی ناوخۆوە ببیستێت‌و ناوی کام کادیرانە لەلیستی پلە بەرزکردنەوەدا، چونکە ئەوبارە ڕازی گرنگ بووە لەژیانی ئەودا، دیارە ئەویش نیشانەی زاڵبوونی دەماری کادرییە لەناخی ئەودا بەسەر کەسایەتی ئاسایی خۆیەوە، سەرەڕای نەهامەتی سزاو بەندخانە هەر لەپرسی کارمەندە کۆنەکانیدا بووە.

سەرەڕای زاڵبوونی ئەو بارە خودییە بەسەریدا، هەر نەبووەتە هۆی سڕینەوەی هەندێک لەو ڕواڵەتە مرۆڤانەییەی گرتبوویە بەر. جارجارە ڕواڵەتی مرۆڤانەییە (کوردی ڕەسەن)نەکەی زاڵبووە بەسەریدا لەپێناو یارمەتیی کەسانێک سەرپێچی یاسایشی کردووە ئەگەر بە ئامۆژگاری بووبێت یان یارماتی ڕاستەوخۆی کەسانێک لە پیاوانی سەر بە لایەنی ڕامیاریی نەیار بە سیستێمی دەسەڵاتەکەی. ئەو بەوە سەلماندویەتی کە عیراقییەکی خاوەن ڕەوش‌و نەریتی ئەو وڵاتەیە.

لەگەڵئەوەیدا سەعید قەزاز کوربووەو شانازی بە نەتەوەکەیەوە کردووەو لەعیراقدا بە یەکێک لە ناودارانی کورد دەژمێردرێت، وەک پێویست گرنگی نەدراوە بەو کەسایەتییە بەجۆرێک شایانی ناوبانگ‌و یادەوەری ئەو بێت.

ئەگرچی من هەستم بە ڕێزو خوشەویستی کرد لەدڵی گشت ئەو برا کوردانەی لەکاتی نووسینی ئەم بابەتەو لەپێناویدا بینیومن. لەوانەیشە لە ئایندەدا دەزگایەکی کوردی هەڵکەوێت بەپێی دەرفەتو توانای خۆی ئاوڕ لە گرنگی ئەم بابەتە بداتەوەو توێژینەوەیەکی لەسەر ئەنجامدات.

دەگمەنی لەوەدا دەبینین کە کەسێکی وەک سەعید قەزاز بە هەتیوی گەورەبووە، کە باوکی مرد هێشتا ئەو بچووک بووە. خۆڕاگرو بەئەسپایی ڕێگەی ژیانی دەبڕێت تا خوێندن تەواوکات، پاشان بەشێوەیەکی بێهاوتاو سەرنجکێش کۆشیویەتی خۆ پێبگەێنێت‌و کەسایەتی خۆی بسەپێنێت تا ئەو ڕادەیەی سەرانی ڕەوتی ڕامیاریی ئەو سەردەمە بەگیریان بهێنن‌و بیکەن بە پێشهەنگ لە گۆڕەپانی ناوخۆی ئەو وڵاتە گەمارۆدرابوو بەو بزوتنەوە نیستمانپەروەرییانەی لەسەرەتای پەنجاکانەوە سەریان هەڵدابوو تا هەڵگیرسانی شۆڕش ساڵی ١٩٥٨. ئەوە پێویستی بە توێژینەوەیەک هەیە.

ئەوەی ڕووداوەکان دەیسەلمێنن هیچ بەرژەوەندیەکی تایبەت یان هزرێکی ڕامیاریی تایبەت لەپشت ئەوەوە بووە سەعید قەزاز بەو ئاشکراییە دژبێت بە بزوتنەوە ڕامیاریەکانی نێو عیراق، یان بەهۆی خۆگونجان یان توانەوەی بووبێت لەنێو پێکهاتەی سیستێمی پاشایەتی جگە لەوانەی پێشتر ئاماژەمان پێداوە.

سەرەڕای ڕاپەڕینی گەلی عیراق لەساڵی ١٩٤٨و هەڵگیرسانی بزوتنەوەیەکی میللی دژ بە پەیمانی پۆرت سموث لەگەڵ بەریتانیاو مۆرکردنی پەیمان بەمەبەستی هەموارکەنەوەی پەیمانی ساڵی ١٩٣٢، هاوکات بڕیارێک دەرچو بۆ دابەشکردنە نێونەتەوەییەکەی فەلەستین‌و دامەزرانی دەوڵەتی ئیسرائیل[85] ئەوکات ڕژێم هەلوێستی سەختی بەکارهێنا

[85] ـ پێش ئەوەیش بەماوەیەک، واتە ١٩/ ٨/ ١٩٤٧ ئەو چوار ئەفسەرە کوردەی لەپاش شکستی کۆماری کوردستان گەڕانەوە بۆ ژێر دەسەڵاتی عیراق لەسێدارەدران، هاوکات لەگەڵ لەسێدارەدرانی ژمارەیەک لە سەرانی پارتی کۆمۆنیستی عیراق. لەهەمان مانگدا خۆپیشاندان درێژەی بوو تا ٢٧/ ١/ ١٩٤٨ تێیدا دەیان هەزار کەس بەشداربوون، لەگەڵ پۆلیس لێکدان پەیدابوەو ژمارەیەک خۆپیشاندەر کوژران‌و سەدان کەس دەستگیر کران.. (وەرگێڕ)

دژ بەوان، لەوکاتەدا سەعید قەزاز موتەسەریفی لیوای مووسڵ بوو. کاتێکیش بوو بە شالیار چەندین بزوتنەوەی میللیو ڕامیاری گرنگ ڕوویاندا، لەوانە خوپیشاندەنەکەی ساڵی ١٩٥٣ی بەسراو ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٥٦ بەهۆی هێرشە سێلایەنەکەی مانگی ئۆکتۆبەری ئینگلیزو فەڕەنساو ئیسرائیل بۆسەر میسر. ئەو ڕاپەڕینە میللییە بەرفراوانە گشتلایەکی عیراقی گرتەوە، ئەوەبوو بەو پلانە ئاسایشیەی بەغدا ڕووبەڕووی بوونەوە کە سەعید قەزاز لەکاتی وەرگرتنی شالیارگەی ناوخۆدا دایڕشت. کەسانێک دەڵێن، ئەوە لەچوارچێوەی کاری شالیاری تایبەتەو ئەوەی سەعید قەزاز کردویەتی بەشێکە لە کارەکانی شالیاری ناوخۆو پەپێی یاسا ئەو بەرپرسە لە ئەنجامدانی بۆیە بەگوێروی بەندەکانی دەستوری عیراق یان یاسای لەوڕۆژەدا کارپێکراوە هیچ بە سەرپێچی دانانرێت لە.

سەعید قەزاز بە پاقژی خۆیو ئەو هەڵوێستانەی بوونە دیاردە بۆ بتەوی کەسایەتیو بوێری ئەو مێژویەکی پرشنگداری لەپاشخۆ جێهێشت. هەروەها چەندین دژی جێهێشت کە لەڕووی پایگەو هێزەوە لێکنەچو بوون، ناوبانگی بەوەیش دەرچوو کە سەپێنەری یاسای لێکێشانەوەی ڕەگەزنامە بوو لەهەندێک چالاکوانی ڕامیاری عیراق، ئەگەرچی ئەو تەنها ئەنجامدەری فرمان بوو نەوەک دەستی لەداڕشتنی ئەو یاسایە بوبێت کە ئەنجومەنی ڕەوشڕشتی دەسەڵات دایناوە، ئەوکات سەعید قەزاز لەدەستەی ئەنجومەنی ئەنجامدەردا بوەو

بۆئەوەی داد بە پشتگوێخراو یان مردوو نەژمێردرێت، لەبەرئەوەیش کە بنەماکانی لەوکاتەدا سزای مەرگیان پێ سەپاندووە بەسەر سەعید قەزازدا نایاسای بوونو ساز نەبوون بۆ سزادان، بارێک دەکەوێتە ئەستۆی ئێمە، لەوانەیە لەم دۆخە ڕامیارییەی عیراقی نوێدا بە شتێکی نوێ بزانرێت، بەڵام کاتێک شکۆ دەگەڕێتەوە بۆ یاساو دەستوری عیراقو کاری پێدەکرێت ئەوە دەبێتە ئەر لەئەستۆی پیاوانی یاساو داد. واتە پاش نەمانی سەددام حوسێن لەگەڵ چەورو ستەمو یاساو دەستورە شێواوەکەیو گەڕانەوەی شکۆو ئابڕوی لەدەستچوو بۆ عیراق، ئەوکات بەرپرسیارەتی دەکەوێتە ئەستۆی دەزگاکانی دادی بێلایەن بۆ دووبارە دادگاییکردنەوەی ئەوکەسانەی بێبنەمای یاسایی

سزایان بەسەردا سەپاوەو بڕیارێکی دادپەروەریانەی بێلایەنیان بۆ دەرچێتەوە بەگوێرەی ئەو تاوانانەی لەسەری دادگایی کراون هەر بەوپێیەی ئەمڕۆ لە جیهانی نوێدا ڕودەدات. کاتێک چەرخی ڕۆژگار هەڵدەسوڕێتو ڕاستی بارەکان ئاشکرا دەبن پێویستە بەگوێرەیان دادگایی بکرێنەوە، چونکە ئەوە بوونەیەکی بابەتییانەیە بۆ بتەوکردنی ژیانی لە عیراق.

لەنێوان ساڵی ١٩٥٩ و ٢٠٠٢ ژیان لە عیراق بە خۆلێکی سەختدا تێپەڕی، زۆرکەس لە گەواهیداران لەم ژیانە کۆچیان کرد، بەڵام وەک گوتمان ڕاستی کە بڕبڕەی پشتی مێژووە لەوانەیە ماوەیەک بزربێت بەڵام هەر دەبێت ڕوونو ئاشکرا سەرهەڵدەداتەوە جونکە زۆر لەو گاواهیدارانە گەواهی خۆیان لەسەر ڕوداوەکان تۆمارکردوەو بڵاویش کراونەتەوە.

لەبەرئەوەی سەعید قەزاز نە قارەمانێکی نەتەوەیی بوو نە خۆفرۆشێک وڵاتەکەی دووچاری سەرشۆڕیو لەتبوون کردبێت، ئەو ڕوونو ئاشکرا کاریگەربووە لەسەر ڕوداوە ڕامیارییەکانی عیراقو کاریشیان تێکردووە بۆیە لەبەر هەر هۆیەک بێت ناکرێت ئەم توێژینەوەیە بە پێشنوێن بژمێرین بۆ باوەڕ گێڕانەوە بۆ ئەو پیاوە، بەڵام دەشێت بە پێشوازییەکی دڵسۆزانەی بژمێرین بۆ سەرلەنوێ خوێندنەوەی مێژوی عیراق پوختو بێلایەنو دوور لە سۆز. ئێمە چاوەڕوانی گشت کەسێکین دەستی یارمەتی درێژکات بۆ ئەم توێژینەوەیە لەپێناو عیراقو مێژوو ڕاستیو ئایندەی.

لە کۆتاییدا/ دروود بۆ ڕەوانی پاکی ئەو کەڵە پیاوە

سەعید قەزاز

سەرچاوەکان

١ ـ جەرجيس فەتحوڵلا / رجال ووقائع في الميزان ـ دار ئاراس ـ مطبعة التربية أربيل ٢٠٠١.

٢ ـ حەننا بەتاتو / العراق ـ الكتاب األول ـ مؤسسة األبحاث العربية ـ بيروت ـ لبنان ١٩٩٠.

٣ ـ حازم حەسەن ئەلعەلی / أنتفاضة الموصل ـ الدار العربية بغداد ١٩٨٧.

٤ ـ تاليب مشتاق / أوراق أيامي ـ دار واسط للدراسات والنشر والتوزيع ـ بغداد ١٩٨٩.

٥ ـ يونس بەحری /سبعة شهور في سجون بغداد ـ الطبعة األولى ـبيروت ١٩٦٠.

٦ ـ كەمال ئەلسامەرائی / حديث الثمانين ـ ج 1- وزارة العالم ـ دار الشؤون الثقافية العامة بغداد ١٩٩٦.

٧ ـ محەمەد حەمدی ئەلجەعفەری / محكمة المهداوي ـ دار الشؤون الثقافية العامة بغداد ١٩٨٩.

٨ ـ مير بەسري / أعالام الكرد ـ مؤسسة رياض الريس للطباعة والنشر ـ لندن ١٩٩٦.

٩ ـ محمد مهدي الجواهري / ذكرياتي ـ ج 1- دار الرافدين ـ دمشق ١٩٩١.

١٠ـ محمود خالص ـ ذاكرة الورق ـ ستون عاما من تاريخ العراق الحديث في يوميات محمود خالص ـ تحرير د. وليد محمود خالص ـأصدار المؤسسة العربية للدراسات والنشر ـ بيروت ٢٠١٠.

١١ـ عبد الرزاق الحسني / تاريخ الوزارات العراقية ـ الطبعة السابعة ـدار الشؤون الثقافية العامة بغداد ١٩٨٠.

١٢ـ عبد الرحمن البياتي / سعيد قزاز ودوره في سياسة العراق حتى عام ١٩٥٩ ـ الطبعة األولى المؤسسة العربية للدراسات والنشر ـبيروت لبنان ٢٠٠١.

١٣ـ عبد الرزاق محمد أسود / موسوعة العراق السياسية ـ المجلد الثالث ـ الدار العربية للموسوعات ـ بيروت ١٩٨٦.

١٤ـ فيصل حسون / مقالة منشورة في جريدة الشرق األوسط العدد ٧١٧٠ في ١٣/ ٢/ ١٩٩٨.

١٥ـ ذو النون أيوب / قصة حياته ـ القسم الرابع ـ الطبعة األولى ـ فينا ١٩٨٣.

١٦ـ رفعة الجادرجي / صورة أب ـ مؤسسة األبحاث العربية ـ بيروت لبنان ١٩٨٥.

١٧ـ توفيق السويدي / مذكراتي .. نصف قرن من تاريخ العراق والقضية العربية ـ دار الحكمة الطباعة والنشر ـ الطبعة الثانية ١٩٩٩.

١٨ـ محاضر جلسات المحكمة العسكرية العليا الخاصة بوزارة الدفاع (محكمة الشعب (الجزء العاشر .

١٩ـ سجالت الحكومة العراقية لألعوام ١٩٢٧ ـ ١٩٣١ ـ ١٩٤٢ ـ ١٩٤٥ مطبعة الحكومة بغداد.

٢٠ـ محاضر جلسات مجلس النواب العراقي.

٢١ـ جريدة المثال الموصلية ـ جريدة فتى العرب الموصلية ـ جريدة الحوادث ـ جريدة أتحاد الشعب ـ جريدة اليقظة ـ جريدة األتحاد ـجريدة خه بات.

٢٢ـ رسالة من المؤرخ العراقي مير بصري للمؤلف مؤرخة في. لندن من ٢١/ ٥/ ٢٠٠٠.

٢٣ـ لقاءات شخصية متعددة مع المرحوم عبد الباسط يونس بالموصل ٩٥ ـ ٩٦.

٢٤ـ لقاءات شخصية متعددة مع المرحوم سعيد الديوه جي بالموصل ١٩٩٥.

٢٥ـ لقاء بالسيد صديق السيد علي الصفار بالموصل ١٥/ ١١/ ١٩٩٦.

٢٦ـ لقاء بالمحامي السيد عبد القادر الدبوني بالموصل بتاريخ ٩/ ١٢/ ١٩٩٥.

٢٧ـ لقاء بالمحامي السيد محمود الجلبي بالموصل بتاريخ ٢٨/ ١٠/ ١٩٩٥.

٢١ـ لقاء باألستاذ باسم مشتاق في اربيل نيسان ٢٠٠٧.

٢٥ـ أتصاالت ومراساالت مع السيدة بري سعيد قزاز ـ لندن.

٣٩ـ مقاالت للسادة كاظم حبيب وحكيم نديم الداوودي وفارس عبد الستار البكوع وعوني الداوودي وقيس القره داغي وفرهاد عوني.

<u>له بەرهەمەكانی دادوەر زوهێر كازم عەبوود</u>

لمحات عن اليزيدية ـ بغداد - دار النهضة ١٩٩٤ / لندن ـ دار الرافد ٢٠٠٠

لمحات عن الشبك ـ لندن دار الرافد ٢٠٠٠

ليلة القبض على رئيس الجمهورية ـ دار المنفى ـ السويد ٢٠٠٢

جمهورية الغجر ـ السويد ٢٠٠٣

البهتان في اسالم ابي سفيان ـ السويد ٢٠٠٣

كتابات في القضية الكردية والفيدرالية وحقوق االنسان ـ مؤسسة دراسات كوردستانية - السويد ٢٠٠٤

نظرة في القضية الكردية والديمقراطية في العراق ـ مؤسسة دراسات كردستانية ـ السويد ٢٠٠٤

مخابرات صدام وأغتيال الشيخ طالب السهيل شيخ بني تميم ـ لندن دار الحكمة ٢٠٠٤

النقاط المهمة في الدستور العراقي ـ دار حمدي للنشر ـ السليمانية ٢٠٠٤

لمحات عن سعيد قزاز ـ وزارة الثقافة في أقليم كوردستان ـ ٢٠٠٤

الأيزيدية.. حقائق وخفايا وأساطير ـ المؤسسة العربية للدراسات والنشر ـ بيروت ٢٠٠٤ / دار قنديل ـ المانيا .

عدي بن مسافر مجدد الديانة أليزيدية ـ المؤسسة العربية للدراسات والنشر ٢٠٠٥

طاؤوس ملك كبير المالئكة لدى أليزيدية ـ دار سردم ـ السليمانية ٢٠٠٥

محاكمة صدام ـ دار فيشون ميديا ـ السويد ٢٠٠٥

ألرهاب في العراق ـ مؤسسة دراسات كوردستانية ـ السويد ٢٠٠٦

الشبك في العراق ـ دار أيزيس لألبداع ـ القاهرة ٢٠٠٦ / دار سردم في كوردستان العراق

دوو لێکۆڵینەوە یاسایی لەژێر چاودێری شالیارگەی داد لەعیراق:

ـ التحقيق ألبتدائي وأجراءاته ١٩٨٦

ـ اليمين في القانون العراقي ١٩٩٢

توێژینەوە لەسەر ژنیانی عیراقی

نووسینی جۆراوجۆر سەبارەت بە عیراق

<u>لە بەرهەمەکانی دادوەر زوهێر کازم عەببود</u>

زەردەشتو یامۆژگارییەکانی/ نووسینی، هاشم رەضی، ١٩٩٢

گەلێکی پەژموردەو نیشتمانی پەرت/ نووسینی، جیرارد چالیاند، لەگەڵ دەستەیەک کسێتی رامیاریی کوردو بیانی، ١٩٩٧/ ٢٠٠٢

دادگایی ئەنفال/ نووسینی زوهێر کازم عەببود، ٢٠٠٨/ ٢٠١٠

گەلێک نووسین بۆ رۆژنامەو گۆڤاری چاپکراوو ئەلیکترۆنی

ماڵپەڕی http://www.koskikurd.com لەساڵی ١٩٩٤وە

<u>فەرهەنگۆک</u>

<u>کوردی</u>	<u>عربي</u>
ئەنجومەنی ئەنجامدەر	الهيئة التنفيذية
ئەنجومەنی خوازیاری گشتی	هيئة الإدعاء العام
ئەنجومەنی پێداچوونەوە	الهيئة التميزيية
ئەنجومەنی پیران	مجلس ألعيان / مجلس الشيوخ
بریکار	وكيل، منتدب
بریدار	وا كل، من ت دب
بنفەرمان	مرؤوس
بووە	ملک / ممتلكات
بووندارێتی	تملک
بەبووهاتن	خلق، خليقة
بەرپەرچی بریار	طعن بالقرار
بەندی یاسایی	مادة قانونية
پارێزبەندی یاسایی/دەستووری	حصانه قانونية/دستورية
پایندارى	ضمانة
پزیشکی ڕەوشێنی	الطب الشرعي
پەسلان	آخرة
پەندێر، پەندێری (ژیربێژی)	منطق، منطقي
پەیبردن	إستنتاج
پێبژێری	غرامة

پێشڕژدی	سبق االصرار
پێشنوێن	بادرة
تاوانلێکراو	مجنى عليه
تاوانی دەستئەنقەستی	جريمة عمدية
تاوانی ڕاستی = مەتریالی	جريمه حقيقية = جريمه مادية
تاوانی شێوەیی = واتایی	جريمه صورية / جريمه معنوية
خوازیاری مافی تایبەت	المدعي للحق الشخصي
خوازیاریی سزایی	دعاوي جزائية
خۆشنود	را ض
دادخوازی	دعوى
دادبینی	مرافعة
دادوەری سپایی	حاكم عسكري
دادیاری گشتی	المدعي العام
دژەکار	تأثير سلبي
دەسەڵاتی سەربەیی	السلطة تابعة
دەستەبەر	كفالة
دەستداریی بەرفراوانێتی	الإختصاص الشامل
دەستداریی بابەتی	الإختصاص الموضوعي
دەستداریی کەسێنی	الإختصاص الشخصي
دەستداریی گشتی	الإختصاص العام
دەستدارێتی خۆجێیی	الإختصاص المحلي

دەستدارێتی شوێنەواری	الإختصاص الموقعى
دەستدارێتی یاسایی	األحكام قانونية
دەرئاسا	معجزة
دەربڕینی بڕیاری داد	النطق بقرار الحكم
دەقی پیرۆز	النص المقدس
دەلەسە	إفتراء
دیدنامە / گەواهی	شهادة
دیدەر	شاهد
دیدەری داکۆک	شاهد دفاع
ڕاسپێردراو	وصي
ڕاستاڵ	حنيف
ڕاستێنی	واقعي
ڕاڤە	تعبير
ڕکەی تاوان	قفص الإتهام
ڕشتیاری یاسایی	مشرع قانوني
ڕۆژنامەی فەرمی	الجريدة الرسمية
ڕەفتاری تاوانئامێز	سلوك إجرامية
ڕەنگاڵ	حبر
ڕەوشڕشتی	تشريع
ڕەوشێنی	شرعي
ڕەها	مطلق

زانیاردەری	مخابرات
زانیارگری	إستخبارات
ژیربێژی (پەندێری)	منطقي
سپا / لەشکر	جيش
سرووش	وحي
سەربەیی	تبعية
سەروەری	سيادة
سەرەنوێلکە	مز بلة
سپاداری گشتی	رئيس األركان العامة
سزای سەرباری	عقوبات تبعية
شکۆ	قيمه، قدر
شەبەنگ	طيف
قۆمیسێری پۆلیس[86]	مفوض الشرطة
قەیران، دەردەسەری	محنة
کارڕاییکی	إجراءات
کوچکەکانی تاوان	أركان الجريمة

[86] ـ ئەوەی لەیادمبێت، لە پەنجاکانی سەدەی پێشوو تا ناوەڕاستی شەستەکانیش لە سلێمانی بەوەی ئێستا پێیدەڵێن "موفەوەز" ناوی "کۆمیسەر یان قۆمیسێر" بوو، لەوانەیە لە شارەکانی تری باشووری کوردستاندا هەر هەمان بووبێت، بەڵام دیارە ئەو ناوەو زۆر ناوو وشەی عارەبیی تر (کە تاکە زمانی فەرمی بوو لەعیراق) زاڵ بوون بەسەر وشە ڕەسەنە کوردیەکان (یان ئەوانەی لە خزمەزمانەکانی کوردیو لاتینییەوە وەرگیراون) بێگومان لەبەر ئەوەی پاش سەرهەڵدانی بزووتنەوە کوردییەکەی شۆڕشی ئەیلوولو بەبۆنەیەوە زۆر کاربەدەستو دەسەڵاتداری عارەب کواسترانەوە بۆ کوردستان. (وەرگێڕ)

کوچکەی ڕەوشیی	الركن الشرعي
کوچکەی مەتریالی	الركن الما دي
کوچکەی ماکی	الركن المعنوي
کۆمیتەی توێژینەوە	الهيئه التميزييه
کەتن	جنحة
گێلپاکانە	تبريرات ساذجة
لێگەڕان	إخلاء سبيل
لێیگەڕان، لەدووگەڕان	تعقيب
مزە	عينة
مەبەست بۆ تاوان	قصد جنائي
مەتریالی	مادي
مەنە	تركة، و رثة
مەنەگر / مانەگر	وريث
مێمڵ	معارض
نەوازی	تواضع
نهێنگای زانیارگریی	المخابرات السرية
واتانی	معنوي
هاوچۆن	قرينة
هەڵاوساو	مجبول، متضخم
یاسای نائاسایی	قوانين عرفية
یاسای سەپاندن	قانون الإثبات